නමො තස්ස භගවතො අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස

සංයුත්තනිකායෙ

නිදානවග්ගටීකා

1. නිදානසංයුත්තං

1. බුද්ධවග්ගො

1. පටිච්චසමුප්පාදසුත්තවණ්ණනා

1. දුතියසුත්තාදීනිපි පටිච්චසමුප්පාදවසෙනෙව දෙසිතානීති ආහ **''පඨමං පටිච්චසමුප්පාදසුත්ත''**න්ති. **තත්‍රාති** පදං යෙ දෙසකාලා ඉධ විහරණකිරියාය විසෙසනභාවෙන වුත්තා, තෙසං පරිදීපනන්ති දස්සෙන්තො **''යං සමයං…පෙ…. දීපෙති''**ති ආහ. තං-සද්දො හි වුත්තස්ස අත්ථස්ස පටිනිද්දෙසො, තස්මා ඉධ දෙසස්ස කාලස්ස වා පටිනිද්දෙසො භවිතුං අරහති, න අඤ්ඤස්ස. අයං තාව තත්‍රසද්දස්ස පටිනිද්දෙසභාවෙ අත්ථවිභාවනා. යස්මා පන ඊදිසෙසු ඨානෙසු තත්‍රසද්දො ධම්මදෙසනාවිසිට්ඨං දෙසං කාලඤ්ච විභාවෙති, තස්මා වුත්තං **''භාසිතබ්බයුත්තෙ වා දෙසකාලෙ''**ති . තෙන **තත්‍රාති** යත්ථ භගවා ධම්මදෙසනත්ථං භික්ඛූ ආලපි අභාසි, තාදිසෙ දෙසෙ, කාලෙ වාති අත්ථො. **න හීති**ආදිනා තමෙවත්ථං සමත්ථෙති.

නනු ච යත්ථ ඨිතො භගවා ''අකාලො ඛො තාවා''තිආදිනා බාහියස්ස ධම්මදෙසනං පටික්ඛිපි, තත්ථෙව අන්තරවීථියං ඨිතොව තස්ස ධම්මං දෙසෙසීති? සච්චමෙතං. අදෙසෙතබ්බකාලෙ අදෙසනාය හි ඉදං උදාහරණං. තෙනාහ **''අකාලො ඛො තාවා''**ති. යං පන තත්ථ වුත්තං ''අන්තරඝරං පවිට්ඨම්හා''ති, තම්පි තස්ස අකාලභාවස්සෙව පරියායෙන දස්සනත්ථං වුත්තං. තස්ස හි තදා අද්ධානපරිස්සමෙන රූපකායෙ අකම්මඤ්ඤතා අහොසි, බලවපීතිවෙගෙන නාමකායෙ. තදුභයස්ස වූපසමං ආගමෙන්තො පපඤ්චපරිහාරත්ථං භගවා ''අකාලො ඛො''ති පරියායෙන පටික්ඛිපි. අදෙසෙතබ්බදෙසෙ අදෙසනාය පන උදාහරණං ''අථ ඛො භගවා මග්ගා ඔක්කම්ම අඤ්ඤතරස්මිං රුක්ඛමූලෙ නිසීදි, විහාරතො නික්ඛමිත්වා විහාරපච්ඡායායං පඤ්ඤත්තෙ ආසනෙ නිසීදී''ති එවමාදිකං ඉධ **ආදිසද්දෙන** සඞ්ගහිතං. ''ස ඛො සො භික්ඛවෙ බාලො ඉධ පාපානි කම්මානි කරිත්වා''ති එවමාදීසු (ම. නි. 3.248) පදපූරණමත්තෙ **ඛො**-සද්දො, ''දුක්ඛං ඛො අගාරවො විහරති අප්පතිස්සො''තිආදීසු (අ. නි. 4.21) අවධාරණෙ, ''කිත්තාවතා නු ඛො, ආවුසො, සත්ථු පවිවිත්තස්ස විහරතො සාවකා විවෙකං නානුසික්ඛන්තී''තිආදීසු (ම. නි. 1.31) ආදිකාලත්ථෙ, වාක්‍යාරම්භෙති අත්ථො. තත්ථ පදපූරණෙන වචනාලඞ්කාරමත්තං කතං හොති, ආදිකාලත්ථෙන වාක්‍යස්ස උපඤ්ඤාසමත්තං, අවධාරණත්ථෙන පන නියමදස්සනං. ''තස්මා ආමන්තෙසි එවා''ති ආමන්තනෙ නියමො දස්සිතො හොතීති.

''භගවාති ලොකගරුදීපන''න්ති කස්මා වුත්තං, නනු පුබ්බෙ ''භගවා''ති පදං වුත්තන්ති? යදිපි පුබ්බෙ වුත්තං, තං පන යථාවුත්තට්ඨානෙ විහරණකිරියාය කත්තුවිසෙසදස්සනපරං, න ආමන්තනකිරියාය, ඉධ පන ආමන්තනකිරියාය, තස්මා තදත්ථං පුන භගවාති පාළියං වුත්තන්ති. තස්සත්ථං දස්සෙතුං **''භගවාති ලොකගරුදීපන''**න්ති ආහ. **කථාසවනයුත්තපුග්ගලවචන**න්ති වක්ඛමානාය පටිච්චසමුප්පාදදෙසනාය සවනයොග්‍යපුග්ගලවචනං. චතූසුපි පරිසාසු භික්ඛූ එව එදිසානං දෙසනානං විසෙසෙන භාජනභූතාති සාතිසයෙන සාසනසම්පටිග්ගාහකභාවදස්සනත්ථං ඉධ භික්ඛුගහණන්ති දස්සෙත්වා ඉදානි සද්දත්ථං දස්සෙතුං **''අපිචා''**ති ආහ. තත්ථ **භික්ඛකොති භික්ඛූති** භික්ඛනසීලත්තා භික්ඛනධම්මත්තා භික්ඛූති අත්ථො. **භික්ඛාචරියං අජ්ඣුපගතොති** බුද්ධාදීහිපි අජ්ඣුපගතං භික්ඛාචරියං උඤ්ඡාචරියං අජ්ඣුපගතත්තා අනුට්ඨිතත්තා භික්ඛු. යො හි කොචි අප්පං වා මහන්තං වා භොගක්ඛන්ධං පහාය අගාරස්මා අනගාරියං පබ්බජිතො, සො කසිගොරක්ඛාදීහි ජීවිකකප්පනං හිත්වා ලිඞ්ගසම්පටිච්ඡනෙනෙව භික්ඛාචරියං අජ්ඣුපගතත්තා භික්ඛු. පරපටිබද්ධජීවිකත්තා වා විහාරමජ්ඣෙ කාජභත්තං භුඤ්ජමානොපි භික්ඛාචරියං අජ්ඣුපගතොති භික්ඛු පිණ්ඩියාලොපභොජනං නිස්සාය පබ්බජ්ජාය උස්සාහජාතත්තා වා භික්ඛාචරියං අජ්ඣුපගතොති භික්ඛූති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො.

ආදිනා නයෙනාති ''භින්නපටධරොති භික්ඛු, භින්දති පාපකෙ අකුසලෙ ධම්මෙති භික්ඛු, භින්නත්තා පාපකානං අකුසලානං ධම්මානං භික්ඛූ''තිආදිනා **විභඞ්ගෙ** (විභ. 509) ආගතනයෙන. **ඤාපනෙති** අවබොධනෙ, පටිවෙදනෙති අත්ථො. **භික්ඛනසීලතා,** න කසිවාණිජ්ජාදීහි ජීවනසීලතා. **භික්ඛනධම්මතා** ''උද්දිස්ස අරියා තිට්ඨන්තී''ති (ජා. 1.7.59) එවං වුත්තභික්ඛනසභාවතා, න යාචනාකොහඤ්ඤසභාවතා. **භික්ඛනෙ සාධුකාරිතා** ''උත්තිට්ඨෙ නප්පමජ්ජෙය්‍යා''ති (ධ. ප. 168) වචනං අනුස්සරිත්වා තත්ථ අප්පමජ්ජතා. අථ වා **සීලං** නාම පකතිසභාවො. ඉධ පන තථාධිට්ඨානං.

ධම්මොති වතං. අපරෙ පන **"සීලං** නාම වතවසෙන සමාදානං. **ධම්මො** නාම පවෙණි-ආගතං චාරිත්තං. **සාධුකාරිතා** සක්කච්චකාරිතා ආදරකිරියා''ති වණ්ණෙන්ති.

හීනාධිකජනසෙවිතවුත්තින්ති යෙ භික්ඛුභාවෙ ඨිතාපි ජාතිමදාදිවසෙන උද්ධතා උන්නළා, යෙ ච ගිහිභාවෙ පරෙසු අත්ථිකභාවම්පි අනුපගතතාය භික්ඛාචරියං පරමකාපඤ්ඤං මඤ්ඤන්ති, තෙසං උභයෙසම්පි යථාක්කමං "භික්ඛවො''ති වචනෙන හීනජනෙහි දලිද්දෙහි පරමකාපඤ්ඤතං පත්තෙහි පරකුලෙසු භික්ඛාචරියාය ජීවිකං කප්පෙන්තෙහි සෙවිතං වුත්තිං පකාසෙන්තො උද්ධතභාවනිග්ගහං කරොති, අධිකජනෙහි උළාරභොගඛත්තියකුලාදිතො පබ්බජිතෙහි බුද්ධාදීහි ආජීවසොධනත්ථං සෙවිතං වුත්තිං පකාසෙන්තො දීනභාවනිග්ගහං කරොතීති යොජෙතබ්බං. යස්මා "භික්ඛවො''ති වචනං ආමන්තනභාවතො අභිමුඛීකරණං, පකරණතො සාමත්ථියතො ච සුස්සූසාජනනං, සක්කච්චසවනමනසිකාරනියොජනඤ්ච හොති, තස්මා තමත්ථං දස්සෙන්තො **"භික්ඛවොති ඉමිනා"**තිආදිමාහ.

තත්ථ **සාධුකං මනසිකාරෙපීති** සාධුකං සවනෙ සාධුකං මනසිකාරෙ ච. කථං පවත්තිතා සවනාදයො සාධුකං පවත්තිතා හොන්තීති? "අද්ධා ඉමාය පටිපත්තියා සකලසාසනසම්පත්ති හත්ථගතා භවිස්සතී''ති ආදරගාරවයොගෙන කථාදීසු අපරිභවාදිනා ච. වුත්තඤ්හි "පඤ්චහි, භික්ඛවෙ, ධම්මෙහි සමන්නාගතො සුණන්තො සද්ධම්මං භබ්බො නියාමං ඔක්කමිතුං කුසලෙසු ධම්මෙසු සම්මත්තං. කතමෙහි පඤ්චහි? න කථං පරිභොති, න කථිකං පරිභොති, න අත්තානං පරිභොති , අවික්ඛිත්තචිත්තො ධම්මං සුණාති එකග්ගචිත්තො, යොනිසො ච මනසි කරොති. ඉමෙහි ඛො, භික්ඛවෙ, පඤ්චහි ධම්මෙහි සමන්නාගතො සුණන්තො සද්ධම්මං භබ්බො නියාමං ඔක්කමිතුං කුසලෙසු ධම්මෙසු සම්මත්ත''න්ති (අ. නි. 5.151). තෙනාහ **"සාධුකං මනසිකාරායත්තා හි සාසනසම්පත්තී"**ති. **සාසනසම්පත්ති** නාම සීලාදිනිප්ඵත්ති. **පඨමං උප්පන්නත්තා** අධිගමවසෙන. **සත්ථුචරියානුවිධායකත්තා** සීලාදිගුණානුට්ඨානෙන. තිණ්ණං යානානං වසෙන අනුධම්මපටිපත්තිසම්භවතො **සකලසාසනපටිග්ගාහකත්තා.**

සන්තිකත්තාති සමීපභාවතො. **සන්තිකාවචරත්තා**ති සබ්බකාලං සංවුත්තිභාවතො. **යථානුසිට්ඨ**න්ති අනුසාසනියානුරූපං, අනුසාසනිං අනවසෙසතො පටිග්ගහෙත්වාති අත්ථො. **එකච්චෙ භික්ඛූ**ති යෙ පටිච්චසමුප්පාදධම්මෙ දෙසනාපසුතා, තෙ. පුබ්බෙ "සබ්බපරිසසාධාරණා හි භගවතො ධම්මදෙසනා''තිආදිනා භික්ඛූනං එව ආමන්තනකාරණං දස්සෙත්වා ඉදානි භික්ඛූ ආමන්තෙත්වා ධම්මදෙසනාය පයොජනං දස්සෙතුං **කිමත්ථං පන භගවා**ති චොදනං සමුට්ඨාපෙති. තත්ථ **අඤ්ඤං චින්තෙන්තා**ති අඤ්ඤවිහිතා. **වික්ඛිත්තචිත්තා**ති අසමාහිතචිත්තා. **ධම්මං පච්චවෙක්ඛන්තා**ති හියොා තතො පරදිවසෙසු වා සුතධම්මං පති මනසා අවෙක්ඛන්තා. භික්ඛූ ආමන්තෙත්වා ධම්මෙ දෙසියමානෙ ආදිතො පට්ඨාය දෙසනං සල්ලක්ඛෙතුං සක්කොතීති ඉමමෙවත්ථං බ්‍යතිරෙකමුඛෙන දස්සෙතුං **"තෙ අනාමන්තෙත්වා"**තිආදි වුත්තං.

භික්ඛවොති ච සන්ධිවසෙන ඉ-කාරලොපො දට්ඨබ්බො "භික්ඛවො ඉතී''ති, අයඤ්හි ඉතිසද්දො හෙතුපරිසමාපනාදිපදත්ථවිපරියායපකාරාවධාරණනිදස්සනාදිඅනෙකත්ථපභෙදො. තථා හෙස "රුප්පතීති ඛො, භික්ඛවෙ, තස්මා 'රූප'න්ති වුච්චතී''තිආදීසු (සං. නි. 3.79) හෙතුම්හි දිස්සති, "තස්මාතිහ මෙ, භික්ඛවෙ, ධම්මදායාදා භවථ, මා ආමිසදායාදා''තිආදීසු (ම. නි. 1.29) පරිසමාපනෙ, "ඉති වා එවරූපා විසූකදස්සනා පටිවිරතො''තිආදීසු (දී. නි. 1.13) ආදිඅත්ථෙ "මාගණ්ඩියොති තස්ස බ්‍රාහ්මණස්ස සඞ්ඛා සමඤ්ඤා පඤ්ඤත්ති වොහාරො නාමං නාමකම්මං නාමධෙය්‍යං නිරුත්ති බ්‍යඤ්ජනං අභිලාපො''තිආදීසු (මහානි. 73, 75) පදත්ථවිපරියායෙ, "ඉති ඛො, භික්ඛවෙ, සප්පටිභයො බාලො, අප්පටිභයො පණ්ඩිතො. සඋපද්දවො බාලො, අනුපද්දවො පණ්ඩිතො''තිආදීසු (ම. නි. 3.124) පකාරෙ, "අත්ථි ඉදප්පච්චයා ජරාමරණන්ති ඉති පුට්ඨෙන සතා, ආනන්ද, අත්ථීතිස්ස වචනීයං. කිං පච්චයා ජරාමරණන්ති ඉති චෙ වදෙය්‍ය, ජාතිපච්චයා ජරාමරණන්ති ඉච්චස්ස වචනීය''න්තිආදීසු (දී. නි. 2.96) අවධාරණෙ, "සබ්බමත්ථීති ඛො, කච්චාන, අයමෙකො අන්තො, සබ්බං නත්ථීති අයං දුතියො අන්තො''තිආදීසු (සං. නි. 2.15; 3.90) නිදස්සනෙ . ඉධාපි නිදස්සනෙ එව දට්ඨබ්බො. **භික්ඛවොති** ආමන්තනාකාරො තමෙස ඉති-සද්දො නිදස්සෙති "භික්ඛවොති ආමන්තෙසී''ති. ඉමිනා නයෙන **භද්දන්තෙති**ආදීසුපි යථාරහං ඉතිසද්දස්ස අත්ථො වෙදිතබ්බො.

පුබ්බෙ "භගවා ආමන්තෙසී''ති වුත්තත්තා භගවතො පච්චස්සොසුන්ති ඉධ භගවතොති සාමිවචනං ආමන්තනමෙව සම්බන්ධීඅන්තරං අපෙක්ඛතීති ඉමිනා අධිප්පායෙන **"භගවතො ආමන්තනං පටිඅස්සොසු"**න්ති වුත්තං. **භගවතොති** ඉදං පන පටිස්සවසම්බන්ධෙන සම්පදානවචනං. එත්තාවතා යං කාලදෙසදෙසකපරිසාපදෙසපටිමණ්ඩිතං නිදානං භාසිතන්ති සම්බන්ධො. එත්ථාහ – කිමත්ථං පන ධම්මවිනයසඞ්ගහෙ කරියමානෙ නිදානවචනං, නනු භගවතා භාසිතවචනස්සෙව සඞ්ගහො කාතබ්බොති? වුච්චතෙ – දෙසනාය ඨිතිඅසම්මොසසද්ධෙය්‍යභාවසම්පාදනත්ථං. කාලදෙසදෙසකනිමිත්තපරිසාපදෙසෙහි උපනිබන්ධිත්වා ඨපිතා හි දෙසනා චිරට්ඨිතිකා හොති අසම්මොසධම්මා සද්ධෙය්‍යා ච, දෙසකාලකත්තුසොතුනිමිත්තෙහි උපනිබන්ධො විය වොහාරවිනිච්ඡයො. තෙනෙව චායස්මතා මහාකස්සපෙන "පටිච්චසමුප්පාදසුත්තං, ආවුසො ආනන්ද, කත්ථ භාසිත''න්තිආදිනා දෙසාදිපුච්ඡාසු කතාසු තාසං විස්සජ්ජනං කරොන්තෙන ධම්මභණ්ඩාගාරිකෙන "එවං මෙ සුත''න්ති ආයස්මතා ආනන්දෙන ඉමස්ස සුත්තස්ස නිදානං භාසිතං.

අපිච සත්ථු සම්පත්තිපකාසනත්ථං නිදානවචනං. තථාගතස්ස හි භගවතො පුබ්බරචනානුමානාගමතක්කාභාවතො සම්මාසම්බුද්ධභාවසිද්ධි. න හි සම්මාසම්බුද්ධස්ස පුබ්බරචනාදීහි අත්ථො අත්ථි, සබ්බත්ථ අප්පටිහතඤාණචාරතාය එකප්පමාණත්තා ච ඤෙය්‍යධම්මෙසු. තථා ආචරියමුට්ඨිධම්මමච්ඡරියසත්ථුසාවකානුරොධාභාවතො ඛීණාසවත්තසිද්ධි. න හි සබ්බසො ඛීණාසවස්ස තෙ සම්භවන්තීති සුවිසුද්ධා චස්ස පරානුග්ගහපවත්ති, එවං දෙසකසංකිලෙසභූතානං දිට්ඨිසීලසම්පදාදූසකානං අවිජ්ජාතණ්හානං අච්චන්තාභාවසංසූචකෙහි ඤාණසම්පදාපහානසම්පදාභිබ්‍යඤ්ජනකෙහි ච සංබුද්ධවිසුද්ධභාවෙහි පුරිමවෙසාරජ්ජද්වයසිද්ධි, තතො එව ච අන්තරායිකනිය්‍යානිකධම්මෙසු සම්මොහාභාවසිද්ධිතො පච්ඡිමවෙසාරජ්ජද්වයසිද්ධීති භගවතො චතුවෙසාරජ්ජසමන්නාගමො අත්තහිතපරහිතපටිපත්ති ච නිදානවචනෙන පකාසිතා හොති, තත්ථ තත්ථ සම්පත්තපරිසාය අජ්ඣාසයානුරූපං ඨානුප්පත්තිකපටිභානෙන ධම්මදෙසනාදීපනතො, ඉධ පන මූලද්වයවසෙන අන්තද්වයරහිතස්ස තිසන්ධිකාලබන්ධස්ස චතුබ්බිධනයසඞ්ඛෙපගම්භීරභාවයුත්තස්ස පටිච්චසමුප්පාදස්ස බොධියා නිදස්සනතො චාති යොජෙතබ්බං. තෙන වුත්තං ''සත්ථු සම්පත්තිපකාසනත්ථං නිදානවචන''න්ති.

තථා සාසනසම්පත්තිපකාසනත්ථං නිදානවචනං. ඤාණකරුණාපරිග්ගහිතසබ්බකිරියස්ස හි භගවතො නත්ථි නිරත්ථිකා පවත්ති, අත්තහිතත්ථා වා, තස්මා පරෙසං එව අත්ථාය පවත්තසබ්බකිරියස්ස සම්මාසම්බුද්ධස්ස සකලම්පි කායවචීමනොකම්මං යථාපවත්තං වුච්චමානං දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකපරමත්ථෙහි යථාරහං සත්තානං අනුසාසනට්ඨෙන සාසනං, න කබ්බරචනා. තයිදං සත්ථුචරිතං කාලදෙසදෙසකපරිසාපදෙසෙහි සද්ධිං තත්ථ තත්ථ නිදානවචනෙහි යථාරහං පකාසීයති, ඉධ පන ද්වාදසපදිකපච්චයාකාරවිභාවනෙන තෙන. තෙන වුත්තං ''සාසනසම්පත්තිපකාසනත්ථං නිදානවචන''න්ති.

අපිච සත්ථු පමාණභාවප්පකාසනෙන සාසනස්ස පමාණභාවදස්සනත්ථං නිදානවචනං, තඤ්චස්ස පමාණභාවදස්සනං හෙට්ඨා වුත්තනයානුසාරෙන ''භගවා''ති ච ඉමිනා පදෙන විභාවිතන්ති වෙදිතබ්බං. ''භගවා''ති ච ඉමිනා තථාගතස්ස රාගදොසමොහාදි-සබ්බසංකිලෙසමලදුච්චරිතාදිදොසප්පහානදීපනෙන වචනෙන අනඤ්ඤසාධාරණසුපරිසුද්ධඤාණකරුණාදිගුණවිසෙසයොගපරිදීපනෙන තතො එව සබ්බසත්තුත්තමභාවදීපනෙන අයමත්ථො සබ්බථා පකාසිතො හොතීති. ඉදමෙත්ථ නිදානවචනෙ පයොජනනිදස්සනං.

නික්ඛිත්තස්සාති දෙසිතස්ස. දෙසනාපි හි දෙසෙතබ්බස්ස සීලාදිඅත්ථස්ස විනෙය්‍යසන්තානෙසු නික්ඛිපනතො ''නික්ඛෙපො''ති වුච්චතීති ''සුත්තනික්ඛෙපං තාව විචාරෙත්වා වුච්චමානා පාකටා හොති''ති සාමඤ්ඤතො භගවතො දෙසනාය සමුට්ඨානස්ස විභාගං දස්සෙත්වා ''එත්ථායං දෙසනා එවංසමුට්ඨානා''ති දෙසනාය සමුට්ඨානෙ දස්සිතෙ සුත්තස්ස සම්මදෙව නිදානපරිජානනෙන වණ්ණනාය සුවිඤ්ඤෙය්‍යත්තා වුත්තං. තතො හෙට්ඨා ''කස්මා භගවතා පටිච්චසමුප්පාදවසෙනෙව දෙසනා ආරද්ධා''ති කෙනචි චොදනාය කතාය ''පරජ්ඣාසයොයං සුත්තනික්ඛෙපො''ති පරිහාරො සුකථිතො හොති. තත්ථ යථා අනෙකසතඅනෙකසහස්සභෙදානිපි සුත්තන්තානි සංකිලෙසභාගියාදිපධානනයෙන සොළසවිධතං නාතිවත්තන්ති, එවං අත්තජ්ඣාසයාදිසුත්තනික්ඛෙපවසෙන චතුබ්බිධභාවන්ති ආහ **''චත්තාරො හි සුත්තනික්ඛෙපා''**ති. එත්ථ ච යථා අත්තජ්ඣාසයස්ස අට්ඨුප්පත්තියා ච පරජ්ඣාසයපුච්ඡාහි සද්ධිං සංසග්ගභෙදො සම්භවති ''අත්තජ්ඣාසයො ච පරජ්ඣාසයො ච, අත්තජ්ඣාසයො ච පුච්ඡාවසිකො ච, අත්තජ්ඣාසයො ච පරජ්ඣාසයො ච පුච්ඡාවසිකො ච, අට්ඨුප්පත්තිකො ච පරජ්ඣාසයො ච, අට්ඨුප්පත්තිකො ච පුච්ඡාවසිකො ච, අට්ඨුප්පත්තිකො ච පරජ්ඣාසයො ච පුච්ඡාවසිකො චා''ති අජ්ඣාසයපුච්ඡානුසන්ධිසම්භවතො, එවං යදිපි අට්ඨුප්පත්තියා අජ්ඣාසයෙනපි සංසග්ගභෙදො සම්භවති, අත්තජ්ඣාසයාදීහි පන පුරතො ඨිතෙහි අට්ඨුප්පත්තියා සංසග්ගො නත්ථීති. නයිධ නිරවසෙසො විත්ථාරනයො සම්භවතීති ''චත්තාරො හි සුත්තනික්ඛෙපා''ති වුත්තං. තදන්තොගධත්තා වා සම්භවන්තානං සෙසනික්ඛෙපානං මූලනික්ඛෙපවසෙන චත්තාරොව දස්සිතා, තථාදස්සනඤ්චෙත්ථ අයං සංසග්ගභෙදො ගහෙතබ්බොති.

තත්‍රායං වචනත්ථො – නික්ඛිපීයතීති නික්ඛෙපො, සුත්තං එව නික්ඛෙපො **සුත්තනික්ඛෙපො.** අථ වා නික්ඛිපනං නික්ඛෙපො, සුත්තස්ස නික්ඛෙපො **සුත්තනික්ඛෙපො,** සුත්තදෙසනාති අත්ථො. අත්තනො අජ්ඣාසයො අත්තජ්ඣාසයො, සො අස්ස අත්ථි කාරණභූතොති **අත්තජ්ඣාසයො.** අත්තනො අජ්ඣාසයො එතස්සාති වා **අත්තජ්ඣාසයො. පරජ්ඣාසයෙපි** එසෙව නයො. පුච්ඡාය වසෙන පවත්තධම්මො එතස්ස අත්ථීති, **පුච්ඡාවසිකො.** සුත්තදෙසනාය වත්ථුභූතස්ස අත්ථස්ස උප්පත්ති අත්ථුප්පත්ති, අත්ථුප්පත්තියෙව අට්ඨුප්පත්ති, සා එතස්ස අත්ථීති **අට්ඨුප්පත්තිකො.** අථ වා නික්ඛිපීයති සුත්තං එතෙනාති සුත්තනික්ඛෙපො, අත්තජ්ඣාසයාදි එව. එතස්මිං පන අත්ථවිකප්පෙ අත්තනො අජ්ඣාසයො අත්තජ්ඣාසයො. පරෙසං අජ්ඣාසයො පරජ්ඣාසයො. පුච්ඡීයතීති පුච්ඡා, පුච්ඡිතබ්බො ඤාතබ්බො අත්ථො. තස්ස පුච්ඡාවසෙන පවත්තං ධම්මපටිග්ගාහකානං වචනං පුච්ඡාවසිකං, තදෙව නික්ඛෙපසද්දාපෙක්ඛාය පුල්ලිඞ්ගවසෙන ''පුච්ඡාවසිකො''ති වුත්තං. තථා අට්ඨුප්පත්ති එව අට්ඨුප්පත්තිකොති එවම්පෙත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො.

අපිචෙත්ථ පරෙසං ඉන්ද්‍රියපරිපාකාදිකාරණනිරපෙක්ඛත්තා අත්තජ්ඣාසයස්ස විසුං සුත්තනික්ඛෙපභාවො යුත්තො කෙවලං අත්තනො අජ්ඣාසයෙනෙව ධම්මතන්තිඨපනත්ථං පවත්තිතදෙසනත්තා. පරජ්ඣාසයපුච්ඡාවසිකානං පන පරෙසං අජ්ඣාසයපුච්ඡානං දෙසනාපවත්තිහෙතුභූතානං උප්පත්තියං පවත්තිතානං කථං අට්ඨුප්පත්තියං අනවරොධො, පුච්ඡාවසිකඅට්ඨුප්පත්තිකානං වා පරජ්ඣාසයානුරොධෙන පවත්තිතානං කථං පරජ්ඣාසයෙ අනවරොධොති? න චොදෙතබ්බමෙතං. පරෙසඤ්හි අභිනීහාරපරිපුච්ඡාදිවිනිමුත්තස්සෙව

සුත්තදෙසනාකාරණුප්පාදස්ස අට්ඨුප්පත්තිභාවෙන ගහිතත්තා පරජ්ඣාසයපුච්ඡාවසිකානං විසුං ගහණං. තථා හි බ්‍රහ්මජාලධම්මදායාදසුත්තාදීනං වණ්ණාවණ්ණආමිසුප්පාදාදිදෙසනානිමිත්තං ''අට්ඨුප්පත්ති''ති වුච්චති. පරෙසං පුච්ඡං විනා අජ්ඣාසයං එව නිමිත්තං කත්වා දෙසිතො පරජ්ඣාසයො, පුච්ඡාවසෙන එව දෙසිතො පුච්ඡාවසිකොති පාකටොවායමත්ථොති. **අත්තනො අජ්ඣාසයෙනෙව කථෙති** ධම්මතන්තිඨපනත්ථන්ති දට්ඨබ්බං. **දසබලසුත්තන්තහාරකොති** දසබලවග්ගෙ අනුපුබ්බෙන නික්ඛිත්තානං සුත්තානං ආවලි, තථා **චන්දොපමහාරකාදයො.**

විමුත්තිපරිපාචනීයා ධම්මා සද්ධින්ද්‍රියාදයො. **අජ්ඣාසයන්ති** අධිමුත්තිං. **ඛන්තින්ති** දිට්ඨිනිජ්ඣානක්ඛන්තිං. **මනන්ති** චිත්තං. **අභිනීහාරන්ති** පණිධානං. **බුජ්ඣනභාවන්ති** බුජ්ඣනසභාවං, පටිවිජ්ඣනාකාරං වා.

උග්ඝටිතඤ්ඤූති උග්ඝටනං නාම ඤාණුග්ඝටනං, ඤාණෙන උග්ඝටිතමත්තෙ එව ධම්මං ජානාතීති අත්ථො. විපඤ්චිතං විත්ථාරිතමෙව අත්ථං ජානාතීති **විපඤ්චිතඤ්ඤූ**. උද්දෙසාදීහි නෙතබ්බොති **නෙය්‍යො.** බ්‍යඤ්ජනපදං පරමං අස්සාති **පදපරමො. සහ උදාහටවෙලායාති** උදාහාරධම්මස්ස උද්දෙසෙ උදාහටමත්තෙ එව. **ධම්මාභිසමයොති** චතුසච්චධම්මස්ස ඤාණෙන සද්ධිං අභිසමායොගො. **අයං වුච්චතීති** අයං ''චත්තාරො සතිපට්ඨානා''තිආදිනා නයෙන සංඛිත්තෙන මාතිකාය ඨපියමානාය දෙසනානුසාරෙන ඤාණං පෙසෙත්වා අරහත්තං ගණ්හිතුං සමත්ථො පුග්ගලො ''උග්ඝටිතඤ්ඤූ''ති වුච්චති. **අයං වුච්චතීති** අයං සංඛිත්තෙන මාතිකං ඨපෙත්වා විත්ථාරෙන අත්ථෙ විභජියමානෙ අරහත්තං පාපුණිතුං සමත්ථො පුග්ගලො ''විපඤ්චිතඤ්ඤූ''ති වුච්චති. **උද්දෙසතොති** උද්දෙසහෙතු, උද්දිසන්තස්ස උද්දිසාපෙන්තස්ස වාති අත්ථො, ''උද්දිසතො''තිපි පාඨො, අයමෙවත්ථො. **පරිපුච්ඡතොති** පරිපුච්ඡන්තස්ස. **අනුපුබ්බෙන ධම්මාභිසමයො හොතීති** අනුක්කමෙන අරහත්තප්පත්ති හොති. **න තාය ජාතියා ධම්මාභිසමයො හොතීති** තෙන අත්තභාවෙන මග්ගං වා ඵලං වා අන්තමසො ඣානං වා විපස්සනං වා නිබ්බත්තෙතුං න සක්කොති. **අයං වුච්චතීති** අයං පුග්ගලො බ්‍යඤ්ජනපදමෙව පරමං කත්වා ඨිතත්තා ''පදපරමො''ති වුච්චති.

එකචරාති විවෙකාභිරතියා එකවිහාරිනො. **ද්විචරාති** ද්වෙ එකජ්ඣාසයා හුත්වා ඤාණචරියාදිවසෙන විචරන්තා. එස නයො සෙසෙසු. සත්තසුඤ්ඤතාපකාසනෙන **සුඤ්ඤතං**. තතො එව **සණ්හං සුඛුමං**. ''පරෙසං අජ්ඣාසයවසෙන භගවා ඉදං සුත්තං ආරභී''ති වත්වා තෙ පන ''පරෙ''ති වුත්තපුග්ගලා අපරිකම්මිකා සුපරිසොධිතපුබ්බභාගපටිපදා චාති දුවිධා, තදුභයෙසු සත්ථු පටිපත්තිං උපමාමුඛෙන පකාසෙන්තො **යථා හී**තිආදිමාහ. **රූපං න සමුට්ඨාපෙති** ලිඛනවසෙන න උප්පාදෙති. **අකතාභිනිවෙසන්ති** විපස්සනාභාවනාය අකතානුයොගං. **සීල...පෙ.... සම්පදායාති** අසමාදින්නසීලං සීලසම්පදාය, සුපරිසුද්ධසීලං සමාධිසම්පදාය, අනුජුකතදිට්ඨිජුකම්මං දිට්ඨිසම්පදාය යොජෙන්තොති යොජනා.

යන්ති යං පුබ්බභාගපටිපදං සන්ධාය. **සීලන්ති** චතුපාරිසුද්ධිසීලං. **දිට්ඨී** චාති කම්මස්සකතාදිට්ඨි චෙව කම්මපථසම්මාදිට්ඨි ච. **තිවිධෙනාති** අජ්ඣත්තං බහිද්ධා අජ්ඣත්තබහිද්ධාති එවං විසයභාවතො තිප්පකාරෙන. යථාවුත්තදිට්ඨිවිසුද්ධියා විසෙසපච්චයං සීලංයෙව භාවනාය අධිට්ඨානන්ති වුත්තං **''සීලං නිස්සාය සීලෙ පතිට්ඨායා''**ති.

සුධන්තසුවණ්ණං අපගතසබ්බකාළකං. චතුරස්සාදිධොතො **සුපරිමජ්ජිතමණික්ඛන්ධො**. පච්චයධම්මානං අවිජ්ජාදීනං තස්ස තස්ස පච්චයුප්පන්නස්ස හෙතුපච්චයාදිභාවො පච්චයාකාරො. සො පන අත්ථතො අවිජ්ජා එවාති ආහ **''පටිච්චසමුප්පාදන්ති පච්චයාකාර''**න්ති. තෙනාහ **''පච්චයාකාරො හී''**තිආදි.

කාමං වො-සද්දො පදපරට්ඨිතො පටියොගීඅත්ථවිසෙසවාචකො, නාමපරභූතො පන තං තං කත්තුකම්මකරණාදිසාධනවිසිට්ඨමෙව පබොධෙති, හි-නිපාතපරභූතො පන වචනාලඞ්කාරමත්තමෙවාති ආහ **''වොති...පෙ.... දිස්සතී''**ති. **තංදෙසනන්ති** තස්ස පටිච්චසමුප්පාදස්ස දෙසනං. සා හි ඉධ ත-සද්දෙන පච්චාමසීයති. ''සුණාථා''ති සොතවිඤ්ඤෙය්‍යතාවචනතො න කෙවලං පටිච්චසමුප්පාදො.

එකත්ථමෙතං පදං ක-සද්දෙන පදවඩ්ඪනමත්තස්ස කතත්තා, තස්මා සාධුසද්දස්ස කතො අත්ථුද්ධාරො සාධුකසද්දස්සපි කතො එව හොතීති අධිප්පායො. **සාධු භන්තෙති** යාචාමහං භන්තෙති අයමෙත්ථ අත්ථොති ආහ **''ආයාචනෙ''**ති. පුන **සාධු භන්තෙති** එවං භන්තෙති අයමෙත්ථ අත්ථොති ආහ **''සම්පටිච්ඡනෙ''**ති. **සාධු සාධූති** අහො අහොති අයමෙත්ථ අත්ථොති වුත්තං **''සම්පහංසනෙ''**ති. **සාධු ධම්මරුචීති** පුඤ්ඤකාමො සුන්දරොති අත්ථො. **පඤ්ඤාණවාති** පඤ්ඤවා. **අද්දුබ්භොති** අදූසකො. **දළ්හීකම්මෙති** ථිරීකරණෙ සක්කච්චකිරියායං. **ආණත්තියන්ති** ආණාපනෙ. ''සුණාථ සාධුකං මනසි කරොථා''ති හි වුත්තෙ සාධුකසද්දෙන සවනමනසිකාරානං සක්කච්චකිරියා විය තදාණාපනම්පි වුත්තං හොති. ආයාචනත්ථතා විය චස්ස ආණාපනත්ථතා වෙදිතබ්බා.

ඉදානෙත්ථ එවං යොජනා වෙදිතබ්බාති සම්බන්ධො. **සොතින්ද්‍රියවික්ඛෙපනිවාරණං** සවනෙ නියොජනවසෙන කිරියන්තරපටිසෙධනභාවතො, සොතං ඔදහථාති හි අත්ථො. **මනින්ද්‍රියවික්ඛෙපනිවාරණං** අඤ්ඤචින්තාපටිසෙධනතො. **පුරිමන්ති** ''සුණාථා''ති පදං. **එත්ථාති** ''සුණාථ, මනසි කරොථා''ති පදද්වයෙ, එතස්මිං වා අධිකාරෙ. **බ්‍යඤ්ජනවිපල්ලාසග්ගාහනිවාරණං** සොතද්වාරෙ වික්ඛෙපපටිබාහකත්තා. න හි යාථාවතො සුණන්තස්ස සද්දතො විපල්ලාසග්ගාහො හොති. **අත්ථවිපල්ලාසග්ගාහනිවාරණං** මනින්ද්‍රියවික්ඛෙපපටිබාහකත්තා. න හි සක්කච්චං ධම්මං උපධාරෙන්තස්ස අත්ථවිපල්ලාසග්ගාහො හොති. **ධම්මස්සවනෙ නියොජෙති** ''සුණාථා''ති

විදහනතො. **ධාරණූපපරික්ඛාසූති** එත්ථ උපපරික්ඛග්ගහණෙනෙව තුලනතීරණාදිකෙ දිට්ඨියා ච සුප්පටිවෙධං සඞ්ගණ්හාති. **සබ්‍යඤ්ජනොති** එත්ථ යථාධිප්පෙතමත්ථං බ්‍යඤ්ජයතීති බ්‍යඤ්ජනං, සභාවනිරුත්ති. සහ බ්‍යඤ්ජනෙහීති සබ්‍යඤ්ජනො, බ්‍යඤ්ජනසම්පන්නොති අත්ථො. අරණීයතො උපගන්තබ්බතො අත්ථො, චතුපාරිසුද්ධිසීලාදිකො. සහ අත්ථෙනාති **සාත්ථො,** අත්ථසම්පන්නොති අත්ථො. **ධම්මගම්භීරොති**ආදීසු **ධම්මො** නාම තන්ති. **දෙසනා** නාම තස්සා මනසා වවත්ථපිතාය තන්තියා දෙසනා කථනං. **අත්ථො** නාම තන්තියා අත්ථො. **පටිවෙධො** නාම තන්තියා තන්තිඅත්ථස්ස ච යථාභූතාවබොධො. යස්මා චෙතෙ ධම්මදෙසනාඅත්ථපටිවෙධා සසාදීහි විය මහාසමුද්දො මන්දබුද්ධීහි දුක්ඛොගාළ්හා අලබ්භනෙය්‍යපතිට්ඨා ච, තස්මා ගම්භීරා. තෙන වුත්තං **''යස්මා අයං ධම්මො…පෙ…. සාධුකං මනසි කරොථා''**ති.

එත්ථ ච පටිවෙධස්ස දුක්කරභාවතො ධම්මත්ථානං දෙසනාඤාණස්ස දුක්කරභාවතො දෙසනාය දුක්ඛොගාහතා, පටිවෙධස්ස පන උප්පාදෙතුං අසක්කුණෙය්‍යත්තා තබ්බිසයඤාණුප්පත්තියා ච දුක්කරභාවතො දුක්ඛොගාහතා වෙදිතබ්බා. **දෙසනං** නාම උද්දිසනං සඞ්ඛෙපදස්සනසදිසං. තථා හි **විභඞ්ගසුත්තෙ** ''දෙසෙස්සාමී''ති වත්වා පුන ''භාසිස්සාමී''ති වුත්තං. තස්ස නිද්දිසනං භාසනන්ති ඉධාධිප්පෙතන්ති ආහ **''විත්ථාරතොපි නං භාසිස්සාමීති වුත්තං හොතී''**ති. පරිබ්‍යත්තං කථනං වා **භාසනං.**

සාළිකායිව නිග්ඝොසොති සාළිකාය ආලාපො විය මධුරො කණ්ණසුඛො පෙමනීයො. **පටිභානං** සද්දො. **උදීරයීති** උච්චාරීයති, වුච්චතීති අත්ථො. **එවං වුත්තෙ උස්සාහජාතාති** එවං ''සුණාථ සාධුකං මනසි කරොථ, භාසිස්සාමී''ති වුත්තෙ ''න කිර සත්ථා සඞ්ඛෙපෙනෙව දෙසෙස්සති, විත්ථාරෙනපි භාසිස්සතී''ති සඤ්ජාතුස්සාහා හට්ඨතුට්ඨා හුත්වා.

කතමොති තස්ස පදස්ස සාමඤ්ඤතො පුච්ඡාභාවො ඤායති, න විසෙසතොති තස්ස පුච්ඡාවිසෙසභාවං කථෙන්තො **''කථෙතුකම්‍යතාපුච්ඡා''**ති වත්වා තෙනෙව පසඞ්ගෙන මහානිද්දෙසෙ ආගතා සබ්බාපි පුච්ඡා අත්ථුද්ධාරනයෙන දස්සෙති **''පඤ්චවිධා හි පුච්ඡා''**තිආදිනා. තත්ථ අදිට්ඨං ජොතෙති එතායාති **අදිට්ඨජොතනා.** දිට්ඨං සංසන්දීයති එතායාති **දිට්ඨසංසන්දනා.** සංසන්දනඤ්චෙත්ථ සාකච්ඡාවසෙන විනිච්ඡයකරණං. විමතිං ඡින්දති එතායාති **විමතිච්ඡෙදනා.** අනුමතියා පුච්ඡනං **අනුමතිපුච්ඡා.** ''තං කිං මඤ්ඤථ භික්ඛවෙ''තිආදිපුච්ඡාය හි ''කා තුම්හාකං අනුමතී''ති අනුමති පුච්ඡිතා හොති. **කථෙතුකම්‍යතා** කථෙතුකම්‍යතාය.

ලක්ඛණන්ති ඤාතුං පුච්ඡිතො යො කොචි සභාවො. **අඤ්ඤාතන්ති** යෙන කෙනචි ඤාණෙන අඤ්ඤාතභාවමාහ. **අදිට්ඨන්ති** දස්සනභූතෙන ඤාණෙන චක්ඛුනා විය න දිට්ඨතං. **අතුලිතන්ති** ''එත්තකං ඉද''න්ති තුලනභූතෙන ඤාණෙන න තුලිතතං. **අතීරිතන්ති** තීරණභූතෙන ඤාණෙන අකතඤාණකිරියාසමාපනතං. **අවිභූතන්ති** ඤාණස්ස අපාකටභාවං. **අවිභාවිතන්ති** ඤාණෙන අපාකටීකතභාවං.

පඤ්චසු පුච්ඡාසු යා බුද්ධානං සබ්බතො න සන්ති, තා දස්සෙත්වා ඉධාධිප්පෙතපුච්ඡං නිගමෙතුං **''තත්ථා''**තිආදි වුත්තං. තං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව. යදි පටිච්චසමුප්පාදො පච්චයාකාරො, අථ කස්මා භගවතා පටිච්චසමුප්පාදදෙසනාය සඞ්ඛාරාදයො පච්චයුප්පන්නා කථිතාති ආහ **''එත්ථ චා''**තිආදි. **පච්චයුප්පන්නම්පි කථෙති** පච්චයුප්පන්නදස්සනෙන පච්චයධම්මානං පච්චයභාවස්ස කථිතභාවතො. **ආහාරවග්ගස්සාති**ආදි ''පච්චයාකාරො පටිච්චසමුප්පාදො''ති දස්සනත්ථං වුත්තං. ''සම්භවන්තී''ති පාළියං පරතො වුත්තං කිරියාපදං ආනෙත්වා යොජෙති, අඤ්ඤථා සඞ්ඛාරා කිං කතාති වා කරොන්තීති වා න ඤායෙය්‍ය. පවත්තියා අනුලොමතො ''අවිජ්ජාපච්චයා''තිආදිකා **අනුලොමපටිච්චසමුප්පාදකථා.**

''අවිජ්ජාය ත්වෙවා''තිආදිකා පන තස්ස විලොමතො **පටිලොමකථා.** අච්චන්තමෙව සඞ්ඛාරෙ විරජ්ජති එතෙනාති **විරාගො,** මග්ගො. **අසෙසනිරොධාති** අසෙසෙත්වා නිරොධා සමුච්ඡින්දනා. **එවං නිරොධානන්ති** එවං අනුප්පාදනිරොධෙන නිරුද්ධානං සඞ්ඛාරානං නිරොධා. ඉති අවිජ්ජාදීනං නිරොධවචනෙන අරහත්තං වදති. **සකලස්සාති** අනවසෙසස්ස. **සත්තවිරහිතස්සාති** පරපරිකප්පිතජීවරහිතස්ස. **විනිවත්තෙත්වාති** අනුප්පාදනිරොධදස්සනවසෙන විපරිවත්තෙත්වා.

අත්තමනාති පීතිසොමනස්සෙනගහිතචිත්තා. තථාභූතා ච හට්ඨචිත්තා නාම හොන්තීති ආහ **''තුට්ඨචිත්තා''**ති. ''තස්ස වචනං අභිනන්දිතබ්බ''න්ති එත්ථ අභිනන්දනසද්දො අනුමොදනත්ථො. ''අභිනන්දිත්වා''ති එත්ථ සම්පටිච්ඡනත්ථො. ඉධ පන උභයත්ථොපි වට්ටතීති ආහ **''අනුමොදිංසු චෙව සම්පටිච්ඡිංසු චා''**ති.

පටිච්චසමුප්පාදසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. විභඞ්ගසුත්තවණ්ණනා

2. දුතියෙපීති දුතියසුත්තෙපි. පි-සද්දෙන තදඤ්ඤෙසු සුත්තෙසුපීති අත්ථො. **''විසුද්ධිමග්ගෙ වුත්තා එවා''**ති වත්වාපි තදෙකදෙසං ඉධ විනියොගක්කමං දස්සෙතුං **''යථා හී''**තිආදි වුත්තං. තන්ති මූලං. **විත්ථාරදෙසනන්ති**

‘‘විභජිස්සාමී’’ති පදස්ස අත්ථස්ස දස්සනවසෙන පවත්තං විභඞ්ගදෙසනං. උද්දෙසදෙසනා පඨමසුත්තෙ අනුලොමදෙසනාසදිසාව. **පුන වට්ටවිවට්ටං දස්සෙන්තොති** ‘‘ඉති ඛො, භික්ඛවෙ’’තිආදිනා පවත්තිං නිවත්තිඤ්ච දස්සෙන්තො. පඨමං උද්දෙසවසෙන විභජනවසෙන විවට්ටං දස්සිතං, තතො එව බ්‍යතිරෙකනයෙන විවට්ටම්පි දස්සිතමෙව හොතීති පුනග්ගහණං.

තෙසං තෙසං සත්තානන්ති ඉදං කිඤ්චි පකාරතො අනාමසිත්වා සබ්බෙපි සත්තෙ සාමඤ්ඤතො බ්‍යාපෙත්වා ගහණන්ති ආහ **‘‘සඞ්ඛෙපතො…පෙ…. නිද්දෙසො’’**ති. **ගතිජාතිවසෙනාති** පඤ්චගතිවසෙන, තත්ථාපි එකෙකාය ගතියා ඛත්තියාදිභුම්මදෙවාදිහත්ථිආදිජාතිවසෙන ච. ‘‘චිත්තං මනො’’තිආදීසු විය කිච්චවිසෙසං, ‘‘මානස’’න්තිආදීසු විය සමානෙ අත්ථෙ සද්දවිසෙසං, ‘‘පණ්ඩර’’න්තිආදීසු විය ගුණවිසෙසං, ‘‘චෙතසිකං හදය’’න්තිආදීසු විය නිස්සයවිසෙසං, ‘‘චිත්තස්ස ඨිතී’’තිආදීසු විය අඤ්ඤස්ස අවත්ථාභාවවිසෙසං, ‘‘අලුබ්භනා’’තිආදීසු විය අඤ්ඤස්ස කිරියාභාවවිසෙසං, ‘‘අලුබ්භිතත්ත’’න්තිආදීසු විය අඤ්ඤස්ස අභාවතාවිසෙසන්ති එවමාදිකං අනපෙක්ඛිත්වා ධම්මමත්තං වා දීපනා සභාවනිද්දෙසො. ජිණ්ණස්ස ජීරණවසෙන පවත්තනාකාරො **ජීරණතාති** ආහ **‘‘ආකාරනිද්දෙසො’’**ති.

කාලාතික්කමෙ කිච්චනිද්දෙසාති කලලකාලතො පභුති පුරිමරූපානං ජරාපත්තක්ඛණෙ උප්පජ්ජමානානි පච්ඡිමරූපානි පරිපක්කරූපානුරූපානි පරිණතපරිණතානි උප්පජ්ජන්තීති අනුක්කමෙන සුපරිණතරූපානං පරිපාකකාලෙ උප්පජ්ජමානානි ඛණ්ඩිච්චාදිසභාවානි උප්පජ්ජන්තීති ‘‘ඛණ්ඩිච්ච’’න්තිආදයො කාලාතික්කමෙ ජරාය කිච්චනිද්දෙසා. **පකතිනිද්දෙසාති** ඵලවිපච්චනපකතියා නිද්දෙසා, ජරාය වා පාපුණිතබ්බඵලමෙව පකති, තස්සා නිද්දෙසා, **න ච ඛණ්ඩිච්චාදීනෙව ජරාති** උදකාදිගතමග්ගෙසු තිණරුක්ඛසංභග්ගතාදයො විය පරිපාකගතමග්ගසඞ්ඛාතෙසු පරිපුණ්ණරූපෙසු ලබ්භමානා ඛණ්ඩිච්චාදයො ජරාය ගතමග්ගාඉච්චෙව වෙදිතබ්බා, න ජරාති.

යස්මා ජරං පත්තස්ස ආයු හායති, ඉන්ද්‍රියානි ජජ්ජරානි හොන්තීති ආයුහානාදයො පකතිනිද්දෙසා, තස්මා වුත්තං **‘‘පච්ඡිමා ද්වෙ පකතිනිද්දෙසා’’**ති. තෙනාහ **‘‘ඉමෙහි පනා’’**තිආදි.

අවිඤ්ඤායමානන්තරත්තා **අවීචිජරා** මණිආදීසු මන්දදසකාදීසු එකෙකදසකෙසු ච ඛණෙ ඛණෙ ජිණ්ණවිකාරාදීනං **දුවිඤ්ඤෙය්‍යත්තා. තතො අඤ්ඤෙසූති** මණිආදිතො අඤ්ඤෙසු අභිච්ඡත්තකාදීසු, පාණීනං එකභවපරියාපන්නෙ සකලආයුස්මිං ගහිතතරුණයුවාජරාකාලෙසු, එකද්විත්තිදිවසාතික්කමෙසු පුප්ඵාදීසු වාති අත්ථො. තත්ථ හි ජරාවිසෙසස්ස සුවිඤ්ඤෙය්‍යත්තා **සවීචිජරා නාම.**

චවනකවසෙනාති චවනකානං ඛන්ධානං වසෙන. එකචතුපඤ්චක්ඛන්ධාය චුතියා චවනමෙව චවනතාති ආහ **‘‘භාවවචනෙන ලක්ඛණනිදස්සන’’**න්ති, පාළියං ‘‘චුතී’’ති වුත්තස්ස මරණස්ස සභාවදස්සනන්ති අත්ථො. **භඞ්ගුප්පත්ති** භිජ්ජමානතා. තෙන ‘‘භෙදො’’ති ඉමිනා ඛන්ධානං භිජ්ජමානතා භෙදසමඞ්ගිතා වුත්තාති දස්සෙති. **ඨානාභාවපරිදීපනන්ති** කෙනචිපි ආකාරෙන අවට්ඨානාභාවදීපනං. **සටස්සෙවාති** හි විසදිසූදාහරණං. යථා සටෙ භින්නෙ කපාලාදිඅවයවසෙසො ලබ්භති, න එවං චුතික්ඛන්ධෙසු භඞ්ගෙසු, න කොචි විසෙසො තිට්ඨතීති දස්සෙතුං **‘‘අන්තරධාන’’**න්ති වුත්තං. **මච්චුසඞ්ඛාතං මරණන්ති** මච්චුසඤ්ඤිතං මරණං. ‘‘කාලමරණ’’න්ති වදන්ති. සන්තානස්ස අච්චන්තසමුච්ඡෙදභූතං ඛීණාසවානං මරණං **සමුච්ඡෙදමරණං. ආදි**-සද්දෙන ඛණිකමරණං සඞ්ගණ්හාති. **තස්ස කිරියාති** අන්තකස්ස කිරියා, යා ලොකෙ වුච්චති ‘‘මච්චූ’’ති, මරණන්ති අත්ථො. චවනකාලො එව වා අනතික්කමනීයත්තා විසෙසෙන කාලොති වුත්තොති තස්ස කිරියා අත්ථතො චුතික්ඛන්ධානං භෙදපවත්තියෙව. ‘‘මච්චු මරණ’’න්ති වා එත්ථ සමාසං අකත්වා යො ‘‘මච්චූ’’ති වුච්චති භෙදො, තමෙව මරණං ‘‘පාණචාගො’’ති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො.

චතුවොකාරවසෙනාති චතුවොකාරභවවසෙන. තත්ථ හි රූපකායසඤ්ඤිතො කළෙවරො නත්ථි, යං නික්ඛිපෙය්‍ය. කිඤ්චාපි එකවොකාරභවෙපි කළෙවරනික්ඛෙපො නත්ථි, රූපකායස්ස පන තත්ථ අත්ථිතාමත්තං ගහෙත්වා **‘‘එකවොකාරවසෙන කළෙවරස්ස නික්ඛෙපො’’**ති වුත්තො. **චතුවොකාරවසෙන චාති** ච-සද්දෙන ‘‘සෙසද්වයවසෙන ඛන්ධානං භෙදො’’ති ඉමමත්ථං දස්සෙති සබ්බත්ථෙව ඛන්ධභෙදසබ්භාවතො. **සෙසද්වයවසෙනාති** සෙසභවද්වයවසෙනෙව කළෙවරස්ස නික්ඛෙපො. යදිපි එකවොකාරභවෙ රූපකායො විජ්ජති, කළෙවරනික්ඛෙපො පන නත්ථීති **‘‘කළෙවරස්ස සබ්භාවතො’’**ඉච්චෙව වුත්තං. යස්මා මනුස්සාදීසු කළෙවරනික්ඛෙපො අත්ථි, තස්මා මනුස්සාදීසු කළෙවරස්ස නික්ඛෙපොති යොජනා. කළෙවරං නික්ඛිපීයති එතෙනාති මරණං **කළෙවරස්ස නික්ඛෙපො. එකතො කත්වාති** එකජ්ඣං කත්වා, එකජ්ඣං ගහණමත්තෙන.

ජායනට්ඨෙනාතිආදි ආයතනවසෙන යොනිවසෙන ච ද්වීහි පදෙහි සබ්බසත්තෙ පරියාදියිත්වා පරියාදියිත්වා ජාතිං දස්සෙතුං වුත්තං. කෙචි පන ‘‘කත්තුභාවවසෙන පදද්වයං වුත්ත’’න්ති වදන්ති. **‘‘තෙසං තෙසං සත්තානං ජාති සඤ්ජාතී’’**ති පන කත්තරි සාමිනිද්දෙසස්ස කතත්තා උභයත්ථාපි භාවනිද්දෙසො. සම්පුණ්ණා ජාති **සඤ්ජාති**. පාකටා නිබ්බත්ති **අභිනිබ්බත්ති. තෙසං තෙසං සත්තානං…පෙ…. අභිනිබ්බත්තීති** සත්තවසෙන පවත්තත්තා වොහාරදෙසනා.

තත්‍ර තත්‍රාති එකචතුවොකාරභවෙසු ද්වින්නං සෙසරූපධාතුයං පටිසන්ධික්ඛණෙ උප්පජ්ජමානානං පඤ්චන්නං, කාමධාතුයං විකලාවිකලින්ද්‍රියානං වසෙන සත්තන්නං නවන්නං දසන්නං පුන දසන්නං එකාදසන්නඤ්ච ආයතනානං වසෙන සඞ්ගහො වෙදිතබ්බො. **සන්තතියන්ති** යෙන කම්මුනා ඛන්ධානං පාතුභාවො, තෙන අභිසඞ්ඛතසන්තතියං. තඤ්ච ඛො පටිසන්ධික්ඛණවසෙන වෙදිතබ්බං.

කම්මංයෙව **කම්මභවො** ‘‘භවති එතස්මා උපපත්තිභවො’’ති කත්වා. කම්මෙන නියාාදිතඅත්තභාවුපපත්තිවසෙන භවතීති භවො, තථා තථා නිබ්බත්තවිපාකො කටත්තාරූපඤ්ච. අට්ඨකථායං පන ‘‘භවතීති කත්වා භවො’’ති උපපත්තිභවස්ස වක්ඛමානත්තා **‘‘කම්මං ඵලවොහාරෙන භවොති වුත්ත’’**න්ති කථිතං.

උපාදියන්ති සත්තා දළ්හග්ගාහං ගණ්හන්ති **එතෙන** කිලෙසකාමෙන. න කෙවලං ඉධ කරණසාධනමෙව, අථ ඛො කත්තුසාධනම්පි ලබ්භතීති වුත්තං **‘‘සයං වා’’**ති. **තන්ති** වත්ථුකාමං. කාමො ච සො කාමනට්ඨෙන, උපාදානඤ්ච භුසමාදානට්ඨෙනාති **කාමුපාදානං. එතන්ති** කාමුපාදානපදං. පුන **එතන්ති** කාමුපාදානසඞ්ඛාතං.

සස්සතො අත්තාති ඉදං පුරිමදිට්ඨිං උපාදියමානං උත්තරදිට්ඨිං දස්සෙතුං වුත්තං. යථා එසා දිට්ඨි දළ්හීකරණවසෙන පුරිමං උත්තරා උපාදියති, එවං ‘‘නත්ථි දින්න’’න්තිආදිකාපීති. අත්තග්ගහණං පන ‘‘අත්තවාදුපාදාන’’න්ති ඉදං න දිට්ඨුපාදානදස්සනන්ති දට්ඨබ්බං. **ලොකො චාති** අත්තග්ගහණවිනිමුත්තග්ගහණං දිට්ඨුපාදානභූතං ඉධ පුරිමදිට්ඨිඋත්තරදිට්ඨිවචනෙහි වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං.

යෙන මිච්ඡාභිනිවෙසෙන ගොසීලගොවතාදිං සමාදියති චෙව අනුතිට්ඨති ච, සො ගොසීලගොවතාදීනීති අධිප්පෙතානි. තෙනාහ **‘‘ගොසීල…පෙ…. සයමෙව උපාදානානී’’**ති. **අභිනිවෙසතොති** අභිනිවෙසනතො.

අත්තවාදුපාදානන්ති ‘‘අත්තා’’ති වාදස්ස පඤ්ඤාපනස්ස ගහණස්ස කාරණභූතා දිට්ඨීති අත්ථො. **අත්තවාදමත්තමෙවාති** අත්තස්ස අභාවා ‘‘අත්තා’’ති ඉදං වචනමත්තමෙව. **උපාදියන්ති** දළ්හං ගණ්හන්ති.

චක්ඛුද්වාරාදීසු පවත්තායාති ඉදං තණ්හාය රූපතණ්හාදිභාවස්ස කාරණවචනං ඡද්වාරාරම්මණිකධම්මානං පටිනියතාරම්මණත්තා. **ජවනවීථියා පවත්තායාති** ඉදං තස්සා පවත්තිට්ඨානදස්සනං. සභාවෙනෙව උට්ඨාතුං අසක්කොන්තස්ස වෙළු විය නිස්සයො අභුත්වා ඔලුම්භකභාවෙන භාවො උපාදානස්ස පච්චයභාවතො ආරම්මණම්පි තංසදිසං වුත්තං. **රූපෙති** විසයෙ භුම්මං. සා තිවිධා හොතීති සම්බන්ධො. **කාමතණ්හා** කාමස්සාදභාවෙන පවත්තියා. **එවං අස්සාදෙන්තීති** සස්සතදිට්ඨියා සහජාතනිස්සයසම්පයුත්තඅත්ථිඅවිගතාදිපච්චයභූතාය සංසට්ඨත්තා නිච්චධුවසස්සතාභිනිවෙසමුඛෙන අස්සාදෙන්තී. භවසහගතා තණ්හා **භවතණ්හා**. භවති තිට්ඨති සබ්බකාලන්ති හි භවදිට්ඨි භවො උත්තරපදලොපෙන, භවස්සාදවසෙන පවත්තියා ච. ඉමිනා නයෙන **විභවතණ්හාති** එත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො. විභවති උච්ඡිජ්ජති විනස්සතීති එවං පවත්තා දිට්ඨි විභවො උත්තරපදලොපෙන. **එවං තානි අට්ඨාරසාති** යා ඡ කාමතණ්හා, ඡ භවතණ්හා, ඡ විභවතණ්හා වුත්තා, එතානි අට්ඨාරස තණ්හාවිචරිතානි තණ්හාපච්චයො. **අජ්ඣත්තන්ති** සකසන්තතියං. **බහිද්ධාති** තතො බහිද්ධා. අතීතාරම්මණානි වා හොන්තු ඉතරාරම්මණානි වා, සයං පන **අතීතානි ඡත්තිංස තණ්හාවිචරිතානි**. සෙසපදද්වයෙපි එසෙව නයො. ‘‘අට්ඨසතං තණ්හාවිචරිතානී’’තිආදිනා සම්බන්ධො. ඉදානි අපරෙනපි පකාරෙන අට්ඨසතං තණ්හාවිචරිතානි දස්සෙතුං **‘‘අජ්ඣත්තිකස්සා’’**තිආදිමාහ. තත්ථ **අජ්ඣත්තිකස්සාති** අජ්ඣත්තිකඛන්ධපඤ්චකං. උපයොගත්ථෙ හි ඉදං සාමිවචනං. **උපාදායාති** ගහෙත්වා. **අස්මීති හොතීති** යදෙතං අජ්ඣත්තිකං ඛන්ධපඤ්චකං උපාදාය තණ්හාමානදිට්ඨිවසෙන සමුදායග්ගාහතො අස්මීති ගාහො හොති, තස්මිං සතීති අත්ථො. ඉධ පන රූපාදිආරම්මණවසෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. **ඉත්ථමස්මීති හොතීති** ඛත්තියාදීසු ‘‘ඉදංපකාරො අහ’’න්ති එවං තණ්හාමානදිට්ඨිවසෙන හොතීති අත්ථො. ඉදං තාව අනුපනිධාය ගහණං.

එවමාදීනීති ආදි-සද්දෙන ‘‘එවමස්මි, අඤ්ඤථාස්මි, අහං භවිස්සං, ඉත්ථං භවිස්සං, එවං භවිස්සං, අඤ්ඤථා භවිස්සං, අසස්මි, සතස්මි, අහං සියං, ඉත්ථං සියං, එවං සියං, අඤ්ඤථා සියං, අපාහං සියං, අපාහං ඉත්ථං සියං, අපාහං එවං සියං, අපාහං අඤ්ඤථා සිය’’න්ති එතෙසං සඞ්ගහො. උපනිධාය ගහණම්පි දුවිධං සමතො අසමතො චාති තං දස්සෙතුං ‘‘එවමස්මි, අඤ්ඤථාස්මී’’ති ච වුත්තං. තත්ථ **එවමස්මීති** ඉදං සමතො උපනිධාය ගහණං, යථා අයං ඛත්තියො, එවං අහමස්මීති අත්ථො. **අඤ්ඤථාස්මීති** ඉදං පන අසමතො ගහණං, යථායං ඛත්තියො තතො අඤ්ඤථා අහං හීනො වා අධිකො වාති අත්ථො. ඉමානි තාව පච්චුප්පන්නවසෙන චත්තාරි තණ්හාවිචරිතානි. **භවිස්සන්තිආදීනි** පන චත්තාරි අනාගතවසෙන වුත්තානි, තෙසං පුරිමචතුක්කෙ වුත්තනයෙනෙව අත්ථො වෙදිතබ්බො. **අසස්මීති** සස්සතො අස්මි, නිච්චස්සෙතං අධිවචනං. **සතස්මීති** අසස්සතො අස්මි, අනිච්චස්සෙතං අධිවචනං. ඉති ඉමානි ද්වෙ සස්සතුච්ඡෙදවසෙන වුත්තානි. ඉතො පරානි **සියන්තිආදීනි** චත්තාරි සංසයපරිවිතක්කවසෙන වුත්තානි, තානි පුරිමචතුක්කෙ වුත්තනයෙන අත්ථතො වෙදිතබ්බානි. **අපාහං සියන්තිආදීනි** පන චත්තාරි ‘‘අපි නාමාහං භවෙය්‍ය’’න්ති එවං පත්ථනාකප්පනවසෙන වුත්තානි, තානිපි පුරිමචතුක්කෙ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බානි. එවමෙතෙසු –

ද්වෙ දිට්ඨිසීසා චත්තාරො, සුද්ධසීසා සීසමූලකා;
තයො තයොති එතානි, අට්ඨාරස විභාවයෙ.

එතෙ හි සස්සතුච්ඡෙදවසෙන වුත්තා ද්වෙ **දිට්ඨිසීසා** නාම, ''අස්මි, භවිස්සං සියං, අපාහං සිය''න්ති එතෙ චත්තාරො **සුද්ධසීසා** නාම, ''ඉත්ථමස්මී''තිආදයො තයො තයොති ද්වාදස **සීසමූලකා** නාමාති වෙදිතබ්බං. ඉධ පාළියං රූපාරම්මණාදිවසෙන තණ්හා ආගතාති ආහ **''අජ්ඣත්තිකරූපාදිනිස්සිතානී''**ති. අට්ඨාරස තණ්හාවිචරිතානීති ආනෙත්වා සම්බන්ධො. **ඉමිනා අස්මීති** ඉමිනා අභිසෙකසෙනාපච්චාදිනා ''ඛත්තියො අහ''න්ති මූලභාවතො ''අස්මී''ති හොති. සෙසං පුබ්බෙ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං. **සඞ්ගහෙති** තණ්හාය යථාවුත්තවිභාගස්ස සංඛිපනවසෙන සඞ්ගණ්හනෙ කරියමානෙ. ''ඡයිමෙ, භික්ඛවෙ, තණ්හාකායා''තිආදි **නිද්දෙසො.** ''රූපෙ තණ්හා රූපතණ්හා''තිආදි **නිද්දෙසත්ථො.** ''කාමරාගභාවෙනා''තිආදිකො, ''අජ්ඣත්තිකස්සුපාදායා''තිආදිකො ච **නිද්දෙසවිත්ථාරො.** ''රූපාදීසු ආරම්මණෙසු ඡළෙවා''තිආදිකො **සඞ්ගහො.**

යස්මා චක්ඛුද්වාරාදීසු එකෙකස්මිං ද්වාරෙ උප්පජ්ජනකවිඤ්ඤාණානි විය අනෙකා එව වෙදනා, තස්මා තා රාසිවසෙන එකජ්ඣං ගහෙත්වා ''ඡ වෙදනාකායා''ති වුත්තන්ති ආහ **''වෙදනාසමූහා''**ති. නිස්සයභාවෙන උප්පත්තිද්වාරභාවෙන නානාපච්චයා හොන්ති චක්ඛුධාතුආදයො, තා කුච්ඡිනා ධාරෙන්තියො විය පොසෙන්තියො විය ච හොන්තීති තාසං මාතුසදිසතා වුත්තා. **චක්ඛුසම්ඵස්සහෙතූති** නිස්සයාදිචක්ඛුසම්ඵස්සපච්චයා. **අයන්ති** අයං වෙදනා ''චක්ඛුසම්ඵස්සජා වෙදනා''තිආදිනා සාධාරණතො වුත්තා. **එත්ථාති** එතස්මිං වෙදනාපදෙ. **සබ්බසඞ්ගාහිකාති** කුසලාකුසලවිපාකකිරියානං වසෙන සබ්බසඞ්ගාහිකා. එවං විභඞ්ගෙ ආගතනයෙන සාධාරණතො වත්වාපි ඉධාධිප්පෙතවෙදනමෙව දස්සෙතුං **''විපාකවසෙන පනා''**තිආදිමාහ. **චක්ඛුම්හි සම්ඵස්සොති** චක්ඛුම්හි නිස්සයභූතෙ උප්පන්නඵස්සො. එස නයො සෙසෙසු. යස්මා චක්ඛාදීනි විසුද්ධිමග්ගෙ ඛන්ධනිද්දෙසෙ ලක්ඛණාදිවිභාගතො, ආයතනනිද්දෙසෙ විසෙසතො, සාමඤ්ඤතො ච සද්දත්ථදස්සනාදිවසෙන විභාවිතානි, තස්මා **''යං වත්තබ්බං…පෙ…. වුත්තමෙවා''**ති ආහ.

නමනලක්ඛණන්ති ආරම්මණාභිමුඛං හුත්වා නමනසභාවං තෙන විනා අප්පවත්තනතො. **රුප්පනලක්ඛණං** හෙට්ඨා වුත්තමෙව. **වෙදනාක්ඛන්ධො** පන එකාව වෙදනා. **සබ්බදුබ්බලචිත්තානි** නාම පඤ්චවිඤ්ඤාණානි . නනු තත්ථ ජීවිතචිත්තට්ඨිතියො ච සන්තීති? සච්චං, තාසං පන කිච්චං න තථා පාකටං, යථා චෙතනාදීනන්ති තෙ එවෙත්ථ පාළියං උද්ධටා. **යෙන** මහන්තපාතුභාවාදිනා **කාරණෙන. එත්ථාති** එතස්මිං මහාභූතනිද්දෙසෙ. **අඤ්ඤො විනිච්ඡයනයොති** ''වචනත්ථතො කලාපතො''තිආදිනා ලක්ඛණාදිනිච්ඡයතො අඤ්ඤො විනිච්ඡයනයො. නනු සො චතුධාතුවවත්ථානෙ වුත්තො, න රූපක්ඛන්ධනිද්දෙසෙති? තත්ථ වුත්තෙපි ''චතුධාතුවවත්ථානෙ වුත්තානී''ති අතිදෙසවසෙන වුත්තත්තා **''රූපක්ඛන්ධනිද්දෙසෙ වුත්තො''**ති වුත්තං. **උපාදායාති** පටිච්ච. භූතානි හි පටිච්ච උප්පජ්ජමානං උපාදාරූපං ''තානි ගහෙත්වා''ති වුත්තං අවිස්සජ්ජනතො. **නිස්සායාතිපි එකෙ** තෙසං නිස්සයපච්චයභාවතො. පුබ්බකාලකිරියා නාම එකංසතො අපරකාලකිරියාපෙක්ඛාති පාඨසෙසෙන අත්ථං වදති. විභත්තිවිපල්ලාසෙන විනා එව අත්ථං දස්සෙතුං **''සමූහත්ථෙ වා''**තිආදි වුත්තං. සමූහසම්බන්ධෙ සාමිනිද්දෙසෙන සමූහත්ථො දීපිතොති තං දස්සෙන්තො ආහ **''සමූහං උපාදායා''**ති. ධම්මසඞ්ගණියං (ධ. ස. 584) ආගතනයෙන **''තෙවීසතිවිධ''**න්ති වුත්තං. තත්ථ හි හදයවත්ථු න නිද්දිට්ඨං, ''යං රූපං නිස්සායා''ති වා පට්ඨානෙ (පට්ඨාන. 1.1.8) ආගතත්තා හදයවත්ථුම්පි ගහෙත්වා ජාතිරූපභාවෙන උපචයසන්තතියො එකතො කත්වා **''තෙවීසතිවිධ''**න්ති වුත්තං.

චක්ඛුස්ස විඤ්ඤාණන්ති වා **චක්ඛුවිඤ්ඤාණං**. අසාධාරණකාරණෙන වායං නිද්දෙසො. ''සඞ්ඛාරපච්චයා විඤ්ඤාණ''න්ති එත්ථ සබ්බලොකියවිපාකවිඤ්ඤාණස්ස ගහෙතබ්බත්තා **''තෙභූමකවිපාකචිත්තස්සෙතං අධිවචන''**න්ති වුත්තං.

අභිසඞ්ඛරණලක්ඛණොති ආයූහනසභාවො. **චොපනවසෙනාති** විඤ්ඤත්තිසංචොපනවසෙන, කායවිඤ්ඤත්තියා සමුට්ඨාපනවසෙනාති අත්ථො. **වචනභෙදවසෙනාති** වචීභෙදුප්පාදවසෙන, වචීවිඤ්ඤත්තියා සමුට්ඨාපනවසෙනාති අත්ථො. එවං චොපනං න භවෙය්‍යාති දස්සෙතුං **''රහො නිසීදිත්වා චින්තෙන්තස්සා''**ති වුත්තං. **එකූනතිංසාති** එත්ථ අභිඤ්ඤාචෙතනාවිනිමුත්තා එව එකූනතිංස චෙතනා වෙදිතබ්බා තස්සා විපාකවිඤ්ඤාණස්ස පච්චයත්තාභාවතො.

දුක්ඛෙති එකම්පි ඉදං භුම්මවචනං සංසිලෙසනනිස්සයවිසයබ්‍යාපනවසෙන අත්තානං භින්දිත්වා විනියොගං ගච්ඡතීති **''චතූහි කාරණෙහී''**තිආදි වුත්තං. එකොපි හි විභත්තිනිද්දෙසො අනෙකධා විනියොගං ගච්ඡති යථා තද්ධිතත්ථෙ උත්තරපදසමාහාරෙති. **තන්ති** අඤ්ඤාණං. **දුක්ඛසච්චන්ති** හදයවත්ථුලක්ඛණං දුක්ඛසච්චං. **අස්සාති** අඤ්ඤාණස්ස. **නිස්සයපච්චයභාවෙනාති** පුරෙජාතනිස්සයභාවෙන. සහජාතනිස්සයපච්චයභාවෙන පන තංසහජාතා ඵස්සාදයො වත්තබ්බා. ආරම්මණපච්චයභාවෙන දුක්ඛසච්චං අස්ස ආරම්මණන්ති යොජනා. **දුක්ඛසච්චන්ති** උපයොගඑකවචනං . **එතන්ති** අඤ්ඤාණං. **තස්සාති** දුක්ඛසච්චස්ස. **''පටිච්ඡාදෙතී''**ති එත්ථ වුත්තං පටිච්ඡාදනාකාරං දස්සෙතුං **''යාථාවා''**තිආදි වුත්තං. ඤාණවිප්පයුත්තචිත්තෙනපි එකදෙසෙන යාථාවතො ලක්ඛණපටිවෙධො හොතියෙවාති **''යාථාවලක්ඛණපටිවෙධනිවාරණෙනා''**ති වත්වා **''ඤාණපවත්තියා චෙත්ථ අප්පදානෙනා''**ති වුත්තන්ති වදන්ති. පුරිමං පන පටිවෙධඤාණුප්පත්තියා නිසෙධකථාදස්සනං, පච්ඡිමං අනුබොධඤාණුප්පත්තියා. එවමෙත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො. **එත්ථාති** දුක්ඛසච්චෙ.

සහජාතස්ස අඤ්ඤාණස්ස සමුදයසච්චං වත්ථු හොති නිස්සයපච්චයභාවතොති වුත්තං **‘‘වත්ථුතො’’**ති. **ආරම්මණතොති** ආරම්මණපච්චයභාවෙන. යස්මා සමුදයසච්චං අඤ්ඤාණස්ස ආරම්මණං හොති, තස්මා **‘‘දුක්ඛසමුදයෙ අඤ්ඤාණ’’**න්ති වුත්තන්ති අත්ථො. පටිච්ඡාදනං දුක්ඛසච්චෙ වුත්තනයමෙව එකෙනෙව කාරණෙන ඉතරෙසං තිණ්ණං අසම්භවතො, කිං පන එතං එකං කාරණන්ති ආහ **‘‘පටිච්ඡාදනතො’’**ති. ඉදං විත්ථාරතො විභාවෙතුං **‘‘නිරොධපටිපදානං හී’’**තිආදි වුත්තං. **තදාරබ්භාති** තං ආරබ්භ තං ආරම්මණං කත්වා. **පච්ඡිමඤ්හි සච්චද්වයන්ති** නිරොධො මග්ගො. තඤ්හි නයගම්භීරත්තා. **දුද්දසන්ති** සණ්හසුඛුමධම්මත්තා සභාවෙනෙව ගම්භීරතාය දුද්දසං දුවිඤ්ඤෙය්‍යං දුරවග්ගාහං. **තත්ථාති** පුරිමෙ සච්චද්වයෙ. **අන්ධභූතන්ති** අන්ධකාරභූතං. **න පවත්තති** ආරම්මණං කාතුං න විසහති. **වචනීයත්තෙනාති** වාචකභාවෙන තථා උපට්ඨානතො. **සභාවලක්ඛණස්ස දුද්දසත්තාති** පීළනාදිආයූහනාදිවසෙන ‘‘ඉදං දුක්ඛං, අයං සමුදයො’’ති (ම. නි. 484; 3.104) යාථාවතො සභාවලක්ඛණස්ස දුද්දසත්තා දුවිඤ්ඤෙය්‍යත්තා පුරිමද්වයං **ගම්භීරං. තත්ථාති** පුරිමස්මිං සච්චද්වයෙ. **විපල්ලාසග්ගාහවසෙන පවත්තතීති** සුභාදිවිපරීතග්ගාහානං පච්චයභාවවසෙන අඤ්ඤාණං පවත්තති.

ඉදානි ‘‘දුක්ඛෙ අඤ්ඤාණ’’න්තිආදීසු පකාරන්තරෙනපි අත්ථං දස්සෙතුං **‘‘අපිචා’’**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **දුක්ඛෙති එත්තාවතාති** ‘‘අඤ්ඤාණන්ති වුච්චමානාය අවිජ්ජාය දුක්ඛෙ’’ති එත්තකෙන. **සඞ්ගහතොති** සමොධානතො. **කිච්චතොති** අසම්පටිවෙධකිච්චතො. **අඤ්ඤාණමිච්චාති** විසයසභාවං යාථාවතො පටිවිජ්ඣිතුං අප්පදානකිච්චමිව. ‘‘දුක්ඛෙ’’තිආදිනා තත්ථ අවිජ්ජා පවත්තති, විසෙසතො නිද්දිට්ඨං හොතීති කත්වා සබ්බත්ථෙව තථා අවිසිට්ඨසභාවදස්සනං ඉදන්ති දස්සෙතුං **‘‘අවිසෙසතො පනා’’**තිආදි වුත්තං.

ඛණිකනිරොධස්ස ඉධ අනධිප්පෙතත්තා අයුජ්ජමානත්තා විරාගග්ගහණතො ච අවිජ්ජාදීනං පටිපක්ඛවසෙන පටිබාහනං ඉධ ‘‘නිරොධො’’ති අධිප්පෙතො, සො ච නෙසං සබ්බසො අනුප්පජ්ජනමෙවාති ආහ **‘‘නිරොධො හොතීති අනුප්පාදො හොතී’’**ති. ‘‘අවිජ්ජා නිරුජ්ඣති එත්ථාති අවිජ්ජානිරොධො, සඞ්ඛාරා නිරුජ්ඣන්ති එත්ථාති සඞ්ඛාරනිරොධො’’ති එවං සබ්බෙහි එතෙහි නිරොධපදෙහි නිබ්බානස්ස දෙසිතත්තා දට්ඨබ්බා. තෙනාහ **‘‘නිබ්බානං හී’’**තිආදි. **වට්ටවිවට්ටන්ති** වට්ටඤ්ච විවට්ටඤ්ච. **‘‘ද්වාදසහී’’**ති ඉදං පච්චෙකං යොජෙතබ්බං ‘‘අනුලොමතො ද්වාදසහි පදෙහි වට්ටං, පටිලොමතො ද්වාදසහි විවට්ටං ඉධ දස්සිත’’න්ති.

විභඞ්ගසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. පටිපදාසුත්තවණ්ණනා

3. මිච්ඡා පටිපජ්ජති එතායාති මිච්ඡාපටිපදා, වට්ටගාමිමග්ගො දුක්ඛාවහත්තා. තං **මිච්ඡාපටිපදං**. තෙනාහ **‘‘අනිය්‍යානිකපටිපදා’’**ති. **සො පුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරො කථං මිච්ඡාපටිපදා හොතීති?** සම්පත්තිභවෙ සුඛාවහොව හොතීති අධිප්පායො. **වට්ටසීසත්තාති** වට්ටපක්ඛියානං උත්තමඞ්ගභාවතො. **අන්තමසොති** උක්කංසපරියන්තං සන්ධාය වදති අවකංසපරියන්තතො. ‘‘ඉදං මෙ පුඤ්ඤං නිබ්බානාධිගමාය පච්චයො හොතූ’’ති එවං **නිබ්බානං පත්ථෙත්වා පවත්තිතං. පණ්ණමුට්ඨිදානමත්තන්ති** සාකපණ්ණමුට්ඨිදානමත්තං. **අප්පත්වාති** අන්තොගධහෙතු එස නිද්දෙසො, අපාපෙත්වාති අත්ථො. යදග්ගෙන වා පටිපජ්ජනතො අරහත්තං පත්තොති වුච්චති, තදග්ගෙන තදාවහා පටිපදාපි පත්තාති වුච්චතීති **‘‘අප්පත්වා’’**ති වුත්තං. **අනුලොමවසෙනාති** අනුලොමපටිච්චසමුප්පාදවසෙන. **පටිලොමවසෙනාති** එත්ථාපි එසෙව නයො. **පටිපදා පුච්ඡිතාති** එතෙන පටිපදා දෙසෙතුං ආරද්ධාති අයම්පි අත්ථො සඞ්ගහිතො යථාරද්ධස්ස අත්ථස්ස කථෙතුකම්‍යතාපුච්ඡාය ඉධාගතත්තා. අනුලොමපටිච්චසමුප්පාදදෙසනායම්පෙත්ථ බ්‍යතිරෙකමුඛෙන අවිජ්ජාදිනිරොධා පන විජ්ජාය සති හොති සඞ්ඛාරානං අසම්භවොති වුත්තං **‘‘නිබ්බානං භාජිත’’**න්ති. සරූපෙන පන තාය වට්ටමෙව පකාසිතං. වක්ඛති හි පරියොසානෙ ‘‘වට්ටවිවට්ටමෙව කථිත’’න්ති. **නියාතනෙති** නිගමනෙ. **එලෙනාති** පත්තබ්බඵලෙන **පටිපදාය** සම්පාපකහෙතුනො **දස්සිතත්තා**. යථා හි තිවිධො හෙතු ඤාපකො, නිබ්බත්තකො, සම්පාපකොති, එවං තිවිධං ඵලං ඤාපෙතබ්බං, නිබ්බත්තෙතබ්බං, සම්පාපෙතබ්බන්ති. තස්මා පත්තබ්බඵලෙන නිබ්බානෙන තංසම්පාපකහෙතුභූතාය පටිපදාය දස්සිතත්තාති අත්ථො. තෙනාහ **‘‘ඵලෙන හෙත්ථා’’**තිආදි. **අයං වුච්චතීති** එවං නිබ්බානඵලා අයං ‘‘සම්මාපටිපදා’’ති වුච්චති. **අසෙසවිරාගා අසෙසනිරොධාති** සමුච්ඡෙදප්පහානවසෙන අවිජ්ජාය අසෙසවිරජ්ජනතො අසෙසනිරුජ්ඣනතො ච. පදද්වයෙනපි අනුප්පාදනිරොධමෙව වදති. තඤ්හි නිබ්බානං. දුතියවිකප්පෙ අයං එත්ථ අධිප්පායො – යෙන මග්ගෙන කරණභූතෙන අසෙසනිරොධො හොති, අවිජ්ජාය අසෙසනිරොධො යං ආගම්ම හොති, තං මග්ගං දස්සෙතුන්ති. **එවඤ්හි සතීති** එවං පදභාජනස්ස නිබ්බානස්ස පදත්ථෙ සති. **සානුභාවා පටිපදා විභත්තා හොතීති** අවිජ්ජාය අසෙසනිරොධහෙතුපටිපදා තත්ථ සාතිසයසාමත්ථියසමායොගතො සානුභාවා විභත්තා හොති. මිච්ඡාපටිපදාගහණෙනෙත්ථ වට්ටස්සපි විභත්තත්තා වුත්තං **‘‘වට්ටවිවට්ටමෙව කථිත’’**න්ති.

පටිපදාසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. විපස්සිසුත්තවණ්ණනා

4. **විප්ඵන්දන්තීති** නිමිසනවසෙන. **අනිමිසෙහීති** විගතනිමිසෙහි උම්මීලන්තෙහෙව. **තෙන වුත්තං** මහාපදානෙ. **එත්ථාති** එතස්මිං ''විපස්සී''ති පදෙ, එතස්මිං වා ''අනිමිසෙහී''තිආදිකෙ යථාගතෙ සුත්තන්තෙ.

මහාපුරිසස්ස අනිමිසලොචනතො ''විපස්සී''ති සමඤ්ඤාපටිලාභස්ස කාරණං වුත්තං, තං අකාරණං අඤ්ඤෙසම්පි මහාසත්තානං චරිමභවෙ අනිමිසලොචනත්තාති චොදනං සන්ධාය **''එත්ථ චා''**තිආදිං වත්වා තතො පන අඤ්ඤමෙව කාරණං දස්සෙතුං **''අපිචා''**තිආදි වුත්තං. **පලාළයමානස්සාති** තොසෙන්තස්ස. අනාදරෙ චෙතං සාමිවචනං. **අට්ටස්සාති** අත්ථස්ස.

පුඤ්ඤුස්සයසඞ්ඛාතො භගො අස්ස අතිසයෙන අත්ථීති භගවාති **''භාග්‍යසම්පන්නස්සා''**ති වුත්තං. **සම්මාති** සම්මදෙව යාථාවතො, ඤායෙන කාරණෙනාති වුත්තං හොතීති ආහ **''නයෙන හෙතුනා''**ති. සං-සද්දො ''සාම''න්ති ඉමිනා සමානත්ථොති ආහ **''සාමං පච්චත්තපුරිසකාරෙනා''**ති, සයම්භුඤාණෙනාති අත්ථො. සම්මා, සාමං බුජ්ඣි එතෙනාති **සම්බොධො** වුච්චති මග්ගඤාණං, ''බුජ්ඣති එතෙනා''ති කත්වා ඉධ සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණස්සපි සඞ්ගහො. **බොධිමා සත්තො බොධිසත්තො,** පුරිමපදෙ උත්තරපදලොපො යථා ''සාකපත්ථවො''ති. **බුජ්ඣනකසත්තොති** එත්ථ මහාබොධියානපටිපදාය බුජ්ඣතීති බොධි ච සො සත්තවිසෙසයොගතො සත්තො චාති **බොධිසත්තො. පත්ථයමානො පවත්තතීති** ''කුදාස්සු නාම මහන්තං බොධිං පාපුණිස්සාමී''ති සඤ්ජාතච්ඡන්දො පටිපජ්ජති. **දුක්ඛන්ති** ජාතිආදිමූලකං දුක්ඛං. කාමං චුතුපපාතාපි මරණජාතියො, ''ජායති මීයතී''ති පන වත්වා ''චවති උපපජ්ජතී''ති වචනං න එකභවපරියාපන්නානං තෙසං ගහණං, අථ ඛො නානාභවපරියාපන්නානං එකජ්ඣං ගහණන්ති දස්සෙන්තො ආහ **''ඉදං…පෙ…. වුත්ත''**න්ති. **තස්ස නිස්සරණන්ති** තස්ස ජරාමරණස්ස නිස්සරණන්ති වුච්චති. යස්මා මහාසත්තො ජිණ්ණබ්‍යාධිමතෙ දිස්වා පබ්බජිතො, තස්මාස්ස ජරාමරණමෙව ආදිතො උපට්ඨාසි.

උපායමනසිකාරෙනාති උපායෙන විධිනා ඤායෙන මනසිකාරෙන පථෙන මනසිකාරස්ස පවත්තනතො. **සමායොගො අහොසීති** යාථාවතො පටිවිජ්ඣනවසෙන සමාගමො අහොසි. **යොනිසො මනසිකාරාති** හෙතුම්හි නිස්සක්කවචනන්ති තස්ස ''යොනිසො මනසිකාරෙනා''ති හෙතුම්හි කරණවචනෙන ආහ. **ජාතියා ඛො සති ජරාමරණන්ති** ''කිම්හි නු ඛො සති ජරාමරණං හොති, කිං පච්චයා ජරාමරණ''න්ති ජරාමරණෙ කාරණං පරිග්ගණ්හන්තස්ස බොධිසත්තස්ස ''යස්මිං සති යං හොති, අසති ච න හොති, තං තස්ස කාරණ''න්ති එවං අබ්‍යභිචාරජාතිකාරණපරිග්ගණ්හනෙන ''ජාතියා ඛො සති ජරාමරණං හොති, ජාතිපච්චයා ජරාමරණ''න්ති යා ජරාමරණස්ස කාරණපරිග්ගාහිකා පඤ්ඤා උප්පජ්ජි, තාය උප්පජ්ජන්තියා චස්ස අභිසමයො පටිවෙධො අහොසීති අත්ථො.

ඉතීති වුත්තප්පකාරපරාමසනං. **හීති** නිපාතමත්තං. **ඉදන්ති** යථාවුත්තස්ස වට්ටස්ස පච්චක්ඛතො ගහණං. තෙනාහ **''එවමිද''**න්ති. ඉධ අවිජ්ජාය සමුදයස්ස ආගතත්තා **''එකාදසසු ඨානෙසූ''**ති වුත්තං. **සමුදයං සම්පිණ්ඩෙත්වාති** සඞ්ඛාරාදීනං සමුදයං එකජ්ඣං ගහෙත්වා. අනෙකවාරඤ්හි සමුදයදස්සනවසෙන ඤාණස්ස පවත්තත්තා ''සමුදයො සමුදයො''ති ආමෙඩිතවචනං. අථ වා ''එවං සමුදයො හොතී''ති ඉදං න කෙවලං නිබ්බත්තිදස්සනපරං, අථ ඛො පටිච්චසමුප්පාදසද්දො විය පටිච්චසමුප්පාදමුඛෙන ඉධ සමුදයසද්දො නිබ්බත්තිමුඛෙන පච්චයත්තං වදති. විඤ්ඤාණාදයො ච යාවන්තො ඉධ පච්චයධම්මා නිද්දිට්ඨා, තෙ සාමඤ්ඤරූපෙන බ්‍යාපනිච්ඡාවසෙන ගණ්හන්තො ''සමුදයො සමුදයො''ති අවොච. තෙනාහ **''අවිජ්ජාපච්චයා සඞ්ඛාරානං සමුදයො හොතී''**ති. **දස්සනට්ඨෙන චක්ඛූති** සමුදයස්ස පච්චක්ඛතො දස්සනභාවො චක්ඛු. **ඤාතට්ඨෙනාති** ඤාතභාවෙන. **පජානනට්ඨෙනාති** ''අවිජ්ජාසඞ්ඛාරාදිතංතංපච්චයධම්මපවත්තියා එතස්ස දුක්ඛක්ඛන්ධස්ස සමුදයො''ති පකාරතො වා ජානනට්ඨෙන. **පටිවෙධනට්ඨෙනාති** ''අයං අවිජ්ජාදි පච්චයධම්මො ඉමස්ස සඞ්ඛාරාදිකස්ස පච්චයභාවතො සමුදයො''ති පටිවිජ්ඣනට්ඨෙන. **ඔභාසනට්ඨෙනාති** සමුදයභාවපටිච්ඡාදකස්ස මොහන්ධකාරස්ස කිලෙසන්ධකාරස්ස විධමනවසෙන අවභාසනවසෙන. **තං පනෙතං** ''චක්ඛු''න්තිආදිනා වුත්තං ඤාණං. **නිරොධවාරෙති** පටිලොමවාරෙ. සො හි ''කිස්ස නිරොධා ජරාමරණනිරොධො''ති නිරොධකිත්තනවසෙන ආගතො.

විපස්සිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5-10. සිඛීසුත්තාදිවණ්ණනා

5-10. **න එවං යොජෙත්වාති** ''සිඛිස්සපී''තිආදිනා සමුච්චයවසෙන එවං න යොජෙත්වා. **කස්මාතිආදිනා** තත්ථ කාරණං වදති. **එකාසනෙ අදෙසිතත්තාති** වුත්තමෙවත්ථං පාකටං කාතුං **''නානාඨානෙසු හී''**තිආදි වුත්තං. යදිපි තානි විසුං විසුං වුත්තභාවෙන දෙසිතානි, අත්ථවණ්ණනා පන එකසදිසා තදත්ථස්ස අභින්නත්තා. ''බුද්ධා ජාතා''ති න අඤ්ඤො ආචික්ඛතීති යොජනා. න හි මහාබොධිසත්තානං පච්ඡිමභවෙ පරොපදෙසෙන පයොජනං අත්ථි. **ගතමග්ගෙනෙවාති** පටිපත්තිගමනෙන ගතමග්ගෙනෙව පච්ඡිමමහාබොධිසත්තා ගච්ඡන්ති, අයමෙත්ථ ධම්මතා. **ගච්ඡන්තීති** චතූසු සතිපට්ඨානෙසු පතිට්ඨිතචිත්තා සත්ත බොජ්ඣඞ්ගෙ යාථාවතො භාවෙත්වා සම්මාසම්බොධියා අභිසම්බුජ්ඣනවසෙන පවත්තන්තීති අත්ථො. යථා පන තෙසං පඨමවිපස්සනාභිනිවෙසො හොති, තං දස්සෙතුං **''සබ්බබොධිසත්තා හී''**තිආදි වුත්තං. බුද්ධභාවාය විපස්සනා, බුද්ධත්ථාය වා විපස්සනා **බුද්ධවිපස්සනා.**

සිඛිසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

බුද්ධවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. ආහාරවග්ගො

1. ආහාරසුත්තවණ්ණනා

11. **ආහරන්තීති** ආනෙන්ති උප්පාදෙන්ති, උපත්ථම්භෙන්තීති අත්ථො. **නිබ්බත්තාති** පසුතා. **භූතා නාම** යස්මා තතො පට්ඨාය ලොකෙ ජාතවොහාරො පටිසන්ධිග්ගහණතො පන පට්ඨාය යාව මාතුකුච්ඡිතො නික්ඛන්තො, තාව සම්භවෙසිනො, එස තාව ගබ්භසෙය්‍යකෙසු භූතසම්භවෙසිවිභාගො, ඉතරෙසු පන පඨමචිත්තාදිවසෙන වුත්තො. **සම්භව**-සද්දො චෙත්ථ ගබ්භසෙය්‍යකානං වසෙන පසූතිපරියායො, ඉතරෙසං වසෙන උප්පත්තිපරියායො. පඨමචිත්තපඨමඉරියාපථක්ඛණෙසු හි තෙ සම්භවං උප්පත්තිං එසන්ති උපගච්ඡන්ති නාම, න තාව භූතා උපපත්තියා න සුප්පතිට්ඨිතත්තා, භූතා එව සබ්බසො භවෙසනාය සමුච්ඡින්නත්තා. **න පුන භවිස්සන්තීති** අවධාරණෙන නිවත්තිතමත්ථං දස්සෙති. යො ච ''කාලසසො භූතො''තිආදීසු භූත-සද්දස්ස ඛීණාසවවාචිතා දට්ඨබ්බා. **වා-සද්දො චෙත්ථ සම්පිණ්ඩනත්ථො** ''අග්ගිනා වා උදකෙන වා''තිආදීසු විය.

යථාසකං පච්චයභාවෙන අත්තභාවස්ස පඨපනමෙවෙත්ථ ආහාරෙහි කාතබ්බඅනුග්ගහො හොතීති අධිප්පායෙනාහ **''වචනභෙදො…පෙ…. එකො යෙවා''**ති. **සත්තස්ස උප්පන්නධම්මානන්ති** සත්තස්ස සන්තානෙ උප්පන්නධම්මානං. යථා ''වස්සසතං තිට්ඨතී''ති වුත්තෙ අනුප්පබන්ධවසෙන පවත්තතීති වුත්තං හොති, එවං ඨිතියාති අනුප්පබන්ධවසෙන පවත්තියාති අත්ථො, සා පන අවිච්ඡෙදොති ආහ **''අවිච්ඡෙදායා''**ති. අනුප්පබන්ධධම්මුප්පත්තියා සත්තසන්තානො අනුග්ගහිතො නාම හොතීති ආහ **''අනුප්පන්නානං උප්පාදායා''**ති. **එතානීති** ඨිතිඅනුග්ගහපදානි. **උභයත්ථ දට්ඨබ්බානි** න යථාසම්බන්ධතො.

වත්ථුගතා ඔජා වත්ථු විය තෙන සද්ධිං අජ්ඣොහරිතබ්බතං ගච්ඡතීති වුත්තං **''අජ්ඣොහරිතබ්බකො ආහාරො''**ති, නිබ්බත්තිතඔජං පන සන්ධාය ''කබළීකාරො ආහාරො ඔජට්ඨමකරූපානි ආහරතී''ති වක්ඛති. **ඔළාරිකතා** අප්පොජතාය න වත්ථුනො ථූලතාය කථිනතාය වා, තස්මා යස්මිං වත්ථුස්මිං පරිත්තා ඔජා හොති, තං ඔළාරිකං. සප්පාදයො දුක්ඛුප්පාදකතාය **ඔළාරිකා** වෙදිතබ්බා. විසාණාදීනං තිවස්සඡඩ්ඩිතානං පූතිභූතත්තා මුදුකතාති වදන්ති. තරච්ඡබෙළතෙමිතතාය පන තථාභූතානං තෙසං මුදුකතා. ධම්මසභාවො හෙස. **සසානං ආහාරො සුඛුමො** තරුණතිණසස්සඛාදනතො. **සකුණානං ආහාරො සුඛුමො** තිණබීජාදිඛාදනතො. **පච්චන්තවාසීනං ආහාරො සුඛුමො** මාසමුග්ගකුරාදිභොජනත්තා. **තෙසන්ති** පරනිම්මිතවසවත්තීනං. **සුඛුමොත්වෙවාති** න කිඤ්චි උපාදාය, අථ ඛො සුඛුමොඉච්චෙව නිට්ඨං පත්තො තතො පරමසුඛුමස්ස අභාවතො.

වත්ථුවසෙන පනෙත්ථ ආහාරස්ස ඔළාරිකසුඛුමතා වුත්තා, සා චස්ස අප්පොජමහොජතාහි වෙදිතබ්බාති දස්සෙතුං **''එත්ථ ච''**තිආදිමාහ. **පරිස්සයන්ති** ඛුදාවසෙන උප්පන්නං විහිංසං සරීරදරථං. **විනොදෙතීති** වත්ථු තස්ස විනොදනමත්තං කරොති. **න පන සක්කොති පාලෙතුන්ති** සරීරං යාපෙතුං නප්පහොති නිරොජත්තා. **න සක්කොති පරිස්සයං විනොදෙතුං** ආමාසයස්ස අපූරණතො.

ඡබ්බිධොපීති ඉමිනා කස්සචි ඵස්සස්ස අනවසෙසිතබ්බතමාහ. දෙසනක්කමෙනෙවෙත්ථ ඵස්සාදීනං දුතියාදිතා, න අඤ්ඤෙන කාරණෙනාති ආහ **''දෙසනානයො එව චෙසා''**තිආදි. මනසො සඤ්චෙතනා න සත්තස්සාති දස්සනත්ථං මනොගහණං යථා ''චිත්තස්ස ඨිති, චෙතොවිමුත්ති චා''ති ආහ **''මනොසඤ්චෙතනාති චෙතනාවා''**ති. **චිත්තන්ති** යං කිඤ්චි චිත්තමෙව. **එකරාසිං කත්වාති** එකජ්ඣං ගහෙත්වා විභාගං අකත්වා, සාමඤ්ඤෙන ගහිතාති අත්ථො. තත්ථ ලබ්භමානං උපාදින්නකාදිවිභාගං දස්සෙතුං **''කබළීකාරො ආහාරො''**තිආදි වුත්තං. **ආහාරත්ථං න සාධෙන්තීති** තාදිසස්ස ආහාරස්ස අනාහරණතො. **තදාපීති** භිජ්ජිත්වා විගතකාලෙපි. **උපාදින්නකාහාරොති වුච්චන්තීති** කෙචි. **ඉදං පන ආචරියානං න රුච්චති** තදා උපාදින්නකරූපස්සෙව අභාවතො. **පටිසන්ධිචිත්තෙනෙව සහජාතාති** ලක්ඛණවචනමෙතං, සබ්බායපි කම්මජරූපපරියාපන්නාය ඔජාය අත්ථිභාවස්ස අවිච්ඡෙදප්පවත්තිසම්භවදස්සනත්ථො. **සත්තමාති** උප්පන්නදිවසතො පට්ඨාය යාව සත්තමදිවසාපි. රූපසන්තතිං **පාලෙති** පවෙණිඝටනවසෙන. **අයමෙවාති** කම්මජඔජා. කම්මජඔජං පන පටිච්ච උප්පන්නඔජා අකම්මජත්තා අනුපාදින්නආහාරොත්වෙව වෙදිතබ්බො. අනුපාදින්නකා ඵස්සාදයො වෙදිතබ්බාති ආනෙත්වා සම්බන්ධො. ලොකුත්තරා ඵස්සාදයො කථන්ති ආහ **''ලොකුත්තරා පන රුළ්හීවසෙන කථිතා''**ති. යස්මා තෙසං කුසලානං උපෙතපරියායො නත්ථි, තස්මා විපාකානං උපාදින්නපරියායො නත්ථෙවාති අනුපාදින්නපරියායොපි රුළ්හීවසෙන වුත්තොති වෙදිතබ්බො.

පුබ්බෙ ''ආහාරාති පච්චයා''ති වුත්තත්තා යදි පච්චයට්ඨො ආහාරට්ඨොතිආදිනා චොදෙති, **අථ කස්මා ඉමෙ එව චත්තාරො වුත්තාති** අථ කස්මා චත්තාරොව වුත්තා. ඉමෙ එව ච වුත්තාති යොජනා. **විසෙසප්පච්චයත්තාති** එතෙන යථා අඤ්ඤෙ පච්චයධම්මා අත්තනො පච්චයුප්පන්නස්ස පච්චයාව හොන්ති, ඉමෙ පන තථා ච හොති අඤ්ඤථා චාති

සමානෙපි පච්චයත්තෙ අතිරෙකපච්චයා හොන්ති, තස්මා ''ආහාරාති වුත්තා''ති ඉමමත්ථං දස්සෙති. ඉදානි තං අතිරෙකපච්චයතං දස්සෙතුං **''විසෙසපච්චයො හී''**තිආදි වුත්තං. විසෙසප්පච්චයො රූපකායස්ස කබළීකාරො ආහාරො උපත්ථම්භකභාවතො. තෙනාහ අට්ඨකථායං ''රූපාරූපානං උපත්ථම්භකත්තෙන උපකාරකා චත්තාරො ආහාරා ආහාරපච්චයො''ති (විසුද්ධි. 2.608; පට්ඨා. අට්ඨ. පච්චයුද්දෙසවණ්ණනා). උපත්ථම්භකත්තඤ්හි සතිපි ජනකත්තෙ අරූපීනං ආහාරානං ආහාරජරූපසමුට්ඨානකරූපාහාරස්ස ච හොති, අසති පන උපත්ථම්භකත්තෙ ආහාරානං ජනකත්තං නත්ථීති උපත්ථම්භකත්තං පධානං. ජනයමානොපි හි ආහාරො අවිච්ඡෙදවසෙන උපත්ථම්භයමානො එව ජනෙතීති උපත්ථම්භකභාවො එව ආහාරභාවො. **වෙදනාය ඵස්සො** විසෙසපච්චයො. ''ඵස්සපච්චයා වෙදනා''ති හි වුත්තං. ''සඞ්ඛාරපච්චයා විඤ්ඤාණ''න්ති වචනතො **විඤ්ඤාණස්ස මනොසඤ්චෙතනා**. ''චෙතනා තිවිධං භවං ජනෙතී''ති හි වුත්තං. ''විඤ්ඤාණපච්චයා නාමරූප''න්ති පන වචනතො **නාමරූපස්ස විඤ්ඤාණං** විසෙසපච්චයො. න හි ඔක්කන්තවිඤ්ඤාණාභාවෙ නාමරූපස්ස අත්ථි සම්භවො. යථාහ ''විඤ්ඤාණඤ්ච හි, ආනන්ද, මාතුකුච්ඡිස්මිං න ඔක්කමිස්සථ, අපි නු ඛො නාමරූපං මාතුකුච්ඡිස්මිං සමුච්චිස්සථා''තිආදි (දී. නි. 2.115). වුත්තමෙවත්ථං සුත්තෙන සාධෙතුං **''යථාහා''**තිආදි වුත්තං.

එවං යදිපි පච්චයත්ථො ආහාරත්ථො, විසෙසපච්චයත්තා පන ඉමෙව ආහාරාති වුත්තාති තං නෙසං විසෙසපච්චයතං අවිභාගතො දස්සෙත්වා ඉදානි විභාගතො දස්සෙතුං **''කො පනෙත්ථා''**තිආදි ආරද්ධං. **මූලෙ ඨපිතමත්තො එව** අසඞ්ඛාදිතො, තත්තකෙනාපි අබ්භන්තරස්ස ආහාරස්ස පච්චයො හොති එව. තෙනාහ **''අට්ඨ රූපානි සමුට්ඨාපෙතී''**ති. සුඛවෙදනාය හිතො **සුඛවෙදනීයො. සබ්බථාපීති** චක්ඛුසම්ඵස්සාදිවසෙන. යත්තකා ඵස්සස්ස පකාරභෙදා, තෙසං වසෙන සබ්බප්පකාරොපි **ඵස්සාහාරො** යථාරහං **තිස්සො වෙදනා ආහරති,** අනාහාරකො නත්ථි.

සබ්බථාපීති ඉධාපි ඵස්සාහාරෙ වුත්තනයානුසාරෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. **තිසන්තතිවසෙනාති** කායදසකං භාවදසකං වත්ථුදසකන්ති තිවිධසන්තතිවසෙන. **සහජාතාදිපච්චයනයෙනාති** සහජාතාදිපච්චයවිධිනා. පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණඤ්හි අත්තනා සහජාතනාමස්ස සහජාතඅඤ්ඤමඤ්ඤවිපාකින්ද්‍රියසම්පයුත්තඅත්ථිඅවිගතපච්චයෙහි පච්චයො හොන්තොයෙව ආහාරපච්චයතාය තං ආහාරෙති වුත්තං, සහජාතරූපෙසු පන වත්ථුනො සම්පයුත්තපච්චයං ඨපෙත්වා විප්පයුත්තපච්චයෙන, සෙසරූපානං අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයඤ්ච ඨපෙත්වා ඉතරෙසං පච්චයානං වසෙන යොජනා කාතබ්බා. **තානීති** නපුංසකනිද්දෙසො අනපුංසකානම්පි නපුංසකෙහි සහ වචනතො. **සාසවකුසලාකුසලචෙතනාව වුත්තා** විසෙසපච්චයභාවදස්සනං හෙතන්ති, තෙනාහ **''අවිසෙසෙන පනා''**තිආදි. **පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණමෙව වුත්තන්ති** එත්ථාපි එසෙව නයො. යථා තස්ස තස්ස ඵලස්ස විසෙසතො පච්චයතාය එතෙසං ආහාරත්ථො, එවං අවිසෙසතොපීති දස්සෙතුං **''අවිසෙසෙනා''**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **තංසම්පයුත්තතංසමුට්ඨානධම්මානන්ති** තෙහි ඵස්සාදීහි සම්පයුත්තධම්මානඤ්චෙව තංසමුට්ඨානරූපධම්මානඤ්ච. තත්ථ **සම්පයුත්ත**ග්ගහණං යථාරහතො දට්ඨබ්බං, **සමුට්ඨාන**ග්ගහණං පන අවිසෙසතො.

උපත්ථම්භෙන්තො ආහාරකිච්චං සාධෙතීති උපත්ථම්භෙන්තො එව රූපං සමුට්ඨාපෙති, ඔජට්ඨමකසමුට්ඨාපනෙනෙව පනස්ස උපත්ථම්භනකිච්චසිද්ධි. **ඵුසන්තොයෙවාති** ඵුසනකිච්චං කරොන්තො එව. **ආයූහමානාවාති** චෙතයමානා එව අභිසන්දහන්තී එව. **විජානන්තමෙවාති** උපපත්තිපරිකප්පනවසෙන විජානන්තමෙව ආහාරකිච්චං සාධෙතීති යොජනා. සබ්බත්ථ ආහාරකිච්චසාධනඤ්ච තෙසං වෙදනාදිඋප්පත්තිහෙතුතාය අත්තභාවස්ස පවත්තනමෙව. **කායට්ඨපනෙනාති** කස්මා වුත්තං, නනු කම්මජාදිරූපං කම්මාදිනාව පවත්තතීති චොදනං සන්ධායාහ **''කම්මජනිතොපී''**තිආදි.

උපාදිණ්ණරූපසන්තතියා උපත්ථම්භනෙනෙව උතුචිත්තජරූපසන්තතීනම්පි උපත්ථම්භනසිද්ධි හොතීති **''ද්වින්නං රූපසන්තතීන''**න්ති වුත්තං. උපත්ථම්භනමෙව සන්ධාය **''අනුපාලකො හුත්වා''**ති ච වුත්තං. රූපකායස්ස ඨිතිහෙතුතා හි යාපනා අනුපාලනා. **සුඛාදිවත්ථුභූතන්ති** සුඛාදීනං පවත්තිට්ඨානභූතං. ආරම්මණම්පි හි වසති එත්ථ ආරම්මණකරණවසෙන තදාරම්මණා ධම්මාති වත්ථූති වුච්චති. **ඵුසන්තොයෙවාති** ඉදං ඵස්සස්ස ඵුසනසභාවත්තා වුත්තං. න හි ධම්මානං සභාවෙන විනා පවත්ති අත්ථි, වෙදනාපවත්තියා විනා සත්තානං සන්ධාවනතා නත්ථීති ආහ **''සුඛාදි...පෙ.... හොතී''**ති. න චෙත්ථ සඤ්ඤීභවකථායං අසඤ්ඤීභවො දස්සෙතබ්බො, තස්සාපි වා කාරණභූතවෙදනාපවත්තිවසෙනෙව ඨිතියා හෙතුනො අබ්‍යාපිතත්තා, තථා හි **''මනොසඤ්චෙතනා...පෙ.... භවමූලනිප්ඵාදනතො සත්තානං ඨිතියා හොතී''**ති වුත්තා. තතො එව **විඤ්ඤාණං විජානන්තමෙවාති** උපපත්තිපරිකප්පනවසෙන විජානන්තමෙවාති වුත්තොවායමත්ථො.

චත්තාරි භයානි දට්ඨබ්බානි ආදීනවවිභාවනතො. **නිකන්තීති** නිකාමනා, රසතණ්හං සන්ධාය වදති. සා හි කබළීකාරෙ ආහාරෙ බලවතී, තෙනෙවෙත්ථ අවධාරණං කතං. භායති එතස්මාති භයං, **නිකන්තියෙව භයං** මහානත්ථහෙතුතො. උපගමනං විසයින්ද්‍රියවිඤ්ඤාණෙසු විසයවිඤ්ඤාණෙසු ච සඞ්ගතිවසෙන පවත්ති, තං වෙදනාදිඋප්පත්තිහෙතුතාය ''භය''න්ති වුත්තං. අවධාරණෙ පයොජනං වුත්තනයමෙව. සෙසද්වයෙපි එසෙව නයො. **ආයූහනං** අභිසන්දහනං, සංවිධානන්තිපි වදන්ති. තං භවූපපත්තිහෙතුතාය **''භය''**න්ති වුත්තං. **අභිනිපාතො** තත්ථ තත්ථ භවෙ පටිසන්ධිග්ගහණවසෙන විඤ්ඤාණස්ස නිබ්බත්ති. සො භවූපපත්තිහෙතුකානං සබ්බෙසං අනත්ථානං මූලකාරණතාය **''භය''**න්ති වුත්තං. ඉදානි නිකන්තිආදීනං සප්පටිභයතං විත්ථාරතො දස්සෙතුං **''කිං කාරණා''**තිආදි

ආරද්ධං. තත්ථ **නිකන්තිං කත්වා**ති ආලයං ජනෙත්වා, තණ්හං උප්පාදෙත්වාති අත්ථො. **සීතාදීනං පුරක්ඛතා**ති සීතාදීනං පුරතො යාතා, සීතාදීහි බාධියමානාති අත්ථො.

ඵස්සං උපගච්ඡන්තාති චක්ඛුසම්ඵස්සාදිභෙදං ඵස්සං පවත්තෙන්තා. **ඵස්සස්සාදිනො**ති කායසම්ඵස්සවසෙන ඵොට්ඨබ්බසඞ්ඛාතස්ස අස්සාදනසීලා. කායසම්ඵස්සවසෙන හි සත්තානං ඵොට්ඨබ්බතණ්හා පවත්තතීති දස්සෙතුං ඵස්සාහාරාදීනවදස්සනෙ ඵොට්ඨබ්බාරම්මණං උද්ධටං **"පරෙසං රක්ඛිතගොපිතෙසූ"**තිආදිනා. **ඵස්සස්සාදිනො**ති වා ඵස්සාහාරස්සාදිනොති අත්ථො. සති හි ඵස්සාහාරෙ සත්තානං ඵස්සාරම්මණෙ අස්සාදො, නාසති, තෙනාහ **"ඵස්සස්සාදමූලකා"**න්තිආදි.

ජාතිනිමිත්තස්ස භයස්ස අභිනිපාතසභාවෙන ගහිතත්තා **"තම්මූලකා"**න්ති වුත්තං. කම්මායූහනනිමිත්තන්ති අත්ථො. **භයං සබ්බ**න්ති පඤ්චවීසති, තිවිධමහාභයං, අඤ්ඤඤ්ච සබ්බභයං **ආගතමෙව හොති** භයාධිට්ඨානස්ස අත්තභාවස්ස නිප්ඵාදනතො.

අභිනිපතතීති අභිනිබ්බත්තති. පඨමාභිනිබ්බත්ති හි සත්තානං තත්ථ තත්ථ අඞ්ගාරකාසුසදිසෙ භවෙ අභිනිපාතසදිසී. **තම්මූලකත්තා**ති නාමරූපනිබ්බත්තිමූලකත්තා. සබ්බභයානං **අභිනිපාතොයෙව භයං** භායති එතස්මාති කත්වා.

අප්පෙති වියාති ඵලස්ස අත්තලාභහෙතුභාවතො කාරණං, තං නියාදෙති විය. **තන්**ති ඵලං. **තතො**ති කාරණතො. **එතෙසන්**ති ආහාරානං . **යථාවුත්තෙනා**ති ''ඵලං නිදෙතී''තිආදිනා වුත්තප්පකාරෙන **අත්ථෙන. සබ්බපදෙසූ**ති ''වෙදනානිරොධෙනා''තිආදීසු සබ්බෙසු පදෙසු.

පටිසන්ධිං ආදිං කත්වාති පටිසන්ධික්ඛණං ආදිං කත්වා. උපාදින්නකආහාරෙ සන්ධාය **"අත්තභාවසඞ්ඛාතානං ආහාරාන"**න්ති වුත්තං. තෙ හි නිප්පරියායතො තණ්හානිදානා. **පරිපුණ්ණායතනානං සත්තානං සත්තසන්තතිවසෙනා**ති පරිපුණ්ණායතනානං සභාවකානං චක්ඛු සොතං ඝානං ජිව්හා කායො භාවො වත්ථූති ඉමෙසං සත්තන්නං සන්තතීනං වසෙන. **සෙසානං** අපරිපුණ්ණායතනානං අන්ධබධිරඅභාවකානං. **ඌනඌනසන්තතිවසෙනා**ති චක්ඛුනා, සොතෙන, තදුභයෙන, භාවෙන ච ඌනඌනසන්තතිවසෙන. පටිසන්ධියං ජාතා **පටිසන්ධිකා. පඨමභවඞ්ගචිත්තක්ඛණාදීති ආදි-**සද්දෙන තදාරම්මණචිත්තස්ස සඞ්ගහො දට්ඨබ්බො.

තණ්හායපි නිදානං ජානාතීති යොජනා. තණ්හානිදානන්තිපි පාඨො. **වට්ටං දස්සෙත්වා**ති සරූපතො නයතො ච සකලමෙව වට්ටං දස්සෙත්වා. ඉදානි තමත්ථං විත්ථාරතො විභාවෙතුං **"ඉමස්මිඤ්ච පන ඨානෙ"**තිආදිමාහ. **අතීතාභිමුඛං දෙසනං කත්වා**ති පච්චුප්පන්නභවතො පට්ඨාය අතීතධම්මාභිමුඛං තබ්බිසයං දෙසනං කත්වා තථාකාරණෙන. **අතීතෙන වට්ටං දස්සෙතී**ති අතීතභවෙන කම්මකිලෙසවිපාකවට්ටං දස්සෙති. **අත්තභාවො**ති පච්චුප්පන්නො අත්තභාවො. යදි එවං කස්මා ''අතීතෙන වට්ටං දස්සෙතී''ති වුත්තන්ති? නායං දොසො ''අතීතෙනෙවා''ති අනවධාරණතො, එවඤ්ච කත්වා අතීතාභිමුඛග්ගහණං ජනකකම්මං ගහිතං, තණ්හාසීසෙන නානන්තරියභාවතො. න හි කම්මුනා විනා තණ්හා භවනෙත්ති යුජ්ජති.

තං කම්මන්ති තණ්හාසීසෙන වුත්තකම්මං. **දස්සෙතු**න්ති තං අතීතං අත්තභාවං දස්සෙතුං. **තස්සත්තභාවස්ස ජනකං කම්ම**න්ති තස්ස යථාවුත්තස්ස අත්තභාවස්ස ජනකං. තතො පරම්පි අත්තභාවං ආයූහිතං කම්මං දස්සෙතුං වුත්තං. අවිජ්ජා ච නාම තණ්හා විය කම්මත්තාති කම්මස්සෙව ගහණං. **ද්වීසු ඨානෙසූ**ති ආහාරග්ගහණෙන වෙදනාදිග්ගහණෙනාති ද්වීසු ඨානෙසු. **අත්තභාවො**ති පච්චුප්පන්නකාලිකො අතීතකාලිකො ච අත්තභාවො. පුන **ද්වීසූ**ති තණ්හාග්ගහණෙ අවිජ්ජාසඞ්ඛාරග්ගහණෙති ද්වීසු ඨානෙසු. **තස්ස ජනක**න්ති පච්චුප්පන්නස්ස චෙව අතීතස්ස ච අත්තභාවස්ස ජනකං කම්මං වුත්තන්ති යොජනා . කම්මග්ගහණෙන චෙත්ථ යත්ථ තං කම්මං ආයූහිතං, සා අතීතා ජාති අත්ථතො දස්සිතා හොති. තෙන සංසාරවට්ටස්ස අනමතග්ගතං දීපෙති. **සඞ්ඛෙපෙනා**ති සඞ්ඛෙපෙන හෙතුපඤ්චකඵලපඤ්චකග්ගහණම්පි හි සඞ්ඛෙපො එව හෙතුඵලභාවෙන සඞ්ගහෙතබ්බධම්මානං අනෙකවිධත්තා.

යදි අතීතෙන වට්ටං දස්සිතං, එවං සති සප්පදෙසා පටිච්චසමුප්පාදධම්මදෙසනා හොතීති දස්සෙන්තො **"තත්‍රාය"**න්තිආදිමාහ. තෙන හි යදිපි සරූපතො අනාගතෙන වට්ටං ඉධ න දස්සිතං, නයතො පන තස්සපි දස්සිතත්තා නිප්පදෙසා එව පටිච්චසමුප්පාදදෙසනාති දස්සෙති. ඉදානි තමත්ථං උපමාය විභාවෙතුං **"යථා හී"**තිආදි වුත්තං. **උදකපිට්ඨෙ නිපන්න**න්ති උදකං පරිප්ලවවසෙන නිපන්නං. **පරභාග**න්ති පරඋත්තමඞ්ගභාගං. **ඔරතො**ති තතො අපරභාගතො ඔලොකෙන්තො. **අපරිපුණ්ණො**ති විකලාවයවො. **එවංසම්පද**න්තිආදි උපමාය සංසන්දනං.

යථා හි ගීවා සරීරසන්ධාරකකණ්ඩරානං මූලට්ඨානභූතා, එවං අත්තභාවසන්ධාරකානං සඞ්ඛාරානං මූලභූතා තණ්හාති වුත්තං **"ගීවාය දිට්ඨකාලො"**ති. යථා වෙදනාදිඅනෙකාවයවසමුදායභූතො අත්තභාවො, එවං ඵාසුකපිට්ඨිකණ්ඩකාදිඅනෙකාවයවසමුදායභූතා පිට්ඨීති **"පිට්ඨියා...පෙ.... තස්ස දිට්ඨකාලො"**ති වුත්තං. **තණ්හාසඞ්ඛාත**න්ති තණ්හාය කථිතං. ඉධ දෙසනාය පච්චයා අවිජ්ජාසඞ්ඛාරා වෙදිතබ්බාති ''නඞ්ගුට්ඨමූලස්ස

දිට්ඨකාලො විය''ති වුත්තං. තථා හි පරියොසානෙ ''නඞ්ගුට්ඨමූලං පස්සෙය්‍යා''ති උපමාදස්සනං කතං. නයතො පරිපුණ්ණභාවග්ගහණං වෙදිතබ්බං. පාළියං අනාගතස්සාපි පච්චයවට්ටස්ස හෙතුවසෙන ඵලවසෙන වා පරිපුණ්ණභාවස්ස මුඛමත්තදස්සනීයත්තා ආදිතො ඵලහෙතුසන්ධි, මජ්ඣෙ හෙතුඵලසන්ධි, අන්තෙපි ඵලහෙතුසන්ධීති එවං තිසන්ධිකත්තා **චතුසඞ්ඛෙපමෙව වට්ටං දස්සිතන්ති.**

ආහාරසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. මොළියඵග්ගුනසුත්තවණ්ණනා

12. ඉමස්මිංයෙව ඨානෙති ''චත්තාරොමෙ භික්ඛු…පෙ…. ආහාරා''ති එවං චත්තාරො ආහාරෙ සරූපතො දස්සෙත්වා ''ඉමෙ ඛො භික්ඛවෙ…පෙ…. අනුග්ගහාය''ති නිගමනවසෙන දස්සිතෙ ඉමස්මිංයෙව ඨානෙ. **දෙසනං නිට්ඨාපෙසි** චතුආහාරවිභාගදීපකං දෙසනං උද්දෙසවසෙනෙව නිට්ඨාපෙසි, උපරි ආවජ්ජෙත්වා තුණ්හී නිසීදි. **දිට්ඨිගතිකොති** අත්තදිට්ඨිවසෙන දිට්ඨිගතිකො. **වරගන්ධවාසිතන්ති** සභාවසිද්ධෙන චන්දනගන්ධෙන චෙව තදඤ්ඤනානාගන්ධෙන ච පරිභාවිතත්තා වරගන්ධවාසිතං . **රතනවඞ්කොටවරෙනාති** රතනමයෙන උත්තමවඞ්කොටකෙන. **දෙසනානුසන්ධිං ඝටෙන්තොති** යථාදෙසිතාය දෙසනාය අනුසන්ධිං ඝටෙන්තො, යථා උපරිදෙසනා වඩ්ඪෙය්‍ය, එවං උස්සාහං කරොන්තො. **විඤ්ඤාණාහාරං ආහාරෙතීති** තස්ස ආහාරණකිරියාය වුත්තපුච්ඡාය තං දිට්ඨිගතං උප්පාදෙන්තො **''යො එතං…පෙ…. භුඤ්ජති වා''**ති ආහ.

විඤ්ඤාණාහාරෙ නාම ඉච්ඡිතෙ තස්ස උපභුඤ්ජකෙනපි භවිතබ්බං, සො ''කො නු ඛො''ති අයං පුච්ඡාය අධිප්පායො. **උතුසමයෙති** ගබ්භවුට්ඨානසමයෙ. සො හි උතුසමයස්ස මත්තකසමයත්තා තථා වුත්තො. ''උදකෙන අණ්ඩානි මා නස්සන්තූ''ති **මහාසමුද්දතො නික්ඛමිත්වා.** ගිජ්ඣපොතකා විය ආහාරසඤ්චෙතනාය තානි කච්ඡපණ්ඩානි මනොසඤ්චෙතනාහාරෙන යාපෙන්තීති අයං තස්ස ථෙරස්ස ලද්ධි. **කිඤ්චාපි අයං ලද්ධීති** ඵස්සමනොසඤ්චෙතනාහාරෙසු කිඤ්චාපි ථෙරස්ස යුත්තා අයුත්තා වා අයං ලද්ධි. **ඉමං පඤ්හන්ති** ''කො නු ඛො, භන්තෙ, විඤ්ඤාණාහාරං ආහාරෙතී''ති ඉමං පඤ්හං එතාය යථාවුත්තාය ලද්ධියා න පන පුච්ඡති, අථ ඛො සත්තූපලද්ධියා පුච්ඡතීති අධිප්පායො. **සොති** දිට්ඨිගතිකො. **න නිග්ගහෙතබ්බො** උම්මත්තකසදිසත්තා අධිප්පායං අජානිත්වා පුච්ඡාය කතත්තා. තෙනාහ ''ආහාරෙතීති නාහං වදාමී''තිආදි.

තස්මිං මයා එවං වුත්තෙති තස්මිං වචනෙ මයා ''ආහාරෙතී''ති එවං වුත්තෙ සති. **අයං පඤ්හොති** ''කො නු ඛො, භන්තෙ, විඤ්ඤාණාහාරං ආහාරෙතී''ති අයං පඤ්හො යුත්තො භවෙය්‍ය. **එවං පුච්ඡිතෙ පඤ්හෙති** සත්තූපලද්ධිං අනාදාය ''කතමස්ස ධම්මස්ස පච්චයො''ති එවං ධම්මපවත්තිවසෙනෙව පඤ්හෙ පුච්ඡිතෙ. **තෙනෙව විඤ්ඤාණෙනාති** තෙනෙව පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණෙන සහ උප්පන්නං නාමඤ්ච රූපඤ්ච අතීතභවෙ දිට්ඨිගතිකස්ස වසෙන ආයතිං පුනබ්භවාභිනිබ්බත්තීති ඉධාධිප්පෙතං. **නාමරූපෙ ජාතෙ සතීති** නාමරූපෙ නිබ්බත්තෙ තප්පච්චයභූතං භින්දිත්වා සළායතනං හොති.

තත්‍රායං පච්චයවිභාගො – නාමන්ති වෙදනාදිඛන්ධත්තයං ඉධාධිප්පෙතං, රූපං පන සත්තසන්තතිපරියාපන්නං, නියමතො චත්තාරි භූතානි ඡ වත්ථූනි ජීවිතින්ද්‍රියං ආහාරො ච. තත්ථ විපාකනාමං පටිසන්ධික්ඛණෙ හදයවත්ථුනො සහායො හුත්වා ඡට්ඨස්ස මනායතනස්ස සහජාතඅඤ්ඤමඤ්ඤනිස්සයසම්පයුත්තවිපාකඅත්ථිඅවිගතපච්චයෙහි සත්තධා පච්චයො හොති. කිඤ්චි පනෙත්ථ හෙතුපච්චයෙන කිඤ්චි ආහාරපච්චයෙනාති එවං උක්කංසාවකංසො වෙදිතබ්බො. ඉතරෙසං පන පඤ්චායතනානං චතුන්නං මහාභූතානං සහායො හුත්වා සහජාතනිස්සයවිපාකවිප්පයුත්තඅත්ථිඅවිගතවසෙන ඡධා පච්චයො හොති. කිඤ්චි පනෙත්ථ හෙතුපච්චයෙන කිඤ්චි ආහාරපච්චයෙනාති සබ්බං පුරිමසදිසං. පවත්තෙ විපාකනාමං විපාකස්ස ඡට්ඨායතනස්ස වුත්තනයෙන සත්තධා පච්චයො හොති, අවිපාකං පන අවිපාකස්ස ඡට්ඨස්ස තතො විපාකපච්චයං අපනෙත්වා පච්චයො හොති. චක්ඛායතනාදීනං පන පච්චුප්පන්නං චක්ඛුපසාදාදිවත්ථුකම්පි ඉතරම්පි විපාකනාමං පච්ඡාජාතවිප්පයුත්තඅත්ථිඅවිගතපච්චයෙහි චතුධා පච්චයො හොති, තථා අවිපාකම්පි වෙදිතබ්බං. රූපතො පන වත්ථුරූපං පටිසන්ධියං ඡට්ඨස්ස සහජාතඅඤ්ඤමඤ්ඤනිස්සයවිප්පයුත්තඅත්ථිඅවිගතපච්චයෙහි ඡධා පච්චයො හොති. චත්තාරි පන භූතානි චක්ඛායතනාදීනං පඤ්චන්නං සහජාතනිස්සයඅත්ථිඅවිගතපච්චයෙහි චතුධා පච්චයො හොති. රූපජීවිතං අත්ථිඅවිගතින්ද්‍රියවසෙන තිධා පච්චයො හොතීති අයඤ්හෙත්ථ සඞ්ඛෙපො, විත්ථාරො පන විසුද්ධිමග්ගතො (විසුද්ධි. 2.594) ගහෙතබ්බො.

පඤ්හස්ස ඔකාසං දෙන්තොති ''කො නු ඛො, භන්තෙ, ඵුසතී''ති ඉමස්ස දිට්ඨිගතිකපඤ්හස්ස ඔකාසං දෙන්තො. තතො විවෙචෙතුකාමොති අධිප්පායො. **සබ්බපදෙසූති** දිට්ඨිගතිකෙන භගවතා ච වුත්තපදෙසු. **සත්තොති** අත්තා. සො පන උච්ඡෙදවාදිනොපි යාව න උච්ඡිජ්ජති, තාව අත්ථෙවාති ලද්ධි, පගෙව සස්සතවාදිනො. **භූතොති** විජ්ජමානො. **නිප්ඵන්නොති** නිප්ඵන්නො. න තස්ස දානි නිප්ඵාදෙතබ්බං කිඤ්චි අත්ථීති ලද්ධි. **ඉදප්පච්චයා ඉදන්ති** ඉමස්මා විඤ්ඤාණාහාරපච්චයා ඉදං නාමරූපං. පුන **ඉදප්පච්චයා ඉදන්ති** ඉමස්මා නාමරූපපච්චයා ඉදං සළායතනන්ති එවං බහූසු ඨානෙසු භගවතා කථිතත්තා යථා පච්චයතො නිබ්බත්තං සඞ්ඛාරමත්තමිදන්ති සඤ්ඤත්තිං උපගතො. **තෙනාපීති** සඤ්ඤත්තූපගතෙනාපි. **එකාබද්ධං කත්වාති** යථා පුච්ඡාය අවසරො න හොති, තථා එකාබද්ධං කත්වා.

දෙසනාරුළ්හන්ති යතො සළායතනපදතො පට්ඨාය ‘‘සළායතනපච්චයා ඵස්සො’’තිආදිනා දෙසනා පටිච්චසමුප්පාදවීථිං ආරුළ්හමෙව. **තමෙවාති** සළායතනපදමෙව ගහෙත්වා. **විවජ්ජෙන්තොති** විවට්ටෙන්තො. **එවමාහාති** ‘‘ඡන්නංත්වෙවා’’තිආදිආකාරෙන එවං දෙසිතෙ, ‘‘විනෙය්‍යජනො පටිවිජ්ඣතී’’ති එවමාහ. විඤ්ඤාණාහාරො ආයතිං පුනබ්භවාභිනිබ්බත්තියාති එවං පුරිමභවතො ආයතිභවස්ස පච්චයවසෙන මූලකාරණවසෙන ච දෙසිතත්තා **‘‘විඤ්ඤාණනාමරූපානං අන්තරෙ එකො සන්ධී’’**ති වුත්තං. තදමිනා විඤ්ඤාණග්ගහණෙන අභිසඞ්ඛාරවිඤ්ඤාණස්සාපි ගහණං කතන්ති දට්ඨබ්බං.

මොළියඵග්ගුනසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. සමණබ්‍රාහ්මණසුත්තවණ්ණනා

13. යෙ පච්චයසමවායෙ තෙනත්තභාවෙන සච්චානි පටිවිජ්ඣිතුං සමත්ථා, තෙ බාහිරකලිඞ්ගෙ ඨිතාපි තෙනෙව තත්ථ සමත්ථතායොගෙන භාවිනං සමිතබාහිතපාපතං අපෙක්ඛිත්වා සමණසම්මතායෙව බ්‍රාහ්මණසම්මතායෙවාති තෙ නිවත්තෙතුං **‘‘සච්චානි පටිවිජ්ඣිතුං අසමත්ථා’’**ති වුත්තං. **දුක්ඛසච්චවසෙනාති** දුක්ඛඅරියසච්චවසෙන. අඤ්ඤථා කථං බාහිරකාපි ජරාමරණං දුක්ඛන්ති න ජානන්ති. සච්චදෙසනාභාවතො ‘‘සහ තණ්හායා’’ති වුත්තන්ති කෙචි. තං න සුට්ඨු. යස්මා තත්ථ තත්ථ භවෙ පඨමාභිනිබ්බත්ති, ඉධ ජාතීති අධිප්පෙතා, සා ච තණ්හා එව සන්තානෙන, තණ්හෙව සා ජාති. ජරාමරණඤ්චෙත්ථ පාකටමෙව අධිප්පෙතං, න ඛණිකං, තස්මා සතණ්හා එව ජාතිජරාමරණස්ස සමුදයොති භූතකථනමෙතං දට්ඨබ්බං. සමුදයසච්චවසෙන න ජානන්තීති යොජනා. එස නයො සෙසපදෙසුපි. **සබ්බපදෙසූති** යත්ථ තණ්හා විසෙසනභාවෙන වත්තබ්බා, තෙසු සබ්බපදෙසු. යෙන සමන්නාගතත්තා පුග්ගලො පරමත්ථතො සමණො බ්‍රාහ්මණොති වුච්චති, තං සාමඤ්ඤං බ්‍රහ්මඤ්ඤඤ්චාති ආහ **‘‘අරිය…පෙ…. බ්‍රහ්මඤ්ඤඤ්චා’’**ති. යෙන හි පවත්තිනිමිත්තෙන සමණ-සද්දො බ්‍රාහ්මණ-සද්දො ච සකෙ අත්ථෙ නිරුළ්හො, තස්ස වසෙන අභින්නොපි වෙනෙය්‍යජ්ඣාසයතො ද්විධා කත්වා වත්තුං අරහතීති වුත්තං **‘‘උභයත්ථාපී’’**ති. **එකාදසසු ඨානෙසු චත්තාරි සච්චානි කථෙසි** අවිජ්ජාසමුදයස්ස අනුද්ධටත්තා.

සමණබ්‍රාහ්මණසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. දුතියසමණබ්‍රාහ්මණසුත්තවණ්ණනා

14. **ඉමෙ ධම්මෙ කතමෙ ධම්මෙති** ච එත්ථ **ඉති**-සද්දො ආදිඅත්ථො. තෙන ‘‘ඉමෙසං ධම්මානං කතමෙසං ධම්මාන’’න්ති ඉමෙසං පදානං සඞ්ගහො. එතානි හි පදානි ජරාමරණාදීනං සාධාරණභාවෙන වුත්තානි ඉමිස්සා දෙසනාය පපඤ්චභූතානීති ආහ **‘‘එත්තකං පපඤ්චං කත්වා කථිතං, දෙසනං…පෙ…. අජ්ඣාසයෙනා’’**ති. ඉමිනා ඨානෙව ජරාමරණාදීනි ගහෙත්වා පුග්ගලජ්ඣාසයවසෙන ආදිතො ‘‘ඉමෙ ධම්මෙ’’තිආදිනා සබ්බපදසාධාරණතො දෙසනා ආරද්ධා. යථානුලොමසාසනඤ්හි සුත්තන්තදෙසනා, න යථාධම්මසාසනන්ති.

දුතියසමණබ්‍රාහ්මණසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. කච්චානගොත්තසුත්තවණ්ණනා

15. යස්මා ඉධ ජානන්තාපි ‘‘සම්මාදිට්ඨී’’ති වදන්ති අජානන්තාපි බාහිරකාපි සාසනිකාපි අනුස්සවාදිවසෙනපි අත්තපච්චක්ඛෙනපි, තස්මා තං බහූනං වචනං උපාදාය ආමෙඩිතවසෙන **‘‘සම්මාදිට්ඨි සම්මාදිට්ඨීති, භන්තෙ, වුච්චතී’’**ති ආහ. තථානිද්දිට්ඨතාදස්සනත්ථං හිස්ස අයං ආමෙඩිතපයොගො. අයඤ්හෙත්ථ අධිප්පායො – ‘‘අපරෙහිපි සම්මාදිට්ඨීති වුච්චති, සා පනායං එවං වුච්චමානා අත්ථඤ්ච ලක්ඛණඤ්ච උපාදාය කිත්තාවතා නු ඛො, භන්තෙ, සම්මාදිට්ඨි හොතී’’ති. අට්ඨකථායං පන ‘‘සම්මාදිට්ඨී’’ති වචනෙ යස්මා විඤ්ඤූ එව පමාණං, න අවිඤ්ඤූ, තස්මා **‘‘යං පණ්ඩිතා’’**තිආදි වුත්තං. ද්වෙ අවයවා අස්සාති ද්වයං, දුවිධං දිට්ඨිගාහවත්ථු, ද්වයං දිට්ඨිගාහවසෙන නිස්සිතො අපස්සිතොති **ද්වයනිස්සිතො**. තෙනාහ **‘‘ද්වෙ කොට්ඨාසෙ නිස්සිතො’’**ති. යාය දිට්ඨියා ‘‘සබ්බොයං ලොකො අත්ථි විජ්ජති සබ්බකාලං උපලබ්භතී’’ති දිට්ඨිගතිකො ගණ්හාති, සා දිට්ඨි අත්ථීතා, සා එව සදා සබ්බකාලං ලොකො අත්ථීති පවත්තගාහතාය සස්සතො, තං **සස්සතං**. යාය දිට්ඨියා ‘‘සබ්බොයං ලොකො නත්ථි න හොති උච්ඡිජ්ජතී’’ති දිට්ඨිගතිකො ගණ්හාති, සා දිට්ඨි නත්ථීතා, සා එව උච්ඡිජ්ජතීති උප්පන්නගාහතාය උච්ඡෙදො, තං **උච්ඡෙදං. ලොකො නාම සඞ්ඛාරලොකො** තම්හි ගහෙතබ්බතො. **සම්මප්පඤ්ඤායාති** අවිපරීතපඤ්ඤාය යථාභූතපඤ්ඤාය. තෙනාහ **‘‘සවිපස්සනා මග්ගපඤ්ඤා’’**ති. **නිබ්බත්තෙසු ධම්මෙසූති** යථා පච්චයුප්පන්නෙසු රූපාරූපධම්මෙසු. **පඤ්ඤායන්තෙ ස්වෙවාති** සන්තානනිබන්ධනවසෙන පඤ්ඤායමානෙසු එව. **යා නත්ථීති** යා උච්ඡෙදදිට්ඨි තත්ථ තත්ථෙව සත්තානං උච්ඡිජ්ජනතො විනස්සනතො කොචි ඨිතො නාම සත්තො ධම්මො වා නත්ථීති සඞ්ඛාරලොකෙ උප්පජ්ජෙය්‍ය. ‘‘නත්ථි සත්තා ඔපපාතිකා’’ති පවත්තමානාපි මිච්ඡාදිට්ඨි තථාපවත්තසඞ්ඛාරාරම්මණාව. **සා න හොතීති** කම්මාවිජ්ජාතණ්හාදිභෙදං පච්චයං පටිච්ච සඞ්ඛාරලොකස්ස සමුදයනිබ්බත්තිං සම්මප්පඤ්ඤාය පස්සතො, සා උච්ඡෙදදිට්ඨි, න හොති, නප්පවත්තතී අවිච්ඡෙදෙන සඞ්ඛාරානං නිබ්බත්තිදස්සනතො. **ලොකනිරොධන්ති** සඞ්ඛාරලොකස්ස ඛණිකනිරොධං. තෙනාහ **‘‘සඞ්ඛාරානං භඞ්ග’’**න්ති. **යා අත්ථීති** හෙතුඵලසම්බන්ධෙන

පවත්තමානස්ස සන්තානානුපච්ඡෙදස්ස එකත්තග්ගහණෙන සඞ්ඛාරලොකෙ යා සස්සතදිට්ඨි සබ්බකාලං ලොකො අත්ථීති උප්පජ්ජෙය්‍ය. **සා න හොතීති** උප්පන්නුප්පන්නානං නිරොධස්ස නවනවානඤ්ච උප්පාදස්ස දස්සනතො, සා සස්සතදිට්ඨි න හොති.

ලොකො සමුදෙති එතස්මාති ලොකසමුදයොති ආහ **''අනුලොමපච්චයාකාර''**න්ති. පච්චයධම්මානඤ්හි අත්තනො ඵලස්ස පච්චයභාවො අනුලොමපච්චයාකාරො. පටිලොමං පච්චයාකාරන්ති ආනෙත්වා සම්බන්ධො. තංතංහෙතුනිරොධතො තංතංඵලනිරොධො හි පටිලොමපච්චයාකාරො. යො හි අවිජ්ජාදීනං පච්චයධම්මානං හෙතුආදිපච්චයභාවො, සො නිප්පරියායතො ලොකසමුදයො. **පච්චයුප්පන්නස්ස** සඞ්ඛාරාදිකස්ස. **අනුච්ඡෙදං පස්සතොති** අනුච්ඡෙදදස්සනස්ස හෙතු. **අයම්පීති** න කෙවලං ඛණතො උදයවයනීහරණනයො, අථ ඛො පච්චයතො උදයවයනීහරණනයොපි.

උපගමනට්ඨෙන තණ්හාව **උපයො.** තථා **දිට්ඨුපයො. එසෙව නයොති** ඉමිනා උපයෙහි උපාදානාදීනං අනත්ථන්තරතං අතිදිසති. තථා ච පන තෙසු දුවිධතා උපාදීයති. නනු ච චත්තාරි උපාදානානි අඤ්ඤත්ථ වුත්තානීති? සච්චං වුත්තානි, තානි ච ඛො අත්ථතො ද්වෙ එවාති ඉධ එවං වුත්තං. කාමං **''අහං මම''**න්ති අයථානුක්කමෙන වුත්තං, යථානුක්කමංයෙව පන අත්ථො වෙදිතබ්බො. **ආදි**-සද්දෙන පරොපරස්ස සුභං අසුභන්තිආදීනඤ්ච සඞ්ගහො වෙදිතබ්බො. **තෙ ධම්මෙති** තෙභූමකධම්මෙ. **විනිවිසන්තීති** විරූපං නිවිසන්ති, අභිනිවිසන්තීති අත්ථො. **තාහීති** තණ්හාදිට්ඨීහි. **විනිබද්ධොති** විරූපං විමුච්චිතුං වා අප්පදානවසෙන නියමෙත්වා බද්ධො.

''අභිනිවෙසො''ති උපයුපාදානානං පවත්තිආකාරවිසෙසො වුත්තොති ආහ **''තඤ්චායන්ති තඤ්ච උපයුපාදාන''**න්ති. **චිත්තස්සාති** අකුසලචිත්තස්ස. **පතිට්ඨානභූතන්ති** ආධාරභූතං. දොසමොහවසෙනපි අකුසලචිත්තප්පවත්ති තණ්හාදිට්ඨාභිනිවෙසූපනිස්සයා එවාති තණ්හාදිට්ඨියො අකුසලස්ස චිත්තස්ස අධිට්ඨානන්ති වුත්තා. **තස්මින්ති** අකුසලචිත්තෙ. **අභිනිවිසන්තීති** ''එතං මම, එසො මෙ අත්තා''තිආදිනා අභිනිවෙසනං පවත්තෙන්ති. **අනුසෙන්තීති** ථාමගතා හුත්වා අප්පහානභාවෙන අනුසෙන්ති. **තදුභයන්ති** තණ්හාදිට්ඨිද්වයං. **න උපගච්ඡතීති** ''එතං මමා''තිආදිනා තණ්හාදිට්ඨිගතියා න උපසඞ්කමති න අල්ලීයති. **න උපාදියතීති** න දළ්හග්ගාහං ගණ්හාති. **න අධිට්ඨාතීති** න තණ්හාදිට්ඨිගාහෙන අධිට්ඨාය පවත්තති. අත්තනියගාහො නාම සති අත්තගාහෙ හොතීති වුත්තං **''අත්තා මෙ''**ති. ඉදං දුක්ඛග්ගහණං උපාදානක්ඛන්ධාපස්සයං තබ්බිනිමුත්තස්ස දුක්ඛස්ස අභාවාති වුත්තං **''දුක්ඛමෙවාති පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධමත්තමෙවා''**ති. ''සංඛිත්තෙන පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා දුක්ඛා''ති (දී. නි. 2.387; ම. නි. 1.120; 3.373; විභ. 190) හි වුත්තං. **කඞ්ඛං න කරොතීති** සංසයං න උප්පාදෙති සබ්බසො විචිකිච්ඡාය සමුච්ඡින්දනතො.

න පරප්පච්චයෙනාති පරස්ස අසද්දහනෙන. **මිස්සකසම්මාදිට්ඨිං ආහාති** නාමරූපපරිච්ඡෙදතො පට්ඨාය සම්මාදිට්ඨියා වුත්තත්තා ලොකියලොකුත්තරමිස්සකං සම්මාදිට්ඨිං අවොච. **නිකූටන්තොති** නිහීනන්තො. නිහීනපරියායො හි අයං නිකූට-සද්දො. තෙනාහ **''ලාමකන්තො''**ති. **පඨමකන්ති** ච ගරහායං **ක**-සද්දො. **සබ්බං නත්ථීති** යථාසඞ්ඛතං භඞ්ගුප්පත්තියා නත්ථි එව, සබ්බං නත්ථි උච්ඡිජ්ජති විනස්සතීති අධිප්පායො. සබ්බමත්ථීති ච යථා අසඞ්ඛතං අත්ථි විජ්ජති, සබ්බකාලං උපලබ්භතීති අධිප්පායො. **සබ්බන්ති** චෙත්ථ සක්කායසබ්බං වෙදිතබ්බං ''සබ්බධම්මමූලපරියාය''න්තිආදීසු (ම. නි. 1.1) විය. තඤ්හි පරිඤ්ඤාඤාණානං පච්චයභූතං. **ඉති**-සද්දො නිදස්සනෙ. කිං නිදස්සෙති? අත්ථි-සද්දෙන වුත්තං. ''අත්ථීත''න්ති නිච්චතං. සස්සතග්ගාහො හි ඉධ පඨමො අන්තොති අධිප්පෙතො. උච්ඡෙදග්ගාහො දුතියොති තදුභයවිනිමුත්තා ච ඉදප්පච්චයතා. එත්ථ ච උප්පන්නනිරොධකථනතො සස්සතතං, නිරුජ්ඣන්තානං අසති නිබ්බානප්පත්තියං යථාපච්චයං පුනුප්පගමනකථනතො උච්ඡෙදතඤ්ච අනුපගම්ම මජ්ඣිමෙන භගවා ධම්මං දෙසෙති ඉදප්පච්චයතානයෙන. තෙන වුත්තං ''එතෙ…පෙ…. අන්තෙ''තිආදි.

කච්චානගොත්තසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. ධම්මකථිකසුත්තවණ්ණනා

16. නිබ්බින්දනත්ථායාති නිබ්බිදානුපස්සනාපටිලාභාය. සා හි ජරාමරණසීසෙන වුත්තෙසු සඞ්ඛතධම්මෙසු නිබ්බින්දනාකාරෙන පවත්තති. **විරජ්ජනත්ථායාති** විරාගානුපස්සනාපටිලාභාය. **සීලතො පට්ඨායාති** විවට්ටසන්නිස්සිතසීලසමාදානතො පට්ඨාය. සොතාපත්තියඞ්ගෙහි සමන්නාගතො විවට්ටසන්නිස්සිතසීලෙ පතිට්ඨිතො උපාසකොපි පගෙව චතුපාරිසුද්ධිසීලෙ පතිට්ඨිතො භික්ඛු සම්මාපටිපන්නො නාම. තෙනාහ **''යාව අරහත්තමග්ගා පටිපන්නොති වෙදිතබ්බො''**ති. **නිබ්බානධම්මස්සාති** නිබ්බානාවහස්ස අරියස්ස මග්ගස්ස. **අනුරූපසභාවභූතන්ති** නිබ්බානාධිගමස්ස අනුච්ඡවිකසභාවභූතං. **නිබ්බිදාති** ඉමිනා වුට්ඨානගාමිනිපරියොසානං විපස්සනං වදති. **විරාගා නිරොධාති** පදද්වයෙන අරියමග්ගං, ඉතරෙන ඵලං. **එත්ථාති** ඉමස්මිං සුත්තෙ. **එකෙන නයෙනාති** පඨමෙන නයෙන. තත්ථ හි භගවා තෙන භික්ඛුනා ධම්මකථිකලක්ඛණං පුච්ඡිතො තං මත්ථකං පාපෙත්වා විස්සජ්ජෙසි. යො හි විපස්සනං මග්ගං අනුපාදාවිමුත්තිං පාපෙත්වා කථෙතුං සක්කොති, සො එකන්තධම්මකථිකො. තෙනාහ **''ධම්මකථිකස්ස පුච්ඡා කථිතා''**ති. **ද්වීහීති** දුතියතතියනයෙහි. **තන්ති** පුච්ඡං. **විසෙසෙත්වාති** විසිට්ඨං කත්වා. යථාපුච්ඡිතමත්තමෙව

අකථෙත්වා අපුච්ඡිතම්පි අත්ථං දස්සෙන්තො ධම්මානුධම්මපටිපත්තිං අනුපාදාය විමුත්තිසඞ්ඛාතං විසෙසං පාපෙත්වා. භගවා හි අප්පං යාචිතො බහුං දෙන්තො උළාරපුරිසො විය ධම්මකථිකලක්ඛණං පුච්ඡිතො පටිච්චසමුප්පාදමුඛෙන තඤ්චෙව තතො ච උත්තරිං ධම්මානුධම්මපටිපත්තිං අනුපාදාවිමුත්තඤ්ච විස්සජ්ජෙසි. තත්ථ "නිබ්බිදාය…පෙ…. ධම්මං දෙසෙතී"ති ඉමිනා ධම්මදෙසනං වාසනාභාගියං කත්වා දස්සෙසි. "නිරොධාය පටිපන්නො හොතී"ති ඉමිනා නිබ්බෙධභාගියං, "අනුපාදාවිමුත්තො හොතී"ති ඉමිනා දෙසනං අසෙක්ඛභාගියං කත්වා දස්සෙසි. තෙනාහ **"සෙක්ඛාසෙක්ඛභූමියො නිද්දිට්ඨා"**ති.

ධම්මකථිකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. අචෙලකස්සපසුත්තවණ්ණනා

17. **ලිඞ්ගෙන අචෙලකොති** පබ්බජිතලිඞ්ගෙන අචෙලකො. තෙන අචෙලකවරණෙන අචෙලො, න නිච්චෙලතාමත්තෙනාති දස්සෙති. **නාමෙනාති** ගොත්තනාමෙන **කස්සපොති**. දෙසෙති පවෙදෙති සංසයවිගමනං එතෙනාති දෙසො, නිච්ඡයහෙතූති ආහ **"කිඤ්චිදෙව දෙස"**න්තිආදි. සො හි සංසයවිගමනං කරොතීති **කාරණං. ඔකාසන්ති** අවසංසන්දනපදෙසං. තෙනාහ **"ඛණං කාල"**න්ති. **අන්තරඝරං** අන්තොනිවෙසනං. අන්තරෙ ඝරානි එතස්සාති **අන්තරඝරං,** අන්තොගාමො. **යදාකඞ්ඛසීති** යං ආකඞ්ඛසි. ඉති භගවා සබ්බඤ්ඤුපවාරණාය පවාරෙති. තෙනාහ **"යං ඉච්ඡසී"**ති. **යදාකඞ්ඛසීති** යං ආකඞ්ඛසි, කස්සප, තික්ඛත්තුං පටික්ඛිපන්තොපි පුච්ඡසි, යං ආකඞ්ඛසි, තමෙව පුච්ඡාති අත්ථො.

"යාවතතියං පටික්ඛිපී"ති වුත්තත්තා "තතියම්පි ඛො"තිආදිනා පාඨෙන භවිතබ්බං. සො පන නයවසෙන සංඛිත්තොති දට්ඨබ්බො. යෙන කාරණෙන භගවා අචෙලකස්ස තික්ඛත්තුං යාචාපෙත්වා පඤ්හං කථෙසි, තං දස්සෙතුං **"කස්මා පනා"**තිආදිමාහ. **ගාරවජනනත්ථං යාවතතියං පටික්ඛිපි** තඤ්ච ධම්මස්ස සුස්සූසාය. ධම්මගරුකා හි බුද්ධා භගවන්තො. සත්තානං ඤාණපරිපාකං ආගමයමානො යාවතතියං යාචාපෙතීති විහත්තිවිපරිණාමවසෙන සාධාරණතො පදං යොජෙත්වා පුන "එත්තකෙන කාලෙනා"ති කස්සපස්ස වසෙන යොජෙතබ්බං.

මාති පටිසෙධෙ නිපාතො. **භණීති** පුනවචනවසෙන කිරියාපදං වදති. **මා එවං භණි,** කථෙසීති අත්ථො. "ඉති භගවා අවොචා"ති පන සඞ්ගීතිකාරවචනං. **සයංකතං දුක්ඛන්ති** පුරිසස්ස උප්පජ්ජමානදුක්ඛං, තෙන කතං නාම තස්ස කාරණස්ස පුබ්බෙ තෙනෙව කම්මස්ස උපචිතත්තාති අයං නයො අනවජ්ජො. දිට්ඨිගතිකො පන පඤ්චක්ඛන්ධවිනිමුත්තං නිච්චං කාරකවෙදකලක්ඛණං අත්තානං පරිකප්පෙත්වා තස්ස වසෙන "සයංකතං දුක්ඛ"න්ති පුච්ඡතීති භගවා "මා හෙව"න්ති අවොච, තෙනාහ **"සයංකතං දුක්ඛන්ති වත්තුං න වට්ටතී"**තිආදි. එත්ථ ච යදි බාහිරකෙහි පරිකප්පිතො අත්තා නාම කොචි අත්ථි, සො ච නිච්චො, තස්ස නිබ්බිකාරතාය, පුරිමරූපාවිජහනතො කස්සචි විසෙසාධානස්ස කාතුං අසක්කුණෙය්‍යතාය අහිතතො නිවත්තනත්ථං, හිතෙ ච වත්තනත්ථං උපදෙසො ච නිප්පයොජනො සියා අත්තවාදිනො. කථං වා සො උපදෙසො පවත්තීයති? විකාරාභාවතො. එවඤ්ච අත්තනො අජටාකාසස්ස විය දානාදිකිරියා හිංසාදිකිරියා ච න සම්භවති, තථා සුඛස්ස දුක්ඛස්ස ච අනුභවනබන්ධො එව අත්තවාදිනො න යුජ්ජති කම්මබන්ධාභාවතො. ජාතිආදීනඤ්ච අසම්භවතො කුතො විමොක්ඛො. අථ පන "ධම්මමත්තං තස්ස උප්පජ්ජති චෙව විනස්සති ච. යස්ස වසෙනායං කිරියාවොහාරො"ති වදෙය්‍ය, එවම්පි පුරිමරූපාවිජහනෙන අවට්ඨිතස්ස අත්තනො ධම්මමත්තන්ති න සක්කා සම්භාවෙතුං. තෙ වා පනස්ස ධම්මා අවත්ථාභූතා, තතො අඤ්ඤෙ වා සියුං අනඤ්ඤෙ වා. යදි අඤ්ඤෙ, න තාහි තස්ස උප්පන්නාහිපි කොචි විසෙසො අත්ථි. යො හි කරොති පටිසංවෙදෙති චවති උපපජ්ජති චාති ඉච්ඡිතං, තස්මා තදත්ථො එව යථාවුත්තදොසො. කිඤ්ච ධම්මකප්පනාපි නිරත්ථිකා සියා. අථ අනඤ්ඤෙ, උප්පාදවිනාසවන්තීහි අවත්ථාහි අනඤ්ඤස්ස අත්තනො තාසං විය උප්පාදවිනාසසම්භවතො කුතො නිච්චතාවකාසො. තාසම්පි වා අත්තනො විය නිච්චතාපත්තීති බන්ධවිමොක්ඛානං අසම්භවො එවාති න යුජ්ජතෙවායං අත්තවාදො. තෙනාහ **"අත්තා නාම කොචි දුක්ඛස්ස කාරකො නත්ථීති දීපෙතී"**ති. **පරතොති** "පරංකතං දුක්ඛ"න්තිආදිකෙ පරස්මිං තිවිධෙපි නයෙ. **අධිච්චසමුප්පන්නන්ති** අධිච්ච යදිච්ඡාය කිඤ්චි කාරණං කස්සචි වා පුබ්බං විනා සමුප්පන්නං. තෙනාහ **"අකාරණෙන යදිච්ඡාය උප්පන්න"**න්ති. **කස්මා එවමාහාති** එවං වක්ඛමානොති අධිප්පායො. **අස්සාති** අචෙලස්ස. **අයන්ති** භගවන්තං සන්ධාය වදති. **සොධෙන්තොති** සයං විසුද්ධං කත්වා පුච්ඡිතමත්ථං එව අත්තනො පුච්ඡාය සුද්ධිං දස්සෙන්තො. ලද්ධියා "සයංකතං දුක්ඛ"න්ති මිච්ඡාගහණස්ස පටිසෙධනත්ථාය.

සො කරොතීති සො කම්මං කරොති. **සො පටිසංවෙදයතීති** කාරකවෙදකානං අනඤ්ඤත්තදස්සනපරං එතං, න පන කම්මකිරියාඵලානං පටිසංවෙදනානං සමානකාලතාදස්සනපරං. **ඉතීති** නිදස්සනත්ථෙ නිපාතො. **ඛොති** අවධාරණෙ. "සො එවා"ති දස්සිතො. අනියතාදෙසා හි එතෙ නිපාතා. **ආදිතොති** භුම්මත්ථෙ නිස්සක්කවචනන්ති ආහ **"ආදිම්හියෙවා"**ති. "සයංකතං දුක්ඛ"න්ති ලද්ධියා පගෙව "සො කරොති, සො පටිසංවෙදයතී"ති සඤ්ඤාචිත්තවිපල්ලාසා භවන්ති. සඤ්ඤාවිපල්ලාසතො හි චිත්තවිපල්ලාසො, චිත්තවිපල්ලාසතො දිට්ඨිවිපල්ලාසො, තෙනාහ **"එවං සති පච්ඡා සයංකතං දුක්ඛන්ති අයං ලද්ධි හොතී"**ති. එවං සති සඤ්ඤාචිත්තවිපල්ලාසානං බ්‍රූහිතො මිච්ඡාභිනිවෙසො, යදිදං "සයංකතං දුක්ඛ"න්ති ලද්ධි. තස්මා පටිනිස්සජ්ජෙතුං පාපකං දිට්ඨිගතන්ති දස්සෙති. තෙනාහ භගවා "සයංකතං…පෙ…. එතං පරෙතී"ති. **වට්ටදුක්ඛං අධිප්පෙතං** අවිසෙසතො අත්ථීති ච වුත්තත්තා. **සස්සතං**

සස්සතගාහං **දීපෙති** පරෙසං පකාසෙති, තථාභූතො ච **සස්සතං** දළ්හග්ගාහං **ගණ්හාතීති. තස්සාති** දිට්ඨිගතිකස්ස. **තං** ''සයංකතං දුක්ඛ''න්ති එවං පවත්තං විපරීතදස්සනං. **එතං** සස්සතග්ගහණං. **පරෙති** උපෙති. තෙනාහ **''කාරකඤ්ච... පෙ.... අත්ථො''**ති. **එකමෙව ගණ්හන්තන්ති** සතිපි වත්ථුභෙදෙ අයොනිසො උප්පජ්ජනෙන එකමෙව කත්වා ගණ්හන්තං.

ඉධ ''ආදිම්හියෙවා''ති පදෙ. ''පරංකතං දුක්ඛ''න්ති ලද්ධියා පගෙවාතිආදිනා හෙට්ඨා වුත්තනයානුසාරෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. අයඤ්හෙත්ථ යොජනා – ''පරංකතං දුක්ඛ''න්ති ලද්ධියා පගෙව අඤ්ඤො කරොති, අඤ්ඤො පටිසංවෙදයතීති සඤ්ඤාචිත්තවිපල්ලාසා භවන්තීති සබ්බං හෙට්ඨා වුත්තනයෙනෙව යොජෙතබ්බං. **එවං සතීති** එවං මුදුකෙ උච්ඡෙදවිපල්ලාසෙ පඨමුප්පන්නෙ සති පච්ඡා ''පරංකතං දුක්ඛ''න්ති අයං ලද්ධි හොතීති සම්බන්ධො. **කාරකොති** කම්මස්ස කාරකො. **තෙන කතන්ති** කම්මකාරකෙන කතං. කම්මුනා හි ඵලස්ස වොහාරො අභෙදොපචාරකත්තා. **එවන්ති** දිට්ඨිසහගතා වෙදනා සාතසභාවා කිලෙසපරිළාහාදිනා සපරිස්සයා සඋපායාසා, එවං. ''පගෙව ඉතරෙ''ති වුත්තවෙදනාය **අභිතුන්නස්ස විද්ධස්ස.** ''වුත්තනයෙන යොජෙතබ්බ''න්ති වත්වා තං යොජනං දස්සෙන්තො **''තත්‍රාය''**න්තිආදිමාහ. **උච්ඡෙදන්ති** සතො සත්තස්ස උච්ඡෙදං විනාසං, විභවන්ති අත්ථො. අසතො හි විනාසාසම්භවතො අත්ථිභාවනිබන්ධනො උච්ඡෙදො. යථා හෙතුඵලභාවෙන පවත්තමානානං සභාවධම්මානං සතිපි එකසන්තානපරියාපන්නානං භින්නසන්තතිපතිතෙහි විසෙසෙ හෙතුඵලානං පරමත්ථතො අවිනාභාවත්තා භින්නසන්තානපතිතානං විය අච්චන්තභෙදසන්නිට්ඨානෙන නානත්තනයස්ස මිච්ඡාගහණං උච්ඡෙදාභිනිවෙසස්ස කාරණං. එවං හෙතුඵලභූතානං ධම්මානං විජ්ජමානෙපි සභාවභෙදෙ එකසන්තතිපරියාපන්නතාය එකත්තනයෙන අච්චන්තාභෙදගහණම්පි කාරණමෙවාති දස්සෙතුං ''සත්තස්සා''ති වුත්තං පාළියං. සන්තානවසෙන හි වත්තමානෙසු ඛන්ධෙසු ඝනවිනිබ්භොගාභාවෙන එකත්තගහණනිබන්ධනො සත්තග්ගාහො, සත්තස්ස ච අත්ථිභාවග්ගාහනිබන්ධනො උච්ඡෙදග්ගාහො, යාවායං අත්තා න උච්ඡිජ්ජති, තාවායං විජ්ජතියෙවාති ගහණතො නිරුදයවිනාසො ඉධ උච්ඡෙදොති අධිප්පෙතොති ''උච්ඡෙද''න්ති වුත්තං. විසෙසෙන නාසො විනාසො, අභාවො. සො පන මංසචක්ඛුපඤ්ඤාචක්ඛූනං දස්සනපථාතික්කමොයෙව හොතීති වුත්තං ''අදස්සන''න්ති. අදස්සනෙ හි නාසසද්දො ලොකෙ නිරුළ්හොති. සභාවවිගමො සභාවාපගමො විභවො. යො හි නිරුදයවිනාසෙන උච්ඡිජ්ජති, න සො අත්තනො සභාවෙන තිට්ඨති.

එතෙ තෙති වා යෙ ඉමෙ තයා ''සයංකතං දුක්ඛ''න්ති ච පුට්ඨෙන මයා ''සො කරොති, සො පටිසංවෙදයතී''තිආදිනා, ''අඤ්ඤො කරොති, අඤ්ඤො පටිසංවෙදයතී''තිආදිනා ච පටික්ඛිත්තා සස්සතුච්ඡෙදසඞ්ඛාතා අන්තා, තෙ උභො අන්තෙති යොජනා. අථ වා **එතෙ තෙති** යත්ථ පුථු අඤ්ඤතිත්ථියා අනුපචිතඤාණසම්භාරතාය පරමගම්භීරං සණ්හං සුඛුමං සුඤ්ඤතං අප්පජානන්තා සස්සතුච්ඡෙදෙ නිමුග්ගා සීසං උක්ඛිපිතුං න විසහන්ති, එතෙ තෙ උභො අන්තෙ අනුපගම්මාති යොජනා. **දෙසෙතීති** පඨමං තාව අනඤ්ඤසාධාරණෙ පටිපත්තිධම්මෙ ඤාණානුභාවෙන මජ්ඣිමාය පටිපදාය ඨිතො, කරුණානුභාවෙන දෙසනාධම්මෙ මජ්ඣිමාය පටිපදාය ඨිතො ධම්මං දෙසෙති. **එත්ථ හීති හි**-සද්දො හෙතුඅත්ථො. යස්මා කාරණතො...පෙ.... නිද්දිට්ඨො, තස්මා මජ්ඣිමාය පටිපදාය ඨිතො ධම්මං දෙසෙතීති යොජනා. කාරණතො ඵලං දීපිතන්ති යොජනා, අභිධෙය්‍යානුරූපඤ්හි ලිඞ්ගවචනානි හොන්ති. **අස්සාති** ඵලස්ස. **න කොචි කාරකො වා වෙදකො වා නිද්දිට්ඨො,** අඤ්ඤදත්ථු පටික්ඛිත්තො හෙතුඵලමත්තතාදස්සනතො කෙවලං දුක්ඛක්ඛන්ධගහණතොති. **එත්තාවතාති** ''එතෙ තෙ, කස්සප...පෙ.... දුක්ඛක්ඛන්ධස්ස නිරොධො හොතී''ති එත්තකෙන තාව පදෙන. **සෙසපඤ්හාති** ''සයංකතඤ්ච පරංකතඤ්ච දුක්ඛ''න්තිආදිකා සෙසා චත්තාරො පඤ්හා. අට්ඨකථායං පන ''කිං නු ඛො, භො ගොතම, නත්ථි දුක්ඛ''න්ති පඤ්හො පාළියං සරූපෙනෙව පටික්ඛිත්තොති න උද්ධතො. **පටිසෙධිතා හොන්තීති** තතියපඤ්හො, තාව පඨමදුතියපඤ්හපටික්ඛෙපෙනෙව පටික්ඛිත්තො, සො හි පඤ්හො විසුං විසුං පටික්ඛෙපෙන එකජ්ඣං පටික්ඛෙපෙන ච. තෙනාහ **''උභො...පෙ.... පටික්ඛිත්තො''**ති. එත්ථ ච යස්ස අත්තා කාරකො වෙදකො වා ඉච්ඡිතො, තෙන විපරිණාමධම්මො අත්තා අනුඤ්ඤාතො හොති. තථා ච සති අනුපුබ්බධම්මප්පවත්තියා රූපාදිධම්මානං විය , සුඛාදිධම්මානං විය චස්ස පච්චයායත්තවුත්තිතාය උප්පාදවන්තතා ආපජ්ජති. උප්පාදෙ ච සති අවස්සංභාවී නිරොධොති අනවකාසා නිච්චතාති. තස්ස ''සයංකත''න්ති පඨමපඤ්හපටික්ඛෙපො පච්ඡා වෙ අත්තනො නිරුළ්හස්ස සමුදයො හොතීති පුබ්බෙ විය අනෙන භවිතබ්බං, පුබ්බෙ විය වා පච්ඡාපි. **සෙසපඤ්හාති** තතියපඤ්හාදයො. **තතියපඤ්හො පටික්ඛිත්තොති** එවඤ්ච තතියපඤ්හො පටික්ඛිත්තො වෙදිතබ්බො – ''අවිජ්ජාපච්චයා සඞ්ඛාරා''තිආදිනා සතතං සමිතං පච්චයායත්තස්ස දීපනෙන දුක්ඛස්ස අධිච්චසමුප්පන්නතා පටික්ඛිත්තා, තතො එව තස්ස අජානනඤ්ච පටික්ඛිත්තං. තෙනාහ භගවා ''එවමෙතස්ස කෙවලස්ස දුක්ඛක්ඛන්ධස්ස සමුදයො හොතී''ති (ම. නි. 3.126; සං. නි. 2.39-40; මහාව. 1; උදා. 1).

යං පරිවාසං සමාදියිත්වා පරිවසතීති යොජනා. **වචනසිලිට්ඨතාවසෙනාති** ''භගවතො සන්තිකෙ පබ්බජ්ජං ලභෙය්‍යං උපසම්පද''න්ති යාවන්තෙන තෙන වුත්තවචනසිලිට්ඨතාවසෙන. **ගාමප්පවෙසනාදීනීති ආදි**-සද්දෙන නාතිදිවාපටික්කමනං, නවෙසියාදිගොචරතා, සබ්‍රහ්මචාරීනං කිච්චෙසු දක්ඛතාදි, උද්දෙසාදීසු තිබ්බච්ඡන්දතා, තිත්ථියානං අවණ්ණභණනෙ අත්තමනතා, බුද්ධාදීනං අවණ්ණභණනෙ අනත්තමනතා, තිත්ථියානං වණ්ණභණනෙ අනත්තමනතා, බුද්ධාදීනං වණ්ණභණනෙ අත්තමනතාති (මහාව. 87) ඉමෙසං සඞ්ගහො. **අට්ඨ වත්තානීති** ඉමානි අට්ඨ තිත්ථියවත්තානි පූරෙන්තෙන. එත්ථ ච නාතිකාලෙන ගාමප්පවෙසනා තත්ථ විසුද්ධකායවචීසමාචාරෙන පිණ්ඩාය චරිත්වා නාතිදිවාපටික්කමනන්ති ඉදමෙකං වත්තං.

අයමෙත්ථ පාඨොති එතස්මිං කස්සපසුත්තෙ අයං පාඨො. **අඤ්ඤත්ථාති** සීහනාදසුත්තාදීසු (දී. නි. 1.402-403). **සංසිත්වා කොට්ටෙත්වාති** යථා සුවණ්ණං නිසංසිත්වා අධිකරණියා කොට්ටෙත්වා නිද්දොසමෙව ගය්හති, එවං පරිවාසවත්තචරණෙන සංසිත්වා සුද්ධභාවවීමංසනෙන කොට්ටෙත්වා සුද්ධො එව අඤ්ඤතිත්ථියපුබ්බො ඉධ ගය්හති. **තිබ්බච්ඡන්දතන්ති** සාසනං අනුපවිසිත්වා බ්‍රහ්මචරියවාසෙ තිබ්බච්ඡන්දතං දළ්හතරාභිරුචිතං. **අඤ්ඤතරං භික්ඛුං ආමන්තෙසීති** නාමගොත්තෙන අපාකටං එකං භික්ඛුං ආණාපෙසි එහිභික්ඛුඋපසම්පදාය උපනිස්සයාභාවතො. **ගණෙ නිසීදිත්වාති** භික්ඛූ අත්තනො සන්තිකෙ පත්තාසනවසෙන ගණෙ නිසීදිත්වා.

අචෙලකස්සපසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. තිම්බරුකසුත්තවණ්ණනා

18. යස්මා තිම්බරුකො ''වෙදනා අත්තා. අත්තාව වෙදයතී''ති එවංලද්ධිකො, තස්මා තාය ලද්ධියා ''සයංකතං සුඛදුක්ඛ''න්ති වදති, තං පටිසංහරිතුං භගවා ''සා වෙදනා''තිආදිං අවොච. තෙනාහ **''සා වෙදනාතිආදි සයංකතං සුඛදුක්ඛන්ති ලද්ධියා නිසෙධනත්ථං වුත්ත''**න්ති. **එත්ථාපීති** ඉමස්මිම්පි සුත්තෙ. **තත්‍රාති** යං වුත්තං ''සා වෙදනා…පෙ. … සුඛදුක්ඛ''න්ති, තස්මිං පාඨෙ. **ආදිම්හියෙවාති** එත්ථ භුම්මවචනෙන ''ආදිතො''ති තො-සද්දො න නිස්සක්කවචනෙ. **එව**-කාරෙන **බො**-සද්දො අවධාරණෙති දස්සෙති. යං පනෙත්ථ වත්තබ්බං, තං අනන්තරසුත්තෙ වුත්තමෙව. තත්ථ පන ''වෙදනාතො අඤ්ඤො අත්තා, වෙදනාය කාරකො''ති ලද්ධිකස්ස දිට්ඨිගතිකස්ස වාදො පටික්ඛිත්තො, ඉධ ''වෙදනා අත්තා''ති එවංලද්ධිකස්සාති අයමෙව විසෙසො. තෙනාහ **''එවඤ්හි සති වෙදනාය එව වෙදනා කතා හොතී''**තිආදි. **ඉමිස්සාති** යාය වෙදනාය සුඛදුක්ඛං කතං, ඉමිස්සා. **පුබ්බෙපීති** සස්සතාකාරතො පුබ්බෙපි. **පුරිමඤ්හි අත්ථන්ති** අනන්තරසුත්තෙ වුත්තං අත්ථං. **අට්ඨකථායන්ති** පොරාණට්ඨකථායං. **තන්ති** පුරිමසුත්තෙ වුත්තමත්ථං. **අස්සාති** ඉමස්ස සුත්තස්ස. යස්මා තිම්බරුකො ''වෙදනාව අත්තා''ති ගණ්හාති, තස්මා වුත්තං **''අහං සා වෙදනා…පෙ.… න වදාමී''**ති.

අඤ්ඤා වෙදනාතිආදීසුපි යං වත්තබ්බං, තං අනන්තරසුත්තෙ වුත්තනයමෙව. **කාරකවෙදනාති** කත්තුභූතවෙදනා. **වෙදනාසුඛදුක්ඛන්ති** වෙදනාභූතසුඛදුක්ඛං කථිතං, න වට්ටසුඛදුක්ඛං. **''විපාකසුඛදුක්ඛමෙව වට්ටතී''**ති වුත්තං ''සයංකතං සුඛං දුක්ඛ''න්තිආදිවචනතො.

තිම්බරුකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. බාලපණ්ඩිතසුත්තවණ්ණනා

19. අවිජ්ජා නීවරණා භවාදි-ආදීනවස්ස නිවාරිතපටිච්ඡාදිකා එතස්සාති **අවිජ්ජානීවරණො,** අවිජ්ජාය නිවුතොති ආහ **''අවිජ්ජාය නිවාරිතස්සා''**ති. **අයං කායොති** බාලස්ස අප්පහීනකිලෙසස්ස පච්චුප්පන්නං අත්තභාවං රක්ඛං කත්වා අවිජ්ජාය පටිච්ඡාදිතාදීනවෙ අයාථාවදස්සනවසෙන තණ්හාය පටිලද්ධචිත්තස්ස තංතංභවූපගා සඞ්ඛාරා සඞ්ඛරීයන්ති. තෙහි ච අත්තභාවස්ස අභිනිබ්බත්ති, තස්මා අයඤ්ච අවිජ්ජාය කායො නිබ්බත්තොති. **අස්සාති** බාලස්ස. **අයං අත්ථොති** ''අයං කායො නාමරූපන්ති ච වුත්තො''ති අත්ථො දීපෙතබ්බො උපාදානක්ඛන්ධසළායතනසඞ්ගහතො තෙසං ධම්මානං. **එවමෙතං ද්වයන්ති** එවං අවිජ්ජාය නිවාරිතත්තා, තණ්හාය ච සංයුත්තත්තා එවං සපරසන්තානගතසවිඤ්ඤාණකකායසඞ්ඛාතං ද්වයං හොති. **අඤ්ඤත්ථාති** සුත්තන්තරෙසු. ''චක්ඛුඤ්ච පටිච්ච රූපෙ ච උප්පජ්ජති චක්ඛුවිඤ්ඤාණං, තිණ්ණං සඞ්ගති ඵස්සො''තිආදිනා (ම. නි. 1.204, 400; 3.421, 425-426; සං. නි. 2.43-45; 4.60-61; කථා. 465, 467) අජ්ඣත්තිකබාහිරායතනානි භින්දිත්වා චක්ඛුරූපාදිද්වයානි පටිච්ච චක්ඛුසම්ඵස්සාදයො වුත්තා, ඉධ පන අභින්දිත්වා ඡ අජ්ඣත්තිකබාහිරායතනානි පටිච්ච චක්ඛුසම්ඵස්සාදයො වුත්තා **''ද්වයං පටිච්ච ඵස්සො''**ති, තස්මා **මහාද්වයං නාම කිරෙතං** අනවසෙසතො අජ්ඣත්තිකබාහිරායතනානං ගහිතත්තා. **අජ්ඣත්තිකබාහිරානි ආයතනානීති** එත්ථාපි හි සළායතනානි සඞ්ගහිතානෙව. **ඵස්සකාරණානීති** ඵස්සපවත්තියා පච්චයානි. **යෙහීති** හෙතුදස්සනමත්තන්ති ආහ **''යෙහි කාරණභූතෙහී''**ති. ඵස්සො එව ඵුසනකිච්චො, න ඵස්සායතනානීති වුත්තං **''ඵස්සෙන ඵුට්ඨො''**ති. **පරිපුණ්ණවසෙනාති** අවෙකල්ලවසෙන. අපරිපුණ්ණායතනානං හීනානි ඵස්සස්ස කාරණානි හොන්ති, තෙසං වියාති ''එතෙසං වා අඤ්ඤතරෙනා''ති වුත්තං. **කායනිබ්බත්තනාදිම්හීති** සවිඤ්ඤාණකස්ස කායස්ස නිබ්බත්තනං කායනිබ්බත්තනං, කායො වා නිබ්බත්තති එතෙනාති කායනිබ්බත්තනං, කිලෙසාභිසඞ්ඛාරා. **ආදිසද්දෙන** ඵස්සසළායතනාදිසඞ්ගහො. අධිකං පයසති පයුඤ්ජති එතෙනාති අධිප්පයාසො, විසෙසකාරණන්ති ආහ **''අධිකපයොගො''**ති.

භගවා අම්හාකං උප්පාදකභාවෙන මූලභාවෙන **භගවංමූලකා. ඉමෙ ධම්මාති** ඉමෙ කාරණධම්මා. යෙහි මයං බාලපණ්ඩිතානං සමානෙපි කායනිබ්බත්තනාදිම්හි විසෙසං ජානෙය්‍යාම, තෙනාහ **''පුබ්බෙ කස්සපසම්මාසම්බුද්ධෙන උප්පාදිතා''**තිආදි. **ආජානාමාති** අභිමුඛං පච්චක්ඛතො ජානාම. **පටිවිජ්ඣාමාති** තස්සෙව වෙවචනං, අධිගච්ඡාමාති අත්ථො. **නෙතාති** අම්හාකං සන්තානෙ පාපෙතා. **විනෙතාති** යථා අලමරියඤාණදස්සනවිසෙසො හොති, එවං විසෙසතො නෙතා, තදඞ්ගවිනයාදිවසෙන වා විනෙතා. **අනුනෙතාති** අනුරූපං නෙතා. අන්තරන්තරා

යථාධම්මපඤ්ඤත්තියා පඤ්ඤාපිතානං ධම්මානං අනුරූපතො දස්සනං හොතීති ආහ **‘‘යථාසභාවතො ...පෙ.... දස්සෙතා’’**ති. ආපාථං උපගච්ඡන්තානං භගවා පටිසරණං සමොසරණට්ඨානන්ති **භගවංපටිසරණා** ධම්මා. තෙනාහ **‘‘චතුභූමකධම්මා’’**තිආදි. පටිසරති පටිවිජ්ඣතීති පටිසරණං, තස්මා පටිවිජ්ඣනවසෙන භගවා පටිසරණං එතෙසන්ති **භගවංපටිසරණා**. තෙනාහ **‘‘අපි චා’’**තිආදි. **එස්සො ආගච්ඡතී**ති පටිවිජ්ඣනකවසෙන ඵස්සො ඤාණස්ස ආපාථං ආගච්ඡති, ආපාථං ආගච්ඡන්තොයෙව සො අත්ථතො ‘‘අහං කින්නාමො’’ති නාමං පුච්ඡන්තො විය, භගවා චස්ස නාමං කරොන්තො විය හොතීති වුත්තං **‘‘අහං භගවා’’**තිආදි. **උපට්ඨාතූ**ති ඤාණස්ස පච්චුපට්ඨාතු. **භගවන්තංයෙව පටිභාතූ**ති භගවතො එව භාගො හොතු, භගවාව නං අත්තනො භාගං කත්වා විස්සජ්ජෙතූති අත්ථො, භගවතො භාගො යදිදං ධම්මස්ස අක්ඛානං, අම්හාකං පන සවනං භාගොති අයමෙත්ථ අධිප්පායො. එවඤ්හි සද්දලක්ඛණෙන සමෙති. කෙචි පන පටිභාතූති අත්ථං වදන්ති ඤාණෙන දිස්සතු දෙසීයතූති වා අත්ථො. තෙනාහ **‘‘තුම්හෙයෙව නො කථෙත්වා දෙථාති අත්ථො’’**ති.

බාලස්ස පණ්ඩිතස්ස ච කායස්ස නිබ්බත්තියා පච්චයභූතා **අවිජ්ජා ච තණ්හා ච**. තෙනාහ **‘‘කම්මං...පෙ.... නිරුද්ධා’’**ති. **ජවාපෙත්වා**ති ගහිතජවනං කත්වා, යථා පටිසන්ධිං ආකඩ්ඪිතුං සමත්ථං හොති, එවං කත්වා. යදි නිරුද්ධා, කථං අප්පහීනාති වුත්තන්ති ආහ **‘‘යථා පනා’’**තිආදි. භවති හි තංසදිසෙපි තබ්බොහාරො යථා ‘‘සා එව තිත්තිරී, තානෙව ඔසධානි, තස්සෙව කම්මස්ස විපාකාවසෙසෙනා’’ති ච. **දුක්ඛක්ඛයායා**ති තදත්ථවිසෙසනත්ථන්ති ආහ **‘‘ඛයත්ථාය’’**ති. **පටිසන්ධිකායන්**ති පටිසන්ධිගහණපුබ්බකං කායං. පාළියං ‘‘බාලෙනා’’ති කරණවචනං නිස්සක්කෙති ආහ **‘‘බාලතො’’**ති. භාවිනා සහ පටිසන්ධිනා **සප්පටිසන්ධිකො**. යො පන එකන්තතො තෙනත්තභාවෙන අරහත්තං පත්තුං භබ්බො, සො භාවිනා පටිසන්ධිනා ‘‘අප්පටිසන්ධිකො’’ති, තතො විසෙසනත්ථං **‘‘සප්පටිසන්ධිකො’’**ති වුත්තං. කිඤ්චාපි වුත්තං, සො ච යාව අරියභූමිං න ඔක්කමති, තාව බාලධම්මසමඞ්ගී එවාති කත්වා **‘‘සබ්බොපි පුථුජ්ජනො බාලො’’**ති වුත්තං. තථා හි ‘‘අප්පටිසන්ධිකො ඛීණාසවො පණ්ඩිතො’’ති ඛීණාසව-සද්දෙන අප්පටිසන්ධිකො විසෙසිතො. යදි එවං සෙක්ඛා කථන්ති ආහ **‘‘සොතාපන්නා’’**තිආදි. තෙ හි සිඛාපත්තපණ්ඩිච්චභාවලක්ඛණාභාවතො පණ්ඩිතාති න වත්තබ්බා ඛීණාසවා විය, බලවතරානං පන බාලධම්මානං පහීනත්තා බාලාතිපි න වත්තබ්බා පුථුජ්ජනා විය. භජියමානා පන චතුසච්චසම්පටිවෙධං උපාදාය **පණ්ඩිතපක්ඛං භජන්ති,** න බාලපක්ඛං වුත්තකාරණෙනාති.

බාලපණ්ඩිතසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. පච්චයසුත්තවණ්ණනා

20. සබ්බම්පි සඞ්ඛතං අප්පටිච්ච උප්පන්නං නාම නත්ථීති පච්චයධම්මොපි අත්තනො පච්චයධම්මං උපාදාය පච්චයුප්පන්නො, තථා පච්චයුප්පන්නධම්මොපි අත්තනො පච්චයුප්පන්නං උපාදාය පච්චයධම්මොති යථාරහං ධම්මානං පච්චයපච්චයුප්පන්නතා. යෙසං විනෙය්‍යානං පටිච්චසමුප්පාදදෙසනායෙව සුබොධතො උපට්ඨාති, තෙසං වසෙන සුට්ඨු විභාගං කත්වා පටිච්චසමුප්පාදො දෙසිතො. යෙසං පන විනෙය්‍යානං තදුභයස්මිං විභජ්ජ සුතෙ එව ධම්මාභිසමයො හොති, තෙ සන්ධාය භගවා තදුභයං විභජ්ජ දස්සෙන්තො ‘‘පටිච්චසමුප්පාදඤ්ච වො, භික්ඛවෙ, දෙසෙස්සාමි පටිච්චසමුප්පන්නෙ ච ධම්මෙ’’ති ඉමං දෙසනං ආරභීති ඉමමත්ථං විභාවෙන්තො **‘‘සත්ථා ඉමස්මිං සුත්තෙ’’**තිආදිමාහ. පච්චයස්ස භාවො පච්චයත්තං, පච්චයනිබ්බත්තතා. අසභාවධම්මෙ න ලබ්භතීති **‘‘සභාවධම්මෙ’’**ති වුත්තං. නනු ච ජාති ජරා මරණඤ්ච සභාවධම්මො න හොති, යෙසං පන ඛන්ධානං ජාති ජරා මරණඤ්ච, තෙ එව සභාවධම්මා, අථ කස්මා දෙසනාය තෙ ගහිතාති? නායං දොසො, ජාති ජරා මරණඤ්හි පච්චයනිබ්බත්තානං සභාවධම්මානං විකාරමත්තං, නඤ්ඤෙසං, තස්මා තෙ ගහිතාති. **උප්පාදා වා තථාගතානන්**ති න විනෙය්‍යපුග්ගලානං මග්ගඵලුප්පත්ති විය ජාතිපච්චයා ජරාමරණුප්පත්ති තථාගතුප්පාදායත්තා, අථ ඛො සා තථාගතානං උප්පාදෙපි අනුප්පාදෙපි හොතියෙව. තස්මා සා කාමං අසඞ්ඛතා විය ධාතු න නිච්චා, තථාපි ‘‘සබ්බකාලිකා’’ති එතෙන ජාතිපච්චයතො ජරාමරණුප්පත්තීති දස්සෙති. තෙනාහ **‘‘ජාතියෙව ජරාමරණස්ස පච්චයො’’**ති. **ජාතිපච්චයා**ති ච ජාතිසඞ්ඛාතපච්චයා. හෙතුම්හි නිස්සක්කවචනං. ඨිතාව සා ධාතු, යායං ඉදප්පච්චයතා ජාතියා ජරාමරණස්ස පච්චයතා තස්ස බ්‍යභිචාරාභාවතො. ඉදානි **න කදාචි ජාති ජරාමරණස්ස පච්චයො න හොති** හොතියෙවාති ජරාමරණස්ස පච්චයභාවෙ නියමෙති. උභයෙනපි යථාවුත්තස්ස පච්චයභාවො යත්ථ හොති, තත්ථ අවස්සංභාවිතං දස්සෙති. තෙනාහ භගවා ‘‘ඨිතාව සා ධාතූ’’ති. **ද්වීහි** පදෙහි. **තිට්ඨන්තීති** යස්ස වසෙන ධම්මානං ඨිති, සා ඉදප්පච්චයතා **ධම්මට්ඨිතතා. ධම්මෙ**ති පච්චයුප්පන්නෙ ධම්මෙ. **නියමෙති** විසෙසෙති. හෙතුගතවිසෙසසමායොගො හි හෙතුඵලස්ස එවං ධම්මතානියාමො එවාති.

අපරො නයො – **ඨිතාව සා ධාතූ**ති යායං ජරාමරණස්ස ඉදප්පච්චයතා ‘‘ජාතිපච්චයා ජරාමරණ’’න්ති, එසා ධාතු එස සභාවො. තථාගතානං උප්පාදතො පුබ්බෙ උද්ධඤ්ච අප්පටිවිජ්ඣියමානො, මජ්ඣෙ ච පටිවිජ්ඣියමානො න තථාගතෙහි උප්පාදිතො, අථ ඛො සම්භවන්තස්ස ජරාමරණස්ස සබ්බකාලං ජාතිපච්චයතො සම්භවොති ඨිතාව සා ධාතු, කෙවලං පන සයම්භුඤාණෙන අභිසම්බුජ්ඣනතො ‘‘අයං ධම්මො තථාගතෙන අභිසම්බුද්ධො’’ති පවෙදනතො ච තථාගතො ‘‘ධම්මසාමී’’ති වුච්චති, න අපුබ්බස්ස උප්පාදනතො. තෙන වුත්තං ‘‘ඨිතාව සා ධාතූ’’ති. සා එව ‘‘ජාතිපච්චයා ජරාමරණ’’න්ති එත්ථ විපල්ලාසාභාවතො එවං අවබුජ්ඣමානස්ස එතස්ස සභාවස්ස, හෙතුනො වා තථෙව භාවතො ඨිතතාති **ධම්මට්ඨිතතා,** ජාති වා ජරාමරණස්ස උප්පාදට්ඨිති පවත්තආයූහන-සංයොග-පලිබොධ-සමුදය-හෙතුපච්චයට්ඨිතීති තදුප්පාදාදිභාවෙනස්සා ඨිතතා ‘‘ධම්මට්ඨිතතා’’ති ඵලං පති සාමත්ථියතො හෙතුමෙව වදති.

ධාරීයති පච්චයෙහීති වා ධම්මො, තිට්ඨති තත්ථ තදායත්තවුත්තිතාය ඵලන්ති ඨිති, ධම්මස්ස ඨිති **ධම්මට්ඨිති**. ධම්මොති වා කාරණං පච්චයභාවෙන ඵලස්ස ධාරණතො, තස්ස ඨිති සභාවො, ධම්මතො ච අඤ්ඤො සභාවො නත්ථීති ධම්මට්ඨිති, පච්චයො. තෙනාහ ''පච්චයපරිග්ගහෙ පඤ්ඤා ධම්මට්ඨිතිඤාණ''න්ති (පටි. ම. මාතිකා 4). ධම්මට්ඨිති එව **ධම්මට්ඨිතතා**. සා එව ධාතු ''ජාතිපච්චයා ජරාමරණ''න්ති ඉමස්ස සභාවස්ස, හෙතුනො වා අඤ්ඤථත්තාභාවතො, ''න ජාතිපච්චයා ජරාමරණ''න්ති විඤ්ඤායමානස්ස ච තබ්භාවාභාවතො නියාමතා වවත්ථිතභාවොති **ධම්මනියාමතා**. ඵලස්ස වා ජරාමරණස්ස ජාතියා සති සම්භවො ධම්මෙ හෙතුම්හි ඨිතතාති **ධම්මට්ඨිතතා,** අසති අසම්භවො **ධම්මනියාමතාති** එවං ඵලෙන හෙතුං විභාවෙති, තං ''ඨිතාව සා ධාතූ''තිආදිනා වුත්තං. ඉමෙසං ජරාමරණාදීනං පච්චයතාසඞ්ඛාතං ඉදප්පච්චයතං **අභිසම්බුජ්ඣති** පච්චක්ඛකරණෙන අභිමුඛං බුජ්ඣති යාථාවතො පටිවිජ්ඣති, තතො එව **අභිසමෙති** අභිමුඛං සමාගච්ඡති, ආදිතො කථෙන්තො ආචික්ඛති, උද්දිසතීති අත්ථො. තමෙව උද්දෙසං පරියොසාපෙන්තො **දෙසෙති**. යථාඋද්දිට්ඨමත්ථං නිද්දිසනවසෙන පකාරෙහි ඤාපෙන්තො **පඤ්ඤාපෙති**. පකාරෙහි එව පතිට්ඨපෙන්තො **පට්ඨපෙති**. යථානිද්දිට්ඨං පටිනිද්දෙසවසෙන **විවරති විභජති**. විවටඤ්හි විභත්තඤ්ච අත්ථං හෙතූදාහරණදස්සනෙහි පාකටං කරොන්තො **උත්තානීකරොති**. උත්තානීකරොන්තො තථා පච්චක්ඛභූතං කත්වා නිගමනවසෙන **පස්සථාති චාහ**.

ජාතිපච්චයා ජරාමරණන්තිආදීසූති ජාතිආදීනං ජරාමරණපච්චයභාවෙසු. **තෙහි තෙහි පච්චයෙහීති** යාවතකෙහි පච්චයෙහි යං ඵලං උප්පජ්ජමානාරහං, අවිකලෙහි තෙහෙව තස්ස උප්පත්ති, න ඌනාධිකෙහීති. තෙනාහ **''අනූනාධිකෙහෙවා''**ති. යථා තං චක්ඛුරූපාලොකමනසිකාරෙහි චක්ඛුවිඤ්ඤාණස්ස සම්භවොති. තෙන තංතංඵලනිප්ඵාදනෙ තස්සා පච්චයසාමග්ගියා තප්පකාරතා **තථතාති** වුත්තාති දස්සෙති. **සාමග්ගින්ති** සමොධානං, සමවායන්ති අත්ථො. **අසම්භවාභාවතොති** අනුප්පජ්ජනස්ස අභාවතො. තථාවිධපච්චයසාමග්ගියඤ්හි සතිපි ඵලස්ස අනුප්පජ්ජනෙ තස්සාවිතථතා සියා. **අඤ්ඤධම්මපච්චයෙහීති** අඤ්ඤස්ස ඵලධම්මස්ස පච්චයෙහි. **අඤ්ඤධම්මානුප්පත්තිතොති** තතො අඤ්ඤස්ස ඵලධම්මස්ස අනුප්පජ්ජනතො. න හි කදාචි චක්ඛුරූපාලොකමනසිකාරෙහි සොතවිඤ්ඤාණස්ස සම්භවො අත්ථි. යදි සියා, තස්සා සාමග්ගියා අඤ්ඤථතා නාම සියා, න චෙතං අත්ථීති **''අනඤ්ඤථතා''**ති වුත්තං. **පච්චයතොති** පච්චයභාවතො. **පච්චයසමූහතොති** එත්ථාපි එසෙව නයො. ඉදප්පච්චයා එව **ඉදප්පච්චයතාති තා**-සද්දෙන පදං වඩ්ඪිතං යථා ''දෙවොයෙව දෙවතා''ති, ඉදප්පච්චයානං සමූහො **ඉදප්පච්චයතාති** සමූහත්ථො **තා**සද්දො යථා ''ජනානං සමූහො ජනතා''ති ඉමමත්ථං සන්ධායාහ **''ලක්ඛණං පනෙත්ථ සද්දසත්ථතො වෙදිතබ්බ''**න්ති.

න නිච්චං සස්සතන්ති **අනිච්චං. ජරාමරණං න අනිච්චං** සඞ්ඛාරානං විකාරභාවතො අනිප්ඵන්නත්තා, තථාපි ''අනිච්ච''න්ති පරියායෙන වුත්තං. එස නයො සඞ්ඛතාදීසුපි. **සමාගන්ත්වා කතං** සහිතෙහෙව පච්චයෙහි නිබ්බත්තෙතබ්බතො යථාසභාවං සමෙච්ච සම්භුය්‍ය පච්චයෙහි කතන්ති **සඞ්ඛතං** . පච්චයාරහං පච්චයං පටිච්ච න විනා තෙන සහිතසමෙතමෙව උප්පන්නන්ති **පටිච්චසමුප්පන්නං**. තෙනාහ **''පච්චයෙ නිස්සාය උප්පන්න''**න්ති. **ඛයසභාවන්ති** භිජ්ජනසභාවං. **විගච්ඡනකසභාවන්ති** සකභාවතො අපගච්ඡනකසභාවං. **විරජ්ජනකසභාවන්ති** පලුජ්ජනකසභාවං. **නිරුජ්ඣනකසභාවන්ති** ඛණභඞ්ගවසෙන පභඞ්ගුසභාවං. **වුත්තනයෙනාති** ජරාය වුත්තනයෙන. **ජනකප්පච්චයානං** කම්මාදීනං. **කිච්චානුභාවක්ඛණෙති** එත්ථ **කිච්චානුභාවො** නාම යථා පවත්තමානෙ පච්චයෙ තස්ස ඵලං උප්පජ්ජති, තථා පවත්ති, එවං සන්තස්ස පවත්තනක්ඛණෙ. ඉදං වුත්තං හොති – යස්මිං ඛණෙ පච්චයො අත්තනො ඵලුප්පාදනං පති බ්‍යාවටො නාම හොති, ඉමස්මිං ඛණෙ යෙ ධම්මා රූපාදයො උපලබ්භන්ති තතො පුබ්බෙ, පච්ඡා ච අනුපලබ්භමානා, තෙසං තතො උප්පත්ති නිද්ධාරීයති, එවං ජාතියාපි සා නිද්ධාරෙතබ්බා තංඛණූපලද්ධතොති. යදි එවං නිප්පරියායතොව ජාතියා කුතොචි උප්පත්ති සිද්ධි, අථ කස්මා ''එකෙන පරියායෙනා''ති වුත්තන්ති? ජායමානධම්මානං විකාරභාවෙන උපලද්ධබ්බත්තා. යදි නිප්ඵන්නධම්මා විය ජාති උපලබ්භෙය්‍ය, නිප්පරියායතොව තස්සා කුතොචි උප්පත්ති සියා, න චෙවං උපලබ්භති, අථ ඛො අනිප්ඵන්නත්තා විකාරභාවෙන උපලබ්භති. තස්මා **''එකෙන පරියායෙනෙත්ථ අනිච්චාතිආදීනි යුජ්ජන්තී''**ති වුත්තං. න පන ජරාමරණෙ, ජනකප්පච්චයානං කිච්චානුභාවක්ඛණෙ තස්ස අලබ්භනතො. තෙනෙව ''එත්ථ ච අනිච්චන්ති…පෙ…. අනිච්චං නාම ජාත''න්ති වුත්තං.

සවිපස්සනායාති එත්ථ **සහ**-සද්දො අප්පධානභාවදීපනො ''සමක්ඛිකං, සමකස''න්තිආදීසු විය. අප්පධානභූතා හි විපස්සනා, යථාභූතදස්සනමග්ගපඤ්ඤා පජානාති. ''පුරිමං අන්ත''න්ති වුච්චමානෙ පච්චුප්පන්නභාවස්සපි ගහණං සියාති **''පුරිමං අන්තං අතීත''**න්ති වුත්තං. **විජ්ජමානතඤ්ච අවිජ්ජමානතඤ්චාති** සස්සතාසඞ්කං නිස්සාය ''අහොසිං නු ඛො අහමතීතමද්ධාන''න්ති අතීතෙ අත්තනො විජ්ජමානතං, අධිච්චසමුප්පත්තිආසඞ්කං නිස්සාය ''යතො පභුති අහං, තතො පුබ්බෙ න නු ඛො අහොසි''න්ති අතීතෙ අත්තනො අවිජ්ජමානතඤ්ච කඞ්ඛති. කස්මා? විචිකිච්ඡාය ආකාරද්වයාවලම්බනතො. තස්සා පන අතීතවත්ථුතාය ගහිතත්තා සස්සතාධිච්චසමුප්පත්තිආකාරනිස්සිතතා දස්සිතා එව. ආසප්පනපරිසප්පනපවත්තිකං කත්ථචිපි අප්පටිවත්තිහෙතුභූතං විචිකිච්ඡං කස්මා උප්පාදෙතීති න විචාරෙතබ්බමෙතන්ති දස්සෙන්තො ආහ **''කිංකාරණන්ති න වත්තබ්බ''**න්ති . **කාරණං** වා විචිකිච්ඡාය අයොනිසොමනසිකාරො, තස්ස අන්ධබාලපුථුජ්ජනභාවො, අරියානං අදස්සාවිතා වාති දට්ඨබ්බං. **ජාතිලිඞ්ගුපපත්තියොති** ඛත්තියබ්‍රාහ්මණාදිජාතිං, ගහට්ඨපබ්බජිතාදිලිඞ්ගං, දෙවමනුස්සාදිඋපපත්තිඤ්ච. **නිස්සායාති** උපාදාය. තස්මිං කාලෙ යං සන්තානං මජ්ඣිමං පමාණං, තෙන යුත්තො පමාණිකො, තදභාවතො අධිකභාවතො වා ''අප්පමාණිකො''ති වෙදිතබ්බො. **කෙචීති** සාරසමාසාචරියා. තෙ හි ''කථං නු ඛො''ති ඉස්සරෙන වා බ්‍රහ්මුනා වා පුබ්බකතෙන වා අහෙතුතො වා නිබ්බත්තොති චින්තෙතීති වදන්ති. අහෙතුතො නිබ්බත්තිකඞ්ඛාපි හි

හෙතුපරාමසනමෙවාති. **පරම්පරන්ති** පුබ්බාපරප්පවත්තිං. **අද්ධානන්ති** කාලාධිවචනං, තඤ්ච භුම්මත්ථෙ උපයොගවචනං දට්ඨබ්බං. **විජ්ජමානතඤ්ච අවිජ්ජමානතඤ්චාති** සස්සතාසඞ්කං නිස්සාය ‘‘භවිස්සාමි නු ඛො අහං අනාගතමද්ධාන’’න්ති අනාගතෙ අත්තනො විජ්ජමානතං, උච්ඡෙදාසඞ්කං නිස්සාය ‘‘යස්මිඤ්ච අත්තභාවෙ උච්ඡෙදනකඞ්ඛා, තතො පරං නු ඛො භවිස්සාමී’’ති අනාගතෙ අත්තනො අවිජ්ජමානතඤ්ච කඞ්ඛතීති හෙට්ඨා වුත්තනයෙන යොජෙතබ්බං.

පච්චුප්පන්නං අද්ධානන්ති අද්ධාපච්චුප්පන්නස්ස ඉධාධිප්පෙතත්තා **‘‘පටිසන්ධිමාදිං කත්වා’’**තිආදි වුත්තං. ‘‘ඉදං කථං, ඉදං කථ’’න්ති පවත්තනතො කථංකථා, විචිකිච්ඡා, සා අස්ස අත්ථීති **කථංකථී**. තෙනාහ **‘‘විචිකිච්ඡී’’**ති. කා එත්ථ චින්තා? උම්මත්තකො විය බාලපුථුජ්ජනොති පටිකච්චෙව වුත්තන්ති අධිප්පායො. **තං** මහාමාතාය පුත්තං. **මුණ්ඩෙසුන්ති** මුණ්ඩෙන අනිච්ඡන්තං ජාගරණකාලෙ න සක්කාති සුත්තං මුණ්ඩෙසුං කුලධම්මවසෙන යථා එකච්චෙ කුලතාපසා. රාජභයෙනාති ච වදන්ති. **සීතිභූතන්ති** ඉදං මධුරකභාවප්පත්තියා කාරණවචනං. ‘‘සෙතභූත’’න්තිපි පාඨො, උදකෙ චිරට්ඨානෙන සෙතභාවං පත්තන්ති අත්ථො.

අත්තනො ඛත්තියභාවං කඞ්ඛති කණ්ණො විය සූතපුත්තසඤ්ඤී, සූතපුත්තසඤ්ඤීති සූරියදෙවපුත්තස්ස පුත්තසඤ්ඤී. ජාතියා විභාවියමානාය ‘‘අහ’’න්ති තස්ස අත්තනො පරාමසනං සන්ධායාහ ‘‘එවම්පි සියා කඞ්ඛා’’ති. **මනුස්සාපි ච රාජානො වියාති** මනුස්සාපි ච කෙචි එකච්චෙ රාජානො වියාති අධිප්පායො. **වුත්තනයමෙව** ‘‘සණ්ඨානාකාරං නිස්සායා’’තිආදිනා. **එත්ථාති** ‘‘කථං නු ඛොස්මී’’ති පදෙ. **අබ්භන්තරෙ ජීවොති** පරපරිකප්පිතං අන්තරත්තානං වදති. **සොළසංසාදීනන්ති ආදි**-සද්දෙන සරීරපරිමාණඅඞ්ගුට්ඨ-යවපරමාණුපරිමාණතාදිකෙ සඞ්ගණ්හාති. සත්තපඤ්ඤත්ති ජීවවිසයාති දිට්ඨිගතිකානං මතිමත්තං, පරමත්ථතො පන සා අත්තභාවවිසයාවාති ආහ **‘‘අත්තභාවස්ස ආගතිගතිට්ඨාන’’**න්ති. යතායං ආගතො, යත්ථ ච ගමිස්සති, තං ඨානන්ති අත්ථො. **සොතාපන්නො අධිප්පෙතො** විචිකිච්ඡාපහානස්ස දිට්ඨත්තා. **ඉතරෙපි තයොති** සකදාගාමිආදයො අවාරිතා එව. ‘‘අයඤ්ච…පෙ…. සුදිට්ඨා’’ති නිප්පදෙසතො සච්චසංපටිවෙධස්ස ජොතිතත්තා.

පච්චයසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ආහාරවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. දසබලවග්ගො

1. දසබලසුත්තවණ්ණනා

21. **පඨමං දුතියස්සෙව සඞ්ඛෙපො** පඨමසුත්තෙ සඞ්ඛෙපවුත්තස්ස අත්ථස්ස විත්ථාරවසෙන දුතියසුත්තස්ස දෙසිතත්තා, තඤ්ච පන භගවා පඨමසුත්තං සඞ්ඛෙපතො දෙසෙසි, දුතියං තතො විත්ථාරතො. පඨමං වා සංඛිත්තරුචීනං පුග්ගලානං අජ්ඣාසයෙන සඞ්ඛෙපතො දෙසෙසි, දුතියං පන අත්තනො රුචියා තතො විත්ථාරතො. සීහසමානවුත්තිකා හි බුද්ධා භගවන්තො, තෙ අත්තනො රුචියා කථෙන්තා අත්තනො ථාමං දස්සෙන්තාව කථෙන්ති, තස්මා දුතියසුත්තවසෙන චෙත්ථ අත්ථවණ්ණනං කරිස්සාම, තස්මිං සංවණ්ණිතෙ පඨමං සංවණ්ණිතමෙව හොතීති අධිප්පායො.

දසබලසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. දුතියදසබලසුත්තවණ්ණනා

22. **තත්ථාති** දුතියසුත්තෙ. **දසහි බලෙහීති** දසහි අනඤ්ඤසාධාරණෙහි ඤාණබලෙහි, තානි තථාගතස්සෙව බලානීති තථාගතබලානීති වුච්චන්ති. කාමඤ්ච තානි එකච්චානං සාවකානම්පි උප්පජ්ජන්ති, යාදිසානි පන බුද්ධානං ඨානාට්ඨානඤාණාදීනි උප්පජ්ජන්ති, න තාදිසානි තදඤ්ඤෙසං කදාචිපි උප්පජ්ජන්තීති. **හත්ථිකුලානුසාරෙනාති** වක්ඛමානහත්ථිකුලානුසාරෙන. **කාළාවකන්ති** කුලසද්දාපෙක්ඛාය නපුංසකනිද්දෙසො. එස නයො සෙසෙසුපි. **පකතිහත්ථිකුලන්ති** ගිරිචරනදිචරවනචරාදිප්පභෙදා ගොචරියකාළාවකනාමා සබ්බාපි බලෙන පාකතිකා හත්ථිජාති. **දසන්නං පුරිසානන්ති** ථාමමජ්ඣිමානං දසන්නං පුරිසානං. එකස්ස තථාගතස්ස කායබලන්ති ආනෙත්වා සම්බන්ධො. **එකස්සාති** ච තථා හෙට්ඨාකථාය ආගතත්තා දෙසනාසොතෙන වුත්තං. **නාරායනසඞ්ඝාතබලන්ති** එත්ථ නාරා වුච්චන්ති රස්මියො, තා බහූ නානාවිධා ඉතො උප්පජ්ජන්තීති **නාරායනං,** වජිරං, තස්මා නාරායනසඞ්ඝාතබලන්ති වජිරසඞ්ඝාතබලන්ති අත්ථො. **තථාගතස්ස කායබලන්ති** තථාගතස්ස පාකතිකකායබලං. **සඞ්ගහං න ගච්ඡති** අත්තනො බලාභාවතො, තතො එවස්ස **බාහිරකතා ලාමකතා ච**. තදුභයං පනස්ස කාරණෙන දස්සෙතුං **‘‘එතඤ්හි නිස්සායා’’**තිආදි වුත්තං. **අඤ්ඤන්ති** කායබලතො අඤ්ඤං තතො විසුංයෙව. **දසසු ඨානෙසු** දසසු ඤාතබ්බට්ඨානෙසු. යාථාවපටිවෙධතො සයඤ්ච අකම්පියං, පුග්ගලඤ්ච තංසමඞ්ගිං නෙය්‍යෙසු අධිබලං කරොතීති ආහ **‘‘අකම්පනට්ඨෙන උපත්ථම්භනට්ඨෙන චා’’**ති.

ඨානඤ්ච ඨානතොති කාරණඤ්ච කාරණතො. කාරණඤ්හි යස්මා ඵලං තිට්ඨති තදායත්තවුත්තිතාය උප්පජ්ජති චෙව පවත්තති ච, තස්මා ''ඨාන''න්ති වුච්චති. විපරියායෙන **අට්ඨානන්ති** අකාරණං වෙදිතබ්බං. තදුභයං භගවා යෙන ඤාණෙන යෙ යෙ ධම්මා යෙසං යෙසං ධම්මානං හෙතූ පච්චයා උප්පාදාය, තං තං ඨානං, යෙ යෙ ධම්මා යෙසං යෙසං ධම්මානං න හෙතූ න පච්චයා උප්පාදාය, තං තං අට්ඨානන්ති පජානාති. තං සන්ධායාහ **''ඨානඤ්ච...පෙ.... ජානනං එක''**න්ති. **කම්මසමාදානානන්ති** කම්මං සමාදියිත්වා කතානං කුසලාකුසලකම්මානං, කම්මඤ්ඤෙව වා කම්මසමාදානං. **ඨානසො හෙතුසොති** පච්චයතො ච හෙතුතො ච. තත්ථ ගතිඋපධිකාලපයොගා විපාකස්ස ඨානං, කම්මං හෙතු. **සබ්බත්ථගාමිනීපටිපදාජානනන්ති** සබ්බගතිගාමිනියා අගතිගාමිනියා ච පටිපදාය මග්ගස්ස ජානනං, බහූසුපි මනුස්සෙසු එකමෙව පාණං හනන්තෙසු ''ඉමස්ස චෙතනා නිරයගාමිනී භවිස්සති, ඉමස්ස තිරච්ඡානයොනිගාමිනී''ති ඉමිනා නයෙන එකවත්ථුස්මිම්පි කුසලාකුසලචෙතනාසඞ්ඛාතානං පටිපත්තීනං අවිපරීතතො සභාවජානනං . **අනෙකධාතුනානාධාතුලොකජානනන්ති** චක්ඛුධාතුආදීහි කාමධාතුආදීහි වා බහුධාතුනො, තාසංයෙව ධාතූනං විපරීතතාය නානප්පකාරධාතුනො ඛන්ධායතනධාතුලොකස්ස ජානනං. **පරසත්තානන්ති** පරෙසං සත්තානං. **නානාධිමුත්තිකතාජානනන්ති** හීනාදීහි අධිමුත්තීහි නානාධිමුත්තිකභාවස්ස ජානනං. **තෙසංයෙවාති** පරසත්තානංයෙව. **ඉන්ද්‍රියපරොපරියත්තජානනන්ති** සද්ධාදීනං ඉන්ද්‍රියානං පරභාවස්ස අපරභාවස්ස වුද්ධියා චෙව හානියා ච ජානනං. **ඣානවිමොක්ඛසමාධිසමාපත්තීනන්ති** පඨමාදීනං චතුන්නං ඣානානං, ''රූපී රූපානි පස්සතී''තිආදීනං අට්ඨන්නං විමොක්ඛානං, සවිතක්කසවිචාරාදීනං තිණ්ණං සමාධීනං, පඨමජ්ඣානසමාපත්තිආදීනඤ්ච නවන්නං අනුපුබ්බසමාපත්තීනං. **සංකිලෙසවොදානවුට්ඨානජානනන්ති** හානභාගියස්ස, විසෙසභාගියස්ස ''වොදානම්පි වුට්ඨානං, තම්හා තම්හා සමාධිම්හා වුට්ඨානම්පි වුට්ඨාන''න්ති (විභ. 828) එවං වුත්තපගුණජ්ඣානස්ස චෙව භවඞ්ගඵලසමාපත්තීනඤ්ච ජානනං. හෙට්ඨිමං හෙට්ඨිමඤ්හි පගුණජ්ඣානං උපරිමස්ස උපරිමස්ස පදට්ඨානං හොති, තස්මා වොදානම්පි ''වුට්ඨාන''න්ති වුච්චති. භවඞ්ගෙන පන සබ්බඣානෙහි වුට්ඨානං හොති. ඵලසමාපත්තියා නිරොධසමාපත්තිතො වුට්ඨානමෙව සන්ධාය ''තම්හා තම්හා සමාධිම්හා වුට්ඨාන''න්ති වුත්තං. **පුබ්බෙනිවාසජානනන්ති** පුබ්බෙනිවාසානුස්සතිඤාණෙන නිවුට්ඨක්ඛන්ධානං ජානනං. **චුතූපපාතජානනන්ති** සත්තානං චුතියා උපපත්තියා ච යාථාවතො ජානනං. අයමෙත්ථ සඞ්ඛෙපො, විත්ථාරො පන **විසුද්ධිමග්ගෙ** වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බො. **ආසවක්ඛයජානනං** ආසවක්ඛයඤාණං, මග්ගඤාණන්ති අත්ථො. යත්ථ පනෙතානි විත්ථාරතො ආගතානි සංවණ්ණිතානි, තානි දස්සෙන්තො **''අභිධම්මෙ පනා''**තිආදිමාහ.

ඛ්‍යාමොහභයවසෙන සරණපරියෙසනං සාරජ්ජනං සාරදො, ඛ්‍යාමොහභයං. විගතො සාරදො එතස්සාති විසාරදො, තස්ස භාවො **වෙසාරජ්ජං**. තං පන ඤාණසම්පදං පහානසම්පදං දෙසනාවිසෙසසම්පදං ඛෙමං නිස්සාය පවත්තං චතුබ්බිධං පච්චවෙක්ඛණාඤාණං. තෙනාහ **''චතූසු ඨානෙසූ''**තිආදි. **චතූසූති** පරපරිකප්පිතෙසු වත්ථූසු. පරපරිකප්පිතෙසු වා වත්ථුමත්තෙසු චොදනාකාරණෙසු. **සම්මාසම්බුද්ධස්ස තෙ පටිජානතොති** ''අහං සම්මාසම්බුද්ධො''ති එවං පටිජානන්තෙන තයා. **ඉමෙ ධම්මාති** ''ඉදං පඤ්චමං අරියසච්චං, අයං ඡට්ඨො උපාදානක්ඛන්ධො, ඉදං තෙරසමං ආයතන''න්ති වෙදිතබ්බා ඉමෙ ධම්මා. **අනභිසම්බුද්ධා** අප්පටිවිද්ධත්තාති.

තත්‍රාති තස්මිං අනභිසම්බුද්ධධම්මසඞ්ඛාතෙ චොදනාවත්ථුස්මිං. **කොචීති** සමණාදීහි අඤ්ඤො වා යො කොචි. **සහ ධම්මෙනාති** සහ හෙතුනා. ''ධම්මපටිසම්භිදා''තිආදීසු විය හෙතුපරියායො ඉධ **ධම්ම**-සද්දො. **හෙතූති** ච උප්පත්තිසාධනහෙතු වෙදිතබ්බො, න කාරකො සම්පාපකො වා. **නිමිත්තන්ති** කාරණං, තං පනෙත්ථ චොදනාවත්ථුමෙව. **න සමනුපස්සාමි** සම්මාසම්බුද්ධභාවතො. **ඛෙමප්පත්තොති** අඛෙමප්පත්තරූපාය චොදනාය අනුපද්දවං පත්තො නිච්චලභාවප්පත්තො. **වෙසාරජ්ජප්පත්තොති** විසාරදභාවප්පත්තො. සෙසෙසුපි එසෙව නයො. අයං පන විසෙසො – **ඉමෙ ආසවාති** කාමාසවාදීසු ඉමෙ නාම ආසවා න පරික්ඛීණාති ආසවක්ඛයවචනෙනෙත්ථ සබ්බකිලෙසප්පහානං වුත්තං. න හි සො කිලෙසො අත්ථි, යො සබ්බසො ආසවෙසු ඛීණෙසු නප්පහීයෙය්‍ය. **අන්තරායිකාති** අන්තරායකරා, සග්ගමොක්ඛාධිගමස්ස අන්තරායකරාති අත්ථො. ධම්මො හි යො සංකිලෙසතො නියාති, සො ''නියානිකො''ති වුත්තො. ධම්මෙ නියාන්තෙ තංසමඞ්ගීපුග්ගලො නියානිකොති වොහරිතො හොතීති තස්ස පටික්ඛිපන්තො **''සො න නියාතී''**ති ආහ. කථං පන දෙසනාධම්මො නියාතීති වුච්චති? නියානත්ථසමාධානතො, සො අභෙදොපචාරෙන ''නියාතී''ති වුත්තො. අථ වා ''ධම්මො දෙසිතො''ති අරියධම්මස්ස අධිප්පෙතත්තා න කොචි විරොධො.

උසභස්ස ඉදන්ති **ආසභං,** අසන්තසනට්ඨෙන ආසභං වියාති **ආසභං,** සෙට්ඨට්ඨානං සබ්බඤ්ඤුතං. ආසභට්ඨානට්ඨායිතාය **ආසභා** නාම **පුබ්බබුද්ධා**. සබ්බඤ්ඤුතපටිජානනවසෙන අභිමුඛං ගච්ඡන්ති, චතස්සො වා පරිසා උපසඞ්කමන්තීති **ආසභා**. චතස්සොපි හි පරිසා බුද්ධාභිමුඛා එවං තිට්ඨන්ති, න තිට්ඨන්ති පරම්මුඛා. **ඉදම්පීති** ''උසභො''ති ඉදම්පි පදං. **තස්සාති** නිසභස්ස. යෙසං බලුප්පාදාවට්ඨානානං වසෙන උසභස්ස ආසභණ්ඨානං ඉච්ඡිතං, තතො සාතිසයානං එව තෙසං වසෙන ආසභණ්ඨානං හොතීති දට්ඨබ්බං. යං කිඤ්චි ලොකෙ උපමං නාම බුද්ධගුණානං නිදස්සනභාවෙන වුච්චති, සබ්බං තං නිහීනමෙව. **තිට්ඨමානො වාති** අතිට්ඨන්තොපි තිට්ඨමානො එව පටිජානාති නාම. **උපගච්ඡතීති** අනුජානාති.

අට්ඨ ඛො ඉමාති ඉදං වෙසාරජ්ජඤාණස්ස බලදස්සනං. යථා හි ඛ්‍යත්තං පරිසං අජ්ඣොගාහෙත්වා විඤ්ඤූනං චිත්තං ආරාධනසමත්ථාය කථාය ධම්මකථිකස්ස ඡෙකභාවො පඤ්ඤායති, එවං ඉමා අට්ඨ පරිසා පත්වා සත්ථු

වෙසාරජ්ජඤාණස්ස බලං පාකටං හොති. තෙන වුත්තං **“පරිසාසූ”**ති. **ඛත්තියපරිසා**ති ඛත්තියානං සන්නිපතිතානං සමූහො. එස නයො සබ්බත්ථ. **මාරපරිසා**ති මාරකායිකානං සන්නිපතිතානං සමූහො. මාරසදිසානං මාරානං පරිසාති මාරපරිසා. සබ්බා චෙතා පරිසා උග්ගට්ඨානදස්සනවසෙන ගහිතා. මනුස්සා හි ‘‘එත්ථ රාජා නිසින්නො’’ති වුත්තෙ පකතිවචනම්පි වත්තුං න සක්කොන්ති, කච්ඡෙහි සෙදා මුච්චන්ති, එවං උග්ගා ඛත්තියපරිසා, බ්‍රාහ්මණා තීසු වෙදෙසු කුසලා හොන්ති, ගහපතයො නානාවොහාරෙසු ච අක්ඛරචින්තාය ච කුසලා, සමණා සකවාදපරවාදෙසු කුසලා, තෙසං මජ්ඣෙ ධම්මකථාකථනං නාම අතිවිය භාරියං. දෙවානං උග්ගභාවෙ වත්තබ්බමෙව නත්ථි. අමනුස්සොති හි වුත්තමත්තෙ මනුස්සානං සකලසරීරං කම්පති, තෙසං රූපං දිස්වාපි සද්දං සුත්වාපි සත්තා විසඤ්ඤිතාපි හොන්ති. එවං අමනුස්සපරිසා උග්ගා. ඉති චෙතා පරිසා උග්ගට්ඨානදස්සනවසෙන වුත්තා. කස්මා පනෙත්ථ යාමාදිපරිසා න ගහිතාති? භුසං කාමාභිගිද්ධතාය යොනිසොමනසිකාරවිරහතො. යාමාදයො හි උළාරුළාරෙ කාමෙ පටිසෙවන්තා තත්ථාභිගිද්ධතාය ධම්මස්සවනාය සභාවෙන චිත්තම්පි න උප්පාදෙන්ති, මහාබොධිසත්තානං පන බුද්ධානඤ්ච ආනුභාවෙන ආකඩ්ඪියමානා කදාචි නෙසං පයිරුපාසනාදීනි කරොන්ති තාදිසෙ මහාසමයෙ. තෙනෙව හි විමානවත්ථුදෙසනාපි තංනිමිත්තා බහුලා නාහොසි. **සෙට්ඨනාදන්**ති කෙනචි අප්පටිහතභාවෙන උත්තමනාදං. **අභීතනාදන්**ති වෙසාරජ්ජයොගතො කුතොචි නිබ්භයනාදං. **සීහනාදසුත්තෙනා**ති ඛන්ධියවග්ගෙ ආගතෙන සීහනාදසුත්තෙන. **සහනතො**ති ඛමනතො. **හනනතො**ති විධමනතො විද්ධංසනතො. **යථා වා**තිආදි ‘‘සීහනාදසදිසං වා නාදං නදතී’’ති සඞ්ඛෙපතො වුත්තස්ස අත්ථස්ස විඤ්ඤාපනං.

එතන්ති ‘‘බ්‍රහ්මචක්ක’’න්ති එතං පදං. **පඤ්ඤාපභාවිතන්**ති චිරකාලපරිභාවිතාය පාරමිතාපඤ්ඤාය විපස්සනාපඤ්ඤාය ච උප්පාදිතං. **කරුණාපභාවිතන්**ති ‘‘කිච්ඡං වතායං ලොකො ආපන්නො’’තිආදිනයප්පවත්තාය මහාකරුණාය උප්පාදිතං. යථා අභිනික්ඛමනතො පභුති මහාබොධිසත්තානං අරියමග්ගාධිගමනවිරොධිනී පටිපත්ති නත්ථි, එවං තුසිතභවනතො නියතභාවාපත්තිතො ච පට්ඨායාති දුතියතතියනයා ච ගහිතා. **ඵලක්ඛණෙ**ති අග්ගඵලක්ඛණෙ. පටිවෙධනිට්ඨත්තා අරහත්තමග්ගඤාණං වජිරූපමතායෙව සාතිසයො පටිවෙධොති **“ඵලක්ඛණෙ උප්පන්නං නාමා”**ති වුත්තං. තෙන පටිලද්ධස්සපි දෙසනාඤාණස්ස කිච්චනිප්ඵත්ති පරස්ස බුජ්ඣනමත්තෙන හොතීති **“අඤ්ඤාසිකොණ්ඩඤ්ඤස්ස සොතාපත්ති…පෙ…. ඵලක්ඛණෙ පවත්තනං නාමා”**ති වුත්තං. තතො පරං පන යාව පරිනිබ්බානා දෙසනාඤාණප්පවත්ති, තස්සෙව පවත්තිතස්ස ධම්මචක්කස්ස ඨානන්ති වෙදිතබ්බං පවත්තිතචක්කස්ස චක්කවත්තිනො චක්කරතනස්ස ඨානං විය. **උභයම්පී**ති **පි**-සද්දෙන ලොකියදෙසනාඤාණස්ස ඉතරෙන අනඤ්ඤසාධාරණතාවසෙන සමානතං සම්පිණ්ඩෙති. උරසි ජාතතාය උරසො සම්භූතන්ති **ඔරසං** ඤාණං.

ඉති රූපන්ති එත්ථ **ඉති**-සද්දො අනවසෙසතො රූපස්ස සරූපනිදස්සනත්ථොති තස්ස **“ඉදං රූප”**න්ති එතෙන සාධාරණතො ච සරූපනිදස්සනමාහ. **එත්තකං රූපන්**ති එතෙන අනවසෙසතො ‘‘ඉතො උද්ධං රූපං නත්ථී’’ති නිමිත්තස්ස අඤ්ඤස්ස අභාවං. ඉදානි තමත්ථං විත්ථාරතො දස්සෙතුං ‘‘රුප්පනසභාවඤ්චෙවා’’තිආදි වුත්තං. තත්ථ **රුප්පනං** සීතාදිවිරොධිපච්චයසමවායෙ විසදිසුප්පත්ති. **ආදි**-සද්දෙන අජ්ඣත්තිකබාහිරාදිභෙදං සඞ්ගණ්හාති. **ලක්ඛණ…පෙ…. වසෙනා**ති කක්ඛළත්තාදිලක්ඛණවසෙන සන්ධාරණාදිරසවසෙන සම්පටිච්ඡනාදිපච්චුපට්ඨානවසෙන භූතත්තයාදිපදට්ඨානවසෙන ච. **එවං පරිග්ගහිතස්සා**ති එවං සාධාරණතො ච ලක්ඛණාදිතො ච පරිග්ගහිතස්ස. **අවිජ්ජාසමුදයා**ති අවිජ්ජාය උප්පාදා, අත්ථිභාවාති අත්ථො. නිරොධවිරොධී හි අත්ථිභාවො හොති, තස්මා නිරොධෙ අසති අත්ථිභාවො හොති, තස්මා පුරිමභවෙ සිද්ධාය අවිජ්ජාය සති ඉමස්මිං භවෙ රූපස්ස සමුදයො රූපස්ස උප්පාදො හොතීති අත්ථො. **තණ්හාසමුදයා කම්මසමුදයා**ති එත්ථාපි එසෙව නයො. අවිජ්ජාදීහි ච තීහි අතීතකාලිකත්තා තෙසං සහකාරීකාරණභූතං උපාදානම්පි ගහිතමෙවාති වෙදිතබ්බං. පවත්තිපච්චයෙසු කබළීකාරආහාරස්ස බලවතාය, සො එව ගහිතො, ‘‘ආහාරසමුදයා’’ති පන ගහිතෙන පවත්තිපච්චයතාමත්තෙන උතුචිත්තානිපි ගහිතානෙව හොන්තීති ද්වාදසසමුට්ඨානිකං රූපස්ස පච්චයතො දස්සනම්පි භවිතබ්බමෙවාති දට්ඨබ්බං. **නිබ්බත්තිලක්ඛණ**න්තිආදිනා කාලවසෙන උදයදස්සනමාහ. තත්ථ භූතවසෙන මග්ගෙ උදයං පස්සිත්වා ඨිතො ඉධ සන්තතිවසෙන අනුක්කමෙන ඛණවසෙන පස්සති. **අවිජ්ජානිරොධා රූපනිරොධො**ති අග්ගමග්ගඤාණෙන අවිජ්ජාය අනුප්පාදනිරොධතො අනාගතස්ස අනුප්පාදනිරොධො හොති පච්චයාභාවෙ අභාවතො. **පච්චයනිරොධෙනා**ති අවිජ්ජාසඞ්ඛාතස්ස පච්චයස්ස නිරොධභාවෙන. **තණ්හානිරොධා**ති එත්ථාපි එසෙව නයො. **ආහාරනිරොධා**ති පවත්තිපච්චයස්ස කබළීකාරාහාරස්ස අභාවා. **රූපනිරොධා**ති තංසමුට්ඨානරූපස්ස අභාවො හොති. සෙසං හෙට්ඨා වුත්තනයානුසාරෙන වෙදිතබ්බං. **විපරිණාමලක්ඛණ**න්ති භවකාලවසෙන හෙතුද්වයදස්සනං. තස්මා තං පදට්ඨානවසෙන පගෙව පස්සිත්වා ඨිතො ඉධ සන්තතිවසෙන දිස්වා අනුක්කමෙන ඛණවසෙන පස්සති.

ඉති **වෙදනා**තිආදීසුපි වුත්තනයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. **සුඛාදිභෙදන්**ති සුඛදුක්ඛඅදුක්ඛමසුඛාදිවිභාගං. **රූපසඤ්ඤාදිභෙදන්**ති රූපසඤ්ඤා, සද්ද… ගන්ධ… රස… ඵොට්ඨබ්බ … ධම්මසඤ්ඤාදිවිභාගං. **ඵස්සාදිභෙදන්**ති ඵස්සචෙතනාමනසිකාරාදිවිභාගං. **ලක්ඛණ…පෙ…. වසෙනා**ති ඉට්ඨානුභවනලක්ඛණාදිලක්ඛණවසෙන ඉට්ඨාකාරසම්භොගරසාදිරසවසෙන කායිකඅස්සාදාදිපච්චුපට්ඨානවසෙන ඉට්ඨාරම්මණාදිපදට්ඨානවසෙන. ‘‘ඵුට්ඨො වෙදෙති, ඵුට්ඨො සඤ්ජානාති, ඵුට්ඨො චෙතෙතී’’ති (සං. නි. 4.93) වචනතො තීසු වෙදනාදීසු ඛන්ධෙසු **ඵස්සසමුදයා**ති **වත්තබ්බං**. විඤ්ඤාණප්පච්චයා නාමරූප’’න්ති වචනතො **විඤ්ඤාණක්ඛන්ධෙ නාමරූපසමුදයා**ති වත්තබ්බං. **තෙසංයෙව වසෙනා**ති ‘‘අවිජ්ජානිරොධො වෙදනානිරොධො’’තිආදිනා තෙසංයෙව අවිජ්ජාදීනං වසෙන යොජෙතබ්බං.

උපාදානක්ඛන්ධානං සමුදයත්ථඞ්ගමවසෙන තිත්ථියානං අවිසයොපි සප්පදෙසො සීහනාදො දස්සිතො. ඉදානි නිප්පදෙසො අනුලොමපටිලොමවසෙන සඞ්ඛෙපතො විත්ථාරතො පච්චයාකාරවිසයො අනඤ්ඤසාධාරණො දස්සීයතීති ආහ, **“අයම්පි අපරො සීහනාදො”**ති. **තස්සාති** ‘‘ඉමස්මිං සතී’’තිආදිනා සඞ්ඛෙපතො වුත්තපටිච්චසමුප්පාදපාළියා. එත්ථ ච ‘‘ඉමස්මිං සති ඉදං හොති, ඉමස්ස නිරොධා ඉදං නිරුජ්ඣතී’’ති අවිජ්ජාදීනං භාවෙ සඞ්ඛාරාදීනං භාවස්ස, අවිජ්ජාදීනං නිරොධෙ සඞ්ඛාරාදීනං නිරොධස්ස කථනෙන පුරිමස්මිං පච්චයලක්ඛණෙ නියමො දස්සිතො ‘‘ඉමස්මිං සති එව, නාසති, ඉමස්ස උප්පාදා එව, නානුප්පාදා, නිරොධා එව, නානිරොධා’’ති. තෙනෙදං ලක්ඛණං අන්තොගධනියමං ඉධ පටිච්චසමුප්පාදස්ස වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. නිරොධොති ච අවිජ්ජාදීනං විරාගා විගමෙන ආයතිං අනුප්පාදො අප්පවත්ති. තථා හි වුත්තං ‘‘අවිජ්ජාය ත්වෙව අසෙසවිරාගනිරොධා’’තිආදි. නිරොධවිරොධී ච උප්පාදො, යෙන සො උප්පාදනිරොධවිභාගෙන වුත්තො ‘‘ඉමස්ස නිරොධා ඉදං නිරුජ්ඣතී’’ති. තෙනෙතං දස්සෙති ‘‘අසති නිරොධෙ උප්පාදො නාම, සො චෙත්ථ අත්ථිභාවොති වුච්චතී’’ති. ‘‘ඉමස්මිං සති ඉදං හොතී’’ති ඉදමෙව හි ලක්ඛණං. පරියායන්තරෙන ‘‘ඉමස්ස උප්පාදා ඉදං උප්පජ්ජතී’’ති වදන්තෙන පරෙන පුරිමං විසෙසිතං හොති. තස්මා න වත්තමානංයෙව සන්ධාය ‘‘ඉමස්මිං සතී’’ති වුත්තං, අථ ඛො මග්ගෙන අනිරුජ්ඣනසභාවඤ්චාති විඤ්ඤායති. යස්මා ච ‘‘ඉමස්මිං අසති ඉදං න හොති, ඉමස්ස නිරොධා ඉදං නිරුජ්ඣතී’’ති ද්විධාපි උද්දිට්ඨස්ස ලක්ඛණස්ස නිද්දෙසං වදන්තෙන භගවතා ‘‘අවිජ්ජාය ත්වෙව අසෙසවිරාගනිරොධා සඞ්ඛාරනිරොධො’’තිආදිනා නිරොධොව වුත්තො, තස්මා නත්ථිභාවොපි නිරොධො එවාති නත්ථිභාවවිරුද්ධො අත්ථිභාවො අනිරොධොති දස්සිතං හොති. තෙන අනිරොධසඞ්ඛාතෙන අත්ථිභාවෙන උප්පාදං විසෙසෙති. තතො ඉධ න කෙවලං අත්ථිභාවමත්තං උප්පාදොති අත්ථො අධිප්පෙතො, අථ ඛො අනිරොධසඞ්ඛාතො අත්ථිභාවො චාති අයමත්ථො විභාවිතො හොති. එවමෙතං ලක්ඛණද්වයවචනං අඤ්ඤමඤ්ඤං විසෙසනවිසෙසිතබ්බභාවෙන සාත්ථකන්ති වෙදිතබ්බං. කො පනායං අනිරොධො නාම, යො ‘‘අත්ථිභාවො, උප්පාදො’’ති ච වුත්තොති? අප්පහීනභාවො ච අනිබ්බත්තිතඵලභාවෙන ඵලුප්පාදනාරහතා චාති අයමෙත්ථ සඞ්ඛෙපො. විත්ථාරො පන පරමත්ථදීපනියං **උදානට්ඨකථායං** (උදා. අට්ඨ. 1). වුත්තනයෙන වෙදිතබ්බො.

පඤ්චක්ඛන්ධවිභජනාදිවසෙනාති පඤ්චන්නං උපාදානක්ඛන්ධානං ද්වාදසපදිකස්ස පච්චයාකාරස්ස විභජනවසෙන. ඉමස්මිඤ්හි දසබලසුත්තෙ ධම්මස්ස දෙසිතාකාරො පඤ්චක්ඛන්ධපච්චයාකාරමත්තො. තෙනාහ **“පඤ්චක්ඛන්ධපච්චයාකාරධම්මො”**ති. ආචරියමුට්ඨියා අකරණෙන විභූතො, සො පන අත්ථතො ච සද්දතො ච පිහිතො හෙට්ඨාමුඛජාතො වා න හොතීති ආහ **“අනිකුජ්ජිතො”**ති. **විවටොති** විභාවිතො. තෙනාහ **“විවරිත්වා ඨපිතො”**ති . **පකාසිතොති** ඤාණොභාසෙන ඔභාසිතො ආදීපිතොති ආහ **“දීපිතො ජොතිතො”**ති. **තත්ථ තත්ථ** ඡින්නභින්නට්ඨානෙ. **සිබ්බිතගණ්ඨිත**න්ති වාකං ගහෙත්වා සිබ්බිතං, සිබ්බිතුං අසක්කුණෙය්‍යට්ඨානෙ වාකෙන ගණ්ඨිතඤ්ච. ඡින්නපිලොතිකාභාවෙන විගතපිලොතිකො ධම්මො, තස්ස ඡින්නපිලොතිකස්ස පටිලොමතා ඡින්නභින්නතාභාවෙනාති දස්සෙන්තො **“න හෙත්ථා”**තිආදිමාහ. නිවාසනපාරුපනං **පරිග්ගහණං**. සයං පටිභානං **කප්පෙත්වා. වඩ්ඪෙන්තා** අත්තනො සමයං. **සමණකචවරන්ති** සමණවෙසධාරණවසෙන සමණපටිරූපතාය සමණානං කචවරභූතං. අත්තනො රූපපවත්තියා කරණ්ඩං කුච්ඡිතං ධුත්තං චාති පවත්තෙතීති කාරණ්ඩවො, දුස්සීලො. තං **කාරණ්ඩවං. නිද්ධමථාති** නීහරථ. **කසම්බුන්ති** සමණකසටං. **අපකස්සථාති** අපකඩ්ඪථ නන්ති අත්ථො. **පලාපෙති** පලාපසදිසෙ. තථා හි තණ්ඩුලසාරරහිතො ධඤ්ඤපටිරූපකො ථුසමත්තකො පලාපොති වුච්චති, එවං සීලාදිසාරරහිතො සමණපටිරූපකො පලාපො වියාති පලාපො, දුස්සීලො. තෙ **පලාපෙ. වාහෙථාති** අපනෙථ. **පතිස්සතාති** බාළ්හසතිතාය පතිස්සතා හොථාති.

සද්ධාය පබ්බජිතෙනාති රාජුපද්දවාදීහි අනුපද්දුතෙන ‘‘එවඤ්හි තං ඔතිණ්ණං ජාතිආදිසංසාරභයං විජිනිස්සාමී’’ති වට්ටනිස්සරණත්ථං ආගතාය සද්ධාය වසෙන පබ්බජිතෙන. **ආචාරකුලපුත්තොති** ආචාරෙන අභිජාතො. තෙනාහ **“යතො කුතොචී”**තිආදි. **ජාතිකුලපුත්තොති** ජාතිසම්පත්තියා අභිජාතො. විඤ්ඤුප්පසත්ථානි අඞ්ගානි සම්මාපධානියඞ්ගභාවෙන, කායෙ ච ජීවිතෙ ච නිරපෙක්ඛභාවෙන වීරියං ආරභන්තස්ස තථාපවත්තවීරියවසෙන **“තචො එකං අඞ්ග”**න්ති වුත්තං. එස නයො සෙසෙසුපි. **නවසු ඨානෙසු සමාධාතබ්බන්ති** ‘‘කාලවසෙන පඤ්චසු, ඉරියාපථවසෙන චතූසූ’’ති එවං නවසු ඨානෙසු වීරියං සමාධාතබ්බං පවත්තෙතබ්බං.

සො දුක්ඛං විහරතීති කුසීතපුග්ගලො නිය්‍යානිකසාසනෙ වීරියාරම්භස්ස අකරණෙන සාමඤ්ඤත්ථස්ස අනුප්පත්තියා දුක්ඛං විහරති. සකං වා අත්ථං **සදත්ථං** ක-කාරස්ස ද-කාරං කත්වා . කුසීතස්ස අත්ථපරිහායනං මූලතො පට්ඨාය දස්සෙතුං **“ඡ ද්වාරානී”**තිආදි වුත්තං. නිසජ්ජාවසෙන පීඨමද්දනතො **පීඨමද්දනො,** නිරස්සනවචනං තස්ස, කස්සචිපත්ථස්ස අධාරණතො කෙවලං පීඨභාරභූතොති අධිප්පායො. අඤ්ඤත්ථ පන ‘‘මඛමද්දනො’’ති වුච්චති, තත්ථ දානම්චිඡාය පරෙසං මඛං පස්සන්තොති අත්ථො. **ලණ්ඩපූරකොති** කුච්ඡිපූරං භුඤ්ජිත්වා වච්චකුටිපූරකො.

‘‘ආරද්ධවීරියො’’තිආදීසු ‘‘කුසීතො පුග්ගලො’’ති එත්ථ වුත්තවිපරියායෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො, ආසීසාය වසෙන ථොමිතො. **ආරද්ධවීරියෙති** පග්ගහිතවීරියෙ. **පහිතත්තෙති** නිබ්බානං පතිපෙසිතචිත්තෙ. එතෙන සාවකානං සම්මාපටිපත්තිං සත්ථුවන්දනානිසංසඤ්ච දස්සෙසි.

හීනෙනාති වට්ටනිස්සිතෙන ධම්මෙන. තෙනාහ **“හීනාය සද්ධාය”**තිආදි. **අග්ගෙනාති** සෙට්ඨෙන විවට්ටනිස්සිතෙන ධම්මෙන, ඊසකම්පි කතකාලුසියවිගතට්ඨෙන මණ්ඩට්ඨෙන ච පසන්නම්පි සුරාදි න පාතබ්බං.

සාසනන්ති පරියත්තිපටිපත්තිපටිවෙධලක්ඛණං සාසනං. **පසන්නං** විගතදොසමලත්තා පසාදනියත්තා ච. **පාතබ්බඤ්ච** පත්තෙන විය සුඛෙන පරිභුඤ්ජිතබ්බතො දුච්චරිතසබ්බකිලෙසකසාවමලපඞ්කදොසරහිතත්තා ච.

මණ්ඩභූතා බොධිපක්ඛියධම්මදෙසනාපි **දෙසනාමණ්ඩො**. තස්ස එකස්සෙව පන දෙසනාමණ්ඩස්ස පටිග්ගාහකා සුප්පටිපන්නා දොසරහිතා චතස්සො පරිසා **පටිග්ගහමණ්ඩො**. මග්ගබ්‍රහ්මචරියං තග්ගතිකත්තා සකලොපි බොධිපක්ඛියධම්මරාසි **බ්‍රහ්මචරියමණ්ඩො**. තෙනාහ **“කතමො දෙසනාමණ්ඩො”**තිආදි. තත්ථ **විඤ්ඤාතාරොති** සච්චානං අභිසමෙතාවිනො. තථා හි ආදිතො ‘‘චතුන්නං අරියසච්චානං ආචික්ඛණා’’තිආදි වුත්තං. පුබ්බභාගෙ ‘‘අත්ථි අයං ලොකො’’තිආදිනා ඉධලොකපරලොකගතසම්මොසවිගමෙන පවත්තො අධිමොක්ඛොව **අධිමොක්ඛමණ්ඩො. ඡඩ්ඩෙත්වා** සමුච්ඡෙදවසෙන විජහිත්වා. චතුභූමකස්ස සද්ධින්ද්‍රියස්ස අධිමොක්ඛමණ්ඩෙන මණ්ඩභූතං අධිමොක්ඛං. **ආදි-**සද්දෙන ‘‘පග්ගහමණ්ඩො වීරියින්ද්‍රියං කොසජ්ජකසටං’’න්තිආදිං පාළිසෙසං සඞ්ගණ්හාති. **එත්ථාති** එතස්මිං සාසනෙ, ‘‘මණ්ඩස්මි’’න්ති වා වචනෙ. **කාරණවචනං,** තෙන ‘‘සත්ථා සම්මුඛීභූතො’’ති සම්මුඛභාවනායොගො නිරාසඞ්කඵලාවහොති දස්සෙති. තෙනාහ **“අසම්මුඛා”**තිආදි. **පමාණන්ති** අනුරූපං භෙසජ්ජස්ස පමාණං. **උග්ගමනන්ති** භෙසජ්ජස්ස වමනං විරෙචනං, තස්ස වා වසෙන දොසධාතූනං වමනං විරෙචනං. **එවමෙවාති** යථා භෙසජ්ජමණ්ඩං වෙජ්ජසම්මුඛා නිරාසඞ්කා පිවන්ති, එවමෙව ‘‘සත්ථා සම්මුඛීභූතො’’ති නිරාසඞ්කා වීරියං කත්වා, මණ්ඩපෙය්‍යං සාසනං පිවථාති යොජනා. අභිඤ්ඤාසමාපත්තිපටිලාභෙන **සානිසංසා.** මග්ගඵලාධිගමනෙන **සවඩ්ඪී . පරත්ථන්ති** අත්තනො දිට්ඨානුගතිආපත්තියා, තථා සම්මාපටිපජ්ජන්තානං පරෙසං අත්ථන්ති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො.

දුතියදසබලසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. උපනිසසුත්තවණ්ණනා

23. ජානතො පස්සතොති එත්ථ දස්සනං පඤ්ඤාචක්ඛුනාව දස්සනං අධිප්පෙතං, න මංසචක්ඛුනාති ආහ **“ද්වෙපි පදානි එකත්ථානී”**ති. **එවං සන්තෙපීති** පදද්වයස්ස එකත්ථත්තෙපි ඤාණලක්ඛණඤාණප්පභාවවිසයස්ස තථාදස්සනභාවාවිරොධනාති අත්ථො. තෙනාහ **“ජානනලක්ඛණඤ්හි ඤාණ”**න්තිආදි. **ඤාණප්පභාවන්ති** ඤාණානුභාවෙන ඤාණකිච්චවිසයොභාසනන්ති අත්ථො. තෙනාහ **“ඤාණෙන විවටෙ ධම්මෙ පස්සතී”**ති. **ජානතො පස්සතොති** ච ජානනදස්සනමුඛෙන පුග්ගලාධිට්ඨානා දෙසනා පවත්තාති ආහ – **“ඤාණලක්ඛණං උපාදාය”**තිආදි. **ජානතොති** වා පුබ්බභාගඤාණෙන ජානතො, අපරභාගෙන ඤාණෙන **පස්සතො. ජානතොති** වා වත්වා න ජානනං අනුස්සවාකාරපරිවිතක්කමත්තවසෙන ඉධාධිප්පෙතං, අථ ඛො රූපානි විය චක්ඛුවිඤ්ඤාණෙන රූපාදීනි තෙසඤ්ච සමුදයාදිකෙ පච්චක්ඛෙ කත්වා දස්සනන්ති විභාවෙතුං **“පස්සතො”**ති වුත්තන්ති එවං වා එත්ථ අත්ථො.

ආසවානං ඛයන්ති ආසවානං අච්චන්තප්පහානං. සො පන තෙසං අනුප්පාදනිරොධො සබ්බෙන සබ්බං අභාවො එවාති ආහ **“අසමුප්පාදො ඛීණාකාරො නත්ථිභාවො”**ති. ආසවක්ඛයසද්දස්ස ඛීණාකාරාදීසු ආගතට්ඨානං දස්සෙතුං **“ආසවානං ඛයා”**තිආදි වුත්තං. **උජුමග්ගානුසාරිනොති** කිලෙසවඞ්කකායවඞ්කාදීනං පහානෙන උජුභූතෙ සවිපස්සනාභෙට්ඨිමමග්ගධම්මෙ අනුස්සරන්තස්ස. යදෙව හිස්ස පරික්ඛීණං. **ඛයස්මිං පඨමං ඤාණං** ‘‘තතො අඤ්ඤා අනන්තරා’’ති ඛයසඞ්ඛාතෙ අග්ගමග්ගෙ තප්පරියාපන්නමෙව ඤාණං පඨමං උප්පජ්ජති, තදනන්තරං පන අඤ්ඤා අරහත්තන්ති. යදිපි ගාථාය ‘‘ඛයස්මි’’ඉච්චෙව වුත්තං, සමුච්ඡෙදවසෙන පන ‘‘ආසවෙ ඛීණෙ මග්ගො ඛයො’’ති වුච්චතීති ආහ ‘‘මග්ගො ආසවක්ඛයොති වුත්තො’’ති. **සමණොති** සමිතපාපො අධිප්පෙතො, සො පන ඛීණාසවො හොතීති. **“ආසවානං ඛයා”**ති ඉධ ඵලං, පරියායෙන පන ආසවක්ඛයො මග්ගො, තෙන පත්තබ්බතො ඵලං. එතෙනෙව නිබ්බානස්සපි ආසවක්ඛයභාවො වුත්තොති වෙදිතබ්බො.

ජානතො එව පස්සතො එවාති එවමෙත්ථ නියමො ඉච්ඡිතො, න අඤ්ඤථා විසෙසාභාවතො අනිට්ඨාපන්නොවාති තස්ස නියමස්ස ඵලං දස්සෙතුං **“නො අජානතො නො අපස්සතො”ති** වුත්තන්ති ආහ **“යො පන න ජානාති, න පස්සති, තස්ස නො වදාමීති අත්ථො”**ති. ඉමිනා ඛන්ධානං පරිඤ්ඤා ආසවක්ඛයස්ස එකන්තිකකාරණන්ති දස්සෙති. **එතෙනාති** ‘‘නො අජානතො, නො අපස්සතො’’ති එතෙන වචනෙන. **තෙ පටික්ඛිත්තාති** කෙ පන තෙති? ‘‘බාලෙ ච පණ්ඩිතෙ ච සන්ධාවිත්වා සංසරිත්වා දුක්ඛස්සන්තං කරිස්සන්ති (දී. නි. 1.168; ම. නි. 2.228) අහෙතූ අප්පච්චයා සත්තා විසුජ්ඣන්තී’’ති (දී. නි. 1.168; ම. නි. 2.101, 227) එවමාදිවාදා. තෙසු කෙචි අභිජාතිසඞ්කන්තිමත්තෙන සංසාරසුද්ධිං පටිජානන්ති, අඤ්ඤෙ ඉස්සරපජාපතිකාරණාදිවසෙන. තයිදං සබ්බං සංසාරාදීහීති එත්ථෙව සඞ්ගහිතන්ති දට්ඨබ්බං. **පුරිමෙන පදද්වයෙනාති** ‘‘ජානතො පස්සතො’’ති ඉමිනා පදද්වයෙන. **උපායො වුත්තො** ‘‘ආසවක්ඛයා’’ති අධිකාරතො. **ඉමිනාති** ‘‘නො අජානතො, නො අපස්සතො’’ති ඉමිනා පදද්වයෙන. අනුපායො හොති එස ආසවානං ඛයස්ස, යදිදං පඤ්චන්නං ඛන්ධානං අපරිඤ්ඤාති ‘‘ජානතො පස්සතො’’ති ඉමිනාව අනියමවචනෙන අනුපායපටිසෙධොපි අත්ථතො බොධිතො හොතීති. තමෙව හි අත්ථතො බොධිතභාවං විභාවෙතුං එවං සංවණ්ණනා කතාති දට්ඨබ්බං.

දබ්බජාතිකොති දබ්බරූපො. සො හි **“ද්‍රබ්‍යො”**ති වුච්චති ‘‘ද්‍රබ්‍යං විනස්සති නාද්‍රබ්‍ය’’න්තිආදීසු. **දබ්බජාතිකො** වා සාරසභාවො, සාරුප්පසීලාචාරොති අත්ථො. යථාහ ‘‘න ඛො දබ්බ දබ්බා එවං නිබ්බෙඨෙන්තී’’ති (පාරා. 384). **වත්තසීසෙ ඨත්වාති** වත්තං උත්තමං ධුරං කත්වා. යො හි පරිසුද්ධාජීවො කාතුං අජානන්තානං සබ්‍රහ්මචාරීනං

අත්තනො වා වස්සවාතාදිපටිබාහනත්ථං ඡත්තාදීනි කරොති, සො වත්තසීසෙ ඨත්වා කරොති නාම. **පදට්ඨානං න හොතීති** න වත්තබ්බං නාථකරණධම්මභාවෙන මග්ගඵලාධිගමස්ස උපනිස්සයභාවතො. වුත්තඤ්හි ‘‘යානි තානි සබ්‍රහ්මචාරීනං උච්චාවචානි කිච්චකරණීයානි, තත්ථ දක්ඛො හොති’’තිආදි (දී. නි. 3.345). **එවං ජානතොති** එවං වෙජ්ජකම්මාදීනං ජානනහෙතු මිච්ඡාජීවපච්චයා කාමාසවාදයො ආසවා වඩ්ඪන්තියෙව, න පහීයන්ති. ‘‘එවං ඛො…පෙ. … ආසවානං ඛයො හොතී’’ති ඉමාය පාළියා අරහත්තස්සෙව ගහණං යුත්තං ඵලග්ගහණෙන හෙතුනො අවුත්තසිද්ධත්තා. තෙනාහ **‘‘ආසවානං ඛයන්තෙ ජාතත්තා’’**ති.

ආගමනං ආගමො, තං ආවහතීති **ආගමනීයා,** පුබ්බභාගපටිපදා. **ඛයස්මි**න්ති භාවෙනභාවලක්ඛණෙ භුම්මං, **ඛයෙති** පන විසයෙ. තෙනාහ **‘‘ආසවක්ඛයසඞ්ඛාතෙ’’**ති. උපනිසීදති ඵලං එත්ථාති කාරණං **උපනිසා. අරහත්තඵලවිමුත්ති** උක්කට්ඨනිද්දෙසතො. **සාති** විමුත්ති. **අස්සාති** පච්චවෙක්ඛණඤාණස්ස. මනස්මිං විවට්ටනිස්සිතෙ පන අනන්තරූපනිස්සයාපි පච්චයා සම්භවන්තීති **‘‘ලබ්භමානවසෙන පච්චයභාවො වෙදිතබ්බො’’**ති වුත්තං.

විරජ්ජති අසෙසසඞ්ඛාරතො එතෙනාති **විරාගො,** මග්ගො. නිබ්බින්දති එතායාති **නිබ්බිදා,** බලවවිපස්සනා. තෙනාහ **‘‘එතෙනා’’**තිආදි. පටිසඞ්ඛානුපස්සනාපි මුච්චිතුකම්‍යතාපක්ඛිකා එවාති අධිප්පායෙන **‘‘චතුන්නං ඤාණානං අධිවචන’’**න්ති වුත්තං. ‘‘යාව මග්ගාමග්ගඤාණදස්සනවිසුද්ධි, තාව තරුණවිපස්සනා’’ති හි වචනතො උපක්කිලෙසවිමුත්තඋදයබ්බයඤාණතො පරං බලවවිපස්සනා. රූපාරූපධම්මානං විසෙසභූතො සාමඤ්ඤභූතො ච යො යො සභාවො යථාසභාවො, තස්ස ජානනං **යථාසභාවජානනං**. තදෙව **දස්සනං**. පච්චක්ඛකරණත්ථෙන ඤාතපරිඤ්ඤා තීරණපරිඤ්ඤා ච ගහිතා හොති. තෙනාහ **‘‘තරුණවිපස්සන’’**න්තිආදි. **සඞ්ඛාරපරිච්ඡෙදෙඤාණ**න්ති නාමරූපපරිග්ගහඤාණං වදති. **කඞ්ඛාවිතරණං** පච්චයපරිග්ගහො ධම්මට්ඨිතිඤාණන්තිපි වුච්චති. නයවිපස්සනාදිකං අනුපස්සනාඤාණං **සම්මසනං. මග්ගාමග්ගෙඤාණ**න්ති මග්ගාමග්ගං වවත්ථපෙත්වා ඨිතං ඤාණං. සො හි පාදකජ්ඣානසමාධි තරුණවිපස්සනාය පච්චයො හොති. ‘‘සමාහිතො යථාභූතං පජානාති පස්සතී’’ති (සං. නි. 3.5.; 4.99; 5.1071) හි වුත්තං.

පුබ්බභාගසුඛන්ති උපචාරජ්ඣානසහිතසුඛං. **දරථ පටිප්පස්සද්ධීති** කාමච්ඡන්දාදිකිලෙසදරථස්ස පටිපස්සම්භනං. ‘‘සුඛංපාහං, භික්ඛවෙ, සඋපනිසං වදාමී’’ති එත්ථ අධිප්පෙතසුඛං දස්සෙතුං **‘‘අප්පනාපුබ්බභාගස්ස සුඛස්සා’’**ති වුත්තං. ‘‘පස්සද්ධකායො සුඛං වෙදෙතී’’ති (දී. නි. 1.466;3.359; අ.නි. 1.3.96) වුත්තඅප්පනාසුඛස්ස පස්සද්ධියා පච්චයත්තෙ වත්තබ්බමෙව නත්ථි. **සුඛන්ති** එත්ථාපි එසෙව නයො. **බලවපීතීති** ඵරණලක්ඛණප්පත්තා පීති. තාදිසා හි විතක්කවිචාරසුඛසමාධීහි ලද්ධප්පච්චයා නීවරණං වික්ඛම්භන්ති තංනිමිත්තං දරථං පරිළාහං පටිපස්සම්භෙති. තෙනාහ **‘‘සා හි දරථප්පස්සද්ධියා පච්චයො හොති’’**ති. **දුබ්බලපීතීති** තරුණපීති. තෙනාහ **‘‘සා හි බලවපීතියා පච්චයො හොතී’’**ති. **සද්ධාති** රතනත්තයගුණානං කම්මඵලස්ස ච සද්දහනවසෙන පවත්තො අධිමොක්ඛො, සා පන යස්මා අත්තනො විසයෙ පුනප්පුනං උප්පජ්ජති, න එකවාරමෙව, තස්මා ආහ **‘‘අපරාපරං උප්පජ්ජනසද්ධා’’**ති. යස්මා සද්දහන්තො සද්ධෙය්‍යවත්ථුස්මිං පමුදිතො හොති, තස්මා ආහ **‘‘සා හි දුබ්බලපීතියා පච්චයො හොතී’’**ති. දුක්ඛදුක්ඛාදිභෙදස්ස සබ්බස්සපි දුක්ඛස්ස වට්ටදුක්ඛන්තොගධත්තා තස්ස ච ඉධාධිප්පෙතත්තා වුත්තං **‘‘දුක්ඛන්ති වට්ටදුක්ඛ’’**න්ති. ජරාමරණදුක්ඛන්ති කෙචි, සොකාදයො චාති අපරෙ. තදුභයස්සපි සඞ්ගණ්හනතො පඨමො එවත්ථො යුත්තො. යස්මා දුක්ඛප්පත්තො කම්මස්ස ඵලානි සද්දහති, රතනත්තයෙ ච පසාදං උප්පාදෙති, තස්මා වුත්තං **‘‘තඤ්හි අපරාපරසද්ධාය පච්චයො හොතී’’**ති. යස්මා ‘‘ආචරියානං සන්තිකෙ ධම්මං සුත්වා පවත්තිදුක්ඛ’’න්ති චින්තයතො ‘‘එකන්තතො අයං ධම්මො ඉමස්ස දුක්ඛස්ස සමතික්කමාය හොතී’’ති සද්ධා උප්පජ්ජති. තෙනාහ ‘‘ධම්මං සුත්වා තථාගතෙ සද්ධං පටිලභතී’’තිආදි (දී. නි. 1.191). **සවිකාරාති** උප්පාදවිකාරෙන සවිකාරා **ඛන්ධජාති** ජායනට්ඨෙන. ජාතියා පන අසති තත්ථ තත්ථ භවෙ නත්ථි දුක්ඛස්ස සම්භවොති ආහ **‘‘සා හි වට්ටදුක්ඛස්ස පච්චයො’’**ති. **කම්මභවොති** කම්මභවාදිකො තිවිධොපි කම්මභවො. සො හි උපපත්තිභවස්ස පච්චයො. එවමාදිං සන්ධායාහ **‘‘එතෙනුපායෙනා’’**ති. **සෙසපදානීති** උපාදානාදිපදානි. අනුලොමඤාණං සඞ්ඛාරුපෙක්ඛාපක්ඛිකත්තා නිබ්බානග්ගහණෙන ගහිතං, ගොත්‍රභුඤාණං පඨමමග්ගස්ස ආවජ්ජනං. සො හි තෙන විපස්සනාය කිඤ්චි කිඤ්චි විසෙසට්ඨානං කයිරතීති තං අනාමසිත්වා නිබ්බිදූපනිසො විරාගොති ‘‘විරාගො’’ඉච්චෙව වුත්තං.

කෙන උදකෙන විදාරයිත්වා ගතපදෙසොති කත්වා **කන්දරො. නිතම්බොතිපි** උදකස්ස. යථා නින්නං උදකං පවත්තති, තථා නිවත්තනභාවෙන **නදීකුඤ්ජොතිපි වුච්චති**. හෙමන්තගිම්හඋතුවසෙන අට්ඨ මාසෙ පවත්තො පථවීවිවරොති කත්වා **පදරො.** ඛුද්දිකා උදකවාහිනියො සාඛා වියාති **සාඛා** , ඛුද්දකා සොබ්භා කුසුබ්භා ඔ-කාරස්ස උ-කාරං කත්වා. **එවමෙව ඛොතිආදි** ‘‘සෙය්‍යථාපි, භික්ඛවෙ’’තිආදිනා උපනීතාය උපමාය උපමෙය්‍යෙන සංසන්දනන්ති, තං යොජෙත්වා දස්සෙතුං **‘‘අවිජ්ජා පබ්බතොති දට්ඨබ්බා’’**තිආදි වුත්තං. තත්ථ අවිජ්ජා ච සන්තානවසෙන චිරංතනකාලප්පවත්තනතො පචුරජනෙහි දුප්පජහනතො ‘‘පබ්බතො’’ති වුත්තා. ලොකත්තයාභිබ්‍යාපනතො අභිසන්දනතො ච අභිසඞ්ඛාරා මෙඝසදිසා. අභිසඞ්ඛාරා මෙඝොති දට්ඨබ්බාති ආනෙත්වා සම්බන්ධො. තථා සෙසපදද්වයෙපි. විඤ්ඤාණාදිවට්ටං අනුපවත්තිතො පරම්පරපච්චයතො ච කන්දරාදිසදිසා. විමුත්ති එකරසත්තා, හානිවුද්ධිඅභාවතො ච සාගරසදිසාති උපමාසංසන්දනං.

තත්ථ යස්මා පුරිමසිද්ධාය අවිජ්ජාය සති අභිසඞ්ඛාරා, නාසති, තස්මා තෙ උපරිපබ්බතෙ පවත්තා විය හොන්තීති වුත්තං **“අවිජ්ජා…පෙ…. වස්සනං වෙදිතබ්බ”**න්ති. **අස්සුතවා හීති**ආදි වුත්තස්සෙව අත්ථස්ස සමත්ථනං. **තණ්හාය අභිලාසං කත්වාති** එතෙන සබ්බස්සපි අභිසඞ්ඛාරවුට්ඨිතෙමනත්ථං දීපෙති. තණ්හා හි ‘‘ස්නෙහො’’ති වුත්තා. අන්තිමභවිකස්ස අන්තභවනිබ්බත්තකො අභිසඞ්ඛාරො නිබ්බානං න පත්තො, තදන්තස්ස භාගස්ස නිබ්බානං ආහච්ච ඨිතො විය හොතීති **“මහාසමුද්දං ආහච්ච ඨිතකාලො වියා”**ති උපමානිදස්සනං කතං. **විඤ්ඤාණාදිවට්ටං පූරෙත්වාපි** ඉමිනාපි හි අන්තිමභවිකස්සෙව විඤ්ඤාණප්පවත්ති දස්සිතා. සා හි පූරිතාති වත්තබ්බා තතො පරං විඤ්ඤාණාදිවට්ටස්සෙව අභාවතො. ජාතස්ස පුග්ගලස්ස ජාතිපච්චයවට්ටදුක්ඛවෙදනාය ධම්මස්සවනං ඉච්ඡිතබ්බං, තං පන යදිපි ඉමස්මිං සුත්තෙ න ආගතං, සුත්තන්තරෙසු පන ආගතමෙවාති තතො ආහරිත්වා තං වත්තබ්බන්ති දස්සෙන්තො **“බුද්ධවචනං පනා”**තිආදිමාහ. තයිදං සාවකබොධිසත්තානං වසෙනායං දෙසනාති කත්වා වුත්තං. ඉතරෙසං පන වසෙන වුච්චමානං සුත්තන්තරග්ගහණත්ථං පයොජනං නත්ථීති **“යා හී”**තිආදිමාහ. **පාළියා වසෙන ගහිතමෙවාති** සඞ්ඛෙපතො වුත්තඅත්ථස්ස විත්ථාරතො දස්සනං. **නිබ්බත්තීති** නිබ්බත්තමානා ඛන්ධා ගහිතාති ආහ **“සවිකාරා”**ති. අනිච්චතාලක්ඛණාදිදීපනතො **ලක්ඛණාහටං. කම්මාකම්ම**න්ති විනිච්ඡයං. **නිජ්ජට**න්ති නිග්ගුම්බං, සුද්ධන්ති අත්ථො. **පථවීකසිණාදීසු කම්මං ආරභතීති**ආදි පාළියං සමථපුබ්බඞ්ගමා විපස්සනා දස්සිතාති කත්වා වුත්තං . එවඤ්හි පාමොජ්ජාදිදස්සනං සම්භවතීති. **දෙවස්සාති** මෙඝස්ස. කස්මා පනෙත්ථ ‘‘ඛීණාසවස්ස…පෙ…. ඨිතකාලො වෙදිතබ්බො’’ති වුත්තං, නනු පුබ්බෙ දෙවට්ඨානියො අභිසඞ්ඛාරො වුත්තො, න අභිසඞ්ඛාරො ඛීණාසවොති? නායං දොසො, කාරණූපචාරෙන ඵලස්ස වුත්තත්තා. අභිසඞ්ඛාරමූලකො හි ඛන්ධසන්තානො ඛන්ධසන්තානෙ ච උච්ඡින්නසංයොගෙ ඛීණාසවසමඤ්ඤාති.

උපනිසසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. අඤ්ඤතිත්ථියසුත්තවණ්ණනා

24. **සොති** සාරිපුත්තත්ථෙරො. යදි න තාව පවිට්ඨො, කස්මා ‘‘පාවිසී’’ති වුත්තන්ති ආහ **“පවිසිස්සාමී”**තිආදි. තෙන අවස්සම්භාවිනි භූතෙ විය උපචාරො හොතීති දස්සෙති. ඉදානි තමත්ථං උපමාය විභාවෙන්තො **“යථා කි”**න්තිආදිමාහ. **අතිප්පගොයෙව නික්ඛන්තදිවසොති** පකතියා භික්ඛාචරණවෙලාය අතිවිය පාතො එව විහාරතො නික්ඛන්තදිවසභාගො. **එතදහොසීති** එතං ‘‘අතිප්පගො ඛො’’තිආදිකං චින්තනං අහොසි. **දක්ඛිණද්වාරස්සාති** රාජගහනගරෙ දක්ඛිණද්වාරස්ස වෙළුවනස්ස ච අන්තරා අහොසි, තස්මා ‘‘තෙනුපසඞ්කමිස්ස’’න්ති චින්තනා අහොසීති අධිප්පායො. **කිං වාදීති** චතූසු වාදෙසු කතරං වාදං වදසි. **කිමක්ඛායීති** තස්සෙව වෙවචනං. කිං වදතීති පන චත්තාරො වාදෙ සාමඤ්ඤතො ගහෙත්වා නපුංසකලිඞ්ගෙන වදති යථා කිං තෙ ජාතලිඞ්ගං. සබ්බනාමඤ්හෙතං, යදිදං නපුංසකලිඞ්ගං. වදති එතෙනාති **වාදො,** දස්සනං. තං සන්ධායාහ ‘‘කිං එත්ථ…පෙ…. දස්සනන්ති පුච්ඡන්තී’’ති. ‘‘ධම්මපටිසම්භිදා’’තිආදීසු විය **ධම්ම**-සද්දො හෙතුඅත්ථොති ආහ **“යං වුත්තං කාරණං, තස්ස අනුකාරණ”**න්ති. වාදස්ස වචනස්ස අනුප්පත්ති **වාදප්පවත්ති**.

ඉදං වචනන්ති ‘‘එකමිදාහ’’න්තිආදිවචනං. **සාති** ‘‘එකෙ සමණබ්‍රාහ්මණා කම්මවාදා’’ති එවං පවත්තකථා. අච්ඡරං අඞ්ගුලිඵොටනං අරහතීති **අච්ඡරියං. අබ්භුතන්ති** නිරුත්තිනයෙන පදසිද්ධි දට්ඨබ්බා. **සබ්බවාදානන්ති** සබ්බෙසං චතුබ්බිධවාදානං. පඨමො හෙත්ථ සස්සතවාදො, දුතියො උච්ඡෙදවාදො, තතියො එකච්චසස්සතවාදො, චතුත්ථො අධිච්චසමුප්පන්නවාදො, තෙසං සබ්බෙසං පටික්ඛෙපතො පටික්ඛෙපකාරණං වුත්තං. පටිච්චසමුප්පාදකිත්තනං වා පචුරජනඤාණස්ස අලබ්භනෙය්‍යපතිට්ඨතාය **ගම්භීරඤ්චෙව,** තථා අවභාසනතො චෙතසි උපට්ඨානතො **ගම්භීරාවභාසඤ්ච කරොන්තො. තදෙව පදන්ති** ඵස්සපදංයෙව ආදිභූතං ගහෙත්වා.

අඤ්ඤතිත්ථියසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. භූමිජසුත්තවණ්ණනා

25. **පුරිමසුත්තෙති** අනන්තරෙ පුරිමෙ සුත්තෙ. **වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බන්ති** පදත්ථෙ තතො විසිට්ඨං අනිද්දිසිත්වා ඉතරං අත්ථතො විභාවෙතුං **“අයං පන විසෙසො”**තිආදිමාහ. **න කෙවලං ඵස්සපච්චයා උප්පජ්ජති,** අථ ඛො ඵස්සස්ස සහකාරීකාරණභූතඅඤ්ඤපච්චයා ච උප්පජ්ජතීති. **කායෙනාති** චොපනකායෙන, කායවිඤ්ඤත්තියාති අත්ථො. සා හි කාමං පට්ඨානෙ ආගතෙසු චතුවීසතියා පච්චයෙසු කෙනචි පච්චයෙන චෙතනාය පච්චයො න හොති. යස්මා පන කායෙ සති එව කායකම්මං නාම හොති, නාසති, තස්මා සා තස්සා සාමග්ගියභාවෙන ඉච්ඡිතබ්බාති වුත්තං **“කායෙනපි කරියමානං කරීයතී”**ති. තෙනාහ භගවා ‘‘කායෙ වා, හානන්ද, සති කායසඤ්චෙතනාහෙතු උප්පජ්ජති අජ්ඣත්තං සුඛං දුක්ඛ’’න්ති. **වාචායපීති** එත්ථාපි එසෙව නයො. **මනසාති** පාතුභූතෙන මනසා, න මනමත්තෙනාති. **අත්තනා** පරෙහි අනුස්සාහිතෙන. **පරෙනාති** පරෙන අනුස්සාහෙන. **සම්පජානෙනාති** ඤාණසම්පයුත්තචිත්තවසෙන පජානන්තෙන. **අසම්පජානෙනාති** තථා න සම්පජානන්තෙන. **තස්සාති** සුඛදුක්ඛස්ස. **කායසඤ්චෙතනාහෙතූති** කායකම්මනිමිත්තං, කායිකස්ස කම්මස්ස කතත්තා උපචිතත්තාති අත්ථො. එස නයො සෙසසඤ්චෙතනාසුපි. උද්ධච්චසහගතචෙතනා පවත්තියං විපාකං දෙතියෙවාති **“වීසති චෙතනා ලබ්භන්තී”**ති වුත්තං. **තථා වචීද්වාරෙති** එත්ථ

‘‘කාමාවචරකුසලාකුසලවසෙන වීසති චෙතනා ලබ්භන්තී’’ති ඉදං තථා-සද්දෙන උපසංහරති. **රූපාරූපචෙතනාහීති** රූපාවචරාරූපාවචරකුසලචෙතනාහි. **තප්පච්චයං** යථාරහන්ති අධිප්පායො. **තාපි චෙතනාති** යථාවුත්තා එකූනවීසති චෙතනා අවිජ්ජාපච්චයා හොන්ති කුසලානම්පි පගෙව ඉතරාධිට්ඨිතාවිජ්ජස්සෙව උප්පජ්ජනතො, අඤ්ඤථා අනුප්පජ්ජනතො. **යථාවුත්තචෙතනාභෙදන්ති** යථාවුත්තං කායචෙතනාදිවිභාගං. **පරෙහි අනුස්සාහිතො** සරසෙනෙව පවත්තමානො. **පරෙහි කාරියමානොති** පරෙහි උස්සාහිතො හුත්වා කයිරමානො. **ජානන්තොපීති** අනුස්සවාදිවසෙන ජානන්තොපි. **කම්මමෙව ජානන්තොති** තදා අත්තනා කරියමානකම්මමෙව ජානන්තො.

චතූසූති ‘‘සාමං වා පරෙ වා සම්පජානො වා අසම්පජානො වා’’ති එවං වුත්තෙසු චතූසු ඨානෙසු. යථාවුත්තෙ එකූනවීසතිචෙතනාධම්මෙ අසඞ්ඛාරිකසසඞ්ඛාරිකභාවෙන සම්පජානකතාසම්පජානකතභාවෙන චතුගුණෙ කත්වා වුත්තං **‘‘ඡසත්තති ද්වෙසතා චෙතනාධම්මා’’**ති. යෙසං සහජාතකොටි ලබ්භති, තෙසම්පි උපනිස්සයකොටි ලබ්භතෙවාති **‘‘උපනිස්සයකොටියා අනුපතිතා’’**තිඉච්චෙව වුත්තා. **තෙති** යථාවුත්තා සබ්බෙපි ධම්මා. **සො කායො න හොතීති** එත්ථ පසාදකායොපි ගහෙතබ්බො. තෙනාහ **‘‘යස්මිං කායෙ සතී’’**තිආදි. **සො කායො න හොතීති** සො කායො පච්චයනිරොධෙන න හොති. **වාචාති** සද්දවාචා. **මනොති** යං කිඤ්චි විඤ්ඤාණං. ඉදානි කම්මවසෙනෙව යොජෙතුං **‘‘අපිචා’’**තිආදි වුත්තං. **එසෙව නයො** ‘‘වාචාපි ද්වාරභූතා මනොපි ද්වාරභූතො’’ති. **ඛීණාසවස්ස** කථං කායො න හොති, න තස්ස කායකම්මාධිට්ඨානන්ති අධිප්පායො. **අවිපාකත්තාති** අවිපාකධම්මත්තාති අත්ථො. කායො න හොතීති වුත්තං අකම්මකරණභාවතො.

තන්ති කම්මං. **ඛෙත්තං න හොතීති** තස්ස දුක්ඛස්ස අවිරූහනට්ඨානත්තා. විරූහනට්ඨානාදයො බ්‍යතිරෙකවසෙන වුත්තා. තෙනාහ **‘‘න හොතී’’**ති. **කාරණට්ඨෙනාති** ආධාරභූතකාරණභාවෙන. **සඤ්චෙතනාමූලකන්ති** සඤ්චෙතනානිමිත්තං. **විරූහනාදීනං අත්ථානන්ති** ‘‘විරූහනට්ඨෙනා’’තිආදිනා වුත්තානං අත්ථානං. ඉමිනා විරූහනාදිභාවෙන වෙදනා ‘‘සුඛදුක්ඛවෙදනා’’ති කථිතා, නයිධ ජෙට්ඨලක්ඛණං සුඛදුක්ඛං නිප්පයොජකස්ස සුඛස්ස දුක්ඛස්ස ච අධිප්පෙතත්තා. උපෙක්ඛාවෙදනාපෙත්ථ සුඛසණ්හසභාවවිපාකභූතා වෙදනාව.

භූමිජසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. උපවාණසුත්තවණ්ණනා

26. වට්ටදුක්ඛමෙව **කථිතං** ඉතරදුක්ඛස්සපි විපාකස්ස සඞ්ගණ්හනතො.

උපවාණසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. පච්චයසුත්තවණ්ණනා

27. **පටිපාටියාති** පටිපාටියා ඨපනෙන. චතුසච්චයොජනං දස්සෙතුං **පරියොසාන…පෙ…. ආදි වුත්තං. දුක්ඛසච්චවසෙනාති** පරිඤ්ඤෙය්‍යභාවවසෙන. ජරාමරණාපදෙසෙන හි පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා වුත්තා, තෙ චස්ස අත්තනො ඵලස්ස පච්චයා න හොන්ති. තං සන්ධාය වුත්තං **‘‘පච්චයං ජානාතී’’**ති. විනෙය්‍යජ්ඣාසයවසෙන හෙත්ථ දෙසනා පවත්තා. **සම්පන්නොති** සමන්නාගතො. **ආගතොති** උපගතො, අධිගතොති අත්ථො. **පස්සතීති** පච්චවෙක්ඛණඤාණෙන පච්චක්ඛතො පස්සති, මග්ගපඤ්ඤාය එවං අසම්මොහපටිවෙධවසෙන පස්සති. **මග්ගඤාණෙනෙව,** න ඵලඤාණෙන. **ධම්මසොතං සමාපන්නොති** අරියධම්මසොතං සම්මදෙව ආපන්නො පත්තො. අනයෙ නඉරියනතො, අයෙ ච ඉරියනතො, සදෙවකෙන ච ලොකෙන ‘‘සරණ’’න්ති අකරණීයතො අරියපක්ඛං භජන්තො **පුථුජ්ජනභූමිං අතික්කන්තො. නිබ්බෙධිකපඤ්ඤායාති** චතුන්නං අරියසච්චානං නිබ්බිජ්ඣනකපඤ්ඤාය. **ආහච්ච තිට්ඨතී** මග්ගක්ඛණෙ, ඵලක්ඛණෙ පන ආහච්ච ඨිතො නාම.

පච්චයසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. භික්ඛුසුත්තවණ්ණනා

28. **උත්තානමෙව** සබ්බසොව සත්තමෙ ආගතනයත්තා, විනෙය්‍යජ්ඣාසයවසෙන හි ඉදං සුත්තං සත්ථාරා අඤ්ඤස්මිං ආසනෙ දෙසිතං, පරිසාය විවට්ටෙන සාත්ථිකාති සත්ථු දෙසනා ආගතාති අයං පටිග්ගාහකාධීනා හොතීති ධම්මගාරවෙන සඞ්ගහං ආරොපෙන්තියෙව.

භික්ඛුසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. සමණබ්‍රාහ්මණසුත්තවණ්ණනා

29. **අක්ඛරභාණකානන්ති** අක්ඛරරුචීනං. උපසග්ගෙන පදවඩ්ඪනම්පි රුච්චන්ති. තෙනාහ **‘‘තෙ හී’’**තිආදි.

සමණබ්‍රාහ්මණසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. දුතියසමණබ්‍රාහ්මණසුත්තවණ්ණනා

30. **ද්වීසු සුත්තෙසූති** නවමදසමසුත්තෙසු.

දුතියසමණබ්‍රාහ්මණසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

දසබලවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. කළාරඛත්තියවග්ගො

1. භූතසුත්තවණ්ණනා

31. **අජිතමාණවෙනාති** සොළසසු බාවරියබ්‍රාහ්මණපරිවාරකෙසු ‘‘අජිතො’’ති ලද්ධනාමෙන මාණවෙන. සඞ්ඛා වුච්චති පඤ්ඤා, සඞ්ඛාතා පරිඤ්ඤාතා ධම්මා යෙසං තෙ **සඞ්ඛාතධම්මා,** පටිවිද්ධසච්චා ඛීණාසවා. සෙක්ඛා පන විපාකස්ස අපරිඤ්ඤාතත්තා ‘‘සඞ්ඛාතධම්මා’’ති න වුච්චන්ති. සෙක්ඛධම්මසමන්නාගමෙන තෙ **සෙක්ඛා**. තෙ පන කාමං පුග්ගලපටිලාභවසෙන අනෙකසහස්සාව හොන්ති, චතුමග්ගහෙට්ඨිමඵලත්තයස්ස පන වසෙන තංසමඞ්ගිතාසාමඤ්ඤෙන න සත්තජනතො උද්ධන්ති ආහ **‘‘සත්ත ජනෙ’’**ති නියමෙත්වා විසෙසෙති. සංකිලෙසවජ්ජං, තතො වා අත්තානං විය විනෙය්‍යාලොකං නිපාති රක්ඛතීති නිපකො, තස්ස භාවො **නෙපක්කං,** ඤාණන්ති ආහ **‘‘නෙපක්කං වුච්චති පඤ්ඤා, තාය සමන්නාගතත්තා නිපකො’’**ති.

‘‘කො නු ඛො ඉමස්ස පඤ්හස්ස අත්ථො’’ති චින්තෙන්තො පඤ්හාය කඞ්ඛති නාම. ‘‘කථං බ්‍යාකරමානො නු ඛො සත්ථු අජ්ඣාසයං න විරොධෙමී’’ති චින්තෙන්තො අජ්ඣාසයං කඞ්ඛති නාම. සුජානනීයත්ථපරිච්ඡෙදං කත්වා චින්තනා හෙත්ථ ‘‘කඞ්ඛා’’ති අධිප්පෙතා, න විචිකිච්ඡාති. පහීනවිචිකිච්ඡො හි මහාථෙරො ආයස්මතො අස්සජිමහාථෙරස්ස සන්තිකෙයෙව, විචිනනභූතං කුක්කුච්චසදිසං පනෙතං වීමංසනමත්තන්ති දට්ඨබ්බං. **පත්තං ආදාය චරන්තොති** පබ්බජිතභාවලක්ඛණං. ධම්මසෙනාපතිභාවෙන වා මම පත්තධම්මදෙසනාවාරං ආදාය චරන්තොති එවං වා එත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො.

ජාතන්ති යථාරහං පච්චයතො උප්පන්නං, සඞ්ඛතන්ති අත්ථො. **පඤ්හබ්‍යාකරණං උපට්ඨාසීති** පඤ්හස්ස බ්‍යාකරණතා පටිභාසි. ‘‘සම්මප්පඤ්ඤාය පස්සතී’’ති පාඨො, අට්ඨකථායං පන ‘‘සම්මප්පඤ්ඤාය පස්සතො’’ති පදං උද්ධරිත්වා ‘‘පස්සන්තස්සා’’ති අත්ථො වුත්තො. තං ‘‘භූතන්ති…පෙ…. පටිපන්නො හොතී’’ති ඉමාය පාළියා න සමෙති, තස්මා යථාදස්සිතපාඨො එව යුත්තො. **යාව අරහත්තමග්ගා නිබ්බිදාදීනං අත්ථායාති** සමිතාපෙක්ඛධම්මවසා පදං වදන්ති. **ආහාරසම්භවන්ති** පච්චයහෙතුකං. **සෙක්ඛපටිපදා කථිතා** ‘‘නිබ්බිදාය විරාගාය නිරොධාය පටිපන්නො හොතී’’ති වචනතො. එස නයො නිරොධවාරෙපි. **නිබ්බිදාති** කරණෙ පච්චත්තවචනං, **විරාගා නිරොධාති** කරණෙ නිස්සක්කවචනන්ති ආහ **‘‘සබ්බානි කාරණවචනානී’’**ති. **අනුපාදාති** අනුපාදාය. **භූතමිදන්තිආදිමාහ** සබ්බසුත්තං ආහච්චභාසිතං ජිනවචනමෙව කරොන්තො.

භූතසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. කළාරසුත්තවණ්ණනා

32. **තස්ස ථෙරස්ස නාමං** ජාතිසමුදාගතං. **නිවත්තොති** පුබ්බෙ වට්ටසොතස්ස පටිසොතං ගන්තුං ආරද්ධො, තං අවිසහන්තො අනුසොතමෙව ගච්ඡන්තො, තතො නිවත්තො පරික්ලෙසවිධමෙ අසංසට්ඨො වියුත්තො හොති. එත්ථ චෙතනාති වා අස්සාසො. හීනායාවත්තනං නාම කාමෙසු සාපෙක්ඛතාය, තත්ථ ච නිරපෙක්ඛතා තතියමග්ගාධිගමෙනාති දස්සෙන්තො **‘‘තයො මග්ගෙ’’**තිආදිමාහ. **සාවකපාරමීඤාණං** ථෙරස්ස අරහත්තාධිගමෙන නිප්ඵන්නං, තස්මා තස්ස තං උපරිමකොටියා අස්සාසො වුත්තො. **උග්ඝාටිතාති** විවටා, වූපසමිතාති අත්ථො. **තත්ථාති** අරහත්තප්පත්තියං. **විචිකිච්ඡාභාවන්ති** නිබ්බෙමතිකතං.

න එවං බ්‍යාකතාති ‘‘ඛීණා ජාතී’’තිආදිකා එවං උත්තානකං න බ්‍යාකතා, පරියායෙන පන බ්‍යාකතා. **කෙනචීති** කෙනචිපි කාරණෙන. **එවං** උත්තානකං **බ්‍යාකරිස්සති.**

තස්ස පච්චයස්ස ඛයාති තස්ස කම්මභවසඞ්ඛාතස්ස පච්චයස්ස අවිජ්ජාය සහකාරිතාය සඞ්ගහිතස්ස ඛයා අනුප්පාදා නිරොධා. **ඛීණස්මින්ති** ඛීණෙ. අනුප්පාදනිරොධෙන නිරුද්ධෙ **ජාතියා** යථාවුත්තෙ **පච්චයෙ. ජාතිසඞ්ඛාතං ඵලං ඛීණං** අනුප්පත්තිධම්මතං ආපාදිතන්ති. **විදිතං** ඤාතං. ආජානාති චතුසච්චං හෙට්ඨිමමග්ගෙහි ඤාතං අනතික්කමිත්වාව පටිවිජ්ඣතීති **අඤ්ඤා** අග්ගමග්ගො. තදුපචාරෙන අග්ගඵලං ඉධ ''අඤ්ඤා'' නාම. **පච්චයොති** භවූපපත්තියා පච්චයො පටිච්චසමුප්පාදො.

මෙති මයා. **අඤ්ඤාසි** ආකාරග්ගහණෙන චිත්තාචාරං ජානාති. **තෙනාති** භගවතා. **බ්‍යාකරණං අනුමොදිතං** පඤ්හබ්‍යාකරණස්ස විසයකතභාවතො.

අයමස්ස විසයොති අයං වෙදනා අස්ස සාරිපුත්තත්ථෙරස්ස සවිසයො තත්ථ විසයභාවෙන පවත්තත්තා. **කිඤ්චාපීති** කිඤ්චාපි සුඛා වෙදනා ඨිතිසුඛා දුක්ඛා වෙදනා විපරිණාමසුඛා, අදුක්ඛමසුඛා වෙදනා ඤාණසුඛා. **විපරිණාමකොටියාති** අනිච්චභාවෙන **සබ්බාව** වෙදනා **දුක්ඛා නාම** . සුඛපටික්ඛෙපතොපි හි සුඛපීතියා ඵරණතාය සුඛාති තික්ඛමත්තෙන විපරිණාමදුක්ඛාති විපරිණාමතො අභාවාධිගමෙන සුඛනිරොධක්ඛණමත්තෙන. තථා හි වුත්තං **පපඤ්චසූදනියං** ''සුඛාය වෙදනාය අත්ථිභාවො සුඛ''න්ති. සුඛකාමො දුක්ඛං තිතික්ඛති. අපරිඤ්ඤාතවත්ථුකානඤ්හි සුඛවෙදනුපරමො දුක්ඛතො උපට්ඨාති, තස්මායමත්ථො වියොගෙන දීපෙතබ්බො. ''දුක්ඛා විපරිණාමසුඛා''ති එත්ථාපි එසෙව නයො. තථාචාහ **පපඤ්චසූදනියං** ''දුක්ඛාය වෙදනාය නත්ථිභාවො සුඛ''න්ති. දුක්ඛවෙදනුපරමො හි වුත්තානං සුඛතො උපට්ඨාති එවාති වදන්ති. තස්ස යොගස්ස වූපසමෙන ''අහො සුඛං ජාත''න්ති මජ්ඣත්තවෙදනාය ජානනභාවො යාථාවතො අවබුජ්ඣනං සුඛං. අදුක්ඛමසුඛාපි වෙදනා විජානන්තස්ස සුඛං හොති තස්ස සුඛුමතාය විඤ්ඤෙය්‍යභාවතො. යථා රූපාරූපධම්මානං සලක්ඛණතො සාමඤ්ඤලක්ඛණතො ච සම්මදෙව අවබොධො පරමං සුඛං. තෙනාහ –

> ''යතො යතො සම්මසති, ඛන්ධානං උදයබ්බයං;
> ලභතී පීතිපාමොජ්ජං, අමතං තං විජානත''න්ති. (ධ. ප. 374);

අඤ්ඤාණදුක්ඛාති අජානනභාවො අදුක්ඛමසුඛාවෙදනාය දුක්ඛං. සම්මා විභාගජානනසභාවො ඤාණස්ස සම්භවො. ඤාණසම්පයුත්තා හි ඤාණූපනිස්සයා අදුක්ඛමසුඛා වෙදනා පසත්ථාකාරා, යතො සා ඉට්ඨා චෙව ඉට්ඨඵලා චාති. අජානනභාවොති එත්ථ වුත්තවිපරියායෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. ''දුක්ඛන්ති විදිතො''ති පාළි, අට්ඨකථායං පන විදිතන්ති පදුද්ධාරො කතො, තං අත්ථදස්සනමත්තන්ති දට්ඨබ්බං.

වෙදනාපරිච්ඡෙදජානනෙති ''තිස්සො ඉමා වෙදනා''ති එවං පරිච්ඡෙදතො ජානනෙ. **අඤ්ඤාසීති** කදා අඤ්ඤාසි? ඉමස්මිං දෙසනාකාලෙති වදන්ති, පටිවෙධකාලෙති පන යුත්තං. යථාපටිවිද්ධා හි වෙදනා ඉධ ථෙරෙන දෙසිතාති. **ඉමිනා කාරණෙනාති** ''යදනිච්චං තං දුක්ඛ''න්ති වෙදනානං අනිච්චතාය දුක්ඛභාවජානනසඞ්ඛාතෙන කාරණෙන. තංනිමිත්තං හිස්ස වෙදනාසු තණ්හා න උප්පජ්ජති. **අතිප්පපඤ්චොති** අතිවිත්ථාරො. **දුක්ඛස්මිං** අන්තොගධං දුක්ඛපරියාපන්නත්තා. **දුක්ඛන්ති** සබ්බං වෙදයිතං දුක්ඛං සඞ්ඛාරදුක්ඛභාවතො. **ඤාතමත්තෙති** යාථාවතො අවබුජ්ඣනමත්තෙ. **තණ්හා න තිට්ඨතීති** න සන්තිට්ඨති නප්පවත්තති.

කථං විමොක්ඛාති අජ්ඣත්තබහිද්ධාභෙදෙසු විමුත්තා. හෙතුම්හි චෙතං නිස්සක්කවචනන්ති හෙතුඅත්ථෙන කරණවචනෙන අත්ථමාහ **''කතරෙන විමොක්ඛෙනා''**ති. කරණත්ථෙපි වා එතං නිස්සක්කවචනන්ති තථා වුත්තං. **අභිනිවෙසොති** විපස්සනාරම්භො. **බහිද්ධාධම්මාපි දට්ඨබ්බායෙව** සබ්බස්සපි පරිඤ්ඤෙය්‍යස්ස පරිජානිතබ්බතො. **ඤාණං** පවත්තෙත්වා. **තෙති** අජ්ඣත්තසඞ්ඛාරෙ. **ववත්ථපෙත්වාති** සලක්ඛණතො පරිච්ඡින්දිත්වා. **බහිද්ධා ඔතාරෙතීති** බහිද්ධාසඞ්ඛාරෙසු ඤාණං ඔතාරෙති. **අජ්ඣත්තං ඔතාරෙතීති** අජ්ඣත්තසඞ්ඛාරෙ සම්මසති. **තත්‍ර** තස්මිං චතුක්කෙ. **තෙසං ववත්ථානකාලෙති** තෙසං අජ්ඣත්තසඞ්ඛාරානං විපස්සනාකාලෙ.

සබ්බුපාදානක්ඛයාති සබ්බසො උපාදානානං ඛයා. කාමං දිට්ඨිසීලබ්බතඅත්තවාදුපාදානානි පඨමමග්ගෙනෙව ඛීයන්ති, කාමුපාදානං පන අග්ගමග්ගෙනාති තස්ස වසෙන ''සබ්බුපාදානක්ඛයා''ති වදන්තො ථෙරො අත්තනො අරහත්තපත්තිං බ්‍යාකරොති. තෙනාහ **''ආසවා නානුස්සවන්ති''**ති. **සතොති** ඉමිනා සතිවෙපුල්ලප්පත්තිං දස්සෙති. **චක්ඛුතො රූපෙ සවන්තීති** චක්ඛුවිඤ්ඤාණවීථියං තදනුගතමනොවිඤ්ඤාණවීථියඤ්ච රූපාරම්මණා ආසවා පවත්තන්තීති. කිඤ්චාපි තත්ථ කුසලාදීනම්පි පවත්ති අත්ථි, කාමාසවාදයො එව වණතො යූසං විය පග්ඝරණකඅසුචිභාවෙන සන්දන්ති, තථා සෙසවාරෙසු. තෙනාහ **''එව''**න්තිආදි, තස්මා තෙ එව ''ආසවා''ති වුච්චන්ති. තත්ථ හි පග්ඝරණකඅසුචිම්හි නිරුළ්හො ආසවසද්දො. ''අත්තානං නාවජානාමී''ති වුත්තත්තා **''ඔමානපහානං කථිත''**න්ති ආහ. තෙන ආසවෙසු සමුදායූපලක්ඛණං කථිතන්ති දට්ඨබ්බං. න හි සෙය්‍යමානාදිප්පහානෙන විනා හීනමානංයෙව පජහති. **පජානනාති** ''නාපරං ඉත්ථත්තායා''ති වුත්තපජානනසම්පන්නො හොතීති.

සරූපභෙදතොපීති ''චත්තාරො''ති එවං පරිමාණපරිච්ඡෙදතොපි. ඉදං භගවා දස්සෙන්තො ආහාති සම්බන්ධො. **ඉදන්ති** ච ''අයම්පි ඛො''තිආදිවචනං සන්ධායාහ.

අසම්භින්නාය එවාති යථානිසින්නාය එව, අවුට්ඨිතාය එවාති අත්ථො. **පුග්ගලථොමනත්ථන්ති** දෙසනාකුසලානං ආනන්දත්ථෙරාදීනං පුග්ගලානං පසංසනත්ථං උක්කංසනත්ථං. **ධම්මථොමනත්ථන්ති** පටිපත්තිධම්මස්ස පසංසනත්ථං. **තෙපීති** ආනන්දත්ථෙරාදයො භික්ඛූපි. **ධම්මපටිග්ගාහකා** භික්ඛූ. **අත්ථෙති** සීලාදිඅත්ථෙ. **ධම්මෙති** පාළිධම්මෙ.

අස්සාති භගවතො. **ආනුභාවං කරිස්සති** ''දිවසඤ්චෙපි භගවා''තිආදිනා. **තන්ති** සාරිපුත්තත්ථෙරං. **අහම්පි තථෙව ථොමෙස්සාමි** ''සා හි භික්ඛූ''තිආදිනා. **එවං චින්තෙසීති** එවං වක්ඛමානෙන ධම්මදායාදදෙසනාය චින්තිතාකාරෙන චින්තෙසි. තෙනාහ **''යථා''**තිආදි. **එකජ්ඣාසයායාති** සමානාධිප්පායාය. **මතියාති** පඤ්ඤාය. **අයං දෙසනා අග්ගාති** භගවා ධම්මසෙනාපතිං ගුණතො එවං පග්ගණ්හාතීති කත්වා වුත්තං.

පකාසෙත්වාති ගුණතො පාකටං පඤ්ඤාතං කත්වා සබ්බසාවකෙහි සෙට්ඨභාවෙ **ඨපෙතුකාමො. චිත්තගතියා** චිත්තවසෙන කායස්ස පරිණාමනෙන ''අයං කායො ඉදං චිත්තං විය හොතූ''ති කායසමානගතිකත්තාධිට්ඨානෙන. කථං පන කායො දන්ධපවත්තිකො ලහුපරිවත්තෙන චිත්තෙන සමානගතිකො හොතීති? න සබ්බථා සමානගතිකො. යථෙව හි කායවසෙන චිත්තවිපරිණාමනෙ චිත්තං සබ්බථා කායෙන සමානගතිකං හොති. න හි තදා චිත්තං සභාවසිද්ධෙන අත්තනො ඛණෙන අවත්තිත්වා දන්ධවුත්තිකස්ස රූපධම්මස්ස ඛණෙන වත්තිතුං සක්කොති, ''ඉදං චිත්තං අයං කායො විය හොතූ''ති පනාධිට්ඨානෙන දන්ධගතිකස්ස කායස්ස අනුවත්තනතො යාව ඉච්ඡිතට්ඨානප්පත්ති හොති, තාව කායගතිඅනුලොමෙනෙව භුත්වා සන්තානවසෙන පවත්තමානං චිත්තං කායගතියා පරිණාමිතං නාම හොති, එවං ''අයං කායො ඉදං චිත්තං විය හොතූ''ති අධිට්ඨානෙන පගෙව සුඛලහුසඤ්ඤාය සම්පාදිතත්තා අභාවිතිද්ධිපාදානං විය දන්ධං අවත්තිත්වා යථා ලහුකතිපයචිත්තවාරෙහෙව ඉච්ඡිතට්ඨානප්පති හොති, එවං පවත්තරූපතා විඤ්ඤායතීති.

අධිප්පායානුරූපමෙව තස්ස භගවතො ථොමනාය කතත්තා. **ඉදං නාම** අත්ථජාතං භගවා **පුච්ඡිස්සතීති** පුබ්බෙ මයා **අවිදිතං** අපස්සං. **ආසයජානනත්ථන්ති** ''එවං බ්‍යාකරොන්තෙන සත්තු අජ්ඣාසයො ගහිතො හොති''ති එවං සත්තු අජ්ඣාසයජානනත්ථං. **දුතියං පඤ්හං පුච්ඡන්තො** භගවා **පඨමං පඤ්හං අනුමොදි** දුතියං පඤ්හං පුච්ඡන්තෙනෙව පඨමපඤ්හවිස්සජ්ජනස්ස සම්පටිච්ඡිතභාවතො.

එතං අහොසීති එතං පරිවිතක්කනං අහොසි. **අස්සාති** කළාරඛත්තියස්ස භික්ඛුනො. ධම්මෙ දහතීති **ධම්මධාතු,** සාවකපාරමීඤාණං, සාවකවිසයෙ ධම්මෙ දහති යාථාවතො අජිතෙ කත්වා ඨපෙතීති අත්ථො. තෙනාහ **''ධම්මධාතූ''**තිආදි. **සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණගතිකමෙව** විසයෙ. **ගොචරධම්මෙති** ගොචරභූතෙ ඤෙය්‍යධම්මෙ.

කළාරසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. ඤාණවත්ථුසුත්තවණ්ණනා

33. **ඤාණමෙව ඤාණවත්ථූ** සම්පත්තීනං කාරණභාවතො. **චතූසූති** චතුසච්චස්ස බොධනවසෙන වුත්තෙසු චතූසු ඤාණෙසු. **පඨමන්ති** ''ජරාමරණෙ ඤාණ''න්ති එවං වුත්තං ඤාණං, යෙන ධාරණපරිචයමනසිකාරවසෙන පවත්තං සබ්බං ගණ්හි. සන්නිචයඤාණමයං **සවනමයං** නාමත්වෙව වෙදිතබ්බං. සභාවතො පච්චයතො චස්ස පරිග්ගණ්හනඤාණං **සම්මසනඤාණං**ත්වෙව වෙදිතබ්බං. ජරාමරණසීසෙන චෙත්ථ ජරාමරණවන්තොව ධම්මා ගහිතා. **පටිවෙධඤාණන්ති** අසම්මොහතො පටිවිජ්ඣනඤාණං. **ඉමිනා ධම්මෙනාති** හෙතුම්හි කරණවචනං. ඉමස්ස හි ධම්මස්ස අධිගමහෙතු අයං අරියො අතීතානාගතෙ නයෙනපි චතුසච්චධම්මෙ අභිසම්බුජ්ඣති. මග්ගඤාණමෙව පන අතීතානාගතෙ නයනසදිසං කත්වා දස්සෙතුං **''මග්ගඤාණධම්මෙන වා''**ති දුතියවිකප්පො වුත්තො. එවඤ්හි ''අකාලික''න්ති සමත්ථිතං හොති.

ඤාණචක්ඛුනා දිට්ඨෙනාති ධම්මචක්ඛුභූතෙන ඤාණචක්ඛුනා අසම්මොහපටිවෙධවසෙන පච්චක්ඛතො දිට්ඨෙන. **පඤ්ඤාය විදිතෙනාති** මග්ගපඤ්ඤාය තථෙව විදිතෙන. යස්මා තථා දිට්ඨං විදිතං සබ්බසො පත්තං මහාඋපායො හොති, තස්මා වුත්තං **''පරියොගාළ්හෙනා''**ති. **දිට්ඨෙනාති** වා දස්සනෙන, ධම්මං පස්සිත්වා ඨිතෙනාති අත්ථො. **විදිතෙනාති** චත්තාරි සච්චානි විදිත්වා පාකටානි කත්වා ඨිතෙන. **අකාලිකෙනාති** න කාලන්තරවිපාකදායිනා. **පත්තෙනාති** චත්තාරි සච්චානි පත්වා ඨිතත්තා ධම්මං පත්තෙන. **පරියොගාළ්හෙනාති** චතුසච්චධම්මෙ පරියොගාහිත්වා ඨිතෙන. **අතීතානාගතෙ නයං නෙතීති** අතීතෙ ච අනාගතෙ ච නයං නෙති හරති පෙසෙති. ඉදං පන පච්චවෙක්ඛණඤාණස්ස කිච්චං, සත්ථාරා පන මග්ගඤාණං අතීතානාගතෙ නයනසදිසං කතං තංමූලකත්තා. අතීතමග්ගස්ස හි පච්චවෙක්ඛණං නාම හොති, තස්මා මග්ගඤාණං නයනසදිසං කතං නාම හොති, පච්චවෙක්ඛණඤාණෙන පන නයං නෙති. තෙනාහ **''එත්ථ චා''**තිආදි. යථා පන තෙන නයං නෙති. තං ආකාරං දස්සෙතුං **''යෙ ඛො කෙචී''**තිආදි වුත්තං. එත්ථ ච නයනුප්පාදනං නයඤාණස්සෙව පවත්තිවිසෙසො. තෙන වුත්තං ''පච්චවෙක්ඛණඤාණස්ස කිච්ච''න්ති. කිඤ්චාපි ''ඉමිනාති මග්ගඤාණධම්මෙන වා''ති වුත්තං, දුවිධං පන මග්ගඵලඤාණං සම්මසනඤාණපච්චවෙක්ඛණාය මූලකාරණං, න නයනස්සාති දුවිධෙන ඤාණධම්මෙනාති න න යුජ්ජති. තථා චතුසච්චධම්මස්ස ඤාතත්තා මග්ගඵලසඞ්ඛාතස්ස වා ධම්මස්ස සච්චපටිවෙධසම්පයොගං ගතත්තා ''නයනං හොතූ''ති තෙන ''ඉමිනා ධම්මෙනා''ති ඤාණස්ස විසයභාවෙන ඤාණසම්පයොගෙන තදඤාතෙනාති ච අත්ථො න න යුජ්ජති. **අනුඅයෙති** ධම්මඤාණස්ස

අනුරූපවසෙන අයෙ බුජ්ඣනඤාණෙ දිට්ඨානං අදිට්ඨානයනතො අදිට්ඨස්ස දිට්ඨතාය ඤාපනතො ච. තෙනාහ **"ධම්මඤාණස්ස අනුගමනෙ ඤාණ"**න්ති. **ඛීණාසවස්ස සෙක්ඛභූමි** නාම අග්ගමග්ගක්ඛණො . කස්මා පනෙතං එවං වුත්තන්ති චෙ? ''එවං ජරාමරණං පජානාති''තිආදිනා වත්තමානවසෙන දෙසනාය පවත්තත්තා.

ඤාණවත්ථුසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. දුතියඤාණවත්ථුසුත්තවණ්ණනා

34. **සත්තරීති** ත-කාරස්ස ර-කාරාදෙසං වුත්තං. සත්තතිසද්දෙන වා සමානත්ථො සත්තරිසද්දො. බ්‍යඤ්ජනරුච්චිවසෙන බ්‍යඤ්ජනං භණන්තීති **බ්‍යඤ්ජනභාණකා**. තෙනාහ ''බහුබ්‍යඤ්ජනං කත්වා''තිආදි. තිට්ඨති තත්ථ ඵලං තදායත්තවුත්තිතායාති ඨිති, පච්චුප්පන්නලක්ඛණස්ස ධම්මස්ස ඨිති ධම්මට්ඨිති. අථ වා ධම්මොති කාරණං, පච්චයොති අත්ථො. ධම්මස්ස යො ඨිතිසභාවො, සොච ධම්මතො අඤ්ඤො නත්ථීති ධම්මට්ඨිති, පච්චයො. තත්ථ ඤාණං **ධම්මට්ඨිතිඤාණං**. තෙනාහ ආයස්මා ධම්මසෙනාපති – ''පච්චයපරිග්ගහෙ පඤ්ඤා ධම්මට්ඨිතිඤාණ''න්ති (පටි. ම. මාතිකා 4). තථා චාහ **"පච්චයාකාරෙ ඤාණ"**න්තිආදි. තත්ථ **ධම්මානන්ති** පච්චයුප්පන්නධම්මානං. **පවත්තිට්ඨිතිකාරණත්තාති** පවත්තිසඞ්ඛාතාය ඨිතියා කාරණත්තා. ''ජාතිපච්චයා ජරාමරණ''න්තිආදිනා අද්ධත්තයෙ අන්වයබ්‍යතිරෙකවසෙන පවත්තියා **ඡබ්බිධස්ස ඤාණස්ස. ඛයො** නාම විනාසො, සොච භෙදොති. **විරජ්ජනං** පලුජ්ජනං. **නිරුජ්ඣනං** අන්තරධානං. **එකෙකස්මින්ති** ජරාමරණාදීසු එකෙකස්මිං. පුබ්බෙ ''යථාභූතඤාණ''න්ති තරුණවිපස්සනං ආහ. තස්මා ඉධාපි ධම්මට්ඨිතිඤාණං විපස්සනාති ගහෙත්වා **"විපස්සනාපටිවිපස්සනා කථිතා"**ති වුත්තං.

දුතියඤාණවත්ථුසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. අවිජ්ජාපච්චයසුත්තවණ්ණනා

35. **දෙසනං ඔසාපෙසීති** යථාරද්ධකථං ඨපෙසි. තත්ථ නිසින්නස්ස දිට්ඨිගතිකස්ස ලද්ධියා භින්දනවසෙන උපරි කථෙතුකාමො. බුද්ධානඤ්හි දෙසනාවාරං පච්ඡින්දාපෙත්වා පුච්ඡිතුං සමත්ථො නාම කොචි නත්ථි. තෙනාහ **"දිට්ඨිගතිකස්ස ඔකාසදානත්ථ"**න්ති. **දුප්පඤ්හො එසො** සත්තූපලද්ධියා පුච්ඡිතත්තා . **සත්තූපලද්ධිවාදපදෙනාති** ''සත්තො ජීවො උපලබ්භතී''ති එවං පවත්තදිට්ඨිදීපකපදවසෙන. වදන්ති එතෙනාති **වාදො**. දිට්ඨි-සද්දො පන ද්වයසඞ්ගහිතො, බ්‍රහ්මචරියවාසො පන පරමත්ථතො අරියමග්ගභාවනාති ආහ **"අරියමග්ගවාසො"**ති. අයං දිට්ඨීති අනඤ්ඤෙ සරීරජීවාති දිට්ඨි. ''ජීවො''ති ච ජීවිතමෙව වදන්ති. **වට්ටන්ති** දුවිධං වට්ටං. **නිරොධෙන්තොති** අනුප්පත්තිධම්මතං ආපාදෙන්තො. **සමුච්ඡින්දන්තොති** අප්පවත්තියං පාපනෙන උපච්ඡින්දන්තො. තදෙතං මග්ගෙන නිරොධෙතබ්බං වට්ටං නිරුජ්ඣතීති යොජනා. ''අයං සත්තො විනාසං අභාවං පත්වා සබ්බසො උච්ඡිජ්ජතී''ති එවං උච්ඡෙදදිට්ඨියා ගහිතාකාරස්ස **සම්භවෙ** සච්චභාවෙ **සති. න හොතීති** සාත්ථකො න හොති.

ගච්ඡතීති සරීරතො නික්ඛමිත්වා ගච්ඡති. **විවට්ටෙන්තොති** අප්පවත්තිං කරොන්තොති අත්ථො. **විවට්ටෙතුං න සක්කොති** නිච්චස්ස අප්පවත්තිං පාපෙතුං අසක්කුණෙය්‍යත්තා. මිච්ඡාදිට්ඨි සම්මාදිට්ඨිං විජ්ඣති අසමාහිතපුග්ගලසෙවනවසෙන තථා පවත්තිතුං අප්පදානවසෙන ච පජහිතබ්බාපජහනවසෙන සම්මාදිට්ඨිං විජ්ඣති. **විසූකම්වාති** කණ්ඩකො විය. න කෙවලං අනනුවත්තකොව, අථ ඛො විරොධොපි ''නිච්ච''න්තිආදිනා පවත්තනධම්මතාය විඤ්ඤාපනතො. විරූපං බීභච්ඡං ඵන්දිතං **විප්ඵන්දිතං**. පණ්ණපුප්ඵඵලපල්ලවානං අවත්ථුභූතො තාලො එව තාලාවත්ථු ''අසිවෙ සිවා''ති වොහාරො විය. කෙචි පන ''තාලවත්ථුකතානී''ති පඨන්ති, අවත්ථුභූතතාය තාලො විය කතානීති අත්ථො. තෙනාහ **"මත්ථකච්ඡින්නතාලො වියා"**ති. **අනුඅභාවන්ති** විනාසං.

අවිජ්ජාපච්චයසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. දුතියඅවිජ්ජාපච්චයසුත්තවණ්ණනා

36. **ඉති වාති** එවං වා. ජරාමරණස්ස චෙව ජරාමරණසාමිකස්ස ච ඛණවසෙන **යො වදෙය්‍යා. අවිසාරදධාතුකො** පුච්ඡිතුං අච්ඡෙකතාය මඞ්කුභාවෙන ජාතො. තෙනාහ **"පුච්ඡිතුං න සක්කොතී"**ති.

දුතියඅවිජ්ජාපච්චයසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. නතුම්හසුත්තවණ්ණනා

37. න **තුම්හාකන්ති** කායස්ස අනත්තනියභාවදස්සනමෙව පනෙතන්ති යා තස්ස අනත්තනියතා, තං දස්සෙතුං **"අත්තනි හී"**තිආදි වුත්තං. යදි න අත්තනියං, පරකියං නාම සියාති, තම්පි නත්ථීති දස්සෙන්තො **"නාපි අඤ්ඤෙස"**න්ති ආහ. **නයිදං පුරාණකම්මමෙවාති** ''ඉදං කායො''ති වුත්තසරීරං පුරාණකම්මමෙව න හොති. න හි

කායො වෙදනාසභාවො. **පච්චයවොහාරෙනාති** කාරණොපචාරෙන. **අභිසඞ්ඛතන්ති**ආදි නපුංසකලිඞ්ගවචනං. **පුරිමලිඞ්ගසභාගතායාති** ''පුරාණමිදං කම්ම''න්ති එවං වුත්තපුරිමනපුංසකලිඞ්ගසභාගතාය. අඤ්ඤමඤ්ඤාභිමුඛෙහි සමෙච්ච පච්චයෙහි කතො අභිසඞ්ඛතොති ආහ **''පච්චයෙහි කතොති දට්ඨබ්බො''**ති. **අභිසඤ්චෙතයිතන්ති** තථා අභිසඞ්ඛතත්තසඞ්ඛාතෙන අභිමුඛභාවෙන චෙතයිතං පකප්පිතං, පවත්තිතන්ති අත්ථො. **චෙතනාවත්ථුකොති** චෙතනාහෙතුකො. **වෙදනියන්ති** වෙදනාය හිතං වත්ථාරම්මණභාවෙන වෙදනාය පච්චයභාවතො. තෙනාහ **''වෙදනියවත්ථූ''**ති.

නතුම්හසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. චෙතනාසුත්තවණ්ණනා

38. **යඤ්චාති** එත්ථ ච-සද්දො අට්ඨානෙ. තෙන චෙතනාය විය පකප්පානානුසයානම්පි විඤ්ඤාණස්ස ඨිතියා වක්ඛමානංයෙව අවිසිට්ඨං ආරම්මණභාවං ජොතෙති. කාමං තීසුපි පදෙසු ''පවත්තෙති''ඉච්චෙව අත්ථො වුත්තො, වත්තනත්ථො පන චෙතනාදීනං යථාක්කමං චෙතයනපකප්පනානුසයනරූපො විසිට්ඨට්ඨො දට්ඨබ්බො. **තෙභූමකකුසලාකුසලචෙතනා ගහිතා** කම්මවිඤ්ඤාණස්ස පච්චයනිද්ධාරණමෙතන්ති. **තණ්හාදිට්ඨිකප්පා ගහිතා** යථාරහන්ති අධිප්පායො. අට්ඨසුපි හි ලොභසහගතචිත්තෙසු තණ්හාකප්පො, තත්ථ චතූස්වෙව දිට්ඨිකප්පොති. කාමං අනුසයා ලොකියකුසලචෙතනාසුපි අනුසෙන්තියෙව, අකුසලෙසු පන පවත්ති පාකටාති **''ද්වාදසන්නං චෙතනාන''**න්ති වුත්තං. **සහජාතකොටියාති** ඉදං පච්චුප්පන්නාපි කාමරාගාදයො අනුසයාව වුච්චන්ති තංසදිසතායාති වුත්තං. න හි කාලභෙදෙන ලක්ඛණප්පභෙදො අත්ථීති. අනාගතා එව හි කාමරාගාදයො නිප්පරියායතො ''අනුසයා''ති වත්තබ්බතං අරහන්ති. පච්චයුප්පන්නො වට්ටතීති ආහ ''ආරම්මණං පච්චයො''ති. **කම්මවිඤ්ඤාණස්ස ඨිතත්ථන්ති** කම්මවිඤ්ඤාණස්සෙව පවත්තියා. **තස්මිං පච්චයෙ සතීති** තස්මිං චෙතනාපකප්පනානුසයසඤ්ඤිතෙ පච්චයෙ සති **පතිට්ඨා විඤ්ඤාණස්ස හොති**. සන්තානෙ ඵලදානසමත්ථතායෙව හොතීති **''පතිට්ඨා හොති, තස්මිං පතිට්ඨිතෙ''**ති වුත්තං. සන්නිට්ඨාපකචෙතනාවසෙන **විරූළ්හෙති**. පතිට්ඨිතෙති හි ඉමිනා කම්මස්ස කතභාවො වුත්තො, ''විරූළ්හෙ''ති ඉමිනා උපචිතභාවො. තෙනාහ **''කම්මං ජවාපෙත්වා''**තිආදි. තත්ථ පුරෙතරං උප්පන්නාහි කම්මචෙතනාහි ලද්ධපච්චයත්තා බලප්පත්තාය සන්නිට්ඨාපකචෙතනාය කම්මවිඤ්ඤාණං ලද්ධපතිට්ඨං විරූළ්හමූලඤ්ච හොතීති වුත්තං **''නිබ්බත්තමූලෙ ජාතෙ''**ති. තථා හි සන්නිට්ඨාපකචෙතනා විපාකං දෙන්තං අනන්තරෙ ජාතිවසෙන දෙති උපපජ්ජවෙදනීයකම්මන්ති.

තෙභූමකචෙතනායාති තෙභූමකකුසලාකුසලචෙතනාය. **අප්පවත්තනක්ඛණොති** ඉධ පවත්තනක්ඛණො ජායමානක්ඛණො. න ජායමානක්ඛණො **අප්පවත්තනක්ඛණො** න කෙවලං භඞ්ගක්ඛණො අප්පහීනානුසයස්ස අධිප්පෙතත්තා. **අප්පහීනකොටියාති** අසමුච්ඡින්නභාවෙන. තදිදං තෙභූමකකුසලාකුසලචෙතනාසු අප්පවත්තමානාසු අනුසයානං සහජාතකොටිආදිනා පවත්ති නාම නත්ථි, විපාකාදීසු අප්පහීනකොටියා පවත්තති කරොන්තස්ස අභාවතොති ඉමමත්ථං සන්ධාය වුත්තං. **අවාරිතත්තාති** පටිපක්ඛෙහි අවාරිතබ්බත්තා. **පච්චයොව හොති විඤ්ඤාණස්ස ඨිතියා**.

පඨමදුතියවාරෙහි වට්ටං දස්සෙත්වා තතියවාරෙ **''නො චෙ''**තිආදිනා විවට්ටං දස්සිතන්ති **''පඨමපදෙ තෙභූමකකුසලාකුසලචෙතනා නිවත්තා''**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **නිවත්තාති** අකරණතො අප්පවත්තියා අපගතා. තණ්හාදිට්ඨියො නිවත්තාති යොජනා. **වුත්තප්පකාරෙසූති** ''තෙභූමකවිපාකෙසූ''තිආදිනා වුත්තප්පකාරෙසු.

එත්ථාති ඉමස්මිං සුත්තෙ. එත්ථ චෙතනාපකප්පනානං පවත්තනවසෙන ධම්මපරිච්ඡෙදො දස්සිතොති ''චෙතෙතීති තෙභූමකකුසලාකුසලචෙතනා ගහිතා''තිආදිනයො ඉධෙව හොතීති දස්සිතො. **චතස්සොති** පටිසඞ්ඛයමොහමූලසමාගතා චතස්සො අකුසලචෙතනා. **චතූසු අකුසලචෙතනාසූති** යථාවුත්තාසු එව චතූසු අකුසලචෙතනාසු, ඉතරා පන ''න පකප්පෙතී''ති ඉමිනා පටික්ඛෙපෙන නිවත්තාති. **සුත්තෙ ආගතං වාරෙත්වාති** ''නො ච පකප්පෙතී''ති එවං පටික්ඛෙපවසෙන සුත්තෙ ආගතං වජ්ජෙත්වා. ''න පකප්පෙතී''ති හි ඉමිනා අට්ඨසු ලොභසහගතචිත්තෙසු සහජාතකොටියා පවත්තඅනුසයො නිවත්තිතො තෙසං චිත්තානං අප්පවත්තනතො, තස්මා තං ඨානං ඨපෙත්වාති අත්ථො. **පුරිමසදිසොව** පුරිමනයෙසු වුත්තනයෙන ගහෙතබ්බො ධම්මපරිච්ඡෙදත්තා.

තදප්පතිට්ඨිතෙති සමාසභාවතො විභත්තිලොපො, සන්ධිවසෙන ද-කාරාගමො, තස්ස අප්පතිට්ඨිතං තදප්පතිට්ඨිතං, තස්මිං තදප්පතිට්ඨිතෙති එවමෙත්ථ සමාසපදසිද්ධි දට්ඨබ්බා. **එත්ථාති** එතස්මිං තතියවාරෙ අරහත්තමග්ගස්ස කිච්චං කථිතං සබ්බසො අනුසයනිබ්බත්තිභෙදනතො. **ඛීණාසවස්ස කිච්චකරණන්තිපි** වත්තුං වට්ටති සබ්බසො වෙදනාදීනං පටික්ඛෙපභාවතො. **නව ලොකුත්තරධම්මාතිපි වත්තුං වට්ටති** මග්ගපටිපාටියා අනුසයසමුග්ඝාටනතො මග්ගානන්තරානි ඵලානි, තදුභයාරම්මණඤ්ච නිබ්බානන්ති. **විඤ්ඤාණස්සාති** කම්මවිඤ්ඤාණස්ස. පුනබ්භවසීසෙන අනන්තරභවසඞ්ගහිතං නාමරූපං පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණමෙව වා ගහිතන්ති ආහ **''පුනබ්භවස්ස ච අන්තරෙ එකො සන්ධී''**ති. **භවජාතීනන්ති** එත්ථ ''දුතියභවස්ස තතියභවෙ ජාතියා''ති එවං පරම්පරවසෙන ගහෙතබ්බං. ආයතිං පුනබ්භවාභිනිබ්බත්තිගහණෙන පන නානන්තරියතො කම්මභවො ගහිතො,

ජාතිහෙතුඵලසිද්ධිපෙත්ථ වුත්තා එවාති වෙදිතබ්බං. එත්ථ ච ''නො චෙ, භික්ඛවෙ, චෙතෙති නො ච පකප්පෙති, අථ ඛො අනුසෙතී''ති එවං භගවතා දුතියනයෙ පුබ්බභාගෙ භවනිබ්බත්තකකුසලාකුසලායූහනං, පකප්පනඤ්ච විනාපි භවෙසු දිට්ඨාදීනවස්ස යොගිනො අනුසයපච්චයා විපස්සනාචෙතනාපි පටිසන්ධිජනකා හොතීති දස්සනත්ථං කුසලාකුසලස්ස අප්පවත්ති චෙපි, තදා විජ්ජමානතෙභූමකවිපාකාදිධම්මෙසු අප්පහීනකොටියා අනුසයිතකිලෙසප්පච්චයා භවච්ජස්ස කම්මවිඤ්ඤාණස්ස පතිට්ඨිතතා හොතීති දස්සනත්ථඤ්ච වුත්තො. ''න චෙතෙති පකප්පෙති අනුසෙතී''ති අයං නයො න ගහිතො චෙතනං විනා පකප්පනස්ස අභාවතො.

චෙතනාසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. දුතියචෙතනාසුත්තවණ්ණනා

39. **විඤ්ඤාණනාමරූපානං අන්තරෙ එකො සන්ධී**ති හෙතුඵලසන්ධි විඤ්ඤාණග්ගහණෙන කම්මවිඤ්ඤාණස්ස ගහිතත්තා. නාමරූපං පන විපාකනාමරූපමෙවාති පාකටමෙව. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

දුතියචෙතනාසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. තතියචෙතනාසුත්තවණ්ණනා

40. **රූපාදීසු** ඡසු ආරම්මණෙසු. තෙන චෙත්ථ භවත්තයං සඞ්ගණ්හාති ඡළාරම්මණපරියාපන්නත්තා. තස්සෙව භවත්තයස්ස පත්ථනා පණිධානාදිවසෙන **නති** නාම. **ආගතිම්හි ගතී**ති පච්චුපට්ඨානවසෙන අභිමුඛං ගති පවත්ති එතස්මාති ආගති, කම්මාදිනිමිත්තං. තස්මිං පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණස්ස ගති පවත්ති නිබ්බත්ති හොති. තෙනාහ **''ආගතෙ''**තිආදි. **චුතූපපාතොති** චවනං චුති, මරණං. උපපජ්ජනං නිබ්බත්ති, උපපාතො. චුතිතො උපපාතො පුනරුප්පාදො. තෙනාහ **''එවං විඤ්ඤාණස්සා''**තිආදි. **ඉතොති** නිබ්බත්තභවතො. **තත්ථාති** පුනබ්භවසඞ්ඛාතෙ ආයතිභවෙ. **එකොව සන්ධීති** එකො හෙතුඵලසන්ධි එව කථිතො.

තතියචෙතනාසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

කළාරඛත්තියවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. ගහපතිවග්ගො

1. පඤ්චවෙරභයසුත්තවණ්ණනා

41. **යතොති** යස්මිං කාලෙ. අයඤ්හි **තො**-සද්දො **දා**-සද්දො විය ඉධ කාලවිසයො. තෙනාහ **''යදා''**ති. **භයවෙරචෙතනායොති** භායිතබ්බට්ඨෙන භයං, වෙරපසවනට්ඨෙන වෙරන්ති ච ලද්ධනාමා චෙතනායො. පාණාතිපාතාදයො හි යස්ස පවත්තන්ති, යඤ්ච උද්දිස්ස පවත්තියන්ති, උභයෙ සභයභෙරවාති තෙ එව භායිතබ්බභයවෙරජනකාවාති. සොතස්ස අරියමග්ගස්ස ආදිතො පට්ඨාය පටිපත්තිඅධිගමො සොතාපත්ති , තදත්ථාය තත්ථ පතිට්ඨිතස්ස ච අඞ්ගානි **සොතාපත්තියඞ්ගානි,** තදුභයං සන්ධායාහ **''දුවිධං සොතාපත්තියා අඞ්ග''**න්ති, සොතාපත්තිඅත්ථං අඞ්ගන්ති අත්ථො. **යං පුබ්බභාගෙති** යං සයං සොතාපත්තිමග්ගඵලපටිලාභතො පුබ්බභාගෙ තදත්ථාය සංවත්තති. කිං පන තන්ති ආහ ''සප්පුරිසසංසෙවො''තිආදි. සප්පුරිසානං බුද්ධාදීනං අරියඤාණසඤ්ඤාණජාතා පයිරුපාසනා, **සද්ධම්මස්සවනං** චතුසච්චධම්මස්සවනං, යොනිසො උපායෙන අනිච්චාදිතො මනසි කරණං **යොනිසො මනසිකාරො,** උස්සුක්කාපෙන්තෙන ධම්මස්ස නිබ්බානස්ස අනුධම්මපටිපජ්ජනං **ධම්මානුධම්මපටිපත්තීති** එතානි සොතාපත්තියා අඞ්ගානි. අට්ඨකථායං පන සොතාපත්තිඅඞ්ගන්ති පදං අපෙක්ඛිත්වා **''එවං ආගත''**න්ති වුත්තං. **ඨිතස්ස** පුග්ගලස්ස **අඞ්ගං**. සොතාපන්නො අඞ්ගීයති ඤායති එතෙනාති **සොතාපන්නස්ස අඞ්ගන්තිපි** වුච්චති. **ඉදං** පච්ඡා වුත්තං අඞ්ගං. දොසෙහි ආරකාති **අරියොති** ආහ **''නිද්දොසො''**ති. කථං අවිජ්ජා සඞ්ඛාරානං පච්චයොතිආදිනා කෙනචිපි අනුපාරම්භියත්තා **නිරුපාරම්භො**. ඤාණං සන්ධාය ''නිද්දොසො''ති වුත්තං, පටිච්චසමුප්පාදං සන්ධාය ''නිරුපාරම්භො''ති වදන්ති. උභයම්පි පන සන්ධාය උභයං වුත්තන්ති අපරෙ. **පටිච්චසමුප්පාදො** එත්ථ අධිප්පෙතො. තථා හි වුත්තං **''අපරාපරං උප්පන්නාය විපස්සනාපඤ්ඤාය''**ති. න හි මග්ගඤාණං විපස්සනාපඤ්ඤාති. සම්මා උපායත්තා තස්ස පටිච්චසමුප්පන්නෙ යාථාවතො ඤායතීති **ඤායො,** පටිච්චසමුප්පාදො. ඤාණං පන ඤායති සො එතෙනාති **ඤායො.**

තත්ථාති නිරයෙ. **මග්ගසොතන්ති** මග්ගස්ස සොතං. **ආපන්නොති** අධිගතො. අපායෙසු උප්පජ්ජනසඞ්ඛාතො විනිපාතධම්මො එතස්සාති විනිපාතධම්මො, න විනිපාතධම්මො **අවිනිපාතධම්මො**. පරං අයනන්ති අතිවිය සවිසයෙ අයිතබ්බං බුජ්ඣිතබ්බං. යෙසඤ්හි ධාතූනං ගතිඅත්ථො, බුද්ධිපි තෙසං අත්ථො. තෙනාහ **''අවස්සං අභිසම්බුජ්ඣනකො''**ති.

පාණාතිපාතකම්මකාරණාති පාණාතිපාතසඞ්ඛාතස්ස පාපකම්මස්ස කරණහෙතු. **වෙරං** වුච්චති විරොධො, තදෙව භායිතබ්බතො **භයන්ති** ආහ **"භයං වෙරන්ති අත්ථතො එක"**න්ති. **ඉදං බාහිරං වෙරං නාම** තස්ස වෙරස්ස මූලභූතතො වෙරකාරපුග්ගලතො බහිභාවත්තා. තෙනෙව හි තස්ස වෙරකාරපුග්ගලස්ස උප්පන්නං වෙරං සන්ධාය **"ඉදං අජ්ඣත්තිකවෙරං නාමා"**ති වුත්තං, තන්නිස්සිතස්ස වෙරස්ස මූලභූතා වෙරකාරපුග්ගලචෙතනා උප්පජ්ජති පහරිතුං අසමත්ථස්සපීති අධිප්පායො. න හි නෙරයිකා නිරයපාලෙසු පටිපහරිතුං සක්කොන්ති. **නිරයපාලස්ස චෙතනා උප්පජ්ජතී**ති එතෙන ''අත්ථි නිරයෙ නිරයපාලා''ති දස්සෙති. **යං පනෙතං බාහිරවෙරන්ති** යමිදං දිට්ඨධම්මිකං සම්පරායිකඤ්ච බාහිරං වෙරං. **පුග්ගලවෙරන්ති වුත්තං** අත්තකිච්චං සාධෙතුං අසක්කොන්තො කෙවලං පරපුග්ගලෙ උප්පන්නමත්තං වෙරන්ති කත්වා. **අත්ථතො එකමෙව** ''චෙතසික''න්ති විසෙසෙත්වා වුත්තත්තා. **සෙසපදෙසූති** ''අදින්නාදානපච්චයා''තිආදිනා ආගතෙසු සෙසකොට්ඨාසෙසු. **අත්ථො හඟ්ගොති** අත්ථො ධංසිතො . **අධිගතෙනාති** මග්ගෙන අධිගතෙන. ''අභිගතෙනා''තිපි පාඨො, අධිවුත්තෙනාති අත්ථො. තෙනාහ **"අචලප්පසාදෙනා"**ති.

පඤ්චවෙරභයසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. දුතියපඤ්චවෙරභයසුත්තවණ්ණනා

42. **භික්ඛූනං කථිතභාවමත්තමෙව විසෙසොති** එතෙන යා සත්ථාරා එකච්චානං දෙසිතදෙසනා, පුන තදඤ්ඤෙසං වෙනෙය්‍යදමකුසලෙන කාලන්තරෙ තෙනෙව දෙසිතා, සා ධම්මසංගාහකෙහි ''මා නො සත්ථුදෙසනා සම්පටිග්ගහං විනා නස්සතූ''ති විසුං සඞ්ගහං ආරොපිතාති දස්සෙති.

දුතියපඤ්චවෙරභයසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. දුක්ඛසුත්තවණ්ණනා

43. සමුදයනං **සමුදයො,** සමුදෙති එතම්හාති **සමුදයො,** එවං උභින්නං සමුදයානමත්ථතොපි භෙදො වෙදිතබ්බො. පච්චයාව **පච්චයසමුදයො.** ආරද්ධවිපස්සකො ''ඉමඤ්ච ඉමඤ්ච පච්චයසාමග්ගිං පටිච්ච ඉමෙ ධම්මා ඛණෙ ඛණෙ උප්පජ්ජන්තී''ති පස්සන්තො **"පච්චයසමුදයං පස්සන්තොපි භික්ඛු ඛණිකසමුදයං පස්සතී"**ති වුත්තො පච්චයදස්සනමුඛෙන නිබ්බත්තික්ඛණස්ස දස්සනතො. සො පන ඛණෙ ඛණෙ සඞ්ඛාරානං නිබ්බත්තිං පස්සිතුං ආරද්ධො ''ඉමෙහි නාම පච්චයෙහි නිබ්බත්තතී''ති පස්සති. ''සො ඛණිකසමුදයං පස්සන්තො පච්චයං පස්සතී''ති වදන්ති. යස්මා පන පච්චයතො සඞ්ඛාරානං උදයං පස්සන්තො ඛණතො තෙසං උදයදස්සනං හොති, ඛණතො එතෙසං උදයං පස්සතො පගෙව පච්චයානං සුග්ගහිතත්තා පච්චයතො දස්සනං සුඛෙන ඉජ්ඣති, තස්මා වුත්තං **"පච්චයසමුදයං පස්සන්තොපී"**තිආදි. අත්ථඞ්ගමදස්සනෙපි එසෙව නයො. **අච්චන්තත්ථඞ්ගමොති** අප්පවත්ති නිරොධො නිබ්බානන්ති. **භෙදත්ථඞ්ගමොති** ඛණිකනිරොධො. තදුභයං පුබ්බභාගෙ උග්ගහපරිපුච්ඡාදිවසෙන පස්සන්තො අඤ්ඤතරස්ස දස්සනෙ ඉතරදස්සනම්පි සිද්ධමෙව හොති, පුබ්බභාගෙ ච ආරම්මණවසෙන ඛයතො වයසම්මසනාදිකාලෙ භෙදත්ථඞ්ගමං පස්සන්තො අතිරෙකවසෙන අනුස්සවාදිතො අච්චන්තං අත්ථඞ්ගමං පස්සති. මග්ගක්ඛණෙ පනාරම්මණතො අච්චන්තඅත්ථඞ්ගමං පස්සති, අසම්මොහතො ඉතරම්පි පස්සති. තං සන්ධායාහ **"අච්චන්තත්ථඞ්ගමං පස්සන්තොපී"**තිආදි. **සමුදයත්ථඞ්ගමං නිබ්බත්තිභෙදන්ති** සමුදයසඞ්ඛාතං නිබ්බත්තිං අත්ථඞ්ගමසඞ්ඛාතං භෙදඤ්ච. **නිස්සයවසෙනාති** චක්ඛුස්ස සන්නිස්සයවසෙන පච්චයං කත්වා. **ආරම්මණවසෙනාති** රූපෙ ආරම්මණං කත්වා. යං පනෙත්ථ වත්තබ්බං, තං **මධුපිණ්ඩිකසුත්තටීකායං** වුත්තනයෙන වෙදිතබ්බං. **තිණ්ණං සඞ්ගති ඵස්සොති** ''චක්ඛු රූපානි විඤ්ඤාණ''න්ති ඉමෙසං තිණ්ණං සඞ්ගති සමාගමෙ නිබ්බත්ති ඵස්සොති වුත්තොති ආහ **"තිණ්ණං සඞ්ගතියා ඵස්සො"**ති. තිණ්ණන්ති ච පාකටපච්චයවසෙන වුත්තං, තදඤ්ඤෙපි පන මනසිකාරාදයො ඵස්සපච්චයා හොන්තියෙව. **එවන්ති** තණ්හාදීනං අසෙසවිරාගනිරොධක්කමෙන. **භින්නං හොතීති** අනුප්පාදනිරොධෙන නිරුද්ධං හොති. තෙනාහ **"අප්පටිසන්ධිය"**න්ති.

දුක්ඛසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. ලොකසුත්තවණ්ණනා

44. **අයමෙත්ථ විසෙසොති** ''අයං ලොකස්සා''ති සමුදයත්ථඞ්ගමානං විසෙසදස්සනං. **එත්ථ** චතුත්ථසුත්තෙ තතියසුත්තතො **විසෙසො.**

ලොකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. ඤාතිකසුත්තවණ්ණනා

45. අඤ්ඤමඤ්ඤං ද්වින්නං ඤාතීනං ගාමො ඤාතිකොති වුත්තොති ආහ **"ද්වින්නං ඤාතකානං ගාමෙ"**ති. ගිඤ්ජකා වුච්චන්ති ඉට්ඨකා, ගිඤ්ජකාහි එව කතො ආවසථො **ගිඤ්ජකාවසථො**. සො කිර ආවාසො යථා සුධාපරිකම්මෙන පයොජනං නත්ථි, එවං ඉට්ඨකාහි එව චිනිත්වා ඡාදෙත්වා කතො. තාදිසඤ්හි ඡදනං සන්ධාය භගවතා ඉට්ඨකාඡදනං අනුඤ්ඤාතං. තෙන වුත්තං **"ඉට්ඨකාහි කතෙ මහාපාසාදෙ"**ති. තත්ථ ද්වාරබන්ධකවාටඵලකාදීනි පන දාරුමයානියෙව. පරියායති අත්තනො ඵලං පරිග්ගහෙත්වා වත්තතීති පරියායො, කාරණන්ති ආහ **"ධම්මපරියායන්ති ධම්මකාරණ"**න්ති, පරියත්තිධම්මභූතං විසෙසාධිගමස්ස හෙතුන්ති අත්ථො. උපෙච්ච සුයයාති එත්ථාති උපස්සුතීති වුත්තං **"උපස්සුතීති උපස්සුතිට්ඨාන"**න්ති. **අත්තනො කම්ම**න්ති යදත්ථං තත්ථ ගතො, තං පරිවෙණසමජ්ජනකිරියං. **පහායාති** අකත්වා. එවං මහත්ථඤ්හි විමුත්තායතනසීසෙ ඨත්වා සුණන්තස්ස මහතො අත්ථාය සංවත්තති. **එකඞ්ගණං අහොසීති** සබ්බං විවටං අහොසි. තීසු හි භවෙසු සඞ්ඛාරගතං පච්චයුප්පන්නවසෙන මනසිකරොතො භගවතො කිඤ්චි අසෙසෙත්වා සබ්බම්පි තං ඤාණමුඛෙ ආපාථං උපගච්ඡි. තෙන වුත්තං **"යාවභවග්ගා එකඞ්ගණං අහොසී"**ති. තන්තිවසෙන තමත්ථං වාචාය නිච්ඡාරෙන්තො **"වචසා සජ්ඣායං කරොන්තො"**ති වුත්තො. පච්චයපච්චයුප්පන්නවසෙන ච අත්ථං ආහරිත්වා තෙසං නිරොධෙන විවට්ටස්ස ආහතත්තා **"යථානුසන්ධිනා"**ති වුත්තං. **අද්දස ඤාණචක්ඛුනා**.

මනසා සජ්ඣායං කරොන්තො **"තුණ්හීභූතොව පගුණං කරොන්තො"**ති වුත්තො. **පදානුපදන්ති** පදඤ්ච අනුපදඤ්ච. පුරිමඤ්හි පදං නාම, තදනන්තරං අනුපදං. **සටෙත්වා** සම්බන්ධං කත්වා අවිච්ඡින්දිත්වා. **පරියාපුණාතීති** අජ්ඣයති. **ආධාරප්පත්තන්ති** ආධාරං චිත්තසන්තානප්පත්තං අප්පමුට්ඨං ගතත්තා ආධාරප්පත්තං නාම. **කාරණනිස්සිතොති** ලොකුත්තරධම්මස්ස කාරණසන්නිස්සිතො. **ආදිබ්‍රහ්මචරියකොති** ආදිබ්‍රහ්මචරියං, තදෙව **ආදිබ්‍රහ්මචරියකං**. ධම්මපරියායාපෙක්ඛාය පුල්ලිඞ්ගනිද්දෙසො. **තීසුපි ඉමෙසූති** තතියචතුත්ථපඤ්චමෙසු තීසු සුත්තෙසු.

ඤාතිකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. අඤ්ඤතරබ්‍රාහ්මණසුත්තවණ්ණනා

46. **නාමවසෙනාති** ගොත්තනාමවසෙන ච කිත්තිවසෙන ච අපාකටො, තස්මා ''ජාතිවසෙන බ්‍රාහ්මණො''ති වුත්තං.

අඤ්ඤතරබ්‍රාහ්මණසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. ජාණුස්සොණිසුත්තවණ්ණනා

47. **එවංලද්ධනාමොති** ''ජාණුස්සොණී''ති එවංලද්ධනාමො රඤ්ඤො සන්තිකා අධිගතනාමො.

ජාණුස්සොණිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. ලොකායතිකසුත්තවණ්ණනා

48. ආයතිං හිතං තෙන ලොකො න යතති න ඊහතීති ලොකායතං. න හි තං ලද්ධිං නිස්සාය සත්තා පුඤ්ඤකිරියාය චිත්තම්පි උප්පාදෙන්ති, කුතො පයොගො, තං එතස්ස අත්ථි, තත්ථ වා නියුත්තොති **ලොකායතිකො**. පඨමසද්දො ආදිඅත්ථවාචකත්තා ජෙට්ඨවෙවචනොති ආහ **"පඨමං ලොකායත"**න්ති. සාධාරණවචනොපි ලොකසද්දො විසිට්ඨවිසයො ඉධාධිප්පෙතොති ආහ **"බාලපුථුජ්ජනලොකස්සා"**ති. ඉත්තරභාවෙන ලකුණ්ඩකභාවෙන තස්ස විපුලාදිභාවෙන බාලානං උපට්ඨානමත්තන්ති දස්සෙන්තො **"ආයතං මහන්ත"**න්තිආදිමාහ. **පරිත්තන්ති** ඛුද්දකං. **එකසභාවන්ති** එකං සභාවං. අවිපරිණාමධම්මතායාති ආහ **"නිච්චසභාවමෙවාති පුච්ඡතී"**ති. **පුරිමසභාවෙන නානාසභාවන්ති** පුරිමසභාවතො භින්නසභාවං. **පච්ඡා න හොතීති** පච්ඡා කිඤ්චි න හොති සබ්බසො සමුච්ඡිජ්ජනතො. තෙනාහ **"උච්ඡෙදං සන්ධාය පුච්ඡතී"**ති. **එකත්තන්ති** සබ්බකාලං අත්තසම්භවං. තථා චෙව ගහණෙන **ද්වෙපි** වාදා **සස්සතදිට්ඨියො** හොන්ති. **නත්ථි** න හොති. **පුථුත්තං** නානාසභාවං, එකරූපං න හොතීති වා ගහණෙන **ද්වෙපි** වාදා **උච්ඡෙදදිට්ඨියොති**.

ලොකායතිකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. අරියසාවකසුත්තවණ්ණනා

49. **සංසයුප්පත්ති ආකාරදස්සනන්ති** ''කස්මිං සති කිං හොතී''ති කාරණස්ස ඵලස්ස ච පච්චාමසනෙන විනා කෙවලං ඉදප්පච්චයතාය සංසයස්ස උප්පජ්ජනාකාරදස්සනං. **සමුදයති** සමුදෙතීති අත්ථොති ආහ **"උප්පජ්ජතී"**ති.

අරියසාවකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. දුතියඅරියසාවකසුත්තවණ්ණනා

50. **ද්වෙපි නයා එකතො වුත්තා**ති ඉදං ‘‘විඤ්ඤාණෙ සති නාමරූපං හොති’’තිආදිනා නවමෙ වුත්තස්ස නයස්ස ‘‘අවිජ්ජාය සති සඞ්ඛාරා හොන්ති’’තිආදිනා දසමෙ වුත්තනයෙ අන්තොගධත්තා. **නානත්තන්**ති පුරිමතො නවමතො දසමස්ස නානත්තං.

දුතියඅරියසාවකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ගහපතිවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. දුක්ඛවග්ගො

1. පරිවීමංසනසුත්තවණ්ණනා

51. **උපපරික්ඛමානො**ති පවත්තිපවත්තිහෙතුං, නිවත්තිනිවත්තිහෙතුඤ්ච පරිතුලෙන්තො. කුතො පනෙතන්ති? ‘‘සම්මා දුක්ඛක්ඛයා’’ති වචනතො. න හි සබ්බදුක්ඛපරිවීමංසං විනා සම්මා දුක්ඛක්ඛයො සම්භවති. **කස්මා**තිආදිනා ජරාමරණස්සෙව ගහණෙ කාරණං පුච්ඡති. ජාතිආදීනම්පි පවත්ති දුක්ඛභාවිනීති අධිප්පායො. යස්මා ජරාමරණෙ ගහිතෙ සති ජාතිපි ගහිතා හොති, තස්සා අභාවෙ ජරාමරණස්සෙව අභාවතො. එස නයො භවාදීසුපි. එවං යාව ජාතිධම්මො ජරාමරණෙ ගහිතෙ ගහිතොව හොති, ජරාමරණපදෙසෙන තබ්බිකාරවන්තො සබ්බෙ තෙභූමකා සඞ්ඛාරා ගහිතාති එවම්පි ජරාමරණග්ගහණෙන සබ්බම්පි වට්ටදුක්ඛං ගහිතමෙව හොති. තෙනාහ **‘‘තස්මිං ගහිතෙ සබ්බදුක්ඛස්ස ගහිතත්තා’’**ති. **අනෙකවිධන්**ති බහුවිධං බහුකොට්ඨාසං. ‘‘අනෙක’’න්ති වා පාඨො . **අනෙකන්**ති බහුලවචනං. **විධන්**ති ඛණ්ඩිච්චපාලිච්චාදිවසෙන විපරීතකොට්ඨාසං. **නානප්පකාරකන්**ති තතො එව නානප්පකාරං. **න්හත්වා යීතං පුරිසං වියා**ති බාලානං අත්තභාවස්ස සුභාකාරෙන උපට්ඨානං සන්ධායාහ.

‘‘සාරුප්පභාවෙනා’’ති වුත්තං, කිං සබ්බථා සාරුප්පභාවෙනාති ආහ **‘‘නික්කිලෙසතාය පරිසුද්ධතාය’’**ති. න හි තස්සෙසා අසඞ්ඛතතාදිභාවෙන සදිසා. **පටිපන්නො**ති පටිමුඛො අභිසඞ්ඛාරමුඛො හුත්වා පන්නො අධිගතො. **අනුගතන්**ති අනුච්ඡවිකභාවෙන ගතං, යථා ච නිබ්බානස්ස අධිගමො හොති, එවං තදනුරූපභාවෙන ගතං. එත්ථ ච පාළියං ‘‘පජානාති’’ති පුබ්බභාගවසෙන පජානනා වුත්තා, ‘‘තථා පටිපන්නො ච හොති’’ති නියතවසෙන. ‘‘අපරභාගවසෙනා’’ති අපරෙ. කෙචි පන ‘‘යථා පටිපන්නස්ස ජරාමරණං නිරුජ්ඣති, තථා පටිපන්නො’’ති වදන්ති. පදවීමංසනා පුබ්බභාගවසෙන වෙදිතබ්බා, න මග්ගක්ඛණවසෙන. **සඞ්ඛාරනිරොධායා**ති එත්ථ නයිදං අවිජ්ජාපච්චයසඞ්ඛාරග්ගහණං, අථ ඛො සඞ්ඛතසඞ්ඛාරග්ගහණන්ති ආහ **‘‘සඞ්ඛාරදුක්ඛස්ස නිරොධත්ථාය’’**ති. තෙනාහ **‘‘එත්තාවතා යාව අරහත්තා දෙසනා කථිතා’’**ති.

‘‘පච්චත්තංයෙව පරිනිබ්බායති’’තිආදිනා **අරහත්තඵලපච්චවෙක්ඛණං,** ‘‘සො සුඛඤ්ච වෙදනං වෙදයති’’තිආදිනා **සතතවිහාරඤ්ච දස්සෙත්වා දෙසනා** සබ්බථාව වට්ටදෙසනාතො **නිවත්තෙතබ්බා සියා. අවිජ්ජාගතො**ති එත්ථ **ඉති-**සද්දො ආදිඅත්ථො, තෙන එවමාදිකං ඉදං වට්ටවිවට්ටකථනං පුන ගණ්හාති. පුග්ගලසද්දො ඉතරාසං ද්වින්නං පකතීනං වාචකොති තතො විසෙසෙත්වා ගහණෙ පඨමපකතිමෙව දස්සෙන්තො ‘‘පුරිසපුග්ගලො’’ති අවොචාති ආහ **‘‘පුරිසොයෙව පුග්ගලො’’**ති. **උභයෙනා**ති පුරිසපුග්ගලග්ගහණෙන. සම්මුතියා අවිජ්ජමානාය කථා දෙසනා **සම්මුතිකථා**. පරමත්ථස්ස කථා දෙසනා **පරමත්ථකථා. තත්ථා**ති සම්මුතිපරමත්ථකථාසු, න සම්මුතිපරමත්ථෙසු. තෙනාහ **‘‘එවං පවත්තා සම්මුතිකථා නාමා’’**තිආදි. තත්‍රිදං සම්මුතිපරමත්ථානං ලක්ඛණං – යස්මිං භින්නෙ බුද්ධියා වා අවයවවිනිබ්භොගෙ කතෙ න තංසමඤ්ඤා, සා සටපටාදිප්පභෙදා සම්මුති, තබ්බිපරියායතො පරමත්ථො. න හි කක්ඛළඵුසනාදිසභාවෙ අයං නයො ලබ්භති. තත්ථ රූපාදිධම්මං සමූහසන්තානවසෙන පවත්තමානං උපාදාය ‘‘සත්තො’’තිආදි වොහාරොති ආහ **‘‘සත්තො නරො…පෙ…. සම්මුතිකථා නාමා’’**ති . යස්මා රූපාදයො පරමත්ථධම්මා ‘‘ඛන්ධා ධාතුයො’’තිආදිනා වුච්චන්ති, න වොහාරමත්තං, තස්මා **‘‘ඛන්ධා…පෙ…. පරමත්ථකථා නාමා’’**ති වුත්තං. නනු ඛන්ධකථාපි සම්මුතිකථාව, සම්මුති හි සඞ්කෙතතො ඛන්ධට්ඨො රාසට්ඨො වා කොට්ඨාසට්ඨො වාති? සච්චමෙතං, අයං පන ඛන්ධසමඤ්ඤා ඵස්සාදීසු තජ්ජාපඤ්ඤත්ති විය පරමත්ථසන්නිස්සයා තස්ස ආසන්නතරා පුග්ගලසමඤ්ඤාදයො විය න දූරෙති පරමත්ථසඞ්ගහතා වුත්තා. ඛන්ධසීසෙන වා තදුපාදානා සභාවධම්මා එව ගහිතා. නනු ච සබ්බෙපි සභාවධම්මා සම්මුතිමුඛෙනෙව දෙසනං ආරොහන්ති, න සම්මුඛෙනාති සබ්බාපි දෙසනා සම්මුතිදෙසනාව සියාති? නයිදමෙවං දෙසෙතබ්බධම්මවිභාගෙන දෙසනාවිභාගස්ස අධිප්පෙතත්තා, න ච සද්දො කෙනචි පවත්තිනිමිත්තෙන විනා අත්ථං පකාසෙතීති. තෙනාහ **‘‘පරමත්ථං කථෙන්තාපි සම්මුතිං අමුඤ්චිත්වාව කථෙන්ති’’**ති. **සච්චමෙව** අවිපරීතමෙව **කථෙන්ති.**

සම්මුතීති සමඤ්ඤා. පරමො උත්තමො අත්ථොති පරමත්ථො, ධම්මානං යථාභූතසභාවො. තං **පරමත්ථං, සම්මුති** පන ලොකස්ස සඞ්කෙතමත්තසිද්ධා. යදි එවං කථං සම්මුතිකථාය සච්චතාති ආහ **‘‘ලොකසම්මුතිකාරණ’’**න්ති

ලොකසමඤ්ඤං නිස්සාය පවත්තනතො. ලොකසමඤ්ඤාය හි අභිනිවෙසනං විනා පඤ්ඤාපනා එකච්චස්ස සුතස්ස සාවනා විය, න මුසා අනතික්කමිතබ්බතො තස්සා. තෙනාහ භගවා ‘‘ජනපදනිරුත්තිං නාභිනිවෙසෙය්‍ය, සමඤ්ඤං නාතිධාවෙය්‍යා’’ති. **ධම්මානං** සභාවධම්මානං. **භූතලක්ඛණං** භාවස්ස ලක්ඛණං දීපෙන්තීති කත්වා.

තෙරසචෙතනාභෙදන්ති අට්ඨකාමාවචරකුසලචෙතනාපඤ්චරූපාවචරකුසලචෙතනාභෙදං. අත්තනො සන්තානස්ස පුනනතො පුජ්ජභවඵලස්ස අභිසඞ්ඛරණතො **පුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරං. කම්මපුඤ්ඤෙනාති** කම්මභූතෙන. **විපාකපුඤ්ඤෙනාති** විපාකසඞ්ඛාතෙන. පුඤ්ඤඵලම්පි හි උත්තරපදලොපෙන ‘‘පුඤ්ඤ’’න්ති වුච්චති ‘‘එවමිදං පුඤ්ඤං පවඩ්ඪතී’’තිආදීසු විය. ‘‘අපුඤ්ඤූපගං හොති විඤ්ඤාණ’’න්ති ඉදං ‘‘පුඤ්ඤූපගං හොති විඤ්ඤාණ’’න්ති එත්ථ වුත්තනයමෙවාති න උද්ධටං. අපුඤ්ඤඵලං උත්තරපදලොපෙන ‘‘අපුඤ්ඤ’’න්ති වුච්චති. **සඞ්ඛාරන්ති** සඞ්ඛාරස්ස ගහිතත්තා ‘‘අවිජ්ජාගතොය’’න්ති ඉමිනා සඞ්ඛාරස්ස පච්චයො ගහිතො, ‘‘පුඤ්ඤූපගං හොති විඤ්ඤාණ’’න්තිආදිනා පච්චයුප්පන්නං විඤ්ඤාණං. තස්මිඤ්ච ගහිතෙ නාමරූපාදි සබ්බං ගහිතමෙව හොති. තෙනාහ **‘‘ද්වාදසපදිකො පච්චයාකාරො ගහිතොව හොතී’’**ති.

විජ්ජාති අරහත්තමග්ගඤාණං උක්කට්ඨනිද්දෙසෙන. තස්සා හි උප්පාදා සබ්බසො අවිජ්ජා පහීනා හොති. **පඨමමෙවාති** ඉදං අවිජ්ජාපහානවිජ්ජුප්පාදානං සමානකාලතාදස්සනං. තෙනාහ **‘‘යථා පනා’’**තිආදි. **පදීපුජ්ජලෙනාති** පදීපුජ්ජලනහෙතුනා සහෙව. **විජ්ජුප්පාදාති** විජ්ජුප්පාදහෙතු, එවං සතිපි සමකාලත්තෙති අධිප්පායො. **න ගණ්හාතීති** ‘‘එතං මමා’’තිආදිනා න ගණ්හාති. **න තණ්හායති න භායති** තණ්හාවුත්තිනො අභාවා, තතො එව භයවත්ථුනො ච අභාවා.

ගිලිත්වා පරිනිට්ඨාපෙත්වාති ගිලිත්වා විය අඤ්ඤස්ස අවිසයං විය කරණෙන පරිනිට්ඨාපෙත්වා. සාමිසසුඛස්ස අනෙකදුක්ඛානුබන්ධභාවතො, සුඛාභිනන්දස්ස දුක්ඛහෙතුභාවතො ච **සුඛං අභිනන්දන්තොයෙව දුක්ඛං අභිනන්දති නාම** අග්ගිසන්තාපසුඛං ඉච්ඡන්තො ධූමදුක්ඛානුඤ්ඤාතො විය. **දුක්ඛං පත්වා සුඛං පත්ථනතොති** එත්ථ දුබ්බලගහණිකාදයො නිදස්සනභාවෙන වෙදිතබ්බා. තෙ හි යාව සායන්හසමයාපි අභුත්වා සායමාසාදීනි කරොන්තො ජිඝච්ඡාදිං උප්පාදෙත්වා භුඤ්ජනාදීනි කරොන්ති. සුඛස්ස විපරිණාමදුක්ඛතො සුඛං අභිනන්දන්තො දුක්ඛං අභිනන්දති නාමාති යොජනා. කෙචි පන දුක්ඛස්ස අභාවතො විපරිණාමසුඛතො තං සුඛං අභිනන්දන්තො දුක්ඛං අභිනන්දතීති වදන්ති. තං න, න හි තාදිසං සුඛනිමිත්තං කොචි දුක්ඛං අභිනන්දන්තො දිට්ඨො, දුක්ඛහෙතුං පන සාමිසං සුඛං අභිනන්දන්තො දිට්ඨො. දුක්ඛහෙතුං සාමිසං සුඛං අභිනන්දන්තො අත්ථතො දුක්ඛං අභිනන්දති නාමාති වුත්තොවායමත්ථො. කායොති පඤ්චද්වාරකායො, සො පරියන්තො අවසානං එතස්සාති **කායපරියන්තිකං**. තෙනාහ **‘‘යාව පඤ්චද්වාරකායො පවත්තති, තාව පවත්ත’’**න්ති. **ජීවිතපරියන්තිකන්ති** එත්ථාපි එසෙව නයො.

පච්ඡා උප්පජ්ජිත්වා පඨමං නිරුජ්ඣතීති එකස්මිං අත්තභාවෙ මනොද්වාරිකවෙදනාතො පච්ඡා උප්පජ්ජිත්වා තතො පඨමං නිරුජ්ඣති, තතො එව සිද්ධමත්ථං සරූපෙනෙව දස්සෙතුං **‘‘මනොද්වාරිකවෙදනා පඨමං උප්පජ්ජිත්වා පච්ඡා නිරුජ්ඣතී’’**ති වුත්තං. ඉදානි තමෙව සඞ්ඛෙපෙන වුත්තං විවරිතුං **‘‘සා හී’’**තිආදිමාහ. යාව තෙත්තිංසවස්සාපි **පඨමවයො. පණ්ණාසවස්සකාලෙති** පඨමවයතො යාව පඤ්ඤාසවස්සකාලා, තාව **ථිරා හොතීති** වුඩ්ඪිහානියො අනුපගන්ත්වා සරූපෙනෙව ථිරා හොති. **මන්දාති** මුදුකා අතිඛිණා. **තදාති** අසීතිනවුතිවස්සකාලෙ. තථා චිරපරිචිතක්කෙපි. **භග්ගා** නිත්තෙජා භග්ගවිභග්ගා දුබ්බලා. **හදයකොටිංයෙවාති** චක්ඛාදිවත්ථූසු අවත්තෙත්වා තෙසං ඛීණත්තා කොටිභූතං හදයවත්ථුංයෙව. **යාව එසා** වෙදනා වත්තති.

වාපියාති මහාතළාකෙන. **පඤ්චඋදකමග්ගසම්පන්නන්ති** පඤ්චහි උදකස්ස පවිසනනික්ඛමනමග්ගෙහි යුත්තං. **තතො තතො විස්සන්දමානං** සබ්බසො පුණ්ණත්තා.

පඨමං දෙවෙ වස්සන්තෙතිආදි උපමාසංසන්දනං. **ඉමං වෙදනං සන්ධායාති** ඉමං යථාවුත්තං පරියොසානප්පත්තං මනොද්වාරිකවෙදනං සන්ධාය.

කායස්ස භෙදාති අත්තභාවස්ස විනාසතො. ‘‘උද්ධං ජීවිතපරියාදානා’’ති පාළි, අට්ඨකථායං පන ජීවිතපරියාදානා උද්ධන්ති පදුද්ධාරො කතො. පරලොකවසෙන **අගන්ත්වා**. වෙදනානං සීතිභාවො නාම සඞ්ඛාරදරථපරිළාහභාවො, සො පනායං අප්පවත්තිවසෙනාති ආහ **‘‘පවත්ති…පෙ…. භවිස්සන්තී’’**ති. **ධාතුසරීරානීති** අට්ඨිකඞ්කලසඞ්ඛාතධාතුසරීරානි. සරීරෙකදෙසෙ හි සරීරසමඤ්ඤා.

කුම්භකාරපාකාති කුම්භකාරපාකතො. එත්ථ පච්චතීති පාකො, පචනට්ඨානං. තදෙව පාචනවසෙන ආවසන්ති එත්ථාති ආවාසො, තස්මා කුම්භකාරාවාසතො. අවිගතවූපසමං සඞ්ඛරිතං කුම්භං උද්ධරිත්වා ඨපෙන්තො ඡාරිකාය සති පිධානවසෙන ඨපෙති. තථා ඨපනං පන සන්ධාය වුත්තං **‘‘පටිසිස්සෙය්‍යා’’**ති. කුම්භස්ස පදෙසභූතතාය ආබද්ධා අවයවා **‘‘කුම්භකපාලානී’’**ති අධිප්පෙතානි, න ඡින්නභින්නානි. අවයවමුඛෙන හි සමුදායො වුත්තො. තත්ථ කපාලසමුදායො හි ඝටො. තෙනාහ **‘‘මුඛවට්ටියා එකබද්ධානී’’**ති. **අවසිස්සෙය්‍යුන්ති** වණ්ණවිසෙසඋණ්හභාවාපගතා ඝටකාරානෙව තිට්ඨෙය්‍යුන්ති. **ආදිත්ත…පෙ…. තයො භවා දට්ඨබ්බා** එකාදසහි අග්ගීහි ආදිත්තභාවතො. යථා කුම්භකාරො

කුම්භකාරාවාසං ආදිත්තං පච්චවෙක්ඛති, එවං ආරද්ධවිපස්සකොපෙස භවත්තයං රාගාදීහි ආදිත්තන්ති ආහ **“කුම්භකාරො විය යොගාවචරො”**ති. **නීහරණදණ්ඩකො විය අරහත්තමග්ගඤාණං** භවත්තයපාකතො නීහරණතො. **සමො භූමිභාගො විය නිබ්බානතලං** සබ්බවිසමා නිවත්තනතො.

‘‘ආදානනික්ඛෙපනතො, වයොවුද්ධත්ථඞ්ගමතො, ආහාරමයතො, උතුමයතො, චිත්තසමුට්ඨානතො, කම්මජතො, ධම්මතාරූපතො’’ති (විසුද්ධි. 2.706) ඉමෙහි සත්තහි ආකාරෙහි සම්මසන්තො **රූපසත්තකං** විපස්සති නාම. ‘‘කලාපතො, යමකතො, ඛණිකතො, පටිපාටිතො, දිට්ඨිඋග්ඝාටනතො, මානසමුග්ඝාටතො, නිකන්තිපරියාදානතො’’ති (විසුද්ධි. 2.717) ඉමෙහි සත්තහි ආකාරෙහි සම්මසන්තො **අරූපසත්තකං** විපස්සති නාම, තස්මා යථාවුත්තං ඉමං **රූපසත්තකං අරූපසත්තකඤ්ච** නීහරිත්වා **විපස්සන්තස්ස**. යදිපි අරහතො අත්තභාවො සබ්බභවෙහිපි උද්ධටො, යාව පන අනුපාදිසෙසපරිනිබ්බානං න පාපුණාති, තාව තස්මිම්පි සුගතිභවෙ ඨිතොයෙවාති වත්තබ්බතං ලබ්භතීති **“චතූහි අපායෙහි අත්තභාවං උද්ධරිත්වා”**ඉච්චෙව වුත්තං. තෙනාහ **“ඛීණාසවො පනා”**තිආදි. තථා ච වක්ඛති ‘‘අනුපාදිසෙසාය නිබ්බානධාතුයා පරිනිබ්බුතස්ස වට්ටවූපසමො වෙදිතබ්බො’’ති. **න පරිනිබ්බාති** අනුපාදිසෙසාය නිබ්බානධාතුයාති අධිප්පායො, සඋපාදිසෙසාය පන නිබ්බානධාතුයා පරිනිබ්බානං අරහත්තප්පත්තියෙව. අභිසඞ්ඛාරහෙතුතො හෙත්ථ පරිළාහවූපසමස්ස උපසමභාවෙන අධිප්පෙතත්තා උණ්හකුම්භනිබ්බානනිදස්සනම්පි න විරුජ්ඣති. **අනුපාදින්නකසරීරානී**ති උතුසමුට්ඨානිකරූපකලාපෙ වදන්ති. **භික්ඛවෙති** එත්ථ **ඉති**-සද්දො ආදිඅත්ථො. **ඉදං පන** වචනං. **අනුයොගාරොපනත්ථ**න්ති කායපරියන්තිකං වෙදනං වෙදයමානො ඛීණාසවො අපි නු පුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරාදිකම්මං කරෙය්‍යාති පඤ්හං කාතුං. අථ වා **අනුයොගාරොපනත්ථ**න්ති ‘‘අපි නු ඛො ඛීණාසවො භික්ඛු පුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරං වා අභිසඞ්ඛරෙය්‍යා’’තිආදිනා අනුයොගං ආරොපෙතුං වුත්තං, න තාව යථාරද්ධදෙසනං නිට්ඨාපෙතුන්ති අත්ථො.

පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණෙ සිද්ධෙ තස්මිං භවෙ උප්පජ්ජනාරහානං විඤ්ඤාණානං සියා සම්භවො, නාසතීති වුත්තං **“විඤ්ඤාණං පඤ්ඤායෙථාති පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණං පඤ්ඤායෙථා”**ති. සබ්බසො සඞ්ඛාරෙසු අසන්තෙසු පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණං අපි නු ඛො පඤ්ඤායෙය්‍ය. තස්මිඤ්හි අපඤ්ඤායමානෙ සබ්බං විඤ්ඤාණං න පඤ්ඤායෙය්‍ය. **ථෙරානන්ති** ‘‘භික්ඛවෙ’’ති ආලපිතත්ථෙරානං . පඤ්හ**බ්‍යාකරණං සම්පහංසති** තස්ස සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණෙන සංසන්දනතො. **අප්පඤ්ඤාණ**න්ති අප්පඤ්ඤායනං. **ආදි**-සද්දෙන විඤ්ඤාණෙ අසති නාමරූපස්ස අප්පඤ්ඤාණන්ති එවමාදිං සඞ්ගණ්හාති. **සන්නිට්ඨානසඞ්ඛාත**න්ති සද්දහනාකාරෙන පවත්තසන්නිට්ඨානසඞ්ඛාතං. **අධිමොක්ඛ**න්ති නිච්ඡයාකාරවිමොක්ඛං සද්ධාවිමොක්ඛඤ්ච. තෙනාහ පාළියං ‘‘සද්දහථ මෙතං, භික්ඛවෙ’’ති. සද්ධාසහිතඤ්හි නිච්ඡයාකාරවිමොක්ඛං සන්ධායාහ **“සන්නිට්ඨානසඞ්ඛාතං අධිමොක්ඛ”**න්ති. **අන්තොති** පරියන්තො. පරිතො ඡිජ්ජති එත්ථාති **පරිච්ඡෙදො.**

පරිවීමංසනසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. උපාදානසුත්තවණ්ණනා

52. ආරම්මණාදිභාවෙන සංවත්තනතො උපාදානානං හිතානි උපාදානියානි, තෙසු **උපාදානියෙසු**. තෙනාහ **“චතුන්නං උපාදානානං පච්චයෙසූ”**ති. **අස්සාදං අනුපස්සන්තස්සාති** අසාදෙතබ්බං මිච්ඡාඤාණෙන අනුපස්සතො. **තදාහාරොති** සොළස වා වීසං තිංසං චත්තාලීසං පඤ්ඤාසං වා ආහාරො පච්චයො එතස්සාති තදාහාරො. **අග්ගික්ඛන්ධො විය තයො භවා** එකාදසහි අග්ගීහි ආදිත්තභාවතො එතදෙව භවත්තයං. **අග්ගි…පෙ…. පුථුජ්ජනො** අග්ගික්ඛන්ධසදිසස්ස භවත්තයස්ස පරිබන්ධනතො.

කම්මට්ඨානස්සාති විපස්සනාකම්මට්ඨානස්ස. තෙනාහ **“තෙභූමකධම්මෙසූ”**ති. ධම්මපාසාදන්ති ලොකුත්තරධම්මපාසාදං. සො හි අච්චුග්ගතට්ඨෙන ‘‘පාසාදො’’ති වුච්චති. **සතිපට්ඨානමහාවීථියං** එලක්ඛණෙ පවත්තායාති.

උපාදානසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3-4. සංයොජනසුත්තද්වයවණ්ණනා

53-54. මහන්තවට්ටිප්පබන්ධඔපම්මභාවෙන තෙලපදීපස්ස ආහතත්තා **“මහන්තඤ්ච වට්ටිකපාලං ගහෙත්වා”**ති වුත්තං. **පුරිමනයෙනෙවාති** පුරිමස්මිං උපාදානියසුත්තෙ වුත්තනයෙනෙව. තථා විනෙතබ්බානං පුග්ගලානං අජ්ඣාසයවසෙන හි ඉමෙසං සුත්තානං එවං වචනං එවං දෙසනා. එස නයො ඉතො පරෙසුපි.

සංයොජනසුත්තද්වයවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5-6. මහාරුක්ඛසුත්තද්වයවණ්ණනා

55-56. **ඔජං අභිහරන්තීති** රසහරණියො විය පුරිසස්ස සරීරෙ රුක්ඛමූලානි රුක්ඛස්ස පථවීආපොරසෙ උපරි ආරොපෙන්ති. තෙසං තථා ආරොපනං **"ඔජායා"**තිආදිනා විභාවෙති. හත්ථසතුබ්බෙධමස්සාති **හත්ථසතුබ්බෙධො,** හත්ථසතං උබ්බිද්ධස්සපි. **එත්ථාති** එතිස්සං වට්ටකථායං. **කම්මාරොහනන්ති** කම්මපච්චයො.

පුන **එත්ථාති** එතිස්සං විවට්ටකථායං. වට්ටදුක්ඛං නාසෙතුකාමස්ස දළ්හං උප්පන්නසංවෙගඤාණං සන්ධාය **"කුද්දාලො වියා"**ති ආහ. තතො නිබ්බත්තිතඤාණං සමාධිපච්චියා යීතං නිස්සාය පවත්තෙතබ්බවිපස්සනාරම්භඤාණං. **රුක්ඛච්ඡෙදනඵරසු වියාති** එවංභූතස්ස විපස්සනා එකන්තතො වට්ටච්ඡෙදාය හොතියෙවාති ආහ **"රුක්ඛස්ස…පෙ…. මනසිකරොන්තස්ස පඤ්ඤා"**ති. තත්ථ **කම්මට්ඨානන්ති** විපස්සනාකම්මට්ඨානං. තං චතුබ්බිධවවත්ථානවසෙන වීසති පථවීකොට්ඨාසා, ද්වාදස ආපොකොට්ඨාසා, චත්තාරො තෙජොකොට්ඨාසා, ඡ වායොකොට්ඨාසාති **ද්වෙචත්තාලීසාය කොට්ඨාසෙසු. විඤ්ඤාණස්ස චාති ඉති**-සද්දො ආදිඅත්ථො පකාරත්ථො ච. තෙන භූතරූපානි විඤ්ඤාණසම්පයුත්තධම්මෙ ච සඞ්ගණ්හාති. සත්තසු සප්පායෙසු යස්ස අලභන්තස්ස කම්මට්ඨානං විභූතං හුත්වා න උපට්ඨාති, තං සන්ධායාහ **"අඤ්ඤතරං සප්පාය"**න්ති. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

මහාරුක්ඛසුත්තද්වයවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. තරුණරුක්ඛසුත්තවණ්ණනා

57-59. **පලිමජ්ජෙය්‍යාති** අල්ලකරණවසෙන පරිතො පාළිං බන්ධෙය්‍යා. තථා කරොන්තො යස්මා ච තත්ථ තිණගච්ඡාදීනං මූලසන්තානග්ගහණෙන තං ඨානං සොධෙති නාම, තස්මා වුත්තං **"සොධෙය්‍යා"**ති. **පංසුන්ති** අස්ස පවඩ්ඪකාරකං, ආගන්තුකං පංසුන්ති අත්ථො. **දදෙය්‍යාති** පක්ඛිපෙය්‍යා. තෙනාහ **"ඵද්ධ"**න්තිආදි. **වුත්තනයෙනෙවාති** ''රුක්ඛං නාසෙතුකාමො පුරිසො විය''තිආදිනා පඤ්චමසුත්තෙ වුත්තනයෙන. අට්ඨමනවමානි උත්තානත්ථානෙව වුත්තනයත්තා.

තරුණරුක්ඛසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. නිදානසුත්තවණ්ණනා

60. බහුවචනවසෙනාති කුරු නාම ජානපදිනො රාජකුමාරා, තෙසං නිවාසො එකොපි ජනපදො රුළ්හීවසෙන **"කුරූ"ති එවං බහුවචනවසෙන.** යත්ථ භගවතො වසනොකාසභූතො කොචි විහාරො න හොති, තත්ථ කෙවලං ගොචරගාමකිත්තනං නිදානකථාය පකති යථා ''සක්කෙසු විහරති දෙවදහං නාම සක්‍යානං නිගමො''ති. ''ආයස්මා''ති වා ''දෙවානං පියො''ති වා භවන්ති වා පියසමුදාහාරො එසොති ආහ **"ආයස්මාති පියවචනමෙත"**න්ති. තයිදං පියවචනං ගාරවවසෙන වුච්චතීති ආහ **"ගරුවචනමෙත"**න්ති. අතිදූරං අච්චාසන්නං අතිසම්මුඛා අතිපච්ඡතො උපරිවාතො උන්නතප්පදෙසොති ඉමෙ ඡ **නිසජ්ජදොසා.** නීලපීතලොහිතොදාතමඤ්ජිට්ඨපභස්සරවසෙන **ඡබ්බණ්ණානං.**

කුලසඞ්ගහත්ථායාති කුලානුද්දයතාවසෙන කුලානුග්ගණ්හනත්ථාය. **සහස්සභණ්ඩිකං නික්ඛිපන්තො විය** භික්ඛාපටිග්ගණ්හනෙන තෙසං අභිවාදනාදිසම්පටිච්ඡනෙන ච පුඤ්ඤාභිසන්දස්ස ජනනෙන. **පටිසම්මජ්ජිත්වාති** අන්තෙවාසිකෙහි සම්මට්ඨට්ඨානං සක්කච්චකාරිතාය පුන සම්මජ්ජිත්වා. **උභයන්තතො පට්ඨාය මජ්ඣන්ති** ආදිතො පට්ඨාය වෙදනං, ජරාමරණතො පට්ඨාය ච වෙදනං පාපෙත්වා සම්මසනමාහ. **තික්ඛත්තුන්ති** ''ආදිතො පට්ඨාය අන්ත''න්තිආදිනා වුත්තචතුරාකාරුපසංහිතෙ තයො වාරෙ. තෙන ද්වාදසක්ඛත්තුං සම්මසනමාහ. අම්හාකං භගවතා ගම්භීරභාවෙනෙව කථිතත්තා සෙසබුද්ධෙහිපි එවමෙව කථිතොති ධම්මන්වයෙ ඨත්වා වුත්තං **"සබ්බබුද්ධෙහි…පෙ…. කථිතො"**ති.

පමාණාතික්කමෙති අපරිමාණත්ථෙ ''යාවඤ්චිදං තෙන භගවතා''තිආදීසු (දී. නි. 1.3) විය. අතිරෙකභාවජොතනො හි යං යාව-සද්දො. තෙනාහ **"අතිගම්භීරොති අත්ථො"**ති. **අවභාසති** ඛායති උපට්ඨාති ඤාණස්ස. තථා උපට්ඨානඤ්හි සන්ධාය **"දිස්සති"**ති වුත්තං. නනු එස පටිච්චසමුප්පාදො එකන්තගම්භීරොව, අථ කස්මා ගම්භීරාවභාසතා ජොතිතාති? සච්චමෙතං, එකන්තගම්භීරතාදස්සනත්ථමෙව පනස්ස ගම්භීරාවභාසග්ගහණං, තස්මා අඤ්ඤත්ථ ලබ්භමානං චාතුකොටිකං බ්‍යතිරෙකමුඛෙන නිදස්සෙත්වා තමෙවස්ස එකන්තගම්භීරතං විභාවෙතුං **"එකං හි"**තිආදි වුත්තං. **එතං නත්ථීති** අගම්භීරො අගම්භීරාවභාසො චාති එතං ද්වයං නත්ථි. තෙන යථාදස්සිතෙ චාතුකොටිකෙ පච්ඡිමා එකකොටි ලබ්භතීති දස්සෙති. තෙනාහ **"අයං හි"**තිආදි.

යෙහි ගම්භීරභාවෙහි පටිච්චසමුප්පාදො ''ගම්භීරො''ති වුච්චති, තෙ චතූහි උපමාහි උල්ලිඞ්ගෙන්තො **"භවග්ගග්ගහණාය"**තිආදිමාහ. යථා භවග්ගග්ගහණත්ථං හත්ථං පසාරෙත්වා ගහෙතුං න සක්කා දූරභාවතො, එවං සඞ්ඛාරාදීනං අවිජ්ජාදිපච්චයසම්භූතසමුදාගතත්ථො පකතිඤාණෙන ගහෙතුං න සක්කා. යථා සිනෙරුං භින්දිත්වා මිඤ්ජං පබ්බතරසං පාකතිකපුරිසෙන නීහරිතුං න සක්කා, එවං පටිච්චසමුප්පාදගතෙ ධම්මත්ථාදිකෙ පකතිඤාණෙන භින්දිත්වා විභජ්ජ පටිවිජ්ඣනවසෙන ජානිතුං න සක්කා. යථා මහාසමුද්දං පකතිපුරිසස්ස බාහුද්වයවසෙන පාරං තරිතුං

න සක්කා. එවං වෙපුල්ලට්ඨෙන මහාසමුද්දසදිසං පටිච්චසමුප්පාදං පකතිඤාණෙන දෙසනාවසෙන පරිහරිතුං න සක්කා. යථා පථවිං පරිවත්තෙත්වා පාකතිකපුරිසස්ස පථවොජං ගහෙතුං න සක්කා, එවං ඉත්ථං අවිජ්ජාදයො සඞ්ඛාරාදීනං පච්චයා හොන්තීති තෙසං පටිච්චසමුප්පාදසභාවො පාකතිකඤාණෙන නීහරිත්වා ගහෙතුං න සක්කොති, එවං චතුබ්බිධගම්භීරතාවසෙන චතස්සො උපමා යොජෙතබ්බා. පාකතිකඤාණවසෙන වායමත්ථයොජනා කතා දිට්ඨසච්චානං තත්ථ පටිවෙධසබ්භාවතො, තථාපි යස්මා සාවකානං පච්චෙකබුද්ධානඤ්ච තත්ථ සප්පදෙසමෙව ඤාණං, බුද්ධානංයෙව නිප්පදෙසං. තස්මා වුත්තං **“බුද්ධවිසයං පඤ්හ”**න්ති.

මාති පටිසෙධෙ නිපාතො. ස්වායං ‘‘උත්තානකුත්තානකො විය ඛායතී’’ති වචනං සන්ධාය වුත්තොති ආහ **“මා භණීති අත්ථො”**ති. **උස්සාදෙන්තොති** පඤ්ඤාවසෙන උක්කංසන්තොති අත්ථො. **අපසාදෙන්තොති** නිබ්භච්ඡන්තො, නිග්ගණ්හන්තොති අත්ථො. **තෙනාති** මහාපඤ්ඤභාවෙන.

තත්ථාති ථෙරස්ස සතිපි උත්තානභාවෙ පටිච්චසමුප්පාදස්ස අඤ්ඤෙසං ගම්භීරභාවෙ. **සුභොජනරසපුට්ඨස්සාති** සුන්දරෙන භොජනරසෙන පොසිතස්ස. **කතයොගස්සාති** නිබ්බුද්ධපයොගෙ කතපරිචයස්ස. **මල්ලපාසාණන්ති** මල්ලෙහි මහාබලෙහෙව ඛිපිතබ්බපාසාණං. **කුහිං ඉමස්ස භාරියට්ඨානන්ති** කස්මිං පස්සෙ ඉමස්ස පාසාණස්ස ගරුතරපදෙසොති තස්ස සල්ලහුකභාවං දීපෙන්තො වදති.

තිමිරපිඞ්ගලෙනෙව දීපෙන්ති තස්ස මහාවිප්ඵාරභාවතො. තෙනාහ **“තස්ස කිරා”**තිආදි. **පක්කුථතීති** පක්කුථන්තං විය පරිවත්තති පරිතො වත්තති. ලක්ඛණවචනඤ්හෙතං. පිට්ඨියං සකලිකඅට්ඨිකා පිට්ඨිපත්තං. **කායූපපන්නස්සාති** මහතා කායෙන උපෙතස්ස, මහාකායස්සාති අත්ථො. **පිඤ්ඡ වට්ටීති** පිඤ්ඡ කලාපො. **සුපණ්ණවාතන්ති** නාගග්ගහණාදීසු පක්ඛපප්ඵොටනවසෙන උප්පජ්ජනකවාතං.

‘‘පුබ්බූපනිස්සයසම්පත්තියා’’තිආදිනා උද්දිට්ඨකාරණානි විත්ථාරතො විවරිතුං **“ඉතො කිරා”**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **ඉතොති** ඉතො භද්දකප්පතො. **සතසහස්සිමෙති** සතසහස්සමෙ. **හංසවතී නාම නගරං අහොසි** ජාතනගරං. **ධුරපත්තානීති** බාහිරපත්තානි, යානි දීඝතමානි.

කනිට්ඨභාතාති වෙමාතිකභාතා කනිට්ඨො යථා අම්හාකං භගවතො නන්දත්ථෙරො. බුද්ධානඤ්හි සහොදරා භාතරො නාම න හොන්ති. තත්ථ ජෙට්ඨා තාව නුප්පජ්ජන්ති, කනිට්ඨානං පන අසම්භවො එව. **භොගන්ති** විභවං. **උපසන්තොති** චොරජනිතසඞ්ඛොභවූපසමෙන උපසන්තො ජනපදො.

ද්වෙ සාටකෙ නිවාසෙත්වාති සාටකද්වයමෙව අත්තනො කායපරිහාරියං කත්වා, ඉතරං සබ්බසම්භාරං අත්තනා මොචෙත්වා.

පත්තග්ගහණත්ථන්ති අන්තොපක්ඛිත්තඋණ්හභොජනත්තා පත්තස්ස අපරාපරං හත්ථෙ පරිවත්තෙන්තස්ස සුඛෙන පත්තග්ගහණත්ථං. **උත්තරිසාටකන්ති** අත්තනො උත්තරියං සාටකං. **එතානි පාකටට්ඨානානීති** එතානි යථාවුත්තානි භගවතො දෙසනාය පාකටානි බුද්ධෙ බුද්ධසාවකෙ ච උද්දිස්ස ථෙරස්ස පුඤ්ඤකරණට්ඨානානි, පච්චෙකබුද්ධං පන බොධිසත්තඤ්ච උද්දිස්ස ථෙරස්ස පුඤ්ඤකරණට්ඨානානි බහූනියෙව.

පටිසන්ධිං ගහෙත්වාති අම්හාකං බොධිසත්තස්ස පටිසන්ධිග්ගහණදිවසෙයෙව පටිසන්ධිං ගහෙත්වා.

උග්ගහනං පාළියා උග්ගණ්හනං, **සවනං** අත්ථසවනං, **පරිපුච්ඡනං** ගණ්ඨිට්ඨානෙසු අත්ථපරිපුච්ඡනං, **ධාරණං** පාළියා පාළිඅත්ථස්ස ච චිත්තෙ ඨපනං. සබ්බඤ්චෙතං ඉධ පටිච්චසමුප්පාදවසෙන වෙදිතබ්බං, සබ්බස්සපි බුද්ධවචනස්ස වසෙනාතිපි වට්ටති. **සොතාපන්නානඤ්ච...පෙ.... උපට්ඨාති** තත්ථ සම්මොහවිගමෙන ‘‘යං කිඤ්චි සමුදයධම්මං, සබ්බං තං නිරොධධම්ම’’න්ති අත්තපච්චක්ඛවසෙන උපට්ඨානතො . **නාමරූපපරිච්ඡෙදොති** සහ පච්චයෙන නාමරූපස්ස පරිච්ඡිජ්ජ අවබොධො. **චතූහීති** ධම්මගම්භීරාදීහි චතූහි ගම්භීරතාහි සබ්බාපි **ගම්භීරතා.**

සාවකෙහි දෙසිතා දෙසනාපි පන සත්ථු එව දෙසනාති ආහ **“මයා දින්නනයෙ ඨත්වා”**ති. ‘‘සෙක්ඛෙන නාම නිබ්බානං සබ්බාකාරෙන පටිවිද්ධං න හොතී’’ති න තස්ස ගම්භීරතාති තස්ස ගම්භීරස්ස උපාදානස්ස ගම්භීරතා විය සුට්ඨු දිට්ඨා නාම හොති. තස්මා ආහ **“ඉදං නිබ්බානමෙව ගම්භීරං, පච්චයාකාරො පන උත්තානකො ජාතො”**ති. නිබ්බානඤ්හි සබ්බෙපි අසෙක්ඛා සබ්බසො පටිවිජ්ඣන්ති නිප්පදෙසත්තා, පච්චයාකාරං පන සම්මාසම්බුද්ධායෙව අනවසෙසතො පටිවිජ්ඣන්ති, න ඉතරෙ. තස්මා පච්චයවසෙන ‘‘ඉදං අපරද්ධ’’න්ති වුත්තං ථෙරං අපසාදෙන්තෙන. තමෙව හිස්ස අනවසෙසතො පටිවෙධාභාවං විභාවෙතුං **“අථ කස්මා”**තිආදි වුත්තං. අසතිපි ධම්මතො භෙදෙ සංයොජනත්ථඅනුසයත්ථවසෙන පන තෙසං ලබ්භමානභෙදං ගහෙත්වා **“ඉමෙ චත්තාරො කිලෙසෙ”**ති වුත්තං. අඤ්ඤො හි තෙසං බන්ධනත්ථො, අඤ්ඤො ථාමගමනට්ඨොති. එස නයො සෙසෙසුපි. ඉති ඉමෙසං කිලෙසානං අප්පහීනත්තා තථාරූපං උපනිස්සයසම්පදං අභාවයතොව අනුත්තානමෙව ධම්මං උත්තානන්ති න වත්තබ්බමෙවාති අධිප්පායො. **චත්තාරි අට්ඨ සොළස වා අසඞ්ඛෙය්‍යානීති** ඉදං මහාබොධිසත්තානං සන්තානෙ බොධිපරිපාචකධම්මානං තික්ඛමජ්ඣිමමුදුභාවසිද්ධකාලවිසෙසදස්සනං, තඤ්ච ඛො මහාභිනීහාරතො පට්ඨායාති

වදන්ති. **එතෙහීති** යථාවුත්තබුද්ධසාවකඅග්ගසාවකපච්චෙකබුද්ධසම්මාසම්බුද්ධානං විසෙසාධිගමෙහි. **පච්චනීකන්ති** පටික්කූලං විරුද්ධං. සබ්බථා පච්චයාකාරපටිවෙධො නාම සම්මාසම්බොධියාධිගමො එවාති වුත්තං **“පච්චයාකාරං පටිවිජ්ඣිතුං වායමන්තස්සෙවා”**ති. **නවහි ආකාරෙහීති** උප්පාදාදීහි නවහි පච්චයාකාරෙහි. වුත්තඤ්හෙතං **පටිසම්භිදායං** (පටි. ම. 1.45) –

“අවිජ්ජාසඞ්ඛාරානං උප්පාදට්ඨිති ච පවත්තට්ඨිති ච නිමිත්තට්ඨිති ච ආයූහනට්ඨිති ච සංයොගට්ඨිති ච පලිබොධට්ඨිති ච සමුදයට්ඨිති ච හෙතුට්ඨිති ච පච්චයට්ඨිති ච, ඉමෙහි නවහාකාරෙහි අවිජ්ජා පච්චයො, සඞ්ඛාරා පච්චයසමුප්පන්නා”තිආදි.

තත්ථ **නවහාකාරෙහීති** නවහි පච්චයභාවූපගමනෙහි ආකාරෙහි. උප්පජ්ජති එතස්මා ඵලන්ති **උප්පාදො,** ඵලුප්පත්තියා කාරණභාවො. සති ච අවිජ්ජාය සඞ්ඛාරා උප්පජ්ජන්ති, නාසති, තස්මා අවිජ්ජා සඞ්ඛාරානං උප්පාදො හොති. තථා අවිජ්ජාය සති සඞ්ඛාරා පවත්තන්ති ච නිමියන්ති ච. යථා ච භවාදීසු ඛිපන්ති, එවං තෙසං අවිජ්ජා පච්චයො හොති, තථා ආයූහන්ති ඵලුප්පත්තියා ඝටෙන්ති සංයුජ්ජන්ති අත්තනො ඵලෙන. යස්මිං සන්තානෙ සයං උප්පන්නා, තං පලිබුන්ධන්ති පච්චයන්තරසමවායෙ උදයන්ති උප්පජ්ජන්ති, හිනොති ච සඞ්ඛාරානං කාරණභාවං උපගච්ඡති. පටිච්ච අවිජ්ජං සඞ්ඛාරා අයන්ති පවත්තන්තීති එවං අවිජ්ජාය සඞ්ඛාරානං කාරණභාවූපගමනවිසෙසා උප්පාදාදයො වෙදිතබ්බාති. **උප්පාදට්ඨිතීති** ච තිට්ඨති එතෙනාති ඨිති, කාරණං. උප්පාදො එව ඨිති උප්පාදට්ඨිති. එස නයො සෙසෙසුපි. ඉදඤ්ච පච්චයාකාරදස්සනං යථා පුරිමෙහි මහාබොධිමූලෙ පවත්තිතං, තථා අම්හාකං භගවතාපි පවත්තිතන්ති අච්ඡරියවෙගාභිහතා දසසහස්සිලොකධාතු සඞ්කම්පි සම්පකම්පීති දස්සෙන්තො **“දිට්ඨමත්තෙ”**තිආදිමාහ.

එතස්ස ධම්මස්සාති එතස්ස පටිච්චසමුප්පාදසඤ්ඤිතස්ස ධම්මස්ස. සො පන යස්මා අත්ථතො හෙතුප්පභවානං හෙතු. තෙනාහ **“එතස්ස පච්චයධම්මස්සා”**ති . ජාතිආදීනං ජරාමරණපච්චයතායාති අත්ථො. නාමරූපපරිච්ඡෙදො තස්ස ච පච්චයපරිග්ගහො න පඨමාභිනිවෙසමත්තෙන හොති, අථ ඛො තත්ථ අපරාපරං ඤාණුප්පත්තිසඤ්ඤිතෙන අනු අනු බුජ්ඣනෙන. තදුභයභාවං පන දස්සෙන්තො **“ඤාතපරිඤ්ඤාවසෙන අනනුබුජ්ඣනා”**ති ආහ. නිච්චසඤ්ඤාදීනං පජහනවසෙන පවත්තමානා විපස්සනාධම්මෙ පටිවිජ්ඣති එව නාම හොති පටිපක්ඛවික්ඛම්භනෙන තික්ඛවිසදභාවාපත්තිතො, තදධිට්ඨානභූතා ච තීරණපරිඤ්ඤා අරියමග්ගො ච පරිඤ්ඤාපහානාභිසමයවසෙන පවත්තියා තීරණප්පහානපරිඤ්ඤාසඞ්ගහො වාති තදුභයපටිවෙධාභාවං දස්සෙන්තො **“තීරණප්පහානපරිඤ්ඤාවසෙන අප්පටිවිජ්ඣනා”**ති ආහ. තන්තං වුච්චති පටවීනනත්ථං තන්තවායෙහි තන්තං ආවඤ්ඡිත්වා පසාරිතසුත්තවට්ටිතං නීයතීති කත්වා, තං පන තන්තාකුලතාය නිදස්සනභාවෙන ආකුලමෙව ගහිතන්ති ආහ **“තන්තං විය ආකුලජාතා”**ති. සඞ්ඛෙපතො වුත්තමත්ථං විත්ථාරතො දස්සෙන්තො **“යථා නාමා”**තිආදි වුත්තං. **සමානෙතුන්ති** පුබ්බෙනාපරං සමං කත්වා ආනෙතුං, අවිසමං උජුං කාතුන්ති අත්ථො. තන්තමෙව වා ආකුලං තන්තාකුලං, තන්තාකුලං විය ජාතා භූතා **තන්තාකුලකජාතා.** මජ්ඣිමං පටිපදං අනුපගන්ත්වා අන්තද්වයපක්ඛන්දෙන පච්චයාකාරෙ ඛලිත්වා ආකුලබ්‍යාකුලා හොන්ති, තෙනෙව අන්තද්වයපක්ඛන්දෙන තංතංදිට්ඨිග්ගාහවසෙන පරිබ්භමන්තා උජුකං ධම්මට්ඨිතිතන්තං පටිවිජ්ඣිතුං න ජානන්ති. තෙනාහ **“න සක්කොන්ති පච්චයාකාරං උජුං කාතු”**න්ති. **ද්වෙ බොධිසත්තෙති** පච්චෙකබොධිසත්තමහාබොධිසත්තෙ. **අත්තනො ධම්මතායාති** අත්තනො සභාවෙන, පරොපදෙසෙන විනාති අත්ථො. **තත්ථ තත්ථ ගුළකජාතන්ති** තස්මිං තස්මිං ඨානෙ ජාතගුළකං පිණ්ඩිසුත්තං. තතො එව **ගණ්ඨිබද්ධන්ති** වුත්තං. **පච්චයෙසු පක්ඛලිත්වාති** අනිච්චදුක්ඛානත්තාදිසභාවෙසු පච්චයධම්මෙසු නිච්චාදිභාවවසෙන පක්ඛලිත්වා. **පච්චයෙ උජුං කාතුං අසක්කොන්තොති** තස්සෙව නිච්චාදිගාහස්ස අවිස්සජ්ජනතො පච්චයධම්මනිමිත්තං අත්තනො දස්සනං උජුං කාතුං අසක්කොන්තො ඉදංසච්චාභිනිවෙසකායගන්ථවසෙන ගණ්ඨිකජාතා හොන්තීති ආහ **“ද්වාසට්ඨි…පෙ…. ගණ්ඨිබද්ධා”**ති.

යෙ හි කෙචි සමණා වා බ්‍රාහ්මණා වා සස්සතදිට්ඨිආදි **දිට්ඨියො නිස්සිතා** අල්ලීනා, විනනතො කුලාති ඉත්ථිලිඞ්ගවසෙන ලද්ධනාමස්ස තන්තවායස්ස ගණ්ඨිකං නාම ආකුලභාවෙන අග්ගතො වා මූලතො වා දුවිඤ්ඤෙය්‍යාවයවං ඛලිතබන්ධසුත්තන්ති ආහ **“කුලාගණ්ඨිකං වුච්චති පෙසකාරකඤ්ජියසුත්ත”**න්ති. **සකුණිකාති** වට්ටචාටකසකුණිකා. සා හි රුක්ඛසාඛාසු ඔලම්බනකුලාවකා හොති. තඤ්හි සා කුලාවකං තතො තතො තිණහීරාදිකෙ ආනෙත්වා තථා තථා විනන්ධති, යථා තෙසං පෙසකාරකඤ්ජියසුත්තං විය අග්ගෙන වා අග්ගං, මූලෙන වා මූලං සමානෙතුං විවෙචෙතුං වා න සක්කා. තෙනාහ **“යථා”**තිආදි. **තදුභයම්පීති** කුලාගණ්ඨිකන්ති වුත්තං කඤ්ජියසුත්තං කුලාවකඤ්ච. **පුරිමනයෙනෙවාති** “එවමෙව සත්තා”තිආදිනා පුබ්බෙ වුත්තනයෙනෙව.

කාමං මුඤ්ජපබ්බජතිණානි යථාජාතානිපි දීඝභාවෙන පතිත්වා අරඤ්ඤට්ඨානෙ අඤ්ඤමඤ්ඤං විනන්ධිත්වා ආකුලානි හුත්වා තිට්ඨන්ති, තානි පන තථා දුබ්බිවෙචියානි යථා රජ්ජුභූතානීති දස්සෙතුං **“යථා හී”**තිආදි වුත්තං. සෙසමෙත්ථ හෙට්ඨා වුත්තනයමෙව.

අපායොති අයෙන සුඛෙන, සුඛහෙතුනා වා විරහිතො. **දුක්ඛස්ස ගතිභාවතොති** අපායිකස්ස දුක්ඛස්ස පවත්තිට්ඨානභාවතො. **සුඛසමුස්සයතොති** “අබ්භුදයතො විනිපතිතත්තා”ති විරූපං නිපතිතත්තා යථා තෙනත්තභාවෙන සුඛසමුස්සයො න හොති, එවං නිපතිතත්තා. **ඉතරොති** සංසාරො නනු “අපාය”න්තිආදිනා වුත්තොපි සංසාරො එවාති? සච්චමෙතං, නිරයාදීනං පන අධිමත්තදුක්ඛභාවදස්සනත්ථං අපායාදිග්ගහණං ගොබලිබද්දඤායෙන

අයමත්ථො වෙදිතබ්බො. **බන්ධානඤ්ච පටිපාටීති** පඤ්චන්නං ඛන්ධානං හෙතුඵලභාවෙන අපරාපරුප්පත්ති. **අබ්බොච්ඡින්නං වත්තමානාති** අවිච්ඡෙදෙන පවත්තමානා.

තං සබ්බම්පීති තං ‘‘අපාය’’න්තිආදිනා වුත්තං සබ්බං අපායදුක්ඛඤ්චෙව වට්ටදුක්ඛඤ්ච. **මහාසමුද්දෙ වාතක්ඛිත්තා නාවා වියාති** ඉදං පරිබ්භමනට්ඨානස්ස මහන්තභාවදස්සනත්ථඤ්චෙව පරිබ්භමනස්ස අනවත්තිතදස්සනත්ථඤ්ච වෙදිතබ්බං. සෙසං වුත්තනයමෙව.

නිදානසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

දුක්ඛවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. මහාවග්ගො

1. අස්සුතවාසුත්තවණ්ණනා

61. ‘‘අස්සුතවා’’ති සොතද්වාරානුසාරෙන උපධාරිතං, උපධාරණං වා සුතං අස්ස අත්ථීති සුතවා, තප්පටික්ඛෙපෙන න සුතවාති අස්සුතවා. වා-සද්දො වායං පසංසායං, අතිසයස්ස වා බොධනකො, තස්මා යස්ස පසංසිතං, අතිසයෙන වා සුතං අත්ථි, සො ‘‘සුතවා’’ති සංකිලෙසවිද්ධංසනසමත්ථො පරියත්තිධම්මපරිචයො ‘‘තං සුත්වා තථත්තාය පටිපත්ති ච සුතවා’’ති ඉමිනා පදෙන පකාසිතො. අථ වා සොතබ්බයුත්තං සුත්වා කත්තබ්බනිප්ඵත්තිං සුණීති සුතවා. තප්පටික්ඛෙපෙන න සුතවාති අස්සුතවා. තෙනාහු පොරාණා ‘‘ආගමාධිගමාභාවා, ඤෙය්‍යො අස්සුතවා ඉතී’’ති. තථා චාහ ‘‘ඛන්ධධාතු…පෙ…. විනිච්ඡයරහිතො’’ති. තත්ථ වාචුග්ගතකරණං **උග්ගහො,** තත්ථ පරිපුච්ඡනං **පරිපුච්ඡා,** කුසලෙහි සහ චොදනාපරිහරණවසෙන විනිච්ඡයස්ස කාරණං **විනිච්ඡයො. පුථූනන්ති** බහූනං. **කිලෙසාදීනං** කිලෙසාභිසඞ්ඛාරානං විත්ථාරෙතබ්බං පටිසම්භිදාමග්ගනිද්දෙසෙසු (මහානි. 51, 94) ආගතනයෙන. **අන්ධපුථුජ්ජනො ගහිතො** ‘‘නාලං නිබ්බින්දිතු’’න්තිආදිවචනතො. ආසන්නපච්චක්ඛවාචී **ඉදං**-සද්දොති ආහ **‘‘ඉමස්මින්ති පච්චුප්පන්නපච්චක්ඛකායං දස්සෙතී’’**ති. චතූසු මහාභූතෙසු නියුත්තොති **චාතුමහාභූතිකො.** යථා පන මහාමත්තිකාය නිබ්බත්තං මත්තිකාමයං, එවමයං චතූහි මහාභූතෙහි නිබ්බත්තො **‘‘චතුමහාභූතමයො’’**ති වුත්තං. **නිබ්බින්දෙය්‍යාති** නිබ්බින්දනම්පි ආපජ්ජෙය්‍ය. නිබ්බින්දනා නාම උක්කණ්ඨනා අනභිරතිභාවතොති වුත්තං **‘‘උක්කණ්ඨෙය්‍යා’’**ති. **විරජ්ජෙය්‍යාති** වීතරාගො භවෙය්‍ය. තෙනාහ **‘‘න රජ්ජෙය්‍යා’’**ති. **විමුච්චෙය්‍යාති** ඉධ පන අච්චන්තාය විමුච්චනං අධිප්පෙතන්ති ආහ **‘‘මුච්චිතුකාමො භවෙය්‍යා’’**ති. චතූහි ච රූපජනකපච්චයෙහි ආගතො චයොති, **ආචයො,** වුද්ධි. චයතො අපක්කමොති **අපචයො,** පරිහානි. **ආදානන්ති** ගහණං, පටිසන්ධියා නිබ්බත්ති. **භෙදොති** ඛන්ධානං භෙදො. සො හි කළෙවරස්ස නික්ඛෙපොති වුත්තොති ආහ **‘‘නික්ඛෙපනන්ති භෙදො’’**ති.

පඤ්ඤායන්තීති පකාරතො ඤායන්ති. **රූපං පරිග්ගහෙතුං** පරිග්ගණ්හනවසෙනපි රූපං ආලම්බිතුං. **අයුත්තරූපං කත්වා** තණ්හාදීහි පරිග්ගහෙතුං අරූපං පරිග්ගණ්හිතුං යුත්තරූපං කරොති තෙසං භික්ඛූනං සප්පායභාවතො. තෙනාහ **‘‘කස්මා’’**තිආදි. **නික්කඩ්ඪන්තොති** තතො ගාහතො නීහරන්තො.

මනායතනස්සෙව නාමං, න සමාධිපඤ්ඤත්තීනං ‘‘චිත්තං පඤ්ඤඤ්ච භාවයං (සං. නි. 1.23, 192; පෙටකො. 22; මි. ප. 1.9.9), චිත්තො ගහපතී’’තිආදීසු (ධ. ප. අට්ඨ. 74) විය. චිත්තීකාතබ්බභූතං වත්ථු එතස්සාති චිත්තවත්ථු, තස්ස භාවො **චිත්තවත්ථුතා,** තෙන කාරණෙන චිත්තභාවමාහ. **චිත්තගොචරතායාති** චිත්තවිචිත්තවිසයතාය. **සම්පයුත්තධම්මචිත්තතායාති** රාගාදිසද්ධාදිසම්පයුත්තධම්මවසෙන චිත්තසභාවත්තා. තෙන චිත්තතාය චිත්තත්තමාහ. **විජානනට්ඨෙනාති** බුජ්ඣනට්ඨෙන. **අජ්ඣොසිතන්ති** අජ්ඣොසාභූතාය තණ්හාය ගහිතං. තෙනාහ **‘‘තණ්හායා’’**තිආදි. **පරාමසිත්වාති** ධම්මසභාවං අනිච්චතාදිං අතික්කමිත්වා පරතො නිච්චාදිතො ආමසිත්වා. **අට්ඨසතන්ති** අට්ඨාධිකං සතං. **නව මානාති** සෙය්‍යස්ස ‘‘සෙය්‍යොහමස්මී’’තිආදිනා ආගතා නවවිධමානා. බ්‍රහ්මජාලෙ ආගතා සස්සතවාදාදයො **ද්වාසට්ඨිදිට්ඨියො. එවන්ති** වුත්තාකාරෙන. යස්මා තණ්හාමානදිට්ඨිග්ගාහවසෙන පුථුජ්ජනෙන දළ්හග්ගාහං ගහිතං, තස්මා සො තත්ථ **නිබ්බින්දිතුං** නිබ්බිදාඤාණං උප්පාදෙතුං **න සමත්ථො.**

භික්ඛවෙති එත්ථ **ඉති**-සද්දො ආදිඅත්ථො, තෙන ‘‘වර’’න්ති එවමාදිකං සඞ්ගණ්හාති. ඉදං අනුසන්ධිවචනං **‘‘කස්මා ආහා’’**ති කථෙතුකාමතාය කාරණං පුච්ඡති. තෙනාහ **‘‘පඨමං හී’’**තිආදි. අස්සුතවතා පුථුජ්ජනෙන. **තෙනාති** භගවතා. **අයුත්තරූපං කතං** ‘‘නිබ්බින්දෙය්‍යා’’තිආදිනා ආදීනවස්ස විභාවිතත්තා. අරූපෙ පන තථා ආදීනවස්ස අවිභාවිතත්තා වුත්තං **‘‘අරූපං පරිග්ගහෙතුං යුත්තරූප’’**න්ති, යුත්තරූපං විය කතන්ති අධිප්පායො. **ගාහොති** තණ්හාමානදිට්ඨිග්ගාහො. **‘‘නික්ඛමිත්වා අරූපං ගතො’’**ති ඉදං භගවතා ආදීනවං දස්සෙත්වා රූපෙ ගාහො පටික්ඛිත්තො, න අරූපෙ, තස්මා ‘‘කාතබ්බො නු ඛො සො තත්ථා’’ති මිච්ඡාගණ්හන්තානං සො තතො රූපතො නික්ඛමිත්වා අරූපං ගතො විය හොතීති කත්වා වුත්තං. **තිට්ඨමානන්ති** තිට්ඨන්තං. ‘‘ආපජ්ජිත්වා විය හොතී’’ති සභාවෙන පවත්තමානං **‘‘පඨමවයෙ’’**තිආදිනා රූපස්ස භෙදං වයාදීහි විභජිත්වා දස්සෙති.

පාදස්ස උද්ධරණෙති යථා ඨපිතස්ස පාදස්ස උක්ඛිපනෙ. **අතිහරණන්ති** යථාඋද්ධතං යථාඨිතට්ඨානං අතික්කමිත්වා හරණං. **වීතිහරණන්ති** උද්ධතො පාදො යථාඨිතං පාදං යථා න සට්ටෙති, එවං ලොකං පස්සතො පරිණාමෙත්වා හරණං. **වොස්සජ්ජනන්ති** තථා පරපාදං වීතිසාරෙත්වා භූමියං නික්ඛිපනත්ථං අවොස්සජ්ජනං. **සන්නික්ඛෙපනන්ති** වොස්සජ්ජෙත්වා භූමියං සමං නික්ඛිපනං ඨපනං. **සන්නිරුජ්ඣනන්ති** නික්ඛිත්තස්ස සබ්බසො නිරුජ්ඣනං උප්පීළනං. **තත්ථ තත්ථෙවාති** තස්මිං තස්මිං පඨමවයාදිකෙ එව. අවධාරණෙන තෙසං කොට්ඨාසන්තරසඞ්කමනාභාවමාහ. **ඔධීති** භාවො, **පබ්බන්ති** සන්ධි. පඨමවයාදයො එව හෙත්ථ ඔධි පබ්බන්ති ච අධිප්පෙතා. **පටපටායන්තාති** ''පටපටා''ඉති කරොන්තා විය, තෙන තෙසං පවත්තික්ඛණස්ස ඉත්තරතං දස්සෙති. **එතන්ති** එතං රූපධම්මානං යථාවුත්තං තත්ථ තත්ථෙව භිජ්ජනං එවං වුත්තප්පකාරමෙව. **වට්ටිප්පදෙසන්ති** වට්ටියා පුලකං බරහං. තඤ්හි වට්ටියා පුලකං අනතික්කමිත්වාව සා දීපජාලා භිජ්ජති. **පවෙණිසම්බන්ධවසෙනාති** සන්තතිවසෙන.

රත්තින්ති රත්තියං. භුම්මත්ථෙ හෙතං උපයොගවචනං. **එවං පන අත්ථො න ගහෙතබ්බො** අනුප්පන්නස්ස නිරොධාභාවතො. **පුරිමපවෙණිතොති** රූපෙ වුත්තපවෙණිතො. **අනෙකානි චිත්තකොටිසතසහස්සානි උප්පජ්ජන්තීති** වුත්තමත්ථං ථෙරවාදෙන දීපෙතුං **''වුත්තම්පි චෙත''**න්තිආදි වුත්තං. **අඩ්ඪචූළන්ති** ථොකෙන ඌනං උපඩ්ඪං, තස්ස පන උපඩ්ඪං අධිකාරතො වාහසතස්සාති විඤ්ඤායති. ''අඩ්ඪචූද්දස''න්ති කෙචි, ''අඩ්ඪචතුත්ථ''න්ති අපරෙ. ''සාධිකං දියඩ්ඪසතං වාහා''ති දළ්හං කත්වා වදන්තීති වීමංසිතබ්බං. චතුනාළිකො තුම්බො. මහාරඤ්ඤතාය පවද්ධං වනං **පවනන්ති** ආහ **''පවනෙති මහාවනෙ''**ති. **තන්ති** පඨමං ගහිතසාඛං. **අයමත්ථොති** අයං භූමිං අනොතරිත්වා ඨිතසාඛාය එව ගහණසඞ්ඛාතො අත්ථො. එතදත්ථමෙව හි භගවා ''අරඤ්ඤෙ''ති වත්වාපි ''පවනෙ''ති ආහ.

අරඤ්ඤමහාවනං වියාති අරඤ්ඤට්ඨානෙ බ්‍රහාරඤ්ඤෙ විය. **ආරම්මණොලම්බනන්ති** ආරම්මණස්ස අවලම්බනං. **න වත්තබ්බං** ආරම්මණපච්චයෙන විනා අනුප්පජ්ජනතො. **එකජාතියන්ති** රූපාදිනීලාදිඑකසභාවං. ''දිස්සති, භික්ඛවෙ, ඉමස්ස චාතුමහාභූතිකස්ස කායස්ස ආචයොපි අපචයොපී''ති වදන්තෙන **රූපතො නීහරිත්වා අරූපෙ ගාහො පතිට්ඨාපිතො** නාම, ''වරං, භික්ඛවෙ, අස්සුතවා පුථුජ්ජනො''තිආදිං වදන්තෙන **අරූපතො නීහරිත්වා රූපෙ** ගාහො පතිට්ඨාපිතො නාම.

තන්ති ගාහං. **උභයතොති** රූපතො ච අරූපතො ච. **හරිස්සාමීති** නීහරිස්සාමි. **පරිවත්තෙත්වාති** මන්තං ජප්පිත්වා. **කණ්ණෙ ධුමෙත්වාති** කණ්ණෙ ධමෙත්වා. **අස්සාති** විසස්ස. **නිම්මථෙත්වාති** නිම්මද්දිත්වා, නීහරිත්වාති අධිප්පායො.

මග්ගොති ලොකුත්තරමග්ගො. ''නිබ්බින්ද''න්ති ඉමිනා බලවවිපස්සනා කථිතා.

අස්සුතවාසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. දුතියඅස්සුතවාසුත්තවණ්ණනා

62. පච්චයභාවෙන සුඛවෙදනාය හිතන්ති **සුඛවෙදනියං**. තෙනාහ **''සුඛවෙදනාය පච්චය''**න්ති. පච්චයභාවො ච උපනිස්සයකොටියා, න සහජාතකොටියා. තෙනාහ ''නනු චා''තිආදි. **ජවනවෙදනායාති** ජවනචිත්තසහගතාය වෙදනාය. **තං සන්ධායාති** තං උපනිස්සයපච්චයතං සන්ධාය. **එතන්ති** එතං ''සුඛවෙදනාය පච්චය''න්ති වචනං වුත්තං. **එසෙව නයොති** ඉමිනා ''නනු ච සොතසම්ඵස්සො සුඛවෙදනාය පච්චයො න හොතී''ති එවමාදිං අතිදිසති. සො සම්ඵස්සො ජාති උප්පත්තිට්ඨානං එතස්සාති **තජ්ජාතිකං,** වෙදයිතං. තං පන යස්මා තස්ස ඵස්සස්ස අනුච්ඡවිකමෙව හොති, තස්මා **තස්සාරුප්පං තස්ස ඵස්සස්ස අනුරූපන්ති ච අත්ථො** වුත්තො. **වුත්තනයෙනාති** ''සුඛවෙදනාය පච්චයො''තිආදිනා වුත්තවිධිඅනුසාරෙන. අධරාරණියං උත්තරාරණියා මන්තනවසෙන සට්ටනං ඉව සඞ්සට්ටනං ඵස්සෙන යුගග්ගාහො, තස්ස පන සට්ටනස්ස නිරන්තරප්පවත්තියා පිණ්ඩිතභාවො ඉධ සමොධානං, න කෙසඤ්චි ද්වින්නං තිණ්ණං වා සහාවට්ඨානන්ති වුත්තං **''සඞ්සට්ටනසම්පිණ්ඩනෙනාති අත්ථො''**ති. **අග්ගිචුණ්ණොති** විප්ඵුලිඞ්ගං. **වත්ථූති** චක්ඛාදිවත්ථු විසයසඞ්සට්ටනතො. ලබ්භමානොව ධම්මො සඞ්සට්ටනං විය ගය්හතීති වුත්තං **''සඞ්සට්ටනං විය ඵස්සො''**ති. **උස්මාධාතු විය වෙදනා** දුක්ඛසභාවත්තා.

දුතියඅස්සුතවාසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. පුත්තමංසූපමසුත්තවණ්ණනා

63. **වුත්තනයමෙවාති** හෙට්ඨා ආහාරවග්ගස්ස පඨමසුත්තෙ වුත්තනයමෙව. **ලාභසක්කාරෙනාති** ලාභසක්කාරසඞ්ඛාතාය අට්ඨුප්පත්තියාති කෙචි. ලාභසක්කාරෙ වා අට්ඨුප්පත්තියාති අපරෙ. යො හි ලාභසක්කාරනිමිත්තං පච්චයෙසු ගෙධෙන භික්ඛූනං අපච්චවෙක්ඛිතපරිභොගො ජාතො, තං අට්ඨුප්පත්තිං කත්වා භගවා ඉමං දෙසනං නික්ඛිපි. **යමකමහාමෙඝොති** හෙට්ඨා ඔලම්බනඋපරිඋග්ගමනවසෙන සතපටලසහස්සපටලො යුගළමහාමෙඝො.

තිට්ඨන්ති චෙව භගවති කත්ථචි නිබද්ධවාසං වසන්තෙ, චාරිකම්පි ගච්ඡන්තෙ අනුබන්ධන්ති ච. භික්ඛූනම්පි යෙභුය්‍යෙන කප්පසතසහස්සං තතො භිය්‍යොපි පූරිතදානපාරමිසඤ්චයත්තා තදා මහාලාභසක්කාරො උප්පජ්ජතීති වුත්තං **"එවං භික්ඛුසඞ්ඝස්සපී"**ති. **සක්කතොති** සක්කාරප්පත්තො. **ගරුකතොති** ගරුකාරප්පත්තො. **මානිතොති** බහුමතො මනසා පියායිතො ච. **පූජිතොති** මාලාදිපූජාය චෙව චතුපච්චයාභිපූජාය ච පූජිතො. **අපචිතොති** අපචායනප්පත්තො. යස්ස හි චත්තාරො පච්චයෙ සක්කත්වා සුඅභිසඞ්ඛතෙ පණීතපණීතෙ උපනෙන්ති, සො සක්කතො. යස්මිං ගරුභාවං පච්චුපට්ඨපෙත්වා දෙන්ති, සො ගරුකතො. යං මනසා පියායන්ති බහුමඤ්ඤන්ති, සො බහුමතො. යස්ස සබ්බමෙතං පූජාවසෙන කරොන්ති, සො පූජිතො. යස්ස අභිවාදනපච්චුට්ඨානඤ්ජලිකම්මාදිවසෙන පරමනිපච්චකාරං කරොන්ති, සො අපචිතො. භගවති භික්ඛුසඞ්ඝෙ ච ලොකො එවං පටිපන්නො. තෙන වුත්තං "තෙන ඛො පන සමයෙන...පෙ.... පරික්ඛාරාන"න්ති (උදා. 14; සං. නි. 2.70). **ලාභග්ගයසග්ගප්පත්තන්ති** ලාභස්ස ච යසස්ස ච අග්ගං උක්කංසං පත්තං.

පඨමාහාරවණ්ණනා

අස්සාති භගවතො. ධම්මසභාවචින්තාවසෙන පවත්තං සහොත්තප්පඤාණං **ධම්මසංවෙගො.** ධුවපටිසෙවනට්ඨානඤ්හෙතං සත්තානං, යදිදං ආහාරපරිභොගො, තස්මා න තත්ථ අපච්චවෙක්ඛණමත්තෙන පාරාජිකං පඤ්ඤපෙතුං සක්කාති අධිප්පායො. **ආහාරාති** "පච්චයා"තිආදිනා පුබ්බෙ ආහාරෙසු වුත්තවිධිං සන්ධාය ආහ **"ආහාරා"**තිආදි. ඉදානි තත්ථ කත්තබ්බං අත්ථවණ්ණනං සන්ධාය **"හෙට්ඨා වුත්තත්ථමෙවා"**ති වුත්තං.

ආදීනවන්ති දොසං. **ජායාති** භරියා. **පතීති** භත්තා. අපෙක්ඛාසද්දා චෙතෙ පිතාපුත්තසද්දා විය, පාළියං පන ආ-කාරස්ස රස්සත්තං සානුනාසිකඤ්ච කත්වා වුත්තං **"ජායම්පතිකා"**ති. සම්මා ඵලං වහතීති සම්බලං, සුඛාවහන්ති අත්ථො. තථා හි තං "පථෙ හිතන්ති පාථෙය්‍ය"න්ති වුච්චති. මග්ගස්ස කන්තාරපරියාපන්නත්තා වුත්තං **"කන්තාරභූතං මග්ග"**න්ති. දුල්ලභතාය තං උදකං තත්ථ තාරෙතීති කන්තාරං, නිරුදකං මහාවනං. රුළ්හීවසෙන ඉතරම්පි මහාවනං තථා වුච්චතීති ආහ **"චොරකන්තාර"**න්තිආදි. පරරාජූනං වෙරිආදීනඤ්ච වසෙන සප්පටිභයම්පි අරඤ්ඤං එත්ථෙව සඞ්ගහං ගච්ඡතීති වුත්තං **"පඤ්චවිධ"**න්ති.

සනසනට්ඨානතොති මංසස්ස බහලබහලං ථූලථූලං හුත්වා ඨිතට්ඨානතො. "තාදිසඤ්හි මංසං ගහෙත්වා සුක්ඛාපිතං **වල්ලූරං.** සූලෙ ආවුනිත්වා පක්කමංසං **සූලමංසං. විරළච්ඡායායං නිසීදිංසු** ගන්තුං අසමත්ථා හුත්වා. **ගොවතකුක්කුරවතදෙවතායාචනාදීහීති** ගොවතකුක්කුරවතාදිවතචරණෙහි චෙව දෙවතායාචනාදීහි පණිධිකම්මෙහි ච මහන්තං දුක්ඛං අනුභූතං.

යස්මා පන සාසනෙ සම්මාපටිපජ්ජන්තස්ස භික්ඛුනො ආහාරපරිභොගස්ස ඔපම්මභාවෙන තෙසං ජායම්පතිකානං පුත්තමංසපරිභොගො ඉධ භගවතා ආනීතො, තස්මාස්ස නානාකාරෙහි ඔපම්මත්තං විභාවෙතුං **"තෙසං සො පුත්තමංසාහාරො"**තිආදි ආරද්ධං. තත්ථ **සජාතිමංසතායාති** සමානජාතිකමංසභාවෙන, මනුස්සමංසභාවෙනාති අත්ථො. මනුස්සමංසඤ්හි කුලප්පසුතමනුස්සානං අමනුඤ්ඤං හොති අපරිචිතභාවතො ගාරය්හභාවතො ච, තතො එව ඤාතිආදිමංසතායාතිආදි වුත්තං. තරුණමංසතායාතිආදි පන සභාවතො අනභිසඞ්ඛාරතො ච අමනුඤ්ඤාති කත්වා වුත්තං. **අධූපිතතායාති** අධූපිතභාවතො. **මජ්ඣත්තභාවෙයෙව ඨිතා.** තතො එව **නිච්ඡන්දරාගපරිභොගෙ ඨිතාති** වුත්තං කන්තාරතො නිත්ථරණජ්ඣාසයතාය. ඉදානි යෙ ච තෙ අනපනීතාහාරො, න යාවදත්ථපරිභොගො විගතමච්ඡෙරමලතා සම්මොහාභාවො ආයතිං තත්ථ පත්ථනාභාවො සන්නිධිකාරාභාවො අපරිච්චජනමදත්ථාභාවො අහීළනා අවිවාදපරිභොගො චාති උපමායං ලබ්භමානා පකාරවිසෙසා, තෙ තථා නීහරිත්වා උපමෙය්‍යෙ යොජෙත්වා දස්සෙතුං **"න අට්ඨීන්හාරුචම්මනිස්සිතට්ඨානානී"**තිආදි වුත්තං. **තං කාරණන්ති** තං තෙසං ජායම්පතීනං යාවදෙව කන්තාරනිත්ථරණත්ථාය පුත්තමංසපරිභොගසඞ්ඛාතං කාරණං.

නිස්සන්දපාටිකුල්‍යතං පච්චවෙක්ඛන්තොපි කබළීකාරාහාරං පරිවීමංසති. **යථා තෙ ජායම්පතිකාතිආදිපි** ඔපම්මසංසන්දනං. "පරිභුඤ්ජිතබ්බො ආහාරො"ති පදං ආනෙත්වා සම්බන්ධිතබ්බං. එස නයො ඉතො පරෙසුපි. **අපටික්ඛිපිත්වාති** අනපනෙත්වා. **වට්ටකෙන විය කුක්කුටෙන විය චාති** විසදිසූදාහරණං. **ඔධිං අදස්සෙත්වාති** මහන්තග්ගහණවසෙන ඔධිං අකත්වා. **සීහෙන වියාති** සදිසූදාහරණං. සො කිර සපදානමෙව ඛාදති.

අගධිතඅමුච්ඡිතාදිභාවෙන පරිභුඤ්ජිතබ්බතො **"අමච්ඡරායිත්වා"**තිආදි වුත්තං. අබ්භන්තරෙ අත්තා නාම අත්ථීති දිට්ඨී **අත්තූපලද්ධි,** තංසහගතෙන සම්මොහෙන අත්තා ආහාරං පරිභුඤ්ජතීති. **සතිසම්පජඤ්ඤවසෙනපීති** "අසිතෙ පීතෙ ඛායිතෙ සායිතෙ සම්පජානකාරී හොතී"ති එත්ථ වුත්තසතිසම්පජඤ්ඤවසෙනපි.

"අහො වත මයං...පෙ.... ලභෙය්‍යා"න්ති පත්ථනං වා, "භිය්‍යො විය...පෙ.... න ලද්ධ"න්ති අනුසොචනං වා අකත්වාති යොජනා.

"සන්නිධිං න අකංසු, භූමියං වා නිඛණිංසු, අග්ගිනා වා ඣාපයිංසූ"ති න-කාරං ආනෙත්වා යොජනා. එවං සබ්බත්ථ.

පිණ්ඩපාතං වා අභිළෙන්තෙන දායකං වා අභිළෙන්තෙන පරිභුඤ්ජිතබ්බොති යොජනා. **ස පත්තපාණීති** සො පත්තහත්ථො. **නාවජානියාති** න අවජානියා. **අතිමඤ්ඤතීති** අතික්කමිත්වා මඤ්ඤති, අවජානාතීති අත්ථො.

‘‘තීහි පරිඤ්ඤාහි පරිඤ්ඤාතෙ’’ති වත්වා තාහි කබළීකාරාහාරස්ස පරිජානනවිධිං දස්සෙන්තො **‘‘කථ’’**න්තිආදිමාහ. තත්ථ **සවත්ථුකවසෙනාති** සසම්භාරවසෙන, සභාවතො පන රූපාහරණං ඔජමත්තං හොති. ඉදඤ්හි කබළීකාරාහාරස්ස ලක්ඛණං. කාමං රසාරම්මණං ජිව්හාපසාදෙ පටිහඤ්ඤති, තෙන පන අවිනාභාවතො සම්පත්තවිසයගාහිතාය ච ජිව්හාපසාදස්ස **‘‘ඔජට්ඨමකරූපං කත්ථ පටිහඤ්ඤතී’’**ති වුත්තං. **තස්සාති** ජිව්හාපසාදස්ස . **ඉමෙ ධම්මාති** ඉමෙ යථාවුත්තභූතුපාදායධම්මා. **තන්ති** රූපඛන්ධං. **පරිග්ගණ්හතොති** පරිග්ගණ්හන්තස්ස. **උප්පන්නා ඵස්සපඤ්චමකා ධම්මාති** සබ්බෙපි යෙ යථානිද්ධාරිතා, තෙහි සහප්පවත්තාව සබ්බෙපි ඉමෙ. **සරසලක්ඛණතොති** අත්තනො කිච්චතො ලක්ඛණතො ච. **තෙසං** නාමරූපභාවෙන වවත්ථපිතානං පඤ්චන්නං ඛන්ධානං පච්චයො විඤ්ඤාණං. ‘‘තස්ස සඞ්ඛාරා තෙසං අවිජ්ජා’’ති එවං උද්ධං ආරොහනවසෙන **පච්චයං**. අධොඔරොහනවසෙන පන සළායතනාදිකෙ **පරියෙසන්තො අනුලොමපටිලොමං පටිච්චසමුප්පාදං පස්සති**. සළායතනාදයොපි හි රූපාරූපධම්මානං යථාරහං පච්චයභාවෙන වවත්ථපෙතබ්බාති. **යාථාවතො දිට්ඨත්තාති** ‘‘ඉදං රූපං, එත්තකං රූපං, න ඉතො භිය්‍යො, ඉදං නාමං, එත්තකං නාමං, න ඉතො භිය්‍යො’’ති ච යථාභූතං දිට්ඨත්තා. අනිච්චානුපස්සනා, දුක්ඛානුපස්සනා, අනත්තානුපස්සනා, නිබ්බිදානුපස්සනා, විරාගානුපස්සනා, නිරොධානුපස්සනා, පටිනිස්සග්ගානුපස්සනාති ඉමාසං **සත්තන්නං අනුපස්සනානං වසෙන. සොති** කබළීකාරාහාරො. **තිලක්ඛණ…පෙ…. සඞ්ඛාතායාති** අනිච්චතාදීනං තිණ්ණං ලක්ඛණානං පටිවිජ්ඣනවසෙන ලක්ඛණවන්තසම්මසනවසෙන ච පවත්තඤාණසඞ්ඛාතාය. **පරිඤ්ඤාතො හොති** අනවසෙසතො නාමරූපස්ස ඤාතත්තා තප්පරියාපන්නත්තා ච ආහාරස්ස. තෙනාහ **‘‘තස්මිං යෙවා’’**තිආදි. **ඡන්දරාගාවකඩ්ඪනෙනාති** ඡන්දරාගස්ස පජහනෙන.

පඤ්ච කාමගුණා කාරණභූතා එතස්ස අත්ථීති **පඤ්චකාමගුණිකො**. තෙනාහ **‘‘පඤ්චකාමගුණසම්භවො’’**ති. එකිස්සා තණ්හාය පරිඤ්ඤා **එකපරිඤ්ඤා**. සබ්බස්ස පඤ්චකාමගුණිකස්ස රාගස්ස පරිඤ්ඤා, **සබ්බපරිඤ්ඤා**. තදුභයස්සපි මූලභූතස්ස ආහාරස්ස පරිඤ්ඤා **මූලපරිඤ්ඤා**. ඉදානි ඉමා තිස්සොපි පරිඤ්ඤායො විභාගෙන දස්සෙතුං **‘‘යො භික්ඛූ’’**තිආදි ආරද්ධං. **ජිව්හාද්වාරෙ එකරසතණ්හං පරිජානාතීති** ජිව්හාය රසං සායිත්වා ඉති පටිසඤ්චික්ඛති ‘‘යො යමෙත්ථ රසො, සො වත්ථුකාමවසෙන ඔජට්ඨමකරූපං හොති ජිව්හායතනං පසාදො. සො කිං නිස්සිතො? චතුමහාභූතනිස්සිතො. තංසහජාතො වණ්ණො ගන්ධො රසො ඔජා ජීවිතින්ද්‍රියන්ති ඉමෙ ධම්මා රූපක්ඛන්ධො නාම. යො තස්මිං රසෙ අස්සාදො, අයං රසතණ්හා. තංසහගතා ඵස්සාදයො ධම්මා චත්තාරො අරූපක්ඛන්ධා’’තිආදිවසෙන. සබ්බං අට්ඨකථායං ආගතවසෙන වෙදිතබ්බං. තෙනාහ **‘‘තෙන පඤ්චකාමගුණිකො රාගො පරිඤ්ඤාතොව හොතී’’**ති. තත්ථ **තෙනාති** යො භික්ඛු ජිව්හාද්වාරෙ රසතණ්හං පරිජානාති, තෙන. කථං පන එකස්මිං ද්වාරෙ තණ්හං පරිජානතො පඤ්චසු ද්වාරෙසු රාගො පරිඤ්ඤාතො හොතීති ආහ **‘‘කස්මා’’**තිආදි. **තස්සායෙවාති** තණ්හාය එව තණ්හාසාමඤ්ඤතො එකත්තනයවසෙන වුත්තං. **තත්ථාති** පඤ්චසු ද්වාරෙසු. **උප්පජ්ජනතොති** රූපරාගාදිභාවෙන උප්පජ්ජනතො. ලොභො එව හි තණ්හායනට්ඨෙන ‘‘තණ්හා’’තිපි, රජ්ජනට්ඨෙන ‘‘රාගො’’තිපි වුච්චති. තෙනාහ **‘‘සායෙව හී’’**තිආදි. ඉදානි වුත්තමෙවත්ථං **‘‘යථා’’**තිආදිනා උපමාය සම්පිණ්ඩෙති. **පඤ්චමග්ගෙ හනතොති** පඤ්චසු මග්ගෙසු සඤ්චරිත්තං කරොන්තෙන මග්ගගාමිනො හනන්තො ‘‘මග්ගෙ හනතො’’ති වුත්තො.

සබ්‍යඤ්ජනෙ පිණ්ඩපාතසඤ්ඤිතෙ භත්තසමූහෙ මනුඤ්ඤෙ රූපෙ රූපසද්දාදයො ලබ්භන්ති, තත්ථ පඤ්චකාමගුණරාගස්ස සම්භවං දස්සෙතුං **‘‘කථ’’**න්තිආදි වුත්තං. **සතිසම්පජඤ්ඤෙන පරිග්ගහෙත්වාති** සබ්බභාගියෙන කම්මට්ඨානපරිපාලකෙන පරිග්ගහෙත්වා. **නිච්ඡන්දරාගපරිභොගෙනාති** මග්ගාධිගමසිද්ධෙන නිච්ඡන්දරාගපරිභොගෙන පරිභුත්තෙ. **සොති** කාමගුණිකො රාගො.

තස්මිං සතීති කබළීකාරාහාරෙ සති. **තස්සාති** පඤ්චකාමගුණිකරාගස්ස. **උප්පත්තිතොති** උප්පජ්ජනතො. න හි ආහාරාලාභෙන ජිඝච්ඡාදුබ්බල්‍යපරෙතස්ස කාමපරිභොගිච්ඡා සම්භවති. **උපනිජ්ඣානචිත්තන්ති** රාගවසෙන අඤ්ඤමඤ්ඤං ඔලොකනචිත්තං.

නත්ථි තං සංයොජනන්ති පඤ්චවිධම්පි උද්ධම්භාගියසංයොජනං සන්ධාය වුත්තං. තෙනාහ **‘‘තෙන රාගෙන… පෙ…. නත්ථී’’**ති. **තෙනාති** කාමරාගෙන. **එත්තකෙනාති** යථාවුත්තාය දෙසනාය. **කථෙතුං වට්ටතීති** ඉමං පඨමාහාරකථං කථෙන්තෙන ධම්මකථිකෙන.

පඨමාහාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

දුතියාහාරවණ්ණනා

දුතියෙති දුතියෙ ආහාරෙ. **උද්දාලිතචම්මාති** උප්පාටිතචම්මා, සබ්බසො අපනීතචම්මාති අත්ථො. **න සක්කොති** දුබ්බලභාවතො, තථා හි ඉත්ථී ‘‘අබලා’’ති වුච්චති. **සිලාකුට්ටාදීනන්ති ආදි-**සද්දෙන ඉට්ඨකකුට්ටමත්තිකාකුට්ටාදීනං

සඞ්ගහො. **උණ්ණනාභීති** මක්කටකං. **සරබූති** සරගොළිකා . **උච්චාලිඞ්ගපාණකා** නාම ලොමසා පාණකා. **ආකාසනිස්සිතාති** ආකාසචාරිනො. **ලුඤ්චිත්වාති** උප්පාටෙත්වා.

තිස්සො පරිඤ්ඤාති හෙට්ඨා වුත්තා ඤාතපරිඤ්ඤාදයො තිස්සො පරිඤ්ඤා. **තම්මූලකත්තාති** ඵස්සමූලකත්තා. **දෙසනා යාව අරහත්තා කථිතා** සබ්බසො වෙදනාසු පරිඤ්ඤාතාසු කිලෙසානං ලෙසස්සපි අභාවතො.

දුතියාහාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

තතියාහාරවණ්ණනා

අඞ්ගාරකාසුන්ති අඞ්ගාරරාසිං. **චුණන්තීති** අත්තනො උපරි සයමෙව ආකිරන්තීති අත්ථො. තෙනාහ ''නරා රුදන්තා පරිදඩ්ඪගත්තා''ති. **නරාති** පුරිසාති අත්ථො, න මනුස්සා. **භයඤ්හි මං වින්දතීති** භයස්ස වසෙන කරොන්තො භයං ලභති නාම. **සන්තරමානොවාති** සුට්ඨු තරමානො එව හුත්වා. පොරිසං වුච්චති පුරිසප්පමාණං, තස්මා **අතිරෙකපොරිසා** පුරිසප්පමාණතො අධිකා. තෙනාහ **''පඤ්චරතනප්පමාණා''**ති. **අජ්ජාති** කාසුයා. **තදභාවෙති** තෙසං ජාලාධූමානං අභාවෙ. **ආරකාවස්සාති** ආරකා එව අස්ස.

අඞ්ගාරකාසු විය තෙභූමකවට්ටං එකාදසන්නං අග්ගීනං වසෙන මහාපරිළාහතො. **ජීවි...පෙ.... පුථුජ්ජනො** තෙහි අග්ගීහි දහිතබ්බතො. **ද්වෙ බල...පෙ.... කම්මං** අනිච්ඡන්තස්සෙව තස්ස වට්ටදුක්ඛෙ පාතනතො. ආයූහනූපකඩ්ඪනානං කාලභෙදො න චින්තෙතබ්බො එකන්තභාවිනො ඵලස්ස නිප්ඵාදිතත්තාති ආහ **''කම්මං හී''**තිආදි.

ඵස්සෙ වුත්තනයෙනෙවාති තත්ථ ''ඵස්සො සඞ්ඛාරක්ඛන්ධො''ති වුත්තං, ඉධ ''මනොසඤ්චෙතනා සඞ්ඛාරක්ඛන්ධො''ති වත්තබ්බං. සෙසං **වුත්තනයමෙවාති**. ''තණ්හාපච්චයා උපාදානං, උපාදානපච්චයා භවො''ති වචනතො මනොසඤ්චෙතනාය තණ්හා මූලකාරණන්ති ආහ **''තණ්හාමූලකත්තා මනොසඤ්චෙතනායා''**ති. තෙනාහ **''න හී''**තිආදි. කෙචි පන යස්මා මනොසඤ්චෙතනාය ඵලභූතං වෙදනං පටිච්ච තණ්හා උප්පජ්ජති, තස්මා එවං වුත්තන්ති වදන්ති.

තතියාහාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

චතුත්ථාහාරවණ්ණනා

අනිට්ඨපාපනවසෙන තංසමඞ්ගීපුග්ගලං ආගච්ඡතීති ආගු, පාපං, තං චරති සීලෙනාති **ආගුචාරී**. තෙනාහ **''පාපචාරි''**න්ති.

රාජා විය කම්මං පරමිස්සරභාවතො. **ආගුචාරී පුරිසො විය...පෙ.... පුථුජ්ජනො** දුක්ඛවත්ථුභාවතො. ආදින්නප්පහාරවණානි **තීණි සත්තිසතානි විය** පුථුජ්ජනස්ස ආතුරමානමහාදුක්ඛපතිට්ඨං පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණං. තෙනාහ **සත්ති...පෙ.... දුක්ඛන්ති**.

තම්මූලකත්තාති පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණමූලකත්තා ඉතො පරං පවත්තනාමරූපස්ස.

චතුත්ථාහාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පුත්තමංසූපමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. අත්ථිරාගසුත්තවණ්ණනා

64. චතුත්ථෙ **සොති** ලොභො. **රඤ්ජනවසෙනාති** රඞ්ගජාතං විය තස්ස චිත්තස්ස අනුරඤ්ජනවසෙන. **නන්දනවසෙනාති** සප්පීතිකතාය ආරම්මණස්ස අභිනන්දනවසෙන. **තණ්හායනවසෙනාති** විසයකත්තුකාමතාය වසෙන. එකො එව හි ලොභො පවත්තිආකාරවසෙන තථා වුත්තො. **පතිට්ඨිතන්ති** ලද්ධසභාවං. **තත්ථාති** වට්ටෙ. ආහාරෙති කෙචි. **විඤ්ඤාණන්ති** අභිසඞ්ඛාරවිඤ්ඤාණං. **විරුළ්හන්ති** ඵලනිබ්බත්තියා විරුළ්හිප්පත්තං. තෙනාහ **''කම්මං ජවාපෙත්වා''**තිආදි. තත්ථ **ජවාපෙත්වාති** ඵලං ගාහාපෙත්වා. අභිසඞ්ඛාරවිඤ්ඤාණඤ්හි අත්තනා සහජාතානං සහජාතාදිපච්චයෙහි චෙව ආහාරපච්චයෙන ච පච්චයො හුත්වා තස්ස අත්තනො ඵලුප්පාදනෙ සාමත්ථියතත්තා විරුළ්හිප්පත්තං. තෙනාහ ''කම්මං සන්තානෙ ලද්ධභාවං විරුළ්හිප්පත්තඤ්චස්ස හොතී''ති. වට්ටකථා එසාති කත්වා **''යත්ථාති තෙභූමකවට්ටෙ භුම්ම''**න්ති වුත්තං. **සබ්බත්ථාති** සබ්බෙසු. **පුරිමපදෙ එතං භුම්මන්ති** ''යත්ථ තත්ථා''ති ආගතං එතං භුම්මවචනං පුරිමස්මිං පුරිමස්මිං පදෙ විසයභූතෙ. තඤ්හි ආරබ්භ එතං ''යත්ථ තත්ථා''ති භුම්මවචනං

වුත්තං. **ඉමස්මිං විපාකවට්ටෙති** පච්චුප්පන්නෙ විපාකවට්ටෙ. ආයතිං වට්ටහෙතුකෙ සඞ්ඛාරෙ සන්ධාය වුත්තං ''යත්ථ අත්ථි ආයතිං පුනබ්භවාභිනිබ්බත්තී''ති වචනතො . **පුනබ්භවාභිනිබ්බත්තීති** ච පටිසන්ධි අධිප්පෙතාති වුත්තං ''යත්ථ අත්ථි ආයතිං පුනබ්භවාභිනිබ්බත්ති, අත්ථි තත්ථ ආයතිං ජාතිජරාමරණ''න්ති. **ජාතීති** චෙත්ථ මාතුකුච්ඡිතො නික්ඛමනං අධිප්පෙතං. **යස්මිං ඨානෙති** යස්මිං කාරණෙ සති.

කාරණඤ්චෙත්ථ සඞ්ඛාරා වෙදිතබ්බා. තෙ හි ආයතිං පුනබ්භවාභිනිබ්බත්තියා හෙතු, තණ්හාඅවිජ්ජායො, කාලගතිආදයො ච කම්මස්ස සම්භාරා. කෙචි පන කිලෙසවට්ටකම්මගතිකාලා චාති අධිප්පායෙන ''කාලගතිආදයො ච කම්මස්ස සම්භාරා''ති වදන්ති. තංතංභවපත්ථනාය තථා තථා ගතො තිවිධො භවොව **තෙභූමකවට්ටං**. තෙනාහ ''යත්ථාති තෙභූමකවට්ටෙ''ති. තථා චාහ **''සසම්භාරකකම්මං භවෙසු රූපං සමුට්ඨාපෙතී''**ති. **රූපන්ති** අත්තභාවං.

සඞ්ඛිපිත්වාති භිසු අකත්වා විඤ්ඤාණෙන එකසඞ්ඛෙපං කත්වාති අත්ථො. **එකො සන්ධීති** එකො හෙතුඵලසන්ධි. **විපාකවිධින්ති** සළායතනාදිකං වෙදනාවසානං විපාකවිධිං. ''නාමරූපෙන සද්ධි''න්ති පදං ආනෙත්වා සම්බන්ධො. **නාමරූපෙනාති** වා සහයොගෙ කරණවචනං. ඉධ **එකො සන්ධීති** එකො හෙතුඵලසන්ධි. **ආයතිභවස්සාති** ආයතිං උපපත්තිභවස්ස. තෙන චෙත්ථ එකො සන්ධි හෙතුඵලසන්ධි වෙදිතබ්බො.

ඛීණාසවස්ස අග්ගමග්ගාධිගමනතොව පවත්තකම්මස්ස මග්ගෙන සහායවෙකල්ලස්ස කතත්තා අවිජ්ජමානං. **සූරියරස්මිසමන්ති** තතො එව වුත්තනයෙනෙව අප්පතිට්ඨිතසූරියරස්මිසමං. **සාති** රස්මි. **කායාදයොති** කායද්වාරාදයො. **කතකම්මන්ති** පච්චයෙහි කතභාවං උපාදාය වුත්තං, න කම්මලක්ඛණපත්තතො. තෙනාහ **''කුසලාකුසලං නාම න හොතී''**ති. **කිරියමත්තෙති** අවිපාකධම්මත්තා කායිකාදිපයොගමත්තෙ ඨත්වා. **අවිපාකං හොති** තෙසං අවිපාකධම්මත්තා.

අත්ථිරාගසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. නගරසුත්තවණ්ණනා

65. පඤ්චමසුත්තෙ ''පුබ්බෙව මෙ, භික්ඛවෙ, සම්බොධා''තිආදි හෙට්ඨා සංවණ්ණිතමෙවාති අවුත්තමෙව සංවණ්ණෙතුං **''නාමරූපෙ ඛො සතී''**ති ආරද්ධො . තත්ථ ද්වාදසපදිකෙ පටිච්චසමුප්පාදෙ ඉමස්මිං සුත්තෙ යානි ද්වෙ පදානි අග්ගහිතානි, තෙසං අග්ගහණෙ කාරණං පුච්ඡිත්වා විස්සජ්ජෙතුකාමො තෙසං ගහෙතබ්බකාරණං තාව දස්සෙන්තො **''එත්ථා''**තිආදිමාහ. පච්චක්ඛභූතං පච්චුප්පන්නං භවං පඨමං ගහෙත්වා තදනන්තරං අනාගතස්ස ''දුතිය''න්ති ගහණෙ අතීතො තතියො හොතීති ආහ **''අවිජ්ජාසඞ්ඛාරා හි තතියො භවො''**ති. නනු චෙත්ථ අනාගතස්ස භවස්ස ගහණං න සම්භවති පච්චුප්පන්නභවවසෙන අභිනිවෙසස්ස ජොතිතත්තාති? සච්චමෙතං, කාරණෙ පන ගහිතෙ ඵලං ගහිතමෙව හොතීති තථා වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. අපිචෙත්ථ අනාගතො අද්ධා අත්ථතො සඞ්ගහිතො එව යතො ''නාමරූපපච්චයා සළායතන''න්තිආදිනා අනාගතද්ධසංගාහිතා දෙසනා පවත්තා, චතුවොකාරවසෙන විඤ්ඤාණපච්චයා නාමන්ති විසෙසො අත්ථි. තස්මා **''පඤ්චවොකාරවසෙනා''**ති වුත්තං. **තෙහීති** අවිජ්ජාසඞ්ඛාරෙහි ආරම්මණභූතෙහි. **අයං විපස්සනාති** අද්ධාපච්චුප්පන්නවසෙන උදයබ්බයං පස්සන්තස්ස පවත්තවිපස්සනා. **න සටීයතීති** න සම්ජ්ඣති. **මහා…පෙ…. අභිනිවිට්ඨයොති** න සටනෙ කාරණමාහ, හෙට්ඨා ගහිතත්තා පාටියෙක්කං සම්මසනීයං න හොතීති අධිප්පායො.

අදිට්ඨෙසූති අනවබුද්ධෙසු. චතුසච්චස්ස අනුබොධෙන න භවිතබ්බන්ති ආහ **''න සක්කා බුද්ධෙන භවිතු''**න්ති. **ඉමිනාති** මහාසත්තෙන. **තෙති** අවිජ්ජාසඞ්ඛාරා. **භවඋපාදානතණ්හාවසෙනාති** භවඋපාදානතණ්හාදස්සනවසෙන. **දිට්ඨාව** ''තංසහගතා''ති සමානයොගක්ඛමත්තා. **න පරභාගං ඛනෙයා** අත්තනා ඉච්ඡිතස්ස ගහිතත්තා පරභාගෙ අඤ්ඤස්ස අභාවතො ච. තෙනාහ **''කස්සචි නත්ථීතායා''**ති. **පටිනිවත්තෙසීති** පටිසංහරි. පටිනිවත්තනෙ පන කාරණං දස්සෙතුං **''තදෙත''**න්තිආදි වුත්තං. **අභින්නට්ඨානන්ති** අඛණ්ඩිතට්ඨානං.

පච්චයතොති හෙතුතො, සඞ්ඛාරතොති අත්ථො. ''කිම්හි නු ඛො සති ජරාමරණං හොතී''තිආදිනා හෙතුපරම්පරවසෙන ඵලපරම්පරාය කිත්තමානාය, කිම්හි නු ඛො සති විඤ්ඤාණං හොතීති ච විචාරණාය සඞ්ඛාරෙ ඛො සති විඤ්ඤාණස්ස විසෙසතො කාරණභූතො සඞ්ඛාරො අග්ගහිතො, තතො විඤ්ඤාණං පටිනිවත්තති නාම, න සබ්බපච්චයතො. තෙනෙවාහ ''නාමරූපෙ ඛො සති විඤ්ඤාණං හොතී''ති. කිං නාම හෙත්ථ සහජාතාදිවසෙනෙව පච්චයභූතං අධිප්පෙතං, න කම්මූපනිස්සයවසෙන පච්චුප්පන්නවසෙන අභිනිවෙසස්ස ජොතිතත්තා. **ආරම්මණතොති** අවිජ්ජාසඞ්ඛාරසඞ්ඛාතආරම්මණතො, අතීතභවසඞ්ඛාතආරම්මණතො. අතීතද්ධපරියාපන්නා හි අවිජ්ජාසඞ්ඛාරා. තතො පටිනිවත්තමානං විඤ්ඤාණං අතීතභවොපි පටිනිවත්තති නාම. **උභයම්පීති** පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණං විපස්සනාවිඤ්ඤාණම්පි. **නාමරූපං න අතික්කමතීති** පච්චයභූතං ආරම්මණභූතඤ්ච නාමරූපං න අතික්කමති තෙන විනා අවත්තනතො. තෙනාහ **''නාමරූපතො පරං න ගච්ඡතී''**ති. **විඤ්ඤාණෙ නාමරූපස්ස පච්චයෙ හොන්තෙති** පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණෙ නාමරූපස්ස පච්චයෙ හොන්තෙ. **නාමරූපෙ විඤ්ඤාණස්ස පච්චයෙ හොන්තෙති** නාමරූපෙ පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණස්ස පච්චයෙ හොන්තෙ. චතුවොකාරපඤ්චවොකාරභවවසෙන යථාරහං යොජනා වෙදිතබ්බා.

ද්වීසුපි අඤ්ඤමඤ්ඤං පච්චයෙසු හොන්තෙසූති පන පඤ්චවොකාරභවවසෙන. **එත්තකෙනාති** එවං විඤ්ඤාණනාමරූපානං අඤ්ඤමඤ්ඤං උපත්ථම්භවසෙන පවත්තියා. **ජායෙථ වා උපපජ්ජෙථ වාති** ‘‘සත්තො ජායති උපපජ්ජතී’’ති සමඤ්ඤා හොති විඤ්ඤාණනාමරූපවිනිමුත්තස්ස සත්තපඤ්ඤත්තියා උපාදානභූතස්ස ධම්මස්ස අභාවතො. තෙනාහ **‘‘ඉතො හී’’**තිආදි. **එතදෙවාති** ‘‘විඤ්ඤාණං නාමරූප’’න්ති එතං ද්වයමෙව.

අපරාපරචුතිපටිසන්ධීහීති අපරාපරචුතිපටිසන්ධිදීපකෙහි ‘‘චවති, උපපජ්ජතී’’ති ද්වීහි පදෙහි. **පඤ්ච පදානීති** ‘‘ජායෙථ වා’’තිආදීනි පඤ්ච පදානි. නනු තත්ථ පඨමතතියෙහි චතුත්ථපඤ්චමානි අත්ථතො අභින්නානීති? සච්චං, විඤ්ඤාණනාමරූපානං අපරාපරුප්පත්තිදස්සනත්ථං එවං වුත්තං. තෙනාහ **‘‘අපරාපරචුතිපටිසන්ධීහී’’**ති. **එත්තාවතාති** වුත්තමෙවත්ථන්ති යො ‘‘එත්තාවතා’’ති පදෙන පුබ්බෙ වුත්තො, තමෙව යථාවුත්තමත්ථං ‘‘යදිද’’න්තිආදිනා නියාතෙන්තො පුන වත්වා. **අනුලොමපච්චයාකාරවසෙනාති** පච්චයධම්මදස්සනපුබ්බකපච්චයුප්පන්නධම්මදස්සනවසෙන. පච්චයධම්මානඤ්හි අත්තනො පච්චයුප්පන්නස්ස පච්චයභාවො ඉදප්පච්චයතා පච්චයාකාරො, සො ච ‘‘අවිජ්ජාපච්චයා සඞ්ඛාරා’’තිආදිනා වුත්තො සඞ්ඛාරුප්පත්තියා අනුලොමනතො අනුලොමපච්චයාකාරො, තස්ස වසෙන.

ආපතොති පරිඛාගතඋදකතො. ද්වාරසම්පත්තියා තත්ථ වසන්තානං පවෙසනනිග්ගමනඵාසුතාය උපභොගපරිභොගවත්ථුසම්පත්තියා සරීරචිත්තසුඛතාය නගරස්ස මනුඤ්ඤතාති වුත්තං **‘‘සමන්තා …පෙ…. රමණීය’’**න්ති. පුබ්බෙ සුඤ්ඤභාවෙන අරඤ්ඤසදිසං හුත්වා ඨිතං ජනවාසං කරොන්තෙ නගරස්ස ලක්ඛණප්පත්තං හොතීති වුත්තං **‘‘තං අපරෙන සමයෙන ඉද්ධඤ්චෙව අස්ස ඵීතඤ්චා’’**ති.

‘‘පුබ්බෙව ඛො පනස්ස කායකම්මං වචීකම්මං ආජීවො ච සුපරිසුද්ධො’’ති වචනතො තීහි විරතීහි සද්ධිං පුබ්බභාගමග්ගොපි අට්ඨඞ්ගිකවොහාරං ලද්ධුං අරහතීති වුත්තං **‘‘අට්ඨඞ්ගිකස්ස විපස්සනාමග්ගස්සා’’**ති. **විපස්සනාය චිණ්ණන්තෙති** විපස්සනාය සඤ්චරිතතාය තත්ථ තත්ථ තාය විපස්සනාය තීරිතෙ පරියෙසිතෙ. **ලොකුත්තරමග්ගදස්සනන්ති** අනුමානාදිවසෙන ලොකුත්තරමග්ගස්ස දස්සනං. තථා හි නිබ්බානනගරස්ස දස්සනං දට්ඨබ්බං. **දිට්ඨකාලොති** අධිගමවසෙන දිට්ඨකාලො. මග්ගඵලවසෙන උප්පන්නා **පරොපණ්ණාස** අනවජ්ජධම්මා, පච්චවෙක්ඛණඤාණං පන තෙසං වවත්ථාපකං. යාපෙත්වාති **චරාපෙත්වා.**

අවත්තමානකට්ඨෙනාති බුද්ධසුඤ්ඤෙ ලොකෙ කස්සචි සන්තානෙ අප්පවත්තනතොව උප්පාදාදිවසෙන වත්තමානවසෙන. තථා හි භගවා ‘‘අනුප්පන්නස්ස මග්ගස්ස උප්පාදෙතා, අසඤ්ජාතස්ස සඤ්ජනෙතා’’තිආදිකෙහි ථොමිතො. පුබ්බකෙහි මහෙසීහි පටිපන්නො හි අරියමග්ගො ඉතරෙහි අන්තරා කෙහිචි අවළඤ්ජිතොති වුත්තං **‘‘අවළඤ්ජනට්ඨෙන පුරාණමග්ගො’’**ති. **ඣානස්සාදෙනාති** ඣානසුඛෙන ඣානපීතියා. **සුභික්ඛං** පණීතධම්මාමතතාය තිත්තිආවහං. **පුප්ඵිතං** උපසොභිතං. **යාව දසසහස්සචක්කවාළෙති** වුත්තං ‘‘එකිස්සා ලොකධාතුයා’’ති පරිච්ඡින්නබුද්ධඛෙත්තත්තා. තස්ස අත්ථිතාය හි පරිච්ඡෙදො අත්ථි. **එතස්මිං අන්තරෙති** එතස්මිං ඔකාසෙ.

නගරසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. සම්මසසුත්තවණ්ණනා

66. ඡට්ඨෙ **අස්සාති** භගවතො. සණ්හසුඛුමධම්මපරිදීපනතො **සුඛුමා**. තීහි ලක්ඛණෙහි අඞ්කියත්තා **තිලක්ඛණාහතා,** අනිච්චාදිලක්ඛණපරිදීපිනීති අත්ථො. අරියධම්මාධිගමස්ස උපනිස්සයභූතෙන හෙතුනා **සහෙතුකා.** තිහෙතුකපටිසන්ධිපඤ්ඤාය පාටිහාරියපඤ්ඤාය ච අත්ථිතාය **පඤ්ඤවන්තො** න කෙවලං අජ්ඣත්තිකඅඞ්ගසම්පත්තියෙව, බාහිරඞ්ගසම්පත්තිපි නෙසමත්ථීති දස්සෙතුං **‘‘සිනිද්ධානී’’**තිආදි වුත්තං. **අබ්භන්තරන්ති** අජ්ඣත්තං. **පච්චයසම්මසනන්ති** පච්චයුප්පන්නානං පච්චයවීමංසං.

ආරම්භානුරූපා අනුසන්ධි **යථානුසන්ධි. න ගතාති** න සම්පත්තා. **අසම්භින්නපදන්ති** අවොමිස්සකපදං, අඤ්ඤත්ථ එවං අනාගතං වාක්‍යන්ති අත්ථො. තෙනාහ **‘‘අඤ්ඤත්ථ හි එවං වුත්තං නාම නත්ථී’’**ති. එවන්ති ‘‘තෙනහානන්දා’’ති එකවචනං, ‘‘සුණාථ මනසි කරොථා’’ති බහුවචනං කත්වා **වුත්තං නාම නත්ථීති** අත්ථො. කෙචි පන ‘‘තෙනහානන්දා’’ති ඉධාපි බහුවචනමෙව කත්වා පඨන්ති ‘‘සාධු අනුරුද්ධා’’තිආදීසු විය. **උපධීති අධිප්පෙතං** උපධියති එත්ථ දුක්ඛන්ති. **උප්පජ්ජති** උප්පාදක්ඛණං උදයං පටිලභති ‘‘පාකටභාවො ඨිතිකො, අත්තලාභො උදයො’’ති. **නිවිසති** නිවෙසං ඔකාසං පටිලභති. එකවාරමෙව හි උප්පන්නමත්තස්ස ධම්මස්ස දුබ්බලත්තෙන ඔකාසෙ විය පතිට්ඨහනං නත්ථි, පුනප්පුනං ආරම්මණෙ පවත්තමානං නිවිට්ඨං පතිට්ඨිතං නාම හොති. තෙනාහ **‘‘නිවිසතීති පුනප්පුනං පවත්තිවසෙන පතිට්ඨහතී’’**ති.

පියසභාවන්ති පියායිතබ්බජාතිකං. **මධුරසභාවන්ති** ඉට්ඨජාතිකං. **අභිනිවිට්ඨාති** තණ්හාභිනිවෙසෙන ඔතිණ්ණා. **සම්පත්තියන්ති** භවසම්පත්තියං. **නිමිත්තග්ගහණානුසාරෙනාති** පටිබිම්බග්ගහණානුසාරෙන. කණ්ණස්ස ඡිද්දපදෙසං **රජතනාළිකං විය,** කණ්ණබද්ධං පන පාමඞ්ගසුත්තං විය. තුඞ්ගා උච්චා දීඝා නාසිකා **තුඞ්ගනාසා.** එවං ලද්ධවොහාරං

අත්තනො **සානං**. ‘‘ලද්ධවොහාරා’’ති වා පාඨො. තස්මිං සති තුඞ්ගා නාසා යෙසං තෙ තුඞ්ගනාසා. එවං ලද්ධවොහාරා සත්තා අත්තනො සානන්ති යොජනා වණ්ණසණ්ඨානතො **රත්තකම්බලපටලං විය**. සම්ඵස්සතො **මුදුසිනිද්ධං** කිච්චතො **සිනිද්ධමධුරරසදං. සාලලට්ඨීන්**ති සාලක්ඛන්ධං.

අද්දසංසූති පස්සිංසු. **එවං වුත්තන්**ති ‘‘කංසෙ’’ති එවං වුත්තං අධිට්ඨානවොහාරෙන.

සම්පත්තින්ති වණ්ණාදිගුණං. **ආදීනවන්**ති මරණග්ගතතො.

සත්තුපානීයෙනාති සත්තුං පක්ඛිපිත්වා ආලොලිතපානීයෙන. **චත්තාරි පානානි විය චත්තාරො මග්ගා** තණ්හාපිපාසාවූපසමනතො.

සම්මසසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. නළකලාපීසුත්තවණ්ණනා

67. සත්තමෙ **කස්මා පුච්ඡතී**ති මහාකොට්ඨිකත්ථෙරො සයං තත්ථ නික්කඞ්ඛො සමානො කස්මා පුච්ඡතීති අධිප්පායො. **අජ්ඣාසයජානනත්ථ**න්ති ඉදම්පි තස්ස මහාසාවකස්ස පරචිත්තජානනෙන අප්පාටිහීරං සියා, තෙන තං අපරිතුස්සන්තො **‘‘අපිචා’’**තිආදිමාහ. තත්ථ **ද්වෙ අග්ගසාවකා**ති සීලාදිගුණෙහි උත්තමසාවකාති අත්ථො, න හි මහාකොට්ඨිකත්ථෙරො අග්ගසාවකලක්ඛණප්පත්තො, අථ ඛො මහාසාවකලක්ඛණප්පත්තො. **ඉදානෙව ඛො මයන්**තිආදි හෙට්ඨා පච්චයුප්පන්නං අනාලොළෙන්තෙන දස්සෙත්වා දෙසනා ආහටා, න අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයතාවසෙන, ඉධ පන යෙනාධිප්පායෙන තං ආලොළෙත්වා නිවත්තෙත්වා කථිතං මහාථෙරෙන, තමෙවස්ස අධිප්පායං තෙනෙව පකාසෙතුකාමො මහාකොට්ඨිකත්ථෙරො ආහ ‘‘ඉදානෙව ඛො මය’’න්තිආදි. තෙනාහ **‘‘ඉදං ථෙරො’’**තිආදි.

එත්තකෙ ඨානෙති ‘‘කිං නු ඛො ආවුසො’’තිආදිනා පඨමාරම්භතො පට්ඨාය යාව ‘‘නිරොධො හොතී’’ති පදං, එත්තකෙ ඨානෙ. අවිජ්ජාසඞ්ඛාරෙ අග්ගහෙත්වා ‘‘නාමරූපපච්චයා විඤ්ඤාණ’’න්ති දෙසනාය පවත්තත්තා **‘‘පච්චයුප්පන්නපඤ්චවොකාරභවවසෙන දෙසනා කථිතා’’**ති වුත්තං. ‘‘ඵලෙ ගහිතෙ කාරණං ගහිතමෙවා’’ති විඤ්ඤාණෙ ගහිතෙ සඞ්ඛාරා, තෙසඤ්ච කාරණභූතා අවිජ්ජා ගහිතා එව හොතීති වුත්තං **‘‘හෙට්ඨා විස්සජ්ජිතෙසු ද්වාදසසු පදෙසූ’’**ති. **එකෙකස්මින්**ති එකෙකස්මිං පදෙ. **තිණ්ණං තිණ්ණං වසෙනා**ති ‘‘නිරොධාය ධම්මං දෙසෙසි, නිරොධාය පටිපන්නො හොති, නිරොධා අනුපාදාවිනිමුත්තො හොතී’’ති එවමාගතානං තිණ්ණං තිණ්ණං වාරානං වසෙන. ‘‘අට්ඨාරසහි වත්ථූහී’’තිආදීසු (මහාව. 468) විය ඉධ වත්ථුසද්දො කාරණපරියායොති ආහ **‘‘ඡත්තිංසාය කාරණෙහී’’**ති. **පඨමො** අනුමොදනාවිධි. **ධම්මකථිකගුණො**ති විපස්සනාවිසයො අභෙදොපචාරෙන වුත්තො. සෙසද්වයෙසුපි එසෙව නයො. **දුතියො** අනුමොදනා, **තතියං** අනුමොදනන්ති අභිධෙය්‍යානුරූපං වත්තබ්බං. **දෙසනාසම්පත්ති කථිතා** ‘‘නිබ්බිදාය…පෙ…. ධම්මං දෙසෙතී’’ති වුත්තත්තා. **සෙක්ඛභූමි** කථිතා ‘‘නිබ්බිදාය…පෙ…. පටිපන්නො හොතී’’ති වුත්තත්තා. **අසෙක්ඛභූමි** කථිතා ‘‘නිබ්බිදා …පෙ…. අනුපාදාවිමුත්තො හොතී’’ති වුත්තත්තා.

නළකලාපීසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. කොසම්බිසුත්තවණ්ණනා

68. අට්ඨමෙ **පරස්ස සද්දහිත්වා**ති පරස්ස වචනං සද්දහිත්වා. තෙනාහ **‘‘යං එස භණති, තං භූතන්ති ගණ්හාතී’’**ති. පරපත්තියො හි එසො පරනෙය්‍යබුද්ධිකො. **යං කාරණන්**ති යං අත්තනා චින්තිතවත්ථු. **රුච්චතී**ති ‘‘එවමෙතං භවිස්සති, න අඤ්ඤථා’’ති අත්තනො මතියා චින්තෙන්තස්ස රුච්චති. **රුචියා ගණ්හාතී**ති පරපත්තියො අහුත්වා සයමෙව තථා රොචෙන්තො ගණ්හාති. **අනුස්සවො**ති ‘‘අනු අනු සුත’’න්ති එවං චිරකාලගතාය අනුස්සුතියා ලබ්භමානං ‘‘කථමිදං සියා, කස්මා භූතමෙත’’න්ති අනුස්සවෙන ගණ්හාති. **විතක්කයතො**ති ‘‘එවමෙතං සියා’’ති පරිකප්පෙන්තස්ස. **එකං කාරණං උපට්ඨාතී**ති යථාපරිකප්පිතවත්ථු චිත්තස්ස උපට්ඨාති. **ආකාරපරිවිතක්කෙනා**ති අත්තනා කප්පිතාකාරෙනා තං **ගණ්හාති. එකා දිට්ඨි උප්පජ්ජතී**ති ‘‘යථාපරිකප්පිතං කිඤ්චි අත්ථං එවමෙතං, නාඤ්ඤථා’’ති අභිනිවිසන්තස්ස එකො අභිනිවෙසො උප්පජ්ජති. **යායස්සා**ති යාය දිට්ඨියා අස්ස පුග්ගලස්ස. **නිජ්ඣායන්තස්සා**ති පච්චක්ඛං විය නිරූපෙත්වා චින්තෙන්තස්ස. **ඛමතී**ති තථා ගහණක්ඛමො හොති. තෙනාහ **‘‘සො…පෙ…. ගණ්හාතී’’**ති. **එතානී**ති සද්ධාදීනි. තානි හි සද්ධෙය්‍යානං වත්ථූනං ගහණහෙතුභාවතො ‘‘කාරණානී’’ති වුත්තානි. **භවනිරොධො නිබ්බානන්**ති නවවිධොපි භවො නිරුජ්ඣති එත්ථ එතස්මිං අධිගතෙති භවනිරොධො, නිබ්බානං. ස්වායං භවො පඤ්චක්ඛන්ධසඞ්ගහො තබ්බිනිමුත්තො නත්ථීති ආහ **‘‘පඤ්චක්ඛන්ධනිරොධො නිබ්බාන’’**න්ති. **භවනිරොධො නිබ්බානං නාමා**ති ‘‘නිබ්බානං නාම භවනිරොධො’’ති එස පඤ්හො සෙක්ඛෙහිපි ජානිතබ්බො, න අසෙක්ඛෙහෙව. **ඉමං ඨානන්**ති ඉමං යාථාවකාරණං.

සුට්ඨු දිට්ඨන්ති ''භවනිරොධො නිබ්බාන''න්ති මයා සුට්ඨු යාථාවතො දිට්ඨං, භවස්ස පීළනසඞ්ඛතසන්තාපවිපරිණාමට්ඨානං, භවනිරොධස්ස ච නිස්සරණවිවෙකාසඞ්ඛතාමතට්ඨානං යථාභූතං සම්මප්පඤ්ඤාය දිට්ඨත්තා. අනාගාමිඵලෙ ඨිතො හි අනාගාමිමග්ගෙ ඨිතො එව නාම උපරිමග්ගස්ස අනධිගතත්තාති වුත්තං **''අනාගාමිමග්ගෙ ඨිතත්තා''**ති. නිබ්බානං ආරබ්භ පවත්තම්පි ථෙරස්සෙතං ඤාණං ''නිබ්බානං පච්චවෙක්ඛති''ති වුත්තඤාණං විය න හොතීති වුත්තං **''එකූනවීසතියා...පෙ.... පච්චවෙක්ඛණඤාණ''**න්ති. එතෙන එතං නිබ්බානපච්චවෙක්ඛණා විය න හොති සප්පදෙසභාවතොති දස්සෙති. එවඤ්ච කත්වා ඉධ උදපානනිදස්සනම්පි සමත්ථිතන්ති දට්ඨබ්බං. **පච්චවෙක්ඛණඤාණෙනාති** අවසෙසකිලෙසානං, නිබ්බානස්සෙව වා පච්චවෙක්ඛණඤාණෙන. **උපරි අරහත්තඵලසමයොති** උපරි සිජ්ඣනතො අරහත්තපටිලාභො තථා **අත්ථි**. ''යෙනාහං තං පරියෙසතො නිබ්බානං සච්ඡිකරිස්සාමී''ති **ජානාති**.

කොසම්බිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. උපයන්තිසුත්තවණ්ණනා

69. නවමෙ **උදකවඩ්ඪනසමයෙති** සබ්බදිවසෙසු මහාසමුද්දස්ස අන්තො මහන්තචන්දකන්තමණිපබ්බතානං ජුණ්හසම්ඵස්සෙන පහතත්තා ජලාභිසන්දනවසෙන උදකස්ස වඩ්ඪනසමයෙ. **උපරි ගච්ඡන්තොති** පකතියා උදකස්ස තිට්ඨට්ඨානස්ස තතො උපරි ගච්ඡන්තොති අත්ථො. **උපරි යාපෙතීති** උදකං තත්ථ උපරූපරි වඩ්ඪෙති. තථාභූතො ච තං බ්‍රූහෙන්තො පූරෙන්තොති වුච්චතීති ආහ **''වඩ්ඪෙති පූරෙතීති අත්ථො''**ති. යස්මා පච්චයධම්මා අත්තනො ඵලසමවායපච්චයෙ හොන්තෙ තස්ස උපරි ඨිතො විය හොති තස්ස අත්තනො වසෙ වත්තාපනතො, තස්මා වුත්තං **''අවිජ්ජා උපරි ගච්ඡන්තී''**ති. පච්චයභාවෙන හි සා තථා වුච්චති. තෙනාහ **''සඞ්ඛාරානං පච්චයො භවිතුං සක්කුණන්තී''**ති. **අපගච්ඡන්තො** යායන්තො. තෙනාහ **''ඔසරන්තො''**ති, අවඩ්ඪන්තො පරිහීයමානොති අත්ථො.

උපයන්තිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. සුසිමසුත්තවණ්ණනා

70. දසමෙ **ගරුකතොති** ගරුභාවහෙතූනං උත්තමගුණානං මත්ථකප්පත්තියා අනඤ්ඤසාධාරණෙන ගරුකාරෙන ගරුකතො. **මානිතොති** සම්මාපටිපත්තියා මානිතො. තාය හි විඤ්ඤූනං මනාපතාති ආහ **''මනෙන පියායිතො''**ති. **චතුපච්චයපූජාය ච පූජිතොති** ඉදං අත්ථවචනං. යදත්ථං සංගීතිකාරෙහි ''තෙන ඛො පන සමයෙන භගවා සක්කතො හොති''තිආදිනා ඉමස්ස සුත්තස්ස නිදානං නික්ඛිත්තං, තස්ස අත්ථස්ස උල්ලිඞ්ගවසෙන වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. එස නයො සෙසපදෙසුපි. **අංසකූටතොති** උත්තරාසඞ්ගෙන උභො අංසකූටෙ පටිච්ඡාදෙත්වා ඨිතා දක්ඛිණඅංසකූටතො, උභයතො වා අපනෙන්ති. පරිචිතගන්ථවසෙන **පණ්ඩිතපරිබ්බාජකො,** යතො පච්ඡා විසෙසභාගී ජාතො. විචිත්තනයාය ධම්මකථාය කථනතො **''කවිසෙට්ඨො''**ති ආහංසු.

තෙජුස්සදොති මහාතෙජො. පුරෙහත්තකිච්චාදීනං නියතභාවෙන **නියමමනුයුත්තො. විපස්සනාලක්ඛණම්භීති** ඤාණං තත්ථ කථිතං. **ධම්මන්ති** තස්සං තස්සං පරිසායං ථෙරස්ස අසම්මුඛා දෙසිතං ධම්මං. **ආහරිත්වා කථෙති** තථා වරස්ස දින්නත්තා.

කිඤ්චාපි සුසිමො පූරණාදයො විය සත්ථුපටිඤ්ඤො න හොති, තිත්ථියෙහි පන ''අයං බ්‍රාහ්මණපබ්බජිතො පඤ්ඤවා වෙදඞ්ගකුසලො''ති ගණාචරියට්ඨානෙ ඨපිතො, තථා චස්ස සම්භාවිතො. තෙන වුත්තං **''අහං සත්ථාති පටිජානන්තො''**ති, න සස්සතදිට්ඨිකත්තා. තථා හෙස භගවතො සම්මුඛා උපගන්තුං අසක්ඛි.

අඤ්ඤාති අරහත්තස්ස නාමං අඤ්ඤින්ද්‍රියස්ස චිණ්ණන්තෙ පවත්තත්තා. **තං පවත්තින්ති** යං අඤ්ඤබ්‍යාකරණං වුත්තං, තං සුත්වා. **අස්ස සුසිමස්ස, පරමප්පමාණන්ති** උත්තමකොටි. **ආචරියමුට්ඨීති** ආචරියස්ස මුට්ඨිකතධම්මො.

අඞ්ගසන්තතායාති නීවරණාදීනං පච්චනීකධම්මානං විදූරභාවෙන ඣානඞ්ගානං වූපසන්තතාය. නිබ්බුතසබ්බදරථපරිළාහතාය හි තෙසං ඣානානං පණීතතරභාවො. **ආරම්මණසන්තතායාති** රූපපතිභාගවිගමෙන සණ්හසුඛුමාදිභාවප්පත්තස්ස ආරම්මණස්ස සන්තභාවෙන. යදග්ගෙන හි තෙසං භාවනාතිසයසම්භාවිතසණ්හසුඛුමප්පකාරානි ආරම්මණානි සන්තානි, තදග්ගෙන ඣානඞ්ගානං සන්තතා වෙදිතබ්බා. **ආරම්මණසන්තතාය** වා තදාරම්මණධම්මානං සන්තතා ලොකුත්තරධම්මාරම්මණාහි පච්චවෙක්ඛණාහි දීපෙතබ්බා. **ආරුප්පවිමොක්ඛාති** අරූපජ්ඣානසඤ්ඤාවිමොක්ඛා. **පඤ්ඤාමත්තෙනෙව විමුත්තා,** න උභතොභාගවිමුත්තා. ධම්මානං ඨිතතා තංසභාවතා ධම්මට්ඨිති, අනිච්චදුක්ඛානත්තතා, තත්ථ ඤාණං **ධම්මට්ඨිතිඤාණන්ති** ආහ **''විපස්සනාඤාණ''**න්ති. **එවමාහාති** ''පුබ්බෙ ඛො, සුසිම, ධම්මට්ඨිතිඤාණං, පච්ඡා නිබ්බානෙ ඤාණ''න්ති එවමාදි.

විනාපි සමාධින්ති සමථලක්ඛණප්පත්තං පුරිමසිද්ධං විනාපි සමාධින්ති විපස්සනායානිකං සන්ධාය වුත්තං. **එවන්ති** වුත්තාකාරෙන. න **සමාධිනිස්සන්දො** අනුපුබ්බවිහාරා විය. **න සමාධිආනිසංසො** ලොකියාභිඤ්ඤා විය. **න සමාධිස්ස නිප්ඵත්ති** සබ්බභවග්ගං විය. විපස්සනාය නිප්ඵත්ති මග්ගො වා ඵලං වාති යොජනා.

රූපාදීසු වෙතෙසු තිණ්ණං ලක්ඛණානං පරිවත්තනවසෙන දෙසනා **තෙපරිවට්ටදෙසනා. අනුයොගං ආරොපෙන්තොති** නනු වුත්තං, සුසිම, ඉදානි අරහත්තාධිගමෙන සබ්බසො පච්චයාකාරං පටිවිජ්ඣිත්වා තත්ථ විගතසම්මොහොති අනුයොගං කරොන්තො. **පාකටකරණත්ථන්ති** යථා ත්වං, සුසිම, නිජ්ඣානකො සුක්ඛවිපස්සකො ච හුත්වා ආසවානං ඛයසම්මසනෙ සුප්පතිට්ඨිතො, එවමෙතෙපි භික්ඛූ, තස්මා ‘‘අපි පන තුම්හෙ ආයස්මන්තො’’තිආදිනා න තෙ තයා අනුයුඤ්ජිතබ්බාති.

සුසිමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

මහාවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. සමණබ්‍රාහ්මණවග්ගො

1. ජරාමරණසුත්තාදිවණ්ණනා

71-72. **එකෙකං** සුත්තං **කත්වා එකාදස සුත්තානි වුත්තානි** අවිජ්ජාය වසෙන දෙසනාය අනාගතත්තා, තථානාගමනඤ්චස්සා චතුසච්චවසෙන එකෙකස්ස පදස්ස උද්ධටත්තා. කාමඤ්ච ‘‘ආසවසමුදයා අවිජ්ජාසමුදයො’’ති අත්ථෙව අඤ්ඤත්ථ සුත්තපදං, ඉධ පන වෙනෙය්‍යජ්ඣාසයවසෙන තථා න වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං.

ජරාමරණසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සමණබ්‍රාහ්මණවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. අන්තරපෙය්‍යාලවග්ගො

1. සත්ථුසුත්තාදිවණ්ණනා

73. **අයං සත්ථා නාමාති** අයං අරියමග්ගස්ස අත්ථාය සාසති විමුත්තිධම්මං අනුසාසතීති සත්ථා නාම. අධිසීලාදිවසෙන **තිවිධාපි සික්ඛා. යොගොති** භාවනානුයොගො. **ඡන්දොති** නිය්‍යානෙතා **කත්තුකම්‍යතාකුසලච්ඡන්දො**. සබ්බං භාවනාය පරිස්සයං සහති, සබ්බං වාස්ස උපකාරාවහං සහති වාහෙතීති **සබ්බසහං. අප්පටිවානීති** න පටිනිවත්තතීති අප්පටිවානී. අන්තරාය සහනං මොහනාසනවීරියං ආතප්පති කිලෙසෙති **ආතප්පං**. විධිනා ඊරෙතබ්බත්තා පවත්තෙතබ්බත්තා **වීරියං**. සතතං පවත්තියමානභාවනානුයොගකම්මං **සාතච්චන්ති** ආහ **‘‘සතතකිරිය’’**න්ති. **තාදිසමෙවාති** යාදිසී සති වුත්තා, තාදිසමෙව ඤාණං, ජරාමරණාදිවසෙන චතුසච්චපරිග්ගාහකං ඤාණන්ති අත්ථො.

අන්තරපෙය්‍යාලවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සාරත්ථප්පකාසිනියා සංයුත්තනිකාය-අට්ඨකථාය

නිදානසංයුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

2. අභිසමයසංයුත්තං

1. නඛසිඛාසුත්තවණ්ණනා

74. **සුඛුමාති** තරුණා පරිත්තා කෙසග්ගමත්තභාවතො. යථා කෙසා දීඝසො ද්වඞ්ගුලමත්තාය සබ්බස්මිං කාලෙ එතප්පමාණාව, න තච්ඡින්දනං, එවං නඛග්ගාපි කෙසග්ගමත්තාව, න තෙසං ඡින්දනං අවඩ්ඪනතො. **පරතොති** ‘‘සහස්සිමං සතසහස්සිම’’න්ති වුත්තට්ඨානෙ. **අභිසමෙත්වාති** පටිවිජ්ඣිත්වා, තස්මා අභිසමෙතාවිනො පටිවිද්ධසච්චස්සාති අත්ථො. කාමං පුරිමපදං දුක්ඛක්ඛන්ධස්ස අතීතභාවං උපාදායපි වත්තුං යුත්තං. පුරෙතරංයෙව පන වුත්තභාවං උපාදාය වුත්තන්ති දස්සෙතුං **‘‘පුරිමං දුක්ඛක්ඛන්ධ’’**න්තිආදි වුත්තං. **පුරිමං** නාම පච්ඡිමං අපෙක්ඛිත්වා. පුරිමපච්ඡිමතා හි තං තං උපාදාය වුච්චතීති ඉධාධිප්පෙතං පුරිමං නීහරිත්වා දස්සෙතුං **‘‘කතමං පනා’’**තිආදි වුත්තං. ‘‘අතීතම්පි පරික්ඛීණ’’න්ති ඉධාධිප්පෙතං පරික්ඛීණමෙව විභාවෙතුං **‘‘කතමං පන පරික්ඛීණ’’**න්තිආදි වුත්තං. සොතාපන්නස්ස දුක්ඛක්ඛයො ඉධ චොදිතොති තං දස්සෙතුං **‘‘පඨමමග්ගස්ස අභාවිතත්තා උප්පජ්ජෙය්‍යා’’**ති වත්වා ඉදානි තං සරූපතො දස්සෙතුං පුන **‘‘කතම’’**න්තිආදි වුත්තං. **සත්තසු අත්තභාවෙසු යං අපායෙ උප්පජ්ජෙය්‍ය අට්ඨමං පටිසන්ධිං ආදිං කත්වා යත්ථ කත්ථචි** අපායෙසු වාති යං දුක්ඛං උප්පජ්ජෙය්‍ය, තං සබ්බං පරික්ඛීණන්ති දට්ඨබ්බං. **අස්සාති** සොතාපන්නස්ස, යං පරිමාණං, තතො උද්ධඤ්ච උපපාතං අත්ථීති අධිප්පායො. මහා අත්ථො ගුණො මහත්ථො, සො එතස්ස අත්ථීති **මහත්ථියො** ක-කාරස්ස ය-කාරං කත්වා. තෙනාහ **‘‘මහතො අත්ථස්ස නිප්ඵාදකො’’**ති.

නඛසිඛාසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. පොක්ඛරණීසුත්තවණ්ණනා

75. **උබ්බෙධෙනාති** අවවෙධෙන අධොදිසතාය. තෙනාහ **‘‘ගම්භීරතාය’’**ති.

පොක්ඛරණීසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. සංභෙජ්ජඋදකසුත්තාදිවණ්ණනා

76-77. **සම්භිජ්ජට්ඨානෙති** සම්භිජ්ජසමොධානගතට්ඨානෙ. **සමෙන්ති** සමෙතා හොන්ති. තෙනාහ **‘‘සමාගච්ඡන්තී’’**ති. පාළියං විභත්තිලොපෙන නිද්දෙසොති තමත්ථං දස්සෙන්තො **‘‘තීණි වා’’**ති ආහ. සම්භිජ්ජති මිස්සීභාවං ගච්ඡති එත්ථාති සම්භෙජ්ජං, මිස්සිතට්ඨානං. තත්ථ උදකං **සම්භෙජ්ජඋදකං**. තෙනාහ **‘‘සම්භින්නට්ඨානෙ උදක’’**න්ති.

සංභෙජ්ජඋදකසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. පථවීසුත්තාදිවණ්ණනා

78-84. **චක්කවාළබ්භන්තරායාති** චක්කවාළපබ්බතස්ස අන්තොගධාය.

ඡට්ඨාදීසු වුත්තනයෙනෙවාති ඉධ ඡට්ඨසුත්තාදීසු පඨමසුත්තාදීසු වුත්තනයෙනෙවාති අත්ථො වෙදිතබ්බො විසෙසාභාවතො.

පරියොසානෙති ඉමස්ස අභිසමයසංයුත්තස්ස ඔසානට්ඨානෙ. **අඤ්ඤතිත්ථියසමණබ්‍රාහ්මණපරිබ්බාජකානන්ති** අඤ්ඤතිත්ථියානං. **ගුණාධිගමොති** ඣානාභිඤ්ඤාසහිතො ගුණාධිගමො. **සතභාගම්පි…පෙ…. න උපගච්ඡති** සච්චපටිවෙධස්ස මහානුභාවත්තා. තෙනාහ භගවා පච්චක්ඛසබ්බධම්මො ‘‘එවං මහාධිගමො, භික්ඛවෙ, දිට්ඨිසම්පන්නො පුග්ගලො එවං මහාභිඤ්ඤො’’ති.

පථවීසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සාරත්ථප්පකාසිනියා සංයුත්තනිකාය-අට්ඨකථාය

අභිසමයසංයුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

3. ධාතුසංයුත්තං

1. නානත්තවග්ගො

1. ධාතුනානත්තසුත්තවණ්ණනා

85. පඨමන්ති ඉමස්මිං නිදානවග්ගෙ සංයුත්තානං පඨමං සංගීතත්තා. **නිස්සත්තට්ඨසුඤ්ඤතට්ඨසඞ්ඛාතෙනාති** ධම්මමත්තතාය නිස්සත්තතාසඞ්ඛාතෙන නිච්චසුභසුඛඅත්තසුඤ්ඤතත්ථසඞ්ඛාතෙන. **සභාවට්ඨෙනාති** යථාභූතසභාවට්ඨෙන. තතො එව සභාවස්ස ධාරණට්ඨෙන **ධාතූති** ලද්ධනාමානං. **නානාසභාවො** අඤ්ඤමඤ්ඤවිසදිසතා **ධාතුනානත්තං**. චක්ඛුසඞ්ඛාතො පසාදො **චක්ඛුපසාදො**. සො එව චක්ඛනට්ඨෙන චක්ඛු, නිස්සත්තසුඤ්ඤතට්ඨෙන ධාතු චාති **චක්ඛුධාතු**. චක්ඛුපසාදවත්ථුං අධිට්ඨානං කත්වා පවත්තං **චක්ඛුපසාදවත්ථුකං**. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො. ද්වෙ සම්පටිච්ඡනමනොධාතුයො, එකා කිරියා මනොධාතූති **තිස්සො මනොධාතුයො මනොධාතු** ''මනනමත්තා ධාතූ''ති කත්වා. **වෙදනාදයො…පෙ…. නිබ්බානඤ්ච ධම්මධාතු** විසෙසසඤ්ඤාපරිහාරෙන සාමඤ්ඤසඤ්ඤාය පවත්තනතො. තථා හෙතෙ ධම්මා ආයතනදෙසනාය ''ධම්මායතන''න්තෙව දෙසිතා. න හි නෙසං රූපායතනාදීනං විය විඤ්ඤාණෙහි අඤ්ඤවිඤ්ඤාණෙන ගහෙතබ්බතාකාරො අත්ථි. **සබ්බම්පීති** ඡසත්තතිවිධං **මනොවිඤ්ඤාණං. කාමාවචරා** කාමධාතුපරියාපන්නත්තා. **අවසානෙ ද්වෙති** ධම්මධාතුමනොවිඤ්ඤාණධාතුයො. අයමෙත්ථ සඞ්ඛෙපො, විත්ථාරො පන **විසුද්ධිමග්ගෙ** තංසංවණ්ණනාසු දට්ඨබ්බො.

ධාතුනානත්තසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. ඵස්සනානත්තසුත්තවණ්ණනා

86. ජාතිපසුතිආරම්මණාදිභෙදෙන නානාභාවො **ඵස්සො**. ජාතිපච්චයභෙදෙන හි පච්චයුප්පන්නස්ස භෙදො හොතියෙව. ධම්මපරිච්ඡෙදවසෙන ධාතුදෙසනායං තිස්සො මනනමත්තා ධාතුයොව මනොධාතුයො. කිරියාමයස්ස චිත්තුප්පත්තිවිභාගෙන පච්චයුප්පන්නස්ස වසෙන ධාතුදෙසනායං මනනට්ඨෙන ධාතුතාය සාමඤ්ඤතො මනොද්වාරාවජ්ජනං ''මනොධාතූ''ති අධිප්පෙතන්ති වුත්තං **''මනොසම්ඵස්සො මනොද්වාරෙ පඨමජවනසම්පයුත්තො''**තිආදි. **තස්මාති** යස්මා කාමං සම්පටිච්ඡනමනොධාතුඅනන්තරං උප්පජ්ජමානො සන්තීරණවිඤ්ඤාණධාතුයා සම්පයුත්තො ඵස්සොපි මනොසම්ඵස්සො එව නාම, දුබ්බලත්තා පන සො සබ්බභවෙසු අසම්භවතො ච ගහිතො අනවසෙසතො ගහණං න හොතීති මනොද්වාරෙ ජවනසම්ඵස්සො හොති, තස්මා. **අයමෙත්ථ අත්ථොති** අයං ඉධ අධිප්පායානුගතො අත්ථො.

ඵස්සනානත්තසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. නොඵස්සනානත්තසුත්තවණ්ණනා

87. **මනොසම්ඵස්සං පටිච්චාති** මනොද්වාරෙ පඨමජවනසම්පයුත්තො ඵස්සො මනොසම්ඵස්සො, තං මනොසම්ඵස්සං පටිච්ච. **මනොධාතූති** ආවජ්ජනකිරියමනොධාතු. මනොවිඤ්ඤාණධාතු මනොධාතූති වෙනෙය්‍යජ්ඣාසයවසෙන වුත්තං. තෙනාහ **''මනොද්වාරෙ…පෙ…. එවමත්ථො දට්ඨබ්බො''**ති. තථා හි වක්ඛති ''සබ්බානි චෙතානී''තිආදි.

නොඵස්සනානත්තසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. වෙදනානානත්තසුත්තවණ්ණනා

88. **සබ්බාපි තස්මිං ද්වාරෙ වෙදනා වත්තෙය්‍යුං** චක්ඛුසම්ඵස්සවෙදනා උපනිස්සයපච්චයභාවිතා. **නිබ්බත්තිඵාසුකත්ථන්ති** නිබ්බත්තියා උපනිස්සයභාවෙන පවත්තියා දස්සනසුඛත්ථං. **සම්පටිච්ඡනවෙදනමෙව ගහෙතුං වට්ටති,** තාය ගහිතාය ඉතරාසං ගහණං ඤායාගතමෙවාති. **වුත්තං** පොරාණට්ඨකථායං. **ආවජ්ජනසම්ඵස්සන්ති** ආවජ්ජනමනොසම්ඵස්සං. අනන්තරූපනිස්සයභූතං පටිච්ච පඨමජවනවසෙන උප්පජ්ජතීති යොජනා. **අයමධිප්පායො** උපනිස්සයස්ස අධිප්පෙතත්තා.

වෙදනානානත්තසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. දුතියවෙදනානානත්තසුත්තවණ්ණනා

89. **තතියචතුත්ථෙසු වුත්තනයාවාති** ‘‘නො චක්ඛුසම්ඵස්සං පටිච්ච උප්පජ්ජති චක්ඛුධාතූ’’ති එවං වුත්තනයො, චතුත්ථෙ ‘‘චක්ඛුධාතුං, භික්ඛවෙ, පටිච්ච උප්පජ්ජති චක්ඛුසම්ඵස්සො’’තිආදිනා වුත්තනයො ච. **එකතො කත්වාති** එකජ්ඣං කත්වා දෙසිතා. කස්මා පන තෙසු සුත්තෙසු එවං දෙසනා පවත්තාති ආහ **‘‘සබ්බානි චෙතානී’’**තිආදි. පටිසෙධො පන තෙසං වෙදනානානත්තාදීනං ඵස්සනානත්තාදිකස්ස පච්චයභාවතො තථාඋප්පත්තියා අසම්භවතො. **ඉතො පරෙසූති** ‘‘නො පරියෙසනානානත්තං පටිච්ච උප්පජ්ජති පරිළාහනානත්ත’’න්තිආදීසු.

දුතියවෙදනානානත්තසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. බාහිරධාතුනානත්තසුත්තවණ්ණනා

90. **පඤ්ච ධාතුයො කාමාවචරා** රූපසභාවත්තා.

බාහිරධාතුනානත්තසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. සඤ්ඤානානත්තසුත්තවණ්ණනා

91. **ආපාථෙ පතිතන්ති** චක්ඛුස්ස ආපාථගතං සාටකවෙඨනාදිසඤ්ඤිතං භූතසඞ්ඝාතං සම්මා නිස්සිතං. චක්ඛුද්වාරෙ සම්පටිච්ඡනාදිසම්පයුත්තසඤ්ඤානං සඞ්කප්පගතිකත්තා, චක්ඛුවිඤ්ඤාණසම්පයුත්තසඤ්ඤාගහණෙනෙව වා ගහෙතබ්බතො **‘‘රූපසඤ්ඤාති චක්ඛුවිඤ්ඤාණසම්පයුත්තා සඤ්ඤා’’**ති වුත්තං තත්ථ සඤ්ඤාය එව ලබ්භනතො. එතෙනෙව හි තංසම්පයුත්තො සඞ්කප්පොති ඉදම්පි සංවණ්ණිතන්ති දට්ඨබ්බං. තෙනාහ **‘‘සඤ්ඤාසඞ්කප්පඡන්දා එකජවනවාරෙපි නානාජවනවාරෙපි ලබ්භන්තී’’**ති. ජවනසම්පයුත්තස්ස විතක්කස්ස ඡන්දගතිකත්තා වුත්තං **‘‘තීහි චිත්තෙහි සම්පයුත්තො සඞ්කප්පො’’**ති. **ඡන්දිකතට්ඨෙනාති** ඡන්දකරණට්ඨෙන, ඉච්ඡිතට්ඨෙනාති අත්ථො. **අනුඩහනට්ඨෙනාති** පරිඩහනට්ඨෙන. සන්නිස්සයඩාහරසා හි රාගග්ගිආදයො ‘‘රූපෙ’’ති පන තස්ස ආරම්මණදස්සනමෙතං. **පරිළාහොති** පරිළාහසීසෙන අපෙක්ඛං වදති. තෙනාහ **‘‘පරිළාහෙ උප්පන්නෙ’’**තිආදි. ‘‘පරිළාහො’’ති දළ්හජ්ඣොසානා බලවාකාරප්පත්තා වුත්තාති ආහ **‘‘පරිළාහපරියෙසනා පන නානාජවනවාරෙයෙව ලබ්භන්තී’’**ති. තාසං ලද්ධූපනිස්සයභාවතොති දස්සෙති. **ඉමිනා නයෙනාති** ‘‘උප්පජ්ජති සඤ්ඤානානත්ත’’න්ති එත්ථ වුත්තනයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. ‘‘රූපසඤ්ඤාදිනානාසභාවං සඤ්ඤං පටිච්ච කාමසඞ්කප්පාදිනානාසභාවො සඞ්කප්පො උප්පජ්ජතී’’තිආදිනා නයෙන වෙදිතබ්බො.

සඤ්ඤානානත්තසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. නොපරියෙසනානානත්තසුත්තවණ්ණනා

92. **පටිසෙධමත්තමෙව නානං,** සෙසං හෙට්ඨා වුත්තනයමෙවාති අධිප්පායො.

නොපරියෙසනානානත්තසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. බාහිරඵස්සනානත්තසුත්තාදිවණ්ණනා

93. **වුත්තප්පකාරෙ ආරම්මණෙති** ‘‘ආපාථෙ පතිත’’න්තිආදිනා හෙට්ඨා වුත්තප්පකාරෙ රූපාරම්මණෙ. **සඤ්ඤාති** රූපසඤ්ඤාව. අරූපධම්මොපි සමානො යස්මිං ආරම්මණෙ පවත්තති, තං ඵුසන්තො විය හොතීති වුත්තං **‘‘ආරම්මණං ඵුසමානො’’**ති. තණ්හාය වත්ථුභූතංයෙව රූපාරම්මණං ලබ්භතීති කත්වා ‘‘රූපලාභො’’ති අධිප්පෙතන්ති ආහ **‘‘සහ තණ්හාය ආරම්මණං රූපලාභො’’**ති. **සබ්බසඞ්ගාහිකනයොති** එකස්මිංයෙව ආරම්මණෙ සබ්බෙසං සඤ්ඤාදීනං ධම්මානං උප්පත්තියා සබ්බසඞ්ගණ්හනවසෙන දස්සිතනයො. තෙනාහ **‘‘එකස්මිංයෙවා’’**තිආදි. **සබ්බසඞ්ගාහිකනයොති** වා ධුවපරිභොගවසෙන නිබද්ධාරම්මණන්ති වා ආගන්තුකාරම්මණන්ති වා විභාගං අකත්වා සබ්බසඞ්ගාහිකනයො. **අපරො** නයො. **මිස්සකොති** ආගන්තුකාරම්මණෙ නිබද්ධාරම්මණෙ ච විසයතො නිබද්ධාරම්මණෙන මිස්සකො. **නිබද්ධාරම්මණෙ** සත්තානං කිලෙසො මන්දො හොති. තථා හි සඤ්ඤාසඞ්කප්පඵස්සවෙදනාව දස්සිතා. **යං කිඤ්චි වියාති** යං කිඤ්චි අඤ්ඤමඤ්ඤං විය. **බොභෙත්වාති** කුතූහලුප්පාදනවසෙන චිත්තං බොභෙත්වා.

උපාසිකාති තස්ස අමච්චපුත්තස්ස භරියං සන්ධායාහ. **තස්මින්ති** ආගන්තුකාරම්මණෙ. **ලාභො** නාම ‘‘ලබ්භතී’’ති කත්වා.

උරුවෙල්ලියවාසීති උරුවෙල්ලියලෙණවාසී, උරුවෙල්ලියවිහාරවාසීති වදන්ති. **පාළියාති** ''ධාතුනානත්තං, භික්ඛවෙ, පටිච්ච උප්පජ්ජති''තිආදිනයපවත්තාය ඉමිස්සා සුත්තපාළියා. **පරිවට්ටෙත්වාති** මජ්ඣෙ ගහිතඵස්සවෙදනාපරියොසානෙ ඨපනවසෙන පාළිං පරිවට්ටෙත්වා. **වුත්තප්පකාරෙතිආදි** පරිවත්තෙතබ්බාකාරදස්සනං. තත්ථ **වුත්තප්පකාරෙති** ආපාථගතරූපාරම්මණෙ. **අවිභූතවාරන්ති** අවිභූතාරම්මණවාරං. අයමෙව වා පාඨො. **ගණ්හන්ති** කථෙන්ති. **එකජවනවාරෙපි ලබ්භන්ති** චිරතරනිවෙසාභාවා. **නානාජවනවාරෙයෙව** දළ්හතරනිවෙසතාය.

94. **දසමං උත්තානමෙව** නවමෙ වුත්තනයත්තා. පටිසෙධමත්තමෙව හෙත්ථ නානත්තන්ති.

බාහිරඵස්සනානත්තසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නානත්තවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. දුතියවග්ගො

1. සත්තධාතුසුත්තවණ්ණනා

95. ආභාතීති ආභා, ආලොකභාවෙන නිප්ඵජ්ජති, උපට්ඨාතීති වා අත්ථො. සො එව නිජ්ජීවට්ඨෙන ධාතූති **ආභාධාතු. ආලොකස්සාති** ආලොකකසිණස්ස. සුට්ඨු, සොභනං වා භාතීති **සුභං**. කසිණසභවරණතො ඣානං **සුභං**. සෙසං වුත්තනයමෙව. සුපරිසුද්ධවණ්ණං **කසිණං**. ආකාසානඤ්චාදයොපි සුභාරම්මණං එවාති කෙචි. **දෙසනං නිට්ඨාපෙසීති** දෙසනං උද්දෙසමත්තෙ එව ඨපෙසි. පාළියං ''අන්ධකාරං පටිච්ච පඤ්ඤායතී''ති එත්ථාපි ආරම්මණමෙව ගහිතං, තථා ''අයං ධාතු අසුභං පටිච්ච පඤ්ඤායතී''ති එත්ථාපි. යථා හි ඉධ සුවණ්ණං කසිණං සුභන්ති අධිප්පෙතං, එවං දුබ්බණ්ණං අසුභන්ති.

අන්ධකාරං පටිච්චාති අන්ධකාරං පටිච්ඡාදකපච්චයං පටිච්ච. **පඤ්ඤායතීති** පාකටො හොති. තෙනාහ **''අන්ධකාරො හී''**තිආදි. ආලොකොපි, අන්ධකාරෙන පරිච්ඡින්නො හොතීති යොජනා. අන්ධකාරො තාව ආලොකෙන පරිච්ඡින්නො හොතු ''යත්ථ ආලොකො නත්ථි, තත්ථ අන්ධකාරො''ති ආලොකො කථං අන්ධකාරෙන පරිච්ඡින්නො හොතීති ආහ **''අන්ධකාරෙන හි සො පාකටො හොතී''**ති. පරිච්ඡෙදලෙඛාය විය චිත්තරූපං අන්ධකාරෙන හි පරිතො පරිච්ඡින්නො හුත්වා පඤ්ඤායති, යථා තං ඡායාය ආතපො. **එසෙව නයොති** අසුභසුභානං අඤ්ඤමඤ්ඤපරිච්ඡින්නතං අතිදිසිත්වා තත්ථ අධිප්පෙතමෙව දස්සෙන්තො **''අසුභෙ සති සුභං පඤ්ඤායතී''**ති ආහ. **එවමාහාති** ''අසුභං පටිච්ච සුභං පඤ්ඤායතී''ති අවොච. ''රූපී රූපානි පස්සතී''තිආදීසු විය උත්තරපදලොපෙනායං නිද්දෙසොති ආහ **''රූපං පටිච්චාති රූපාවචරසමාපත්තිං පටිච්චා''**ති. තාය හි සති අධිගතාය. **රූපසමතික්කමා වා හොතීති** සහාවාරම්මණානං රූපජ්ඣානානං සමතික්කමා ආකාසානඤ්චායතනසමාපත්ති නාම හොතීති අත්ථො. **එසෙව නයොති** ඉමිනා ''ආකාසානඤ්චායතනසමතික්කමා විඤ්ඤාණඤ්චායතනසමාපත්ති නාම හොතී''තිආදිනා ද්වෙපි පකාරෙ අතිදිසති. **පටිසඞ්ඛාති** පටිසඞ්ඛාඤාණෙන. **අප්පවත්තින්ති** යථාපරිච්ඡින්නකාලං අප්පවත්තනං. එතෙන ඛණනිරොධාදිං පටික්ඛිපති.

කථං සමාපත්ති පත්තබ්බාති ඉමාසු සත්තසු ධාතූසු කා පකාරා සඤ්ඤාසමාපත්ති නානා හුත්වා සමාපජ්ජිතබ්බා. තෙනාහ **''කීදිසා සමාපත්තියො''**තිආදි. **සඤ්ඤාය අත්ථිභාවෙනාති** පටුකිච්චාය සඤ්ඤාය අත්ථිභාවෙන. **සුඛුමසඞ්ඛාරානං** තත්ථ සමාපත්තියං අවසිස්සතාය. **නිරොධොවාති** සඞ්ඛාරානං නිරොධො එව.

සත්තධාතුසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. සනිදානසුත්තවණ්ණනා

96. **භාවනපුංසකමෙතං** ''විසමං චන්දිමසූරියා පරිවත්තන්තී''තිආදීසු (අ. නි. 4.70) විය. **සනිදානන්ති** අත්තනො ඵලං නිදදාතීති නිදානං, කාරණන්ති ආහ **''සනිදානො සප්පච්චයො''**ති. **කාමපටිසංයුත්තොති** කාමරාගසඞ්ඛාතෙන කාමෙන පටිසංයුත්තො වා කාමපටිබද්ධො වා. තක්කෙතීති **තක්කො**. අභූතකාරං සමාරොපෙත්වා කප්පෙතීති **සඞ්කප්පො**. ආරම්මණෙ චිත්තං අප්පෙතීති **අප්පනා**. විසෙසෙන අප්පෙතීති **බ්‍යප්පනා**. ආරම්මණෙ චිත්තං අභිනිරොපෙන්තං විය පවත්තතීති **චෙතසො අභිනිරොපනා**. මිච්ඡා විපරීතො පාපකො සඞ්කප්පොති **මිච්ඡාසඞ්කප්පො**. අඤ්ඤෙසු ච කාමපටිසංයුත්තෙසු විජ්ජමානෙසු විතක්කො එව කාමධාතුසද්දෙන නිරුළ්හො දට්ඨබ්බො විතක්කස්ස කාමපසඞ්ගප්පත්තිසාතිසයත්තා. එස නයො බ්‍යාපාදධාතුආදීසුපි. **සබ්බෙපි අකුසලා ධම්මා කාමධාතූ** හීනජ්ඣාසයෙහි කාමෙතබ්බධාතුභාවතො.

කිලෙසකාමස්ස ආරම්මණභාවත්තා සබ්බාකුසලසංගාහිකාය කාමධාතුයා ඉතරා ද්වෙ සඞ්ගහෙත්වා කථනං **සබ්බසඞ්ගාහිකා.** තිස්සන්නං ධාතූනං අඤ්ඤමඤ්ඤං අසඞ්කරතො කථා **අසම්භින්නා. ඉමං** කාමාවචරසඤ්ඤිතං කාමවිතක්කසඤ්ඤිතඤ්ච **කාමධාතුං. පටිච්චාති** පච්චයභූතං ලභිත්වා. **තීහි කාරණෙහීති** තීහි සාරභූතෙහි කාරණෙහි.

බ්‍යාපාදවිතක්කො බ්‍යාපාදො උත්තරපදලොපෙන, සො එව නිජ්ජීවට්ඨෙන සභාවධාරණට්ඨෙන ධාතූති **බ්‍යාපාදධාතු.** බ්‍යාපජ්ජති චිත්තං එතෙනාති **බ්‍යාපාදො,** දොසො. බ්‍යාපාදොපි ධාතූති යොජනා. **සහජාතපච්චයාදිවසෙනාති** සහජාතඅඤ්ඤමඤ්ඤනිස්සයසම්පයුත්තඅත්ථිඅවිගතපච්චයවසෙන. විසෙසෙන හි පරස්ස අත්තනො ච දුක්ඛාපනං විහිංසා, සා එව ධාතු, අත්ථතො රොසනා පරූපඝාතො, තථා පවත්තො වා දොසසහගතචිත්තුප්පාදො.

තිණගහනෙ අරඤ්ඤෙති තිණෙහි ගහනභූතෙ අරඤ්ඤෙ. **අනයබ්‍යසනන්ති** අපායබ්‍යසනං, පරිහරණූපායරහිතං විපත්තින්ති වා අත්ථො. **අවඩ්ඪිං විනාසන්ති** අවඩ්ඪිඤ්චෙව විනාසඤ්චාති වදන්ති සබ්බසො වඩ්ඪිරහිතං. **සුක්ඛතිණදායො විය ආරම්මණං** කිලෙසග්ගිසංවද්ධනට්ඨෙන. **තිණුක්කා විය අකුසලසඤ්ඤා** අනුදහනට්ඨෙන. **තිණකට්ඨ...පෙ.... සත්තා** අනයබ්‍යසනාපත්තිතො. ''ඉමෙ සත්තා''ති හි අයොනිසො පටිපජ්ජමානා අධිප්පෙතා. තෙනාහ **''යථා සුක්ඛතිණදායෙ''**තිආදි.

සමතාභාවතො සමතාවිරොධතො විසමතාහෙතුතො ච විසමා රාගාදයොති ආහ **''රාගවිසමාදීනි අනුගත''**න්ති. **ඉච්ඡිතබ්බා** අවස්සංභාවිනිභාවෙන.

සංකිලෙසතො නික්ඛමනට්ඨෙන නෙක්ඛම්මො, සො එව නිජ්ජීවට්ඨෙන ධාතූති **නෙක්ඛම්මධාතු.** ස්වායං නෙක්ඛම්මසද්දො පබ්බජ්ජාදීසු කුසලවිතක්කෙ ච නිරුළ්හොති ආහ **''නෙක්ඛම්මවිතක්කොපි නෙක්ඛම්මධාතූ''**ති. **ඉතරාපි ද්වෙ ධාතුයොති** අබ්‍යාපාදඅවිහිංසාධාතුයො වදති. **විසුං දීපෙතබ්බා** සරූපෙන ආගතත්තා. **විතක්කාදයොති** නෙක්ඛම්මසඞ්කප්පච්ඡන්දපරිළාහපරියෙසනා. **යථානුරූපං** අත්තනො අත්තනො පච්චයානුරූපං. කථං පනෙත්ථ කුසලධම්මෙසු පරිළාහො වුත්තොති? සඞ්ඛාරපරිළාහමත්තං සන්ධායෙතං වුත්තං, සොළසසු ආකාරෙසු දුක්ඛසච්චෙ සන්තාපට්ඨො විය වුත්තො, යස්ස විගමෙන අරහතො සීතිභාවප්පත්ති වුච්චති.

සයං න බ්‍යාපජ්ජති, තෙන වා තංසමඞ්ගීපුග්ගලො න කිඤ්චි බ්‍යාපාදෙතීති **අබ්‍යාපාදො,** විහිංසාය වුත්තවිපරියායෙහි සා වෙදිතබ්බා. හිතෙසිභාවෙන මිජ්ජති සිනිය්හතීති **මිත්තො,** මිත්තස්ස එසාති **මෙත්ති,** අබ්‍යාපාදො. **මෙත්තායනාති** මෙත්තාකාරණං, මෙත්තාය වා අයනා පවත්තනා. **මෙත්තායිතත්තන්ති** මෙත්තායිතස්ස මෙත්තාය පවත්තස්ස භාවො. **මෙත්තාචෙතොවිමුත්තීති** මෙත්තායනවසෙන පවත්තො චිත්තසමාධි. සෙසං වුත්තනයමෙව.

සනිදානසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. ගිඤ්ජකාවසථසුත්තවණ්ණනා

97. ඉතො පට්ඨායාති ''ධාතුං, භික්ඛවෙ''ති ඉමස්මා තතියසුත්තතො පට්ඨාය. යාව කම්මවග්ගො, තාව නෙත්වා උපගන්ත්වා සෙති එත්ථාති ආසයො, හීනාදිභාවෙන අධීනො ආසයො අජ්ඣාසයො, තං **අජ්ඣාසයං,** අධිමුත්තන්ති අත්ථො. **සඤ්ඤා උප්පජ්ජතීති**ආදීසු හීනාදිභෙදං අජ්ඣාසයං පටිච්ච හීනාදිභෙදා සඤ්ඤා, තන්නිස්සයදිට්ඨිවිකප්පනා, විතක්කො ච උප්පජ්ජති සහජාතකොටියා උපනිස්සයකොටියා ච. **සත්ථාරෙසූති** තෙසං සත්ථුපටිඤ්ඤතාය වුත්තං, න සත්ථුලක්ඛණසබ්භාවතො. **අසම්මාසම්බුද්ධෙසූති** ආධාරෙ විසයෙ ච භුම්මං එකතො කත්වා වුත්තන්ති පඨමං තාව දස්සෙන්තො ''මයං සම්මාසම්බුද්ධා''තිආදිං වත්වා ඉතරං දස්සෙන්තො ''තෙසු සම්මාසම්බුද්ධා එතෙ''තිආදිමාහ. තෙසං ''මයං සම්මාසම්බුද්ධා''ති උප්පන්නදිට්ඨියී ඉධ මූලභාවෙන පුච්ඡිතා, ඉතරා අනුසඞ්කිතාති **පුච්ඡතියෙවාති** සාසඞ්කං වදති.

''මහතී''ති එත්ථ මහාසද්දො ''මහාජනො''තිආදීසු විය බහුඅත්ථවාචකොති දට්ඨබ්බො. අවිජ්ජාපි හීනහීනතරහීනතමාදිභෙදෙන බහුපකාරා. **තස්සාති** දිට්ඨියා. කස්මා පනෙත්ථ ''යදිදං අවිජ්ජා ධාතූ''ති අවිජ්ජං උද්ධරිත්වා ''හීනං ධාතුං පටිච්චා''ති අජ්ඣාසයධාතු නිද්දිට්ඨාති? න ඛො පනෙතං එවං දට්ඨබ්බං, ''අඤ්ඤං උද්ධරිත්වා අඤ්ඤං නිද්දිට්ඨා''ති, යතො අවිජ්ජාසීසෙන අජ්ඣාසයධාතු එව ගහිතා. අවිජ්ජාගහිතො හි පුරිසපුග්ගලො දිට්ඨජ්ඣාසයො හීනාදිභෙදං අවිජ්ජාධාතුං නිස්සාය තතො සඤ්ඤාදිට්ඨිආදිකෙ සඞ්කප්පෙති. **පණිධි** පත්ථනා, සා පන තථා තථා චිත්තස්ස ඨපනවසෙන හොතීති ආහ **''චිත්තට්ඨපන''**න්ති. තෙනාහ **''සා පනෙසා''**තිආදි. **එතෙති** හීනපච්චයා සඤ්ඤාදිට්ඨිවිතක්කචෙතනා පත්ථනා පණිධිසඞ්ඛාතා හීනා ධම්මා. **හීනො** නාම හීනධම්මසමායොගතො. **සබ්බපදානීති** ''පඤ්ඤපෙති''තිආදීනි පදානි යොජෙතබ්බානි හීනසද්දෙන මජ්ඣිමුත්තමට්ඨානන්තරස්ස අසම්භවතො. උපපජ්ජනං ''උපපත්ති''ති ආහ **''ද්වෙ උපපත්තියො පටිලාභො ච නිබ්බත්ති චා''**ති. තත්ථ **හීනකුලාදීති** ආදි-සද්දෙන හීනරූපභොගපරිසාදීනං සඞ්ගහො. **හීනත්තිකවසෙනාති** හීනත්තිකෙ වුත්තත්තිකපදවසෙනාති අධිප්පායො. **චිත්තුප්පාදක්ඛණෙති** ඉදං හීනත්තිකපරියාපන්නානං චිත්තුප්පාදානං වසෙන තත්ථ තත්ථ ලද්ධත්තා වුත්තං. **පඤ්චසු**

නීචකුලෙසූති චණ්ඩාලවෙනනෙසාදරථකාරපුක්කුසකුලෙසු. ද්වාදසඅකුසලචිත්තුප්පාදානං පන යො කොචි පටිලාභො හීනොති යොජනා. සෙසද්වයෙපි එසෙව නයො. **ඉමස්මිං ඨානෙති** ''යායං, භන්තෙ, දිට්ඨී''තිආදිනා ආගතෙ ඉමස්මිං ඨානෙ. ''ධාතුං, භික්ඛවෙ, පටිච්ච උප්පජ්ජතී''තිආදිනා ආගතත්තා **නිබ්බත්තියෙව අධිප්පෙතා,** න පටිලාභො.

ගිඤ්ජකාවසථසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. හීනාධිමුත්තිකසුත්තවණ්ණනා

98. **එකතො හොන්තීති** සමානච්ඡන්දතාය අජ්ඣාසයතො එකතො හොන්ති. **නිරන්තරා හොන්තීති** තාය එව සමානච්ඡන්දතාය චිත්තෙන නිබ්බිසෙසා හොන්ති. ඉධ අධිමුත්ති නාම අජ්ඣාසයධාතූති ආහ **''හීනාධිමුත්තිකාති හීනජ්ඣාසයා''**ති.

හීනාධිමුත්තිකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. චඞ්කමසුත්තවණ්ණනා

99. **මහාපඤ්ඤෙසූති** විපුලපඤ්ඤෙසු. **නන්ති** සාරිපුත්තත්ථෙරං. **බන්ධන්තරන්ති** බන්ධවිභාගං, බන්ධානං වා අන්තරං විසෙසො අත්ථීති **බන්ධන්තරො.** එස නයො සෙසෙසුපි. **පරිකම්මන්ති** ඉද්ධිවිධාධිගමස්ස පුබ්බභාගපරිකම්මඤ්චෙව උත්තරපරිකම්මඤ්ච. **ආනිසංසන්ති** ඉද්ධානිසංසඤ්චෙව ආනිසංසඤ්ච. **අධිට්ඨානං විකුබ්බනන්ති** අධිට්ඨානවිධානඤ්චෙව විකුබ්බනවිධානඤ්ච. **වුත්තනයෙනෙවාති** ''පථවිං පත්ථරන්තො විය''තිආදිනා.

ධුතඞ්ගපරිහාරන්ති ධුතඞ්ගානං පරිහරණවිධිං. පරිහරණග්ගහණෙනෙව සමාදානං සිද්ධං හොතීති තං න ගහිතං. **ආනිසංසන්ති** තංතංධුතඞ්ගපරිහරණෙ දට්ඨබ්බං ආනිසංසමෙව. **සමොධානන්ති** ''එත්තකා පිණ්ඩපාතපටිසංයුත්තා, එත්තකා සෙනාසනපටිසංයුත්තා''ති පච්චයවසෙන අඤ්ඤමඤ්ඤඤ්ච අන්තොගධත්තා. **අධිට්ඨානන්ති** අධිට්ඨානවිධිං. **භෙදන්ති** උක්කට්ඨාදිභෙදඤ්චෙව භින්නාකාරඤ්ච.

පරිකම්මන්ති ''දිබ්බචක්ඛු එවං උප්පාදෙතබ්බං, එවං විසොධෙතබ්බ''න්තිආදිනා පරිකම්මවිධානං. **ආනිසංසන්ති** පරෙසං අජ්ඣාසයානුරූපායතනාදිආනිසංසපභෙදං. **උපක්කිලෙසන්ති** සාධාරණං අසාධාරණං දුවිධං උපක්කිලෙසං. විපස්සනාභාවනුපක්කිලෙසා හි දිබ්බචක්ඛුස්ස උපක්කිලෙසාති වෙදිතබ්බා.

සඞ්ඛෙපවිත්ථාරගම්භීරුත්තානවිචිත්‍රකථාදීසූති සඞ්ඛෙපො විත්ථාරො ගම්භීරතා උත්තානතා විචිත්‍රභාවො නෙය්‍යත්ථතා නීතත්ථතාති එවමාදීසු ධම්මස්ස කථෙතබ්බප්පකාරෙසු තං තං කථෙතබ්බාකාරං.

ඉති-සද්දො ආදිඅත්ථො, පකාරත්ථො වා. තෙන –

> ''ආදිම්හි සීලං දෙසෙය්‍ය, (දී. නි. අට්ඨ. 1.190; ම. නි. අට්ඨ. 1.291)
> මජ්ඣෙ චිත්තං විනිද්දිසෙ;
> අන්තෙ පඤ්ඤා කථෙතබ්බා,
> එසො ධම්මකථාවිධො''ති. –

එවං කථෙතබ්බාකාරං සඞ්ගණ්හාති.

> ''සිථිලං ධනිතඤ්ච දීඝරස්සං, ගරුකං ලහුකඤ්ච නිග්ගහීතං;
> සම්බන්ධං වවත්ථිතං විමුත්තං, දසධා බ්‍යඤ්ජනබුද්ධියා පභෙදො''ති. (දී. නි. 1.190; ම. නි. අට්ඨ. 1.291; පරි. 485) –

එවං වුත්තං දසවිධං **බ්‍යඤ්ජනබුද්ධිං. අට්ඨුප්පත්තින්ති** තස්ස තස්ස සුත්තස්ස ජාතකස්ස ච අට්ඨුප්පත්තිං. **අනුසන්ධින්ති** පච්ඡානුසන්ධිආදිඅනුසන්ධිං. **පුබ්බාපරන්ති** සම්බන්ධං. **ඉදං පදං එවං වත්තබ්බං, ඉදං** පුබ්බාපරං **එවං ගහෙතබ්බන්ති.**

කුලසඞ්ගණ්හනපරිහාරන්ති ලාභුප්පාදනත්ථං කුලානං සඞ්ගණ්හනවිධිනො පරිහරණං තන්නියමිතං එකන්තිකං කුලසඞ්ගහණවිධිං.

චඞ්කමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. සගාථාසුත්තවණ්ණනා

100. ''ධාතුසො සංසන්දන්ති''ති ඉදං අජ්ඣාසයතො සරික්ඛතාදස්සනං, න කායෙන මිස්සීභාවදස්සනන්ති ආහ **''සමුද්දන්තරෙ''**තිආදි. **නිරන්තරොති** නිබ්බිසෙසො. **සංසග්ගාති** පඤ්චවිධසංසග්ගහෙතු. සංසග්ගගහණෙන චෙත්ථ සංසග්ගවත්ථුකා තණ්හා ගහිතා. තෙනාහ **''දස්සන...පෙ.... ස්නෙහෙනා''**ති.

වනති භජති සජ්ජති තෙනාති වනං, වනථොති ච කිලෙසො වුච්චතීති ආහ **''වනථො ජාතොති කිලෙසවනං ජාත''**න්ති. ඉතරෙ සංසග්ගමූලකාති තමෙව පටික්ඛිපන්තො ආහ **''අදස්සනෙනා''**ති. **සාධුජීවීති** සාධු සුට්ඨු ජීවී, තංජීවනසීලො. තෙනාහ **''පරිසුද්ධජීවිතං ජීවමානො''**ති.

සගාථාසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. අස්සද්ධසංසන්දනසුත්තවණ්ණනා

101. **නිරොජාති** සද්ධාස්නෙහාභාවෙන නිස්නෙහා. තතො එව අරසභාවෙන **නිරසා. එකසදිසාති** සමසමා නිබ්බිසෙසා. තෙනාහ **''නිරන්තරා''**ති. අලජ්ජිතාය එකසීමකතා **භින්නමරියාදා**. සද්ධා තෙසං අත්ථීති **සද්ධා. තන්තිපාලකාති** සද්ධම්මතන්තියා පාලකා. **වංසානුරක්ඛකාති** අරියවංසස්ස අනුරක්ඛකා. **ආරද්ධවීරියාති** පග්ගහිතවීරියා. යස්මා තාදිසානං වීරියං පරිපුණ්ණං නාම හොති කිච්චසිද්ධියා, තස්මා වුත්තං **''පරිපුණ්ණපරක්කමා''**ති. **සබ්බකිච්චපරිග්ගාහිකායාති** චතුන්නං සතිපට්ඨානානං භාවනාකිච්චපරිග්ගාහිකාය.

අස්සද්ධසංසන්දනසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8-12. අස්සද්ධමූලකසුත්තාදිවණ්ණනා

102-106. **අට්ඨමාදීනීති** අට්ඨමං නවමං දසමං එකාදසමං ද්වාදසමන්ති ඉමානි පඤ්ච සුත්තානීති එකෙ. අපරෙ පන නව සුත්තානීති ඉච්ඡන්ති. ස්වායමත්ථො අට්ඨකථායං වුත්තොයෙව. පාළියඤ්ච කෙසුචි පොත්ථකෙසු ලිඛීයති.

අස්සද්ධමූලකසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

දුතියවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. කම්මපථවග්ගො

1-2. අසමාහිතසුත්තාදිවණ්ණනා

107-108. **ඉතො පරෙසූති** ඉතො දුතියවග්ගතො පරෙසු සුත්තෙසු. **පඨමන්ති** පඨමවග්ගෙ පඨමං. කස්මා පනෙත්ථ එවං දෙසනා පවත්තාති ආහ **''එවං වුච්චමානෙ''**තිආදි.

අසමාහිතසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3-5. පඤ්චසික්ඛාපදසුත්තාදිවණ්ණනා

109-111. **සුරාමෙරයසඞ්ඛාතන්ති** පිට්ඨසුරාදිසුරාසඞ්ඛාතං පුප්ඵාසවාදිමෙරයසඞ්ඛාතඤ්ච. මජ්ජනට්ඨෙන **මජ්ජං. සුරාමෙරයමජ්ජප්පමාදොති වුච්චති** ''මජ්ජති තෙනා''ති කත්වා. **තස්මිං තිට්ඨන්තීති** තස්මිං පමාදෙ පමජ්ජනවසෙන තිට්ඨන්තීති අත්ථො. සෙසං තතියචතුත්ථෙසු සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙවාති.

පඤ්චමෙ තානි පදානි සංවණ්ණෙතුං **''පඤ්චමෙ''**තිආදි ආරද්ධං. තත්ථ පාණො නාම වොහාරතො සත්තො, පරමත්ථතො ජීවිතින්ද්‍රියං, තං **පාණං අතිපාතෙන්ති** අතිච්ච අන්තරෙයෙව, අතික්කම්ම වා සත්ථාදීහි අභිභවිත්වා පාතෙන්ති සණිකං පතිතුං අදත්වා සීඝං පාතෙන්තීති අත්ථො. කායෙන වාචාය වා **අදින්නං** පරසන්තකං. **ආදියන්තීති** ගණ්හන්ති. **මිච්ඡාති** න සම්මා, ගාරය්හවසෙන. **මුසාති** අතථං වත්ථු. **වදන්තීති** විසංවාදනවසෙන වදන්ති. පියසුඤ්ඤකරණතො **පිසුණා,** පිසති වා පරෙ සත්තෙ, හිංසතීති අත්ථො. **මම්මච්ඡෙදිකාති** එතෙන පරස්ස මම්මච්ඡෙදවසෙන එකන්තඵරුසසඤ්චෙතනා **ඵරුසවාචා** නාමාති දස්සෙති. **අභිජ්ඣාසද්දො** ලුබ්භනෙ නිරුළ්හොති ආහ **''පරභණ්ඩෙ ලුබ්භනසීලාති අත්ථො''**ති. **බ්‍යාපන්නන්ති** දොසවසෙන විපන්නං. පකතිවිජහනෙන **පූතිභූතං**. සාධූහි ගරහිතබ්බතං පත්තා ''නත්ථි දින්න''න්තිආදිනයප්පවත්තා නත්ථිකාහෙතුකඅකිරියදිට්ඨි **කම්මපථපරියාපන්නා** නාම. මිච්ඡත්තපරියාපන්නා සබ්බාපි ලොකුත්තරමග්ගපටිපක්ඛා විපරීතදිට්ඨි.

තෙසන්ති කම්මපථානං. **වොහාරතොති** ඉන්ද්‍රියබද්ධං උපාදාය පඤ්ඤත්තිමත්තතො. **තිරච්ඡානගතාදීසූති ආදි-**සද්දෙන පෙතානං සඞ්ගහො. පයොගවත්ථුමහන්තතාදීහි **මහාසාවජ්ජතා** තෙහි පච්චයෙහි උප්පජ්ජමානාය චෙතනාය බලවභාවතො. යථාවුත්තපච්චයවිපරියායෙපි තංතංපච්චයෙහි චෙතනාය බලවභාවවසෙන **අප්පසාවජ්ජමහාසාවජ්ජතා** වා වෙදිතබ්බා. **ඉද්ධිමයොති** කම්මවිපාකිද්ධිමයො දාඨාකොටනාදීනං විය.

මෙථුනසමාචාරෙසූති සදාරපරදාරගමනවසෙන දුවිධෙසු මෙථුනසමාචාරෙසු. තෙපි හීනාධිමුත්තිකෙහි කත්තබ්බතො කාමා නාම. **මිච්ඡාචාරොති** ගාරය්හාචාරො. ගාරය්හතා චස්ස එකන්තනිහීනතායාති ආහ **“එකන්තනින්දිතො ලාමකාචාරො”ති අසද්ධම්මාධිප්පායෙනාති** අසද්ධම්මසෙවනාධිප්පායෙන. **ගොත්තරක්ඛිතාති** සගොත්තෙහි රක්ඛිතා. **ධම්මරක්ඛිතාති** සහධම්මෙහි රක්ඛිතා. සස්සාමිකා නාම **සාරක්ඛා**. යස්සා ගමනෙ දණ්ඩො ඨපිතො, සා **සපරිදණ්ඩා**. භරියභාවාය ධනෙන කීතා **ධනක්කීතා**. ඡන්දෙන වසතීති **ඡන්දවාසිනී**. භොගත්ථං වසතීති **භොගවාසිනී**. පටත්ථං වසතීති **පටවාසිනී**. උදකපත්තං ආමසිත්වා ගහිතා **ඔදපත්තකිනී**. චුම්බටං අපනෙත්වා ගහිතා **ඔභටචුම්බටා**. කරමරානීතා **ධජාහටා**. තඞ්ඛණිකං ගහිතා **මුහුත්තිකා**. අභිභවිත්වා වීතික්කමො මිච්ඡාචාරො **මහාසාවජ්ජො,** න තථා ද්වින්නං සමානච්ඡන්දතාය. අභිභවිත්වා වීතික්කමනෙ සතිපි මග්ගෙනමග්ගපටිපත්තිඅධිවාසනෙ පුරිමුප්පන්නසෙවනාභිසන්ධිපයොගාභාවතො මිච්ඡාචාරො න හොති අභිභුය්‍යමානස්සාති වදන්ති. සෙවනාචිත්තෙ සති පයොගාභාවො අප්පමාණං යෙභුය්‍යෙන ඉත්ථියා සෙවනාපයොගස්ස අභාවතො. තථා සති පුරෙතරං සෙවනාචිත්තස්ස උපට්ඨානෙපි තස්සා මිච්ඡාචාරො න සියා, තථා පුරිසස්සපි සෙවනාපයොගාභාවෙ. තස්මා අත්තනො රුචියා පවත්තිතස්ස වසෙන තයො, බලක්කාරෙන පවත්තිතස්ස වසෙන තයොති සබ්බෙපි අග්ගහිතග්ගහණෙන **“චත්තාරො සම්භාරා”**ති වුත්තං.

ආසෙවනමන්දතායාති යාය අකුසලචෙතනාය සම්ඵං පලපති, තස්සා ඉත්තරකාලතාය පවත්තියා අනාසෙවනාති පරිදුබ්බලා හොති චෙතනා.

උපසග්ගවසෙන අත්ථවිසෙසවාචිනො ධාතුසද්දාති **අභිජ්ඣායතීති** පදස්ස **පරභණ්ඩාභිමුඛී**තිආදිඅත්ථො වුත්තො. **තන්නින්නතායාති** තස්මිං පරභණ්ඩෙ ලුබ්භනවසෙන නින්නතාය. අභිපුබ්බො ඣෙ-සද්දො ලුබ්භනෙ නිරුළ්හොති දට්ඨබ්බො. යස්ස භණ්ඩං අභිජ්ඣායති, තස්ස අප්පගුණතාය **අප්පසාවජ්ජා,** මහාගුණතාය **මහාසාවජ්ජා**තිආදිනා නයෙන තත්ථ අප්පසාවජ්ජමහාසාවජ්ජවිභාගො වෙදිතබ්බො. තෙනාහ **“අදින්නාදානං විය”**තිආදි. **අත්තනො පරිණාමනං** චිත්තෙනෙවාති දට්ඨබ්බං.

හිතසුඛං බ්‍යාපාදයතීති යො නං උප්පාදෙති, යස්ස උප්පාදෙති, තස්ස සති සමවායෙ හිතසුඛං විනාසෙති. **අහො වතාති** ඉමිනා යථා අභිජ්ඣානෙ වත්ථුනො එකන්තතො අත්තනො පරිණාමනං දස්සිතං , එවමිධාපි වත්ථුනො ‘‘අහො වතා’’ති ඉමිනා පරස්ස විනාසචින්තාය එකන්තතො නියමිතභාවං දස්සෙති. එවඤ්හි නෙසං දාරුණප්පවත්තියා කම්මපථප්පවත්ති.

යථාභුච්චගහණාභාවෙනාති යථාතච්ඡගහණස්ස අභාවෙන අනිච්චාදිසභාවස්ස නිච්චාදිතො ගහණෙන. **මිච්ඡා පස්සතීති** විතථං පස්සති. **සම්ඵප්පලාපො වියාති** ඉමිනා ආසෙවනස්ස අප්පමහන්තතාහි මිච්ඡාදිට්ඨියා අප්පසාවජ්ජමහාසාවජ්ජතා. **වත්ථුනොති** ගහිතවත්ථුනො. **ගහිතාකාරවිපරීතතාති** මිච්ඡාදිට්ඨියා ගහිතාකාරස්ස විපරීතතා. **තථාභාවෙනාති** අත්තනො ගහිතාකාරෙනෙව තස්සා දිට්ඨියා, ගහිතස්ස වා වත්ථුනො **උපට්ඨානං** ‘‘එවමෙතං, න ඉතො අඤ්ඤථා’’ති.

ධම්මතොති සභාවතො. **කොට්ඨාසතොති** චිත්තඞ්ගකොට්ඨාසතො, යංකොට්ඨාසා හොන්ති, තතොති අත්ථො. **චෙතනාධම්මාවාති** චෙතනාසභාවා එව. **පටිපාටියා සත්තාති** එත්ථ නනු චෙතනා අභිධම්මෙ කම්මපථෙසු න වුත්තාති පටිපාටියා සත්තන්නං කම්මපථභාවො න යුත්තොති? න, අවචනස්ස අඤ්ඤහෙතුකත්තා. න හි තත්ථ චෙතනාය අකම්මපථත්තා කම්මපථරාසිම්හි අවචනං, කදාචි පන කම්මපථො හොති, න සබ්බදාති කම්මපථභාවස්ස අනියතත්තා අවචනං. යදා, පනස්ස කම්මපථභාවො හොති, තදා කම්මපථරාසිසඞ්ගහො න නිවාරිතො. එත්ථාහ – යදි චෙතනාය සබ්බදා කම්මපථභාවාභාවතො අනියතො කම්මපථභාවොති කම්මපථරාසිම්හි අවචනං, නනු අභිජ්ඣාදීනම්පි කම්මපථභාවං අප්පත්තානං අත්ථිතාය අනියතො කම්මපථභාවොති තෙසම්පි කම්මපථරාසිම්හි අවචනං ආපජ්ජතීති? නාපජ්ජති, කම්මපථතාතංසභාගතාහි තෙසං තත්ථ වුත්තත්තා. යදි එවං චෙතනාපි තත්ථ වත්තබ්බා සියා? සච්චමෙතං. සා පන පාණාතිපාතාදිකාති පාකටො තස්සා කම්මපථභාවොති න වුත්තා සියා. චෙතනාය හි ‘‘චෙතනාහං, භික්ඛවෙ, කම්මං වදාමි (අ. නි. 6.63; කථා. 539) තිවිධා, භික්ඛවෙ, කායසඤ්චෙතනා අකුසලං කායකම්ම’’න්තිආදිවචනතො (කථා. 539) කම්මභාවො පාකටො. කම්මංයෙව ච සුගතිදුග්ගතීනං තත්ථුප්පජ්ජනකසුඛදුක්ඛානඤ්ච පථභාවෙන පවත්තං කම්මපථොති වුච්චතීති පාකටො, තස්සා කම්මපථභාවො. අභිජ්ඣාදීනං පන චෙතනාසමීහනභාවෙන සුචරිතදුච්චරිතභාවො, චෙතනාජනිතපිට්ඨීවට්ටකභාවෙන සුගතිදුග්ගතිතදුප්පජ්ජනකසුඛදුක්ඛානං පථභාවො චාති, න තථා පාකටො කම්මපථභාවොති, තෙ එව තෙන සභාවෙන දස්සෙතුං අභිධම්මෙ කම්මපථරාසිභාවෙන වුත්තා. අතථාජාතියකත්තා වා චෙතනා තෙහි සද්ධිං න වුත්තාති දට්ඨබ්බං. **මූලං පත්වාති** මූලදෙසනං පත්වා, මූලසභාවෙසු ධම්මෙසු දෙසියමානෙසූති අත්ථො.

අදින්නාදානං සත්තාරම්මණන්ති ඉදං ‘‘පඤ්ච සික්ඛාපදා පරිත්තාරම්මණා එවා’’ති ඉමාය පාළියා විරුජ්ඣති. යඤ්හි පාණාතිපාතාදිදුස්සීල්‍යස්ස ආරම්මණං, තදෙව තං වෙරමණියා ආරම්මණං. වීතික්කමිතබ්බවත්ථුතො එව හි විරතීති. ‘‘සත්තාරම්මණ’’න්ති වා සත්තසඞ්ඛාතං සඞ්ඛාරාරම්මණමෙව උපාදාය වුත්තත්තා න කොචි විරොධො. තථා හි වුත්තං **සම්මොහවිනොදනියං** (විභ. අට්ඨ. 714) ‘‘යානි සික්ඛාපදානි එත්ථ ‘සත්තාරම්මණානී’ති වුත්තානි, තානි යස්මා ‘සත්තොති’ති සඞ්ඛං ගතෙ සඞ්ඛාරෙයෙව ආරම්මණං කරොන්ති’’ති. ඉතො පරෙසුපි එසෙව නයො. විසභාගවත්ථුනො ‘‘ඉත්ථිපුරිසා’’ති ගහෙතබ්බතො **සත්තාරම්මණොතිපි එකෙ**. ‘‘එකො දිට්ඨො, ද්වෙ සුතා’’තිආදිනා සම්ඵප්පලපනෙ **දිට්ඨසුතමුතවිඤ්ඤාතවසෙන. තථා අභිජ්ඣා**ති එත්ථ තථා-සද්දො ‘‘දිට්ඨසුතමුතවිඤ්ඤාතවසෙනා’’ති ඉදම්පි උපසංහරති, න සත්තසඞ්ඛාරාරම්මණතං එව දස්සනාදිවසෙන අභිජ්ඣායනතො. ‘‘නත්ථි සත්තා ඔපපාතිකා’’ති පවත්තමානාපි මිච්ඡාදිට්ඨි තෙභූමකධම්මාරම්මණා එවාති අධිප්පායෙන තස්සා සඞ්ඛාරාරම්මණතා වුත්තා. කථං පන මිච්ඡාදිට්ඨියා මහග්ගතප්පත්තා ධම්මා ආරම්මණං හොන්තීති? සාධාරණතො. නත්ථි සුකටදුක්කටානං කම්මානං ඵලං විපාකොති හි පවත්තමානාය අත්ථතො රූපාරූපාවචරධම්මාපි ගහිතාව හොන්තීති.

සුඛබහුලතාය රාජානො හසමානාපි ‘‘චොරං ඝාතෙථා’’ති වදන්ති, හාසො පන තෙසං අඤ්ඤවිසයොති ආහ **‘‘සන්නිට්ඨාපකචෙතනා පන නෙසං දුක්ඛසම්පයුත්තාව හොති’’**ති. **මජ්ඣත්තවෙදනො න හොති,** සුඛවෙදනොව. තත්ථ ‘‘කාමානං සමුදයා’’තිආදිනා වෙදනාභෙදො වෙදිතබ්බො. ලොභසමුට්ඨානො මුසාවාදො සුඛවෙදනො වා සියා මජ්ඣත්තවෙදනො වා, දොසසමුට්ඨානො දුක්ඛවෙදනො වාති **මුසාවාදො තිවෙදනො** සියා. ඉමිනා නයෙන සෙසෙසුපි යථාරහං වෙදනානං ‘‘ලොභො නිදානං කම්මානං සමුදයායා’’තිආදිනා භෙදො වෙදිතබ්බො.

පාණාතිපාතො දොසමොහවසෙන ද්විමූලකොති සම්පයුත්තමූලමෙව සන්ධාය වුත්තං. තස්ස හි මූලට්ඨෙන උපකාරභාවො දොසවිසෙසො, නිදානමූලෙ පන ගය්හමානෙ ලොභමොහවසෙනපි වට්ටති. සම්මූළ්හො ආමිසකිඤ්ජක්ඛකාමොපි හි පාණං හනති. තෙනෙවාහ ‘‘ලොභො නිදානං කම්මානං සමුදයායා’’තිආදි (අ. නි. 3.34). සෙසෙසුපි එසෙව නයො.

අසමාදින්නසීලස්ස සම්පත්තතො යථාඋපට්ඨිතවීතික්කමිතබ්බවත්ථුතො විරති **සම්පත්තවිරති**. සමාදානෙන උප්පන්නා විරති **සමාදානවිරති**. කිලෙසානං සමුච්ඡින්දනවසෙන පවත්තා මග්ගසම්පයුත්තා විරති **සමුච්ඡෙදවිරති**. කාමඤ්චෙත්ථ පාළියං විරතියොව ආගතා, සික්ඛාපදවිභඞ්ගෙ පන චෙතනාපි ආහරිත්වා දස්සිතාති තදුභයම්පි ගණ්හන්තො **‘‘චෙතනාපි වට්ටන්ති විරතියොපී’’**ති ආහ.

අදුස්සීල්‍යාරම්මණා ජීවිතින්ද්‍රියාදිආරම්මණා කථං දුස්සීල්‍යානි පජහන්තීති දස්සෙතුං **‘‘යථා පනා’’**තිආදි වුත්තං. පාණාතිපාතාදීහි විරමණවසෙන පවත්තනතො තදාරම්මණභාවෙනෙව තානි පජහන්ති. න හි තදෙව ආරබ්භ තං පජහිතුං සක්කා තතො අනිස්සටභාවතො.

අනභිජ්ඣා...පෙ.... විරමන්තස්සාති අභිජ්ඣං පජහන්තස්සාති අත්ථො. න හි මනොදුච්චරිතතො විරති අත්ථි අනභිජ්ඣාදීහෙව තප්පහානසිද්ධිතො.

පඤ්චසික්ඛාපදසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. දසඞ්ගසුත්තවණ්ණනා

113. **මිච්ඡත්තසම්මත්තවසෙනා**ති එත්ථ මිච්ඡාභාවො **මිච්ඡත්තං,** තථා සම්මාභාවො **සම්මත්තං**. තථා තථා පවත්තා අකුසලක්ඛන්ධාව මිච්ඡාසති, එවං මිච්ඡාඤාණම්පි දට්ඨබ්බං. න හි ඤාණස්ස මිච්ඡාභාවො නාම අත්ථි. තස්මා **මිච්ඡාඤාණිනො**ති මිච්ඡාසඤ්ඤාණාති අත්ථො, අයොනිසො පවත්තචිත්තුප්පාදාති අධිප්පායො. **මිච්ඡාපච්චවෙක්ඛණෙනා**ති මිච්ඡාදිට්ඨිආදීනං මිච්ඡා අයොනිසො පච්චවෙක්ඛණෙන. **කුසලවිමුත්තී**ති පකතිපුරිසන්තරජානනං, ගුණවියුත්තස්ස අත්තනො සකත්තනි අවට්ඨානන්ති එවමාදිං අකුසලපවත්තිං ‘‘කුසලවිමුත්තී’’ති ගහෙත්වා ඨිතා මිච්ඡාවිමුත්තිකා. **සම්මාපච්චවෙක්ඛණා**ති ඣානවිමොක්ඛාදීසු සම්මා අවිපරීතං පවත්තා පච්චවෙක්ඛණා.

දසඞ්ගසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

තතියවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. චතුත්ථවග්ගො

1. චතුධාතුසුත්තවණ්ණනා

114. **පතිට්ඨාධාතූති** සහජාතානං ධම්මානං පතිට්ඨාභූතා ධාතු. **ආබන්ධනධාතූති** නහානියචුණ්ණස්ස උදකං විය සහජාතධම්මානං ආබන්ධනභූතා ධාතු. **පරිපාචනධාතූති** සූරියො ඵලාදීනං විය සහජාතධම්මානං පරිපාචනභූතා ධාතු. **විත්ථම්භනධාතූති** දූතියො විය සහජාතධම්මානං විත්ථම්භනභූතා ධාතු. කෙසාදයො **වීසති කොට්ඨාසා. ආදි**-සද්දෙන පිත්තාදයො සන්තප්පනාදයො උද්ධඞ්ගමා වාතාදයො ගහිතා. **එතාති** ධාතුයො.

චතුධාතුසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. පුබ්බෙසම්බොධසුත්තවණ්ණනා

115. අයං පථවීධාතුං නිස්සාය තං ආරබ්භ පවත්තො **අස්සාදො. එවං පවත්තානන්ති** එවං කායෙ පභාවස්ස පවෙදනවසෙනෙව පවත්තානං. **හුත්වා අභාවාකාරෙනාති** පුබ්බෙ අවිජ්ජමානා පච්චයසාමග්ගියා හුත්වා උප්පජ්ජිත්වා පුන භඞ්ගුපගමනතො උද්ධං අභාවාකාරෙන. න නිච්චාති **අනිච්චා** අද්ධුවත්තා, ධුවං නිච්චං. **පටිපීළනාකාරෙනාති** උදයබ්බයවසෙන අභිණ්හං පීළනාකාරෙන දුක්ඛට්ඨෙන. **සභාවවිගමාකාරෙනාති** අත්තනො සභාවස්ස විගච්ඡනාකාරෙන. සභාවධම්මා හි අප්පමත්තං ඛණං පත්වා නිරුජ්ඣන්ති. තස්මා තෙ ''ජරාය මරණෙන චා''ති ද්වෙධා විපරිණමන්ති. තෙනාහ **''විපරිණාමධම්මා''**ති. ආදීනං වාති පවත්තෙතීති **ආදීනවො,** පරමකාපඤ්ඤතා. **විනීයතීති** වූපසමීයති. අච්චන්තප්පහානවසෙන නිස්සරති එතෙනාති **නිස්සරණං**.

සායං නිපන්නා සබ්බරත්තිං ඛෙපෙත්වා **පාතො උට්ඨහාම, මාසපුණ්ණඝටො විය නො සරීරං** නිස්සන්දාභාවතො.

චුසිතමත්තෙසුපීති උදකස්ස චුසිතමත්තෙසුපි.

අතිනාමෙන්ති කාලං. **එවං** වුත්තනයෙන **පවත්තා** පුග්ගලා **එතා** පථවීධාතුආදයො **අස්සාදෙන්ති නාම** අභිරතිවසෙන තත්ථ ආකඞ්ඛුප්පාදනතො.

අභිවිසිට්ඨෙන ඤාණෙනාති අග්ගමග්ගඤාණෙන. රුක්ඛො **බොධි** ''බුජ්ඣති එත්ථා''ති කත්වා. මග්ගො **බොධි** ''බුජ්ඣති එතෙනා''ති කත්වා. සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං **බොධි** සම්මා සාමඤ්ච සබ්බධම්මානං බුජ්ඣනතො. නිබ්බානං **බොධි** බුජ්ඣිතබ්බතො. **තෙසන්ති** නිද්ධාරණෙ සාමිවචනං. **සාවකපාරමීඤාණන්ති** සාවකපාරමීඤාණං යාථාවතො දස්සනවත්ථු.

අකුප්පාති පටිපක්ඛෙහි අකොපෙතබ්බො. **කාරණතොති** අරියමග්ගතො. තතො හිස්ස අකුප්පතා. තෙනාහ **''සා හී''**තිආදි. **ආරම්මණතොති** නිබ්බානාරම්මණතො නිබ්බානාරම්මණානං ලොකියසමාපත්තීනං අභාවතො.

විත්ථාරවසෙනාති එකෙකධාතුවසෙනාති වදන්ති, එකෙකිස්සා පන ධාතුයා ලක්ඛණවිභත්තිදස්සනවසෙන. **යන්ති** හෙතුඅත්ථෙ නිපාතො, යං නිමිත්තන්ති අත්ථො. අස්සාදෙති එතෙනාති **අස්සාදො,** තණ්හා. **අයං පථවීධාතුයා අස්සාදොති** එත්ථ අයං-සද්දො ''පහානපටිවෙධො''ති එත්ථාපි ආනෙත්වා සම්බන්ධිතබ්බො ''අයං පහානපටිවෙධො පටිවිජ්ඣිතබ්බට්ඨෙන සමුදයසච්ච''න්ති. එස නයො සෙසසච්චෙසුපි. **යාති** යථාවුත්තෙසු අස්සාදො ආදීනවො නිස්සරණන්ති ඉමෙසු තීසු ඨානෙසු පවත්තා යා දිට්ඨි…පෙ…. යො සමාධි, අයං භාවනාපටිවෙධො මග්ගසච්චන්ති වුත්තනයෙනෙව යොජෙතබ්බං.

පුබ්බෙසම්බොධසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. අචරිංසුත්තවණ්ණනා

116. යථා යාවතා නිස්සරණපරියෙසනට්ඨානෙ ආදීනවපරියෙසනා, එවං යාවතා ආදීනවපරියෙසනට්ඨානෙ අස්සාදපරියෙසනා සම්මාපටිපන්නස්සාති වුත්තං **''අචරින්ති ඤාණචාරෙන අචරිං, අනුභවනචාරෙනා''**ති.

අචරිංසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. නොචෙදංසුත්තවණ්ණනා

117. **නිස්සටාතිආදීනි** පදානි, **ආදිතො වුත්තපටිසෙධෙනාති** ''නෙවා''ති එත්ථ වුත්තෙන නකාරෙන. තෙනාහ **''න නිස්සටා''**තිආදි. **විමරියාදිකතෙනාතිආදි** ච එත්ථ විහරණපෙක්ඛණෙ කරණවචනං. **දුතියනයෙති** ''යතො ච ඛො, භික්ඛවෙ''තිආදිනා වුත්තනයෙ. කිලෙසවට්ටමරියාදාය සබ්බසො අභාවතො **නිම්මරියාදිකතෙන** චිත්තෙන. තෙනාහ **''තත්ථා''**තිආදි. **තීසූති** දුතියාදීසු තීසු.

නොවෙදංසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. එකන්තදුක්ඛසුත්තවණ්ණනා

118. **එකන්තෙනෙව දුක්ඛා**ති අවීචිමහානිරයො විය එකන්තතො දුක්ඛා එව සුඛෙන අවොමිස්සා. **දුක්ඛෙන අනුපතිතා**ති දුක්ඛෙනෙව සබ්බසො උපගතා. **දුක්ඛෙන ඔක්කන්තා**ති බහිද්ධා විය අන්තොපි දුක්ඛෙන අවක්කන්තා අනුපවිට්ඨා. සුඛවෙදනාපච්චයතාය ඉමාසං ධාතූනං සුඛතා විය දුක්ඛවෙදනාපච්චයතාපි වෙදිතබ්බා, සඞ්ඛාරදුක්ඛතා පන සබ්බත්ථ චරිතා එව . **සබ්බත්ථා**ති සබ්බාසු ධාතූසු, සබ්බට්ඨානෙසු වා. පඨමං සුඛං දස්සෙත්වාපි පච්ඡා දුක්ඛස්ස කථිතත්තා **"දුක්ඛලක්ඛණං කථිත"**න්ති වුත්තං.

එකන්තදුක්ඛසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6-10. අභිනන්දසුත්තාදිවණ්ණනා

119-123. ඡට්ඨසත්තමෙසු වට්ටවිවට්ටං කථිතං. අට්ඨකථායං පන **"විවට්ටං කථිත"**න්ති වුත්තං . **තීසු** සුත්තෙසු. **චතුසච්චමෙවා**ති චත්තාරි සච්චානි සමාහටානි චතුසච්චන්ති තෙසං එකජ්ඣං ගහණං, නියමො පන තබ්බිනිමුත්තස්ස පරමත්ථස්ස අභාවතො.

අභිනන්දසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

චතුත්ථවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සාරත්ථප්පකාසිනියා සංයුත්තනිකාය-අට්ඨකථාය

ධාතුසංයුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

4. අනමතග්ගසංයුත්තං

1. පඨමවග්ගො

1. තිණකට්ඨසුත්තවණ්ණනා

124. උපසග්ගො සමාසවිසයෙ සසාධනං කිරියං දස්සෙතීති වුත්තං **''ඤාණෙන අනුගන්ත්වාපී''**ති. **වස්සසතං වස්සසහස්සන්ති** නිදස්සනමත්තමෙතං, තතො භියොපි අනුගන්ත්වා අනමතග්ගො එව සංසාරො. **අග්ග**-සද්දො ඉධ මරියාදවචනො, අනුද්දෙසිකඤ්චෙතං වචනන්ති ආහ **''අපරිච්ඡින්නපුබ්බාපරකොටිකො''**ති. අඤ්ඤථා අන්තිමභවිකපරිච්ඡින්නකතවිමුත්තිපරිපාචනීයධම්මාදීනං වසෙන අපරිච්ඡින්නපුබ්බාපරකොටි න සක්කා වත්තුං. සංසරණං **සංසාරො. පච්ඡිමාපි න පඤ්ඤායති** අන්ධබාලානං වසෙනාති අධිප්පායො. තෙනාහ භගවා ''දීඝො බාලාන සංසාරො''ති (ධ. ප. 60). **වෙමජ්ඣෙයෙව පන සත්තා සංසරන්ති** පුබ්බාපරකොටීනං අලබ්භනීයත්තා. **අත්ථො පරිත්තො හොති** යථාභූතාවබොධාභාවතො. **බුද්ධසමයෙති** සාසනෙති අත්ථො. **අත්ථො මහා** යථාභූතාවබොධිසම්භවතො, අත්ථස්ස විපුලතාය තංසදිසා උපමා නත්ථීති පරිත්තංයෙව උපමං ආහරන්තීති අධිප්පායො. ඉදානි වුත්තමෙවත්ථං **''පාළියං හී''**තිආදිනා සමත්ථෙති. **මාතු මාතරොති** මාතු මාතාමහියො. **තස්සෙවාති** දුක්ඛස්සෙව. **තිබ්බන්ති** දුක්ඛපරියායොති.

තිණකට්ඨසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. පථවීසුත්තවණ්ණනා

125. **මහාපථවින්ති** අවිසෙසෙන අනවසෙසපරියාදායිනීති ආහ **''චක්කවාළපරියන්ත''**න්ති. පරිකප්පවචනඤ්චෙතං.

පථවීසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. අස්සුසුත්තවණ්ණනා

126. කන්දනං සසද්දං, රොදනං පන කෙවලමෙවාති ආහ **''කන්දන්තානන්ති සසද්දං රුදමානාන''**න්ති. **පවත්තන්ති** සන්දනවසෙන පවත්තං. ''සිනෙරුරස්මීහි පරිච්ඡින්නෙසූ''ති සඞ්ඛෙපෙන වුත්තමත්ථං විවරන්තො **''සිනෙරුස්සා''**තිආදිමාහ. **මණිමයන්ති** ඉන්දනීලමණිමයං. සිනෙරුස්ස පුබ්බදක්ඛිණකොණසමපදෙසා ''පුබ්බදක්ඛිණපස්සා''ති අධිප්පෙතා. තෙහි නික්ඛන්තරජතරස්මියො ඉන්දනීලරස්මියො ච **එකතො හුත්වා. තාසං රස්මීනං අන්තරෙසූති** තාසං චතූහි කොණෙහි නික්ඛන්තරස්මීනං චතූසු අන්තරෙසු. **චත්තාරොති** දක්ඛිණාදිභෙදා චත්තාරො මහාසමුද්දා හොන්ති. **විඅසනන්ති** විසෙසෙන ඛෙපනං. කිං පන තන්ති ආහ **''විනාසොති අත්ථො''**ති.

අස්සුසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. ඛීරසුත්තවණ්ණනා

127. **මාතුථඤ්ඤන්ති** පීතං මාතුයා ථනතො නිබ්බත්තඛීරං බහුතරන්ති වෙදිතබ්බං.

ඛීරසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. පබ්බතසුත්තවණ්ණනා

128. ''අනමතග්ගස්ස සංසාරස්ස දීඝතමත්තා න සුකරං නසුකර''න්ති අට්ඨකථාපාඨො. **කථං නච්ඡින්දතීති** කථං න පරියොසාපෙති, කායච්පි ගහණතායාති අධිප්පායො. **තයො කප්පාසංසූති** තයො එකකප්පාසංසූ. යෙහි නං වුට්ඨං, තතොපි සුඛුමතරං **සාසපමත්තං** ඛීයෙය්‍ය පබ්බතං සබ්බභාගෙහි අතිචිරවෙලං පරිමජ්ජන්තෙ.

පබ්බතසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. සාසපසුත්තවණ්ණනා

129. **නගරන්ති** නගරසඞ්ඛෙපෙන පාකාරෙන පරික්ඛිත්තතං සන්ධාය වුත්තං. අන්තො පන සබ්බසො විචිත්තසාසපෙහි එව පුණ්ණං, එවං චුණ්ණිකාබද්ධං. තෙනාහ **"න පන…පෙ…. දට්ඨබ්බ"**න්ති.

සාසපසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. සාවකසුත්තවණ්ණනා

130. **තස්ස ඨිතට්ඨානතොති** භික්ඛුනො අනුස්සරිත්වා ඨිතට්ඨානතො, තෙන අනුස්සරිතස්ස සතසහස්සකප්පස්ස අනන්තරකප්පතො පට්ඨායාති අත්ථො. **එවන්ති** වුත්තප්පකාරෙන. **චත්තාරොපි** භික්ඛූ අභිඤ්ඤාලාභිනො. **චත්තාරි කප්පසතසහස්සානි** දිවසෙ දිවසෙ **අනුස්සරෙය්‍යුන්ති** පරිකප්පනවසෙන වදන්ති.

සාවකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. ගඞ්ගාසුත්තවණ්ණනා

131. **එතස්මිං අන්තරෙති** එතස්මිං පභවසමුද්දපදෙසපරිච්ඡින්නෙ ආයාමතො පඤ්චයොජනසතිකෙ අතිරෙකයොජනසතිකෙ වා ඨානෙ.

ගඞ්ගාසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. දණ්ඩසුත්තවණ්ණනා

132. නවමෙ **ඛිත්තොති** පුනප්පුනං ඛිත්තො. එකවාරඤ්හි ඛිත්තො මූලාදීසු එකෙනෙව නිපතෙය්‍ය. තථා සති අධිප්පෙතො පාතස්ස අනියමො න නිදස්සිතො සියා. තත්ථ ච ධම්මං සුණන්තා භික්ඛූ මනුස්සලොකෙ, තෙ සන්ධාය **"අස්මා ලොකා"**ති ආහ, තදඤ්ඤං සන්ධාය **"පරලොක"**න්ති. තස්ස තස්ස වා පුග්ගලස්ස යථාධිප්පෙතො අයං ලොකො, තදඤ්ඤො පරලොකො.

දණ්ඩසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. පුග්ගලසුත්තවණ්ණනා

133. **සමට්ඨිකාලොති** සමෙන ආකාරෙන ලද්ධබ්බඅට්ඨිකාලො. **ගිරිපරික්ඛෙපෙති** පඤ්චහි ගිරීහි පරික්ඛිත්තත්තා ''ගිරිපරික්ඛෙපො''ති ලද්ධනාමෙ රාජගහෙ.

පුග්ගලසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පඨමවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. දුතියවග්ගො

1. දුග්ගතසුත්තවණ්ණනා

134. **දුග්ගතන්ති** කිච්ඡජීවිකත්තා සබ්බථා දුක්ඛං ගතං උපගතං. තථාභූතො පන දලිද්දො වරාකො නාම හොතීති වුත්තං **"දලිද්දං කපණ"**න්ති. **හත්ථපාදෙහීති** නිදස්සනමත්තං, අඤ්ඤෙහිපි සරීරාවයවෙහි දුස්සණ්ඨානෙහි උපෙතො දුරූපෙතො එවාති.

දුග්ගතසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. සුඛිතසුත්තවණ්ණනා

135. **සුඛිතන්ති** සඤ්ජාතසුඛං. තෙනාහ **"සුඛසමප්පිත"**න්තිආදි. **සුසජ්ජිතන්ති** සුඛුමූපකරණෙහි සබ්බථා සජ්ජිතං.

සුඛිතසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. තිංසමත්තසුත්තවණ්ණනා

136. **ධුතඞ්ගසමාදානවසෙන,** න අරඤ්ඤවාසාදිමත්තෙන. **සසංයොජනා** සබ්බසො සංයොජනානං අප්පහීනත්තා, න පුථුජ්ජනභාවතො. **එකෙකවණ්ණකාලොව ගහෙතබ්බොති** එතෙන මහිංසාදීනං රස්සදීඝපිඞ්ගලාදීසු එකෙකානෙව ගහෙත්වා දස්සෙති.

තිංසමත්තසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4-9. මාතුසුත්තාදිවණ්ණනා

137-142. **ලිඞ්ගනියමෙන චෙව චක්කවාළනියමෙන චාති** ''පුරිසානඤ්හි මාතුගාමකාලො, මාතුගාමානඤ්ච පුරිසකාලො''ති යථා සත්තසන්තානෙ ලිඞ්ගනියමො නත්ථි, එවං කදාචි ඉමස්මිං චක්කවාළෙ නිබ්බත්තන්ති, කදාචි අඤ්ඤතරස්මින්ති චක්කවාළනියමොපි නත්ථි. එවමෙව යීතෙ

චක්කවාළෙ මාතුගාමකාලෙ නමාතාභූතපුබ්බො නත්ථීතිආදිනා ලිඞ්ගනියමෙන චක්කවාළනියමො ච වෙදිතබ්බො. තෙනාහ **''තෙසූ''**තිආදි.

මාතුසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. වෙපුල්ලපබ්බතසුත්තවණ්ණනා

143. **එකං අපදානං ආහරිත්වා දස්සෙති** ''එවං සංවෙගං ජනෙත්වා භික්ඛූ විසෙසං පාපෙස්සාමී''ති. **චතූහෙන ආරොහන්ති** චතුයොජනුබ්බෙධත්තා. **ද්වින්නං බුද්ධානන්ති** කකුසන්ධස්ස කොණාගමනස්ස චාති ඉමෙසං ද්වින්නං බුද්ධානං. ''තිවරා රොහිතස්සා සුප්පියා''ති මනුස්සානං තස්මිං තස්මිං කාලෙ සමඤ්ඤා තත්ථ දෙසනාමවසෙන ජාතාති වෙදිතබ්බා, යථා එතරහි මාගධාති.

පුන වස්සසතන්ති පඨමවස්සසතතො උපරිවස්සසතං ජීවනකො නාම මනුස්සො නත්ථි. **පරිහීනසදිසං කතං** දෙසනාය. **වඩ්ඪිත්වාති** දසවස්සායුකභාවතො පට්ඨාය යාව අසඞ්ඛෙය්‍යායුකභාවා වඩ්ඪිත්වා. ''පරිහීන''න්ති වත්වා තං පරිහීනභාවං දස්සෙන්තො **''කථ''**න්තිආදිමාහ. **යං ආයුප්පමාණෙසූති** යත්තකං ආයුප්පමාණෙසූති.

වෙපුල්ලපබ්බතසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

දුතියවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සාරත්ථප්පකාසිනියා සංයුත්තනිකාය-අට්ඨකථාය

අනමතග්ගසංයුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

5. කස්සපසංයුත්තං

1. සන්තුට්ඨසුත්තවණ්ණනා

144. **සන්තුට්ඨොති** සකෙන උච්චාවචෙන පච්චයෙන සමමෙව ච තුස්සනකො. තෙනාහ **"ඉතරීතරෙනා"**තිආදි. තත්ථ දුවිධං ඉතරීතරං – පාකතිකං, ඤාණසඤ්ජනිතඤ්චාති. තත්ථ පාකතිකං පටික්ඛිපිත්වා ඤාණසඤ්ජනිතමෙව දස්සෙන්තො **"ථූලසුඛුමා"**තිආදිමාහ. ඉතරං වුච්චති හීනං පණීතතො අඤ්ඤත්තා. තථා පණීතම්පි ඉතරං හීනතො අඤ්ඤත්තා. අපෙක්ඛාසද්දා හි ඉතරීතරාති. ඉති යෙන කෙනචි හීනෙන වා පණීතෙන වා චීවරාදිපච්චයෙන සන්තුස්සිතො තථාපවත්තො අලොභො ඉතරීතරපච්චයසන්තොසො, තංසමඞ්ගිතාය සන්තුට්ඨො. යථාලාභං අත්තනො ලාභානුරූපං සන්තොසො **යථාලාභසන්තොසො**. සෙසපදද්වයෙපි එසෙව නයො. ලබ්භතීති වා ලාභො, යො යො ලාභො යථාලාභො, තෙන සන්තොසො **යථාලාභසන්තොසො. බලන්ති** කායබලං. **සාරුප්පන්ති** භික්ඛුනො අනුච්ඡවිකතා.

යථාලද්ධතො අඤ්ඤස්ස අපත්ථනා නාම සියා අප්පිච්ඡතාය පවත්තිආකාරොති තතො විනිවත්තිතමෙව සන්තොසස්ස සරූපං දස්සෙන්තො **"ලභන්තොපි න ගණ්හාතී"**ති ආහ. **තං පරිවත්තෙත්වාති** පකතිදුබ්බලාදීනං ගරුචීවරං න ඵාසුභාවාවහං සරීරඛාධාවහඤ්ච හොතීති පයොජනවසෙන, නාත්‍රිච්ඡතාදිවසෙන පරිවත්තෙත්වා. ලහුකචීවරපරිභොගෙ සන්තොසවිරොධි න හොතීති ආහ **"ලහුකෙන යාපෙන්තොපි සන්තුට්ඨොව හොතී"**ති. මහග්ඝචීවරං බහූනි වා චීවරානි ලභිත්වා තානි විස්සජ්ජෙත්වා අඤ්ඤස්ස ගහණං යථාසාරුප්පනයෙ ඨිතත්තා න සන්තොසවිරොධීති ආහ **"තෙසං...පෙ.... ධාරෙන්තොපි සන්තුට්ඨොව හොතී"**ති. එවං සෙසපච්චයෙසු යථාබලයථාසාරුප්පනිද්දෙසෙසු **අපි**-සද්දග්ගහණෙ අධිප්පායො වෙදිතබ්බො.

පකතීති වාචාපකතිආදිකා. අවසෙසනිද්දාය අභිභූතත්තා පටිබුජ්ඣතො සහසා පාපකා විතක්කා පාතුභවන්තීති.

මුත්තහරීතකන්ති ගොමුත්තපරිභාවිතං, පූතිභාවෙන වා ඡඩ්ඩිතත්තා මුත්තහරීතකං. **බුද්ධාදීහි වණ්ණිතන්ති** ''පූතිමුත්තභෙසජ්ජං නිස්සාය යා පබ්බජ්ජා''තිආදිනා සම්මාසම්බුද්ධාදීහි පසත්ථං.

එකො එකච්චො **සන්තුට්ඨො හොති, සන්තොසස්ස වණ්ණං න කථෙති** සෙය්‍යථාපි ආයස්මා බාකුලත්ථෙරො. **න සන්තුට්ඨො හොති, සන්තොසස්ස වණ්ණං කථෙති** සෙය්‍යථාපි ථෙරො උපනන්දො සක්‍යපුත්තො. **නෙව සන්තුට්ඨො හොති, න සන්තොසස්ස වණ්ණං කථෙති** සෙය්‍යථාපි ථෙරො ලාළුදායී. **අයන්ති** ආයස්මා මහාකස්සපො. **අනෙසනන්ති** අයොනිසො මිච්ඡාජීවවසෙන පච්චයපරියෙසනං. **උත්තසතීති** ''කථං නු ඛො ලභෙය්‍ය''න්ති ජාතුත්තාසෙන උත්තසති. තථා **පරිතස්සති**. **අයන්ති** මහාකස්සපත්ථෙරො. **එවං** යථාවුත්තඑකච්චභික්ඛු විය **න පරිතස්සති,** අලාභපරිත්තාසෙන විඝාතප්පත්තියා න පරිත්තාසං ආපජ්ජති. ලොභොයෙව ආරම්මණෙන සද්ධිං ගන්ථනට්ඨෙන බජ්ඣනට්ඨෙන ගෙධො **ලොභගෙධො. මුච්ඡන්ති** ගෙධං මොමූහත්තභාවං. **ආදීනවන්ති** දොසං. **නිස්සරණමෙවාති** චීවරෙ ඉදමත්ථිතාදස්සනපුබ්බකං අලග්ගභාවසඞ්ඛාතනිය්‍යානමෙව පජානන්තො. **යථාලද්ධාදීනන්ති** යථාලද්ධපිණ්ඩපාතාදීනං. නිද්ධාරණෙ චෙතං සාමිවචනං.

යථා මහාකස්සපත්ථෙරොති අත්තනා වත්තබ්බනියාමෙන වදති, භගවතා පන වත්තබ්බනියාමෙන ''යථා කස්සපො භික්ඛූ''ති භවිතබ්බං. **කස්සපෙන** නිදස්සනභූතෙන. **කථං නාම භාරො** ''මුත්තො මොචෙය්‍ය''න්ති පටිඤ්ඤානුරූපත්තා. **පටිපත්තිං පරිපූරං කත්වා පූරණං භාරො** සත්ථු ආණාය සිරසා සම්පටිච්ඡිතබ්බතො.

සන්තුට්ඨසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. අනොත්තප්පීසුත්තවණ්ණනා

145. **තෙන රහිතොති** තෙන සම්මාවායාමෙන රහිතො. **නිබ්භයොති** භයරහිතො. කුසලානුප්පාදනම්පි හි සාවජ්ජමෙව අඤ්ඤාණාලසියහෙතුකත්තා. **සම්බුජ්ඣනත්ථායාති** අරියමග්ගෙහි සම්බුජ්ඣනාය. **යොගෙහි ඛෙමං** තෙහි අනුපද්දුතත්තා.

මනුඤ්ඤවත්ථුන්ති මනොරමං ලොභුප්පත්තිකාරණං. **යථා වා තථා වාති** සුභසුඛාදිවසෙන. **තෙති** ලොභාදයො. **අනුප්පන්නාති වෙදිතබ්බා** තථාරූපෙ වත්ථාරම්මණෙ තථා අනුප්පන්නපුබ්බත්තා. **අඤ්ඤථාති** වුත්තනයෙනෙව වත්ථාරම්මණෙහි අයොජෙත්වා ගය්හමානෙ. **වත්ථුම්හීති** උපට්ඨාකාදිචීවරාදිවත්ථුම්හි. **ආරම්මණෙති** මනාපියාදිභෙදෙ ආරම්මණෙ. **තාදිසෙන පච්චයෙනාති** අයොනිසොමනසිකාරසතිවොස්සග්ගාදිපච්චයෙන . **ඉමෙති** වුත්තනයෙන පච්චයලාභෙන පච්ඡා උප්පජ්ජමානා පාළියං තථා වුත්තාති දට්ඨබ්බං. එවං උප්පජ්ජමානතාය **නප්පහීයන්ති නාම.** අනුප්පාදො හි පරමත්ථතො පහානං කථිතං, තස්මා තත්ථ කථිතනයෙනෙව ගහෙතබ්බන්ති අධිප්පායො.

අප්පටිලද්ධාති අනුප්පත්තියා. **තෙති** යථාවුත්තසීලාදිඅනවජ්ජධම්මා. **පටිලද්ධාති** අධිගතා. ''සීලාදිධම්මා''ති එත්ථ යදි මග්ගඵලානිපි ගහිතානි, අථ කස්මා ''පරිහානිවසෙනා''ති වුත්තන්ති ආහ **''එත්ථ වා''**තිආදි. **ඉමස්ස පන සම්මප්පධානස්සාති** චතුත්ථස්ස සම්මප්පධානස්ස වසෙන. **අයං දෙසනාති** ''උප්පන්නා මෙ කුසලා ධම්මා නිරුජ්ඣමානා අනත්ථාය සංවත්තෙයමු''න්ති අයං දෙසනා කතා. **දුතියමග්ගො වා…පෙ…. සංවත්තෙයයාති** ඉදං ආයතිං සත්තසු අත්තභාවෙසු උප්පජ්ජමානදුක්ඛසඞ්ඛාතඅනත්ථුප්පත්තිං සන්ධාය වුත්තං. ''ආතාපී ඔත්තප්පී භබ්බො සම්බොධායා''තිආදිවචනතො **''ඉමෙ චත්තාරො සම්මප්පධානා පුබ්බභාගවිපස්සනාවසෙන කථිතා''**ති වුත්තං.

අනොත්තප්පීසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. චන්දූපමසුත්තවණ්ණනා

146. පියමනාපනිච්චනවකාදිගුණෙහි චන්දො උපමා එතෙසන්ති **චන්දූපමා. සන්ථවාදීනි** පදානි අඤ්ඤමඤ්ඤවෙවචනානි. **පරියුට්ඨානං** පුන චිත්තෙ කිලෙසාධිගමො. සබ්බෙහිපි පදෙහි කත්ථචි සත්තෙ අනුරොධරොධාභාවමාහ. අත්තනො පන සොම්මභාවෙන **මහාජනස්ස පියො මනාපො.** යදත්ථමෙත්ථ චන්දූපමා ආහටා, තං දස්සෙන්තො **''එව''**න්තිආදිමාහ. න කෙවලං චන්දූපමතාය එත්තකො එව ගුණො, අථ ඛො අඤ්ඤෙපි සන්තීති තෙ දස්සෙතුං **''අපිචා''**තිආදි වුත්තං. **එවමාදීහීති ආදි**-සද්දෙන යථා. චන්දො ලොකානුග්ගහෙන අජවීථිආදිකා නානාවීථියො පටිපජ්ජති, එවං භික්ඛු තං තං දිසං උපගච්ඡති කුලානුද්දයාය. යථා චන්දො කණ්හපක්ඛතො සුක්කපක්ඛං උපගච්ඡන්තො කලාහි වඩ්ඪමානො හුත්වා නිච්චනවො හොති, එවං භික්ඛු කණ්හපක්ඛං පහාය සුක්කපක්ඛං උපගන්ත්වා ගුණෙහි වඩ්ඪමානො ලොකස්ස වා පාමොජ්ජපාසංසත්ථො නිච්චනවතාය චන්දසමචිත්තො අධුනුපසම්පන්නො විය ච නිච්චනවො හුත්වා චරති.

අපකස්සිත්වාති කිලෙසකාමවත්ථුකාමෙහි විවෙචෙත්වා. තං නෙක්ඛම්මාභිමුඛං කායචිත්තානං ආකඩ්ඪනං කායතො අපනයනඤ්ච හොතීති ආහ **''ආකඩ්ඪිත්වා අපනෙත්වාති අත්ථො''**ති. චතුක්කඤ්චෙත්ථ සම්භවතීති තං දස්සෙතුං **''යො හි භික්ඛු''**තිආදි වුත්තං.

නිච්චනවයාති ''නිච්චනවකා''ඉච්චෙව වුත්තං හොති. ක-සද්දෙන හි පදං වඩ්ඪිතං, ක-කාරස්ස ච ය-කාරාදෙසො. **එවං විවරිංසූති** කිඤ්ජක්ඛවසෙන පරිග්ගහාභාවෙන යථා ඉමෙ, එවං විවරිංසු අඤ්ඤෙති අනුකම්පමානා.

ද්වෙභාතිකවත්ථූති ද්වෙභාතිකත්ථෙරපටිබද්ධං වත්ථුං. **අප්පතිරූපකරණන්ති** භික්ඛූනං අසාරුප්පකරණං. **ආධායිත්වාති** ආරොපනං ඨපෙත්වා. **තථාති** යථා සඞ්ඝමජ්ඣෙ ගණමජ්ඣෙ ච, තථා වුඩ්ඪතරෙ පුග්ගලෙ අප්පතිරූපකරණං. **එවමාදීති ආදි**-සද්දෙන අන්තරඝරප්පවෙසනෙ අඤ්ඤත්ථ ච යථාවුත්තතො අඤ්ඤං අසාරුප්පකිරියං සඞ්ගණ්හාති. **තත්ථෙවාති** සඞ්ඝමජ්ඣෙ ගණමජ්ඣෙ **පුග්ගලස්ස ච** වුඩ්ඪස්ස **සන්තිකෙ**.

යථාවුත්තෙසු අඤ්ඤෙසු ච **තෙසු ඨානෙසු. පාපිච්ඡතාපි මනොපාගබ්භියන්ති** එතෙනෙව කොධූපනාහාදීනං සමුදාචාරො මනොපාගබ්භියන්ති දස්සිතං හොති.

එකතො භාරියන්ති පිට්ඨිපස්සතො ඔනතං. **වායුපත්ථම්භන්ති** චිත්තසමුට්ඨානවායුනා උපත්ථම්භනං. අනුබ්බෙජෙත්වා චිත්තන්ති ආනෙත්වා සම්බන්ධො. චිත්තස්ස හි තතො අනුබ්බෙජනං තදනුනයනං. තෙනාහ **''සම්පියායමානො ඔලොකෙති''**ති. **වායුපත්ථම්භකං ගාහාපෙත්වාති** කායං තථා උපත්ථම්භකං කත්වා.

ඔපම්මසංසන්දනං සුවිඤ්ඤෙයයාමෙව. කාමගිද්ධතාය **හීනාධිමුත්තිකො,** අවිසුද්ධසීලාචාරතාය **මිච්ඡාපටිපන්නො.**

අඞ්ගුලීහි නික්ඛන්තපභා ආකාසසඤ්චලනෙන දිගුණා හුත්වා ආකාසෙ විචරිංසූති ආහ **''යමකවිජ්ජුතං චාරයමානො විය''**ති. ''ආකාසෙ පාණිං චාලෙසී''ති පදස්ස අඤ්ඤත්ථ අනාගතත්තා **''අසම්භින්නපද''**න්ති වුත්තං. **අත්තමනොති** පීතිසොමනස්සෙහි ගහිතමනො. යඤ්හි චිත්තං අනවජ්ජං පීතිසොමනස්සසහිතං, තං සසන්තකං හිතසුඛාවහත්තා. තෙනාහ **''සකමනො''**තිආදි. **න දොමනස්සෙන…පෙ…. ගහිතමනො** සකචිත්තස්ස තබ්බිරුද්ධත්තා. **පුරිමනයෙනෙවාති** ''ඉදානි යො හීනාධිමුත්තිකො''තිආදිනා පුබ්බෙ වුත්තනයෙනෙව.

පසන්නාකාරන්ති පසන්නෙහි කාතබ්බකිරියං. තං සරූපතො දස්සෙති **''චීවරාදයො පච්චයෙ දදෙයයු''**න්ති. **තථාභාවායාති** යදත්ථං භගවතා ධම්මො දෙසිතො, යදත්ථඤ්ච සාසනෙ පබ්බජ්ජා, තදත්ථාය . **රක්ඛණභාවන්ති** අපායභයතො ච රක්ඛණජ්ඣාසයං. **චන්දොපමාදිවසෙනාති ආදි**-සද්දෙන ආකාසෙ චලිතපාණි විය කත්ථචි අලග්ගතාය පරිසුද්ධජ්ඣාසයතා සත්තෙසු කාරුඤ්ඤන්ති එවමාදීනං සඞ්ගහො.

චන්දූපමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. කුලූපකසුත්තවණ්ණනා

147. කුලානි උපගච්ඡතීති **කුලූපකො. සන්දීයතීති** සබ්බසො දීයති, අවඛණ්ඩීයතීති අත්ථො. සා පන අවඛණ්ඩියනා දුක්ඛාපනා අට්ටියනා හොතීති වුත්තං **"අට්ටීයතී"**ති. තෙනාහ භගවා ''සො තතොනිදානං දුක්ඛං දොමනස්සං පටිසංවෙදයතී''ති. **වුත්තනයානුසාරෙන** හෙට්ඨා වුත්තනයස්ස අනුසරණෙන.

කුලූපකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. ජිණ්ණසුත්තවණ්ණනා

148. **ඡින්නභින්නට්ඨානෙ** ඡිද්දස්ස අපුථුලත්තා අග්ගළං අදත්වාව සුත්තෙන සංසිබ්බනමත්තෙන අග්ගළදානෙන ච ඡිද්දෙ පුථුලෙ. **නිබ්බසනානීති** චිරනිසෙවිතවසනකිච්චානි, පරිභොගජිණ්ණානීති අත්ථො. තෙනාහ **"පුබ්බෙ…පෙ…. ලද්ධනාමානී"**ති, සඤ්ඤාපුබ්බකො විධි අනිච්චොති **"ගහපතානී"**ති වුත්තං යථා ''වීරිය''න්ති.

සෙනාපතින්ති සෙනාපතිභාවිනං, සෙනාපච්චාරහන්ති අත්ථො. **අත්තනො කම්මෙනාති** අත්තනා කාතබ්බකම්මෙන. **සොති** සත්ථා. **තස්මින්ති** මහාකස්සපත්ථෙරෙ කරොතීති සම්බන්ධො. **න කරොතීති** වුත්තමත්ථං විවරන්තො **"කස්මා"**තිආදිමාහ. යදි සත්ථා ධුතඞ්ගානි න විස්සජ්ජාපෙතුකාමො, අථ කස්මා ''ජිණ්ණොසි දානි ත්ව''න්තිආදිමවොචාති ආහ **"යථා පනා"**තිආදි.

දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරන්ති ඉමස්මිංයෙව අත්තභාවෙ ඵාසුවිහාරං. **අමානුසිකා සවනරතීති** අතික්කන්තමානුසිකාය අරඤ්ඤසද්දූපපත්තියා අරඤ්ඤෙහං වසාමීති විවෙකවාසූපනිස්සයාධීනසද්දසවනපච්චයා ධම්මරති උප්පජ්ජති. **අපරොති** අඤ්ඤො, දුතියොති අත්ථො. **තත්ථෙවාති** තස්මිංයෙව එකස්ස විහරණට්ඨානෙ විහරණසමයෙ ච ඵාසු භවති චිත්තවිවෙකසම්භවතො. තෙනාහ **"එකස්ස රමතො වනෙ"**ති.

තථාති යථා ආරඤ්ඤිකස්ස රති, තථා පිණ්ඩපාතිකස්ස ලබ්භති දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරො. එස නයො සෙසෙසු. අපිණ්ඩපාතිකාදීනො ඉතරස්ස විසෙසජොතකොති තමෙවස්ස විසෙසං දස්සෙතුං **"අකාලචාරී"**තිආදි වුත්තං.

අම්භාකං සලාකං ගහෙත්වා භත්තත්ථාය ගෙහං අනාගච්ඡන්තස්ස සත්තාහං න පාතෙතබ්බන්ති සාමිකෙහි දින්නත්තා **සත්තාහං සලාකං න ලභති,** න කතිකවසෙන. පිණ්ඩචාරිකවත්තෙ අවත්තනතො **"යස්ස චෙසා"**තිආදි වුත්තං.

පඨමතරං කාතබ්බං යං, තං **වත්තං,** ඉතරං **පටිවත්තං**. මහන්තං වා **වත්තං,** ඛුද්දකං **පටිවත්තං**. කෙචි ''වත්තපටිපත්ති''න්ති පඨන්ති, වත්තස්ස කරණන්ති අත්ථො. උද්ධරණ-අතිහරණ-වීතිහරණවොස්සජ්ජන-සන්නික්ඛෙපන-සන්නිරුම්භනානං වසෙන **ඡ කොට්ඨාසෙ. ගරුභාවෙනාති** ධීරභාවෙන.

''අමුකස්මිං සෙනාසනෙ වසන්තා බහුං වස්සවාසිකං ලභන්තී''ති තථා **න වස්සවාසිකං පරියෙසන්තො චරති** වස්සවාසිකස්සෙව අග්ගහණතො. තස්මා සෙනාසනඵාසුකංයෙව චින්තෙති. **තෙන** බහුපරික්ඛාරභාවෙන **ඵාසුවිහාරො නත්ථි** පරික්ඛාරානං රක්ඛණපටිජග්ගනාදිදුක්ඛබහුලතාය. **අප්පිච්ඡාදීනන්ති** අප්පිච්ඡසන්තුට්ඨාදීනංයෙව ලබ්භති දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරො.

ජිණ්ණසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. ඔවාදසුත්තවණ්ණනා

149. **අත්තනො ඨානෙති** සබ්‍රහ්මචාරීනං ඔවාදකවිඤ්ඤාපකභාවෙන අත්තනො මහාසාවකට්ඨානෙ ඨපනත්ථං. අථ වා යස්මා ''අහං දානි න චිරං ඨස්සාමි, තථා සාරිපුත්තමොග්ගල්ලානා, අයං පන වීසංවස්සසතායුකො, ඔවදන්තො අනුසාසන්තො මමච්චයෙන භික්ඛූනං මයා කාතබ්බකිච්චං කරිස්සතී''ති අධිප්පායෙන භගවා ඉමං දෙසනං ආරභි. තස්මා **අත්තනො ඨානෙති** සත්ථාරා කාතබ්බඔවාදදායකට්ඨානෙ. තෙනාහ **"එවං පනස්සා"**තිආදි. යථාහ භගවා ''ඔවද, කස්සප…පෙ…. ත්වං වා''ති. **දුක්ඛෙන වත්තබ්බා** අප්පදක්ඛිණග්ගාහිභාවතො. **දුබ්බචභාවකරණෙහීති** කොධූපනාහාදීහි. අනුසාසනියා පදක්ඛිණග්ගහණං නාම අනුධම්මචරණං, ඡින්නපටිපත්ති කතා වාමග්ගාහො නාමාති ආහ **"අනුසාසනි"**න්තිආදි. **අතික්කම්ම වදන්තෙති** අඤ්ඤමඤ්ඤං අතික්කමිත්වා අතිමඤ්ඤිත්වා වදන්තෙ. **බහුං භාසිස්සතීති** ධම්මං කථෙන්තො කො විපුලං කත්වා කථෙස්සති. **අසහිතන්ති** පුබ්බෙනාපරං නසහිතං හෙතුපමාවිරහිතං. **අමධුරන්ති** න මධුරං න කණ්ණසුඛං න පෙමනීයං. **ලහුඤ්ඤෙව උට්ඨාති** අප්පවත්තනෙන කුලට්ඨානං විය තස්ස කථනං.

ඔවාදසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. දුතියඔවාදසුත්තවණ්ණනා

150. **ඔකප්පනසද්ධාති** සද්ධෙය්‍යවත්ථුං ඔගාහිත්වා ‘‘එවමෙත’’න්ති කප්පනසද්ධා. **කුසලධම්මජානනපඤ්ඤාති** අනවජ්ජධම්මානං සබ්බසො ජානනපඤ්ඤා. **පරිහානන්ති** සබ්බාහි සම්පත්තීහි පරිහානං. න හි කල්‍යාණමිත්තරහිතස්ස කාචි සම්පත්ති නාම අත්ථීති.

දුතියඔවාදසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. තතියඔවාදසුත්තවණ්ණනා

151. **පුබ්බෙති** පඨමබොධියං. **එතරහීති** තතො පච්ඡිමෙ කාලෙ. **කාරණපට්ඨපනෙති** කාරණාරම්භෙ. **තෙසූ** වුත්තගුණයුත්තෙසු **ථෙරෙසු. තස්මින්ති** තස්මිං යථාවුත්තගුණයුත්තෙ පුග්ගලෙ. **එවං සක්කාරෙ කයිරමානෙති** ‘‘භද්දකො වතායං භික්ඛූ’’ති ආදරජාතෙහි භික්ඛූහි සක්කාරෙ කයිරමානෙ. **ඉමෙ** සබ්‍රහ්මචාරී. ‘‘එහි භික්ඛූ’’ති තං භික්ඛුං අත්තනො මුඛාභිමුඛං කරොන්තා වදන්ති. **යඤ්හි තන්ති** එත්ථ **තන්ති** නිපාතමත්තං **උපද්දවොති** වුච්චති අනත්ථජනනතො. පත්ථයති භජති බජ්ඣතීති **පත්ථනා,** අභිසඞ්ගොති ආහ **‘‘අභිපත්ථනාති අධිමත්තපත්ථනා’’**ති.

තතියඔවාදසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. ඣානාභිඤ්ඤසුත්තවණ්ණනා

152. **යාවදෙවාති** ඉමිනා සමානත්ථං ‘‘යාවදෙ’’ති ඉදං පදන්ති ආහ **‘‘යාවදෙ ආකඞ්ඛාමීති යාවදෙව ඉච්ඡාමී’’**ති. යදිච්ඡකං ඣානසමාපත්තීසු වසීභාවදස්සනත්ථං තදෙතං ආරද්ධං. **විත්ථාරිතමෙව,** තස්මා තත්ථ විත්ථාරිතමෙව ගහෙතබ්බන්ති අධිප්පායො. **ආසවානං ඛයාති** ආසවානං ඛයහෙතු අරියමග්ගෙන සබ්බසො ආසවානං ඛෙපිතත්තා. **අපච්චයභූතන්ති** ආරම්මණපච්චයභාවෙන අපච්චයභූතං.

ඣානාභිඤ්ඤසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. උපස්සයසුත්තවණ්ණනා

153. ලාභසක්කාරහෙතුපි එකච්චෙ භික්ඛූ භික්ඛුනුපස්සයං ගන්ත්වා භික්ඛුනියො ඔවදන්ති, එවමෙවං අයං පන ථෙරො න ලාභසක්කාරහෙතු භික්ඛුනුපස්සයගමනං යාචති, අථ කස්මාති ආහ **‘‘කම්මට්ඨානත්ථිකා’’**තිආදි. එසො හි ආනන්දත්ථෙරො උස්සුක්කාපෙත්වා පටිපත්තිගුණං දස්සෙන්තො යස්මා තා භික්ඛුනියො චතුසච්චකම්මට්ඨානිකා, තස්මා පඤ්චන්නං උපාදානක්ඛන්ධානං උදයබ්බයාදිපකාසනියා ධම්මකථාය විපස්සනාපටිපත්තිසම්පදං දස්සෙසි. අනිච්චාදිලක්ඛණානි චෙව උදයබ්බයාදිකෙ ච සම්මා දස්සෙසි. හත්ථෙන ගහෙත්වා විය පච්චක්ඛතො දස්සෙසි. **සමාදපෙසීති** තත්ථ ලක්ඛණාරම්මණිකවිපස්සනං සමාදපෙසි. යථා වීරියපටිපන්නො හුත්වා පවත්තති, එවං **ගණ්හාපෙසි. සමුත්තෙජෙසීති** විපස්සනාය ආරද්ධාය සඞ්ඛාරානං උදයබ්බයාදීසු උපට්ඨහන්තෙසු යථාකාලං පග්ගහසමුපෙක්ඛණෙහි බොජ්ඣඞ්ගානං අනුපවත්තනෙන භාවනාමජ්ඣිමවීරියං පාපෙත්වා යථා විපස්සනාඤාණං සුප්පසන්නං හුත්වා වහති, එවං ඉන්ද්‍රියානං විසදභාවකරණෙන විපස්සනාචිත්තං සම්මා උත්තෙජෙසි, නිබ්බානවසෙන වා සමාදපෙසි. **සම්පහංසෙසීති** තථා පවත්තියමානාය විපස්සනාය සමප්පවත්තභාවනාවසෙන උපරි ලද්ධබ්බභාවනාවසෙන චිත්තං සම්පහංසෙසි, ලද්ධස්සාදවසෙන සුට්ඨු තොසෙසි. එවමෙත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො.

මනුතෙ පරිඤ්ඤාදිවසෙන සච්චානි බුජ්ඣතීති **මුනි. තෙති** තං. උපයොගත්ථෙ හි ඉදං සාමිවචනං. **උත්තරීති** උපරි, තව යථාභූතසභාවතො පරතොති අත්ථො. පක්ඛපතිතො අගතිගමනං **අතිරෙකඔකාසො. උපපරික්ඛීති** අනුවිච්ච නිවාරකො න බහුමතො. **බුද්ධපටිභාගො** ථෙරො. ‘‘බාලා භික්ඛුනී දුබ්භාසිතං ආහා’’ති අවත්වා ‘‘ඛමථ, භන්තෙ’’ති වදන්තෙන පක්ඛපාතෙන විය වුත්තං හොතීති ආහ **‘‘එකා භික්ඛුනී න වාරිතා’’**තිආදි.

චුතා සලිඞ්ගතො නට්ඨා, දෙසන්තරපක්කමෙන අදස්සනං න ගතා. **කණ්ටකසාඛා වියාති** කුරණ්ටකඅපාමග්ගකණ්ටකලසිකාහි සාඛා විය.

උපස්සයසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

11. චීවරසුත්තවණ්ණනා

154. රාජගහස්ස දක්ඛිණභාගෙ ගිරි දක්ඛිණාගිරි ණ-කාරෙ අ-කාරස්ස දීඝං කත්වා, තස්ස දක්ඛිණභාගෙ ජනපදොපි **‘‘දක්ඛිණාගිරී’’**ති වුච්චති, ‘‘ගිරිතො දක්ඛිණභාගො’’ති කත්වා. **එකදිවසෙනාති** එකෙන දිවසෙන උප්පබ්බාජෙසුං තෙසං සද්ධාපබ්බජිතාභාවතො.

යත්ථ චත්තාරො වා උත්තරි වා භික්ඛූ අකප්පියනිමන්තනං සාදියිත්වා පඤ්චන්නං භොජනානං අඤ්ඤතරං භොජනං එකතො පටිග්ගණ්හිත්වා භුඤ්ජන්ති, එතං ගණභොජනං නාම, තං තිණ්ණං භික්ඛූනං භුඤ්ජිතුං වට්ටතීති **‘‘තිකභොජනං පඤ්ඤත්ත’’**න්ති වචනෙන ගණභොජනං පටික්ඛිත්තන්ති වුත්තං හොති. තයො අත්ථවසෙ පටිච්ච අනුඤ්ඤාතත්තාපි **‘‘තිකභොජන’’**න්ති වදන්ති.

‘‘දුම්මඞ්කූනං නිග්ගහො එව පෙසලානං ඵාසුවිහාරො’’ති ඉදං එකං අඞ්ගං. තෙනෙවාහ **‘‘දුම්මඞ්කූනං නිග්ගහෙනෙවා’’**තිආදි. ‘‘යථා දෙවදත්තො…පෙ.… සඞ්ඝං භින්දෙය්‍යු’’න්ති **ඉමිනා කාරණෙන** තිකභොජනං පඤ්ඤත්තං.

අථ කිඤ්චරහීති අථ කස්මා ත්වං අසම්පන්නගණං බන්ධිත්වා චරසීති අධිප්පායො. අසම්පන්නාය පරිසාය චාරිකාචරණං කුලානුද්දයාය න හොති, කුලානං සාතිතත්තාති අධිප්පායෙන ථෙරො **‘‘සස්සඝාතං මඤ්ඤෙ චරසී’’**තිආදිමවොච.

සොධෙන්තො තස්සා අතිවිය පරිසුද්ධභාවදස්සනෙන. **උද්දිසිතුං න ජානාමි** තථා චිත්තස්සෙව අනුප්පන්නපුබ්බත්තා. **කිඤ්චනං** කිලෙසවත්ථු. සඞ්ගහෙතබ්බඛෙත්තවත්ථු **පලිබොධො,** ආලයො අපෙක්ඛා. **ඔකාසාභාවතොති** බහුකිච්චකරණීයතාය කුසලකිරියාය ඔකාසාභාවතො. **සන්නිපාතට්ඨානතොති** සඞ්කෙතං කත්වා විය කිලෙසරජානං තත්ථ සන්නිජ්ඣපවත්තනතො.

සික්ඛත්තයබ්‍රහ්මචරියන්ති අධිසීලසික්ඛාදිසික්ඛත්තයසඞ්ගහං බ්‍රහ්මං සෙට්ඨං චරියං. ඛණ්ඩාදිභාවාපාදනෙන **අඛණ්ඩං කත්වා**. ලක්ඛණවචනඤ්හෙතං. කිඤ්චි සික්ඛෙකදෙසං අසෙසෙත්වා එකන්තෙනෙව පරිපූරෙතබ්බතාය **එකන්තපරිපුණ්ණං**. චිත්තුප්පාදමත්තම්පි සංකිලෙසමලං අනුප්පාදෙත්වා අච්චන්තමෙව විසුද්ධං කත්වා පරිහරිතබ්බතාය **එකන්තපරිසුද්ධං**. තතො එව සඞ්ඛං විය ලිඛිතන්ති **සඞ්ඛලිඛිතං**. තෙනාහ **‘‘ලිඛිතසඞ්ඛසදිස’’**න්ති. දාඨිකාපි තග්ගහණෙනෙව ගහෙත්වා ‘‘මස්සු’’ත්වෙව වුත්තං, න එත්ථ කෙවලං මස්සුයෙවාති අත්ථො. කසායෙන රත්තානි **කාසායානි**.

වඞ්ගසාටකොති වඞ්ගදෙසෙ උප්පන්නසාටකො. **එසාති** මහාකස්සපත්ථෙරො. **අභිනීහාරතො පට්ඨාය** පණිධානතො පභුති, අයං ඉදානි වුච්චමානා. අග්ගසාවකද්වයං උපාදාය තතියත්තා **‘‘තතියසාවක’’**න්ති වුත්තං. **අට්ඨසට්ඨිභික්ඛුසතසහස්සන්ති** භික්ඛූනං සතසහස්සඤ්චෙව සට්ඨිසහස්සානි ච අට්ඨ ච සහස්සානි.

අයඤ්ච අයඤ්ච ගුණොති සීලතො පට්ඨාය යාව අග්ගඵලා ගුණොති කිත්තෙන්තො මහාසමුද්දං පූරයමානො විය කථෙසි.

කොලාහලන්ති දෙවතාහි නිබ්බත්තිතො කොලාහලො.

බුද්ධකාදිවසෙන **පඤ්චවණ්ණා. තරණං වා හොතු මරණං වාති** මහොඝං ඔගාහන්තො පුරිසො විය මච්ඡෙරසමුද්දං උත්තරන්තො **පච්ඡාපි…පෙ.… පාදමූලෙ ඨපෙසි** භගවතො ධම්මදෙසනාය මච්ඡෙරපහානස්ස කථිතත්තා.

සත්ථු ගුණා කථිතා නාම හොන්තීති වුත්තං **‘‘සත්ථු ගුණෙ කථෙන්තස්සා’’**ති. **තතො පට්ඨායාති** තදා සත්ථු සම්මුඛා ධම්මස්සවනතො පට්ඨාය.

තථාගතමඤ්චස්සාති තථාගතස්ස පරිභොගමඤ්චස්ස. දානං දත්වා බ්‍රාහ්මණස්ස **පුරොහිතට්ඨානෙ ඨපෙසි. තාදිසස්සෙව** සෙට්ඨිනො **ධීතා හුත්වා**.

අදින්නවිපාකස්සාති පුබ්බෙ කතපවිතස්ස සබ්බසො න දින්නවිපාකස්ස. **තස්ස කම්මස්සාති** තස්ස පච්චෙකබුද්ධස්ස පත්තෙ පිණ්ඩපාතං ඡින්දිත්වා කලලපූරණකම්මස්ස. තස්මිංයෙව අත්තභාවෙ **සත්තසු ඨානෙසු** දුග්ගන්ධසරීරතාය **පටිනිවත්තිතා. ඉට්ඨකපන්තීති** සුවණ්ණිට්ඨකපන්ති. **සටනිට්ඨකායාති** තස්ස පන්තියං පඨමං ඨපිතඉට්ඨකාය සද්ධිං සටෙතබ්බඉට්ඨකාය ඌනා හොති. **භද්දකෙ කාලෙති** ඊදිසියා ඉට්ඨකාය ඉච්ඡිතකාලෙයෙව ආගතාසි. **තෙන බන්ධනෙනාති** තෙන සිලෙසසම්බන්ධෙන.

ඔලම්බකාති මුත්තාමණිමයා ඔලම්බකා. **පුඤ්ඤන්ති** නත්ථි නො පුඤ්ඤං තං, යං නිමිත්තං යං කාරණා ඉතො සුඛුමතරස්ස පටිලාභො සියාති අත්ථො. **පුඤ්ඤනියාමෙනාති** පුඤ්ඤානුභාවසිද්ධෙන නියාමෙන. සො ච **අස්ස**

බාරාණසිරජ්ජං දාතුං කතොකාසො.

ඵුස්සරථන්ති මඞ්ගලරථං. උණ්හීසං වාලබීජනී ඛග්ගො මණිපාදුකා සෙතච්ඡත්තන්ති **පඤ්චවිධං රාජකකුධභණ්ඩං**. සෙතච්ඡත්තං විසුං ගහිතං. දිබ්බවත්ථං සාදියිතුං පුඤ්ඤානුභාවචොදිතො ''නනු තාතා ථූල''න්තිආදිමාහ.

පඤ්ච වඩ්ඪකමනසතානීති එත්ථ **ඉති**-සද්දෙන ආදිඅත්ථෙන අග්ගිසාලාදීනි පබ්බජිතසාරුප්පට්ඨානානි සඞ්ගණ්හාති.

සාධුකීළිතන්ති අරියානං පරිනිබ්බුතට්ඨානෙ කාතබ්බසක්කාරං වදති.

නප්පමජ්ජි නිරොගා අයයාති පුච්ඡිතාකාරදස්සනං. **පරිනිබ්බුතා දෙවා**ති දෙවී පටිවචනං අදාසි. **පටියාදෙත්වා**ති නියාතෙත්වා. **සමණකපබ්බජ්ජ**න්ති සමිතපාපෙහි අරියෙහි අනුට්ඨාතබ්බපබ්බජ්ජං. සො හි රාජා පච්චෙකබුද්ධානං වෙසස්ස දිට්ඨත්තා ''ඉදමෙව භද්දක''න්ති තාදිසංයෙව ලිඞ්ගං ගණ්හි.

තත්ථෙවාති බ්‍රහ්මලොකෙයෙව. වීසතිමෙ වස්සෙ සම්පත්තෙති ආහරිත්වා සම්බන්ධො. බ්‍රහ්මලොකතො ආගන්ත්වා නිබ්බත්තත්තා බ්‍රහ්මචරියාධිකාරස්ස චිරකාලං සඞ්ගහිතත්තා **''එවරූපං කථං මා කථෙථා''**තිආදිමාහ.

වීසති ධරණානි ''නික්ඛ''න්ති වදන්ති. අලභන්තො න වසාමීති සඤ්ඤාපෙස්සාමීති සම්බන්ධො.

ඉත්ථාකරොති ඉත්ථිරතනස්ස උප්පත්තිට්ඨානං. **අයයධීතා**ති අම්හාකං අයයස්ස ධීතා, භද්දකාපිලානීති අත්ථො. පසාදරූපෙන නිබ්බිසිට්ඨතාය ''මහාගීව''න්ති පටිමාය සදිසභාවමාහ. තෙනාහ **''අයයධීතායා''**තිආදි.

සමානපණ්ණන්ති සදිසපණ්ණං, කුමාරස්ස කුමාරියා ච වුත්තන්තපණ්ණං. **ඉතො ච එත්තො චා**ති තෙ පුරිසා සමාගමට්ඨානතො මගධරට්ඨෙ මහාතිත්ථගාමං මද්දරට්ඨෙ සාගලනගරඤ්ච උද්දිස්ස පක්කමන්තා අඤ්ඤමඤ්ඤං විස්සජ්ජෙන්තා නාම හොන්තීති ''ඉතො ච එත්තො ච පෙසෙසු''න්ති වුත්තා.

පුප්ඵදාමන්ති හත්ථිහත්ථප්පමාණං පුප්ඵදාමං. **තානි** පුප්ඵදාමානි. **තෙති** උභො භද්දා චෙව පිප්පලිකුමාරො ච. **ලොකාමිසෙනා**ති ගෙහස්සිතපෙමෙන, කාමස්සාදෙනාති අත්ථො. **අසංසට්ඨා**ති න සංසට්ඨා . චිචාරයිංසු සටෙ ජලන්තෙන විය පදීපෙන අජ්ඣාසයෙන සමුජ්ජලන්තෙන විමොක්ඛබීජෙන සමුස්සාහිතචිත්තා. **යන්තබද්ධානී**ති සස්සසම්පාදනත්ථං තත්ථ තත්ථ ඉට්ඨකද්වාරකවාටයොජනවසෙන යන්තබද්ධඋදකනික්ඛමනතුම්බානි. **කම්මන්තො**ති කසිකම්මකරණට්ඨානං. **දාසගාමා**ති දාසානං වසනගාමා.

ඔසාපෙත්වාති පක්ඛිපිත්වා. **ආකප්පකුත්තවසෙනා**ති ආකාරවසෙන කිරියාවසෙන ච. **අනනුච්ඡවික**න්ති පබ්බජිතවෙසස්ස අනනුරූපං. **තස්ස මත්ථකෙ**ති ද්වෙධාපථස්ස ද්විධාභූතට්ඨානෙ.

එතෙසං සඞ්ගහං කාතුං වට්ටතීති නිසීදීති සම්බන්ධො. සා පන සත්ථු තත්ථ නිසජ්ජා එදිසීති දස්සෙතුං **''නිසීදන්තො පනා''**තිආදි වුත්තං. තත්ථ යා බුද්ධානං අපරිමිතකාලසඞ්ගහිතා අචින්තෙයයාපරිමෙයයපුඤ්ඤසම්භාරූපචයනිබ්බත්තා නිරූපිතසභාවබුද්ධගුණවිජ්ජොතිතා ලක්ඛණානුබ්‍යඤ්ජනසමුජ්ජලා බ්‍යාමප්පභාකෙතුමාලාලඞ්කතා සභාවසිද්ධතාය අකිත්තිමා රූපකායසිරී, තංයෙව මහාකස්සපස්ස අදිට්ඨපුබ්බං පසාදසංවඩ්ඪනත්ථං අනිග්ගහෙත්වා නිසින්නො භගවා ''බුද්ධවෙසං ගහෙත්වා…පෙ…. නිසීදී''ති වුත්තො. අසීතිහත්ථං පදෙසං බ්‍යාපෙත්වා පවත්තියා ''අසීතිහත්ථා''ති වුත්තා. **සතසාඛො**ති බහුසාඛො අනෙකසාඛො. **සුවණ්ණවණ්ණො අහොසි** නිරන්තරං බුද්ධරස්මීහි සමන්තතො සමොකිණ්ණත්තා. **එවං** වුත්තප්පකාරෙන **වෙදිතබ්බා.**

රාජගහං නාළන්දන්ති ච සාමිඅත්ථෙ උපයොගවචනං අන්තරාසද්දයොගතොති ආහ **''රාජගහස්ස නාළන්දාය චා''**ති. **න හි මෙ ඉතො අඤ්ඤෙන සත්ථාරා භවිතුං සක්කා** දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකපරමත්ථෙහි සත්තානං යථාරහං අනුසාසනසමත්ථස්ස අඤ්ඤස්ස සදෙවකෙ අභාවතො. **න හි මෙ ඉතො අඤ්ඤෙන සුගතෙන භවිතුං සක්කා** සොභනගමනගුණගණයුත්තස්ස අඤ්ඤස්ස අභාවතො. **න හි මෙ ඉතො අඤ්ඤෙන සම්මාසම්බුද්ධෙන භවිතුං සක්කා** සම්මා සබ්බධම්මානං සයම්භුඤාණෙන අභිසම්බුද්ධස්ස අභාවතො. **ඉමිනා**ති ''සත්ථා මෙ, භන්තෙ''ති ඉමිනා වචනෙන.

අජානමානොව සබ්බඤ්ඤෙයයාන්ති අධිප්පායො. **සබ්බචෙතසා**ති සබ්බඅජ්ඣත්තිකඞ්ගපරිපුණ්ණචෙතසා. **සමන්නාගත**න්ති සම්පන්නං සම්මදෙව අනු අනු ආගතං උපගතං. **එලෙයයා**ති විදාලෙයය. **විලය**න්ති විනාසං.

එවං සික්ඛිතබ්බන්ති ඉදානි වුච්චමානාකාරෙන. හිරොත්තප්පස්ස බහලතා නාම විපුලතාති ආහ **''මහන්ත''**න්ති. **පඨමතරමෙවාති** පගෙව උපසඞ්කමනතො. තථා අතිමානපහීනො අස්ස, හිරිඔත්තප්පං යථා සණ්ඨාති. **කුසලසන්නිස්සිතන්ති** අනවජ්ජධම්මනිස්සිතං. **අට්ඨිකත්වාති** තෙන ධම්මෙන අට්ඨිකං. ආදිතො පට්ඨාය යාව පරියොසානා සවනචිත්තං ''සබ්බචෙතසො''ති අධිප්පෙතන්ති ආහ **''චිත්තස්ස ථොකම්පි බහි ගන්තුං අදෙන්තො''**ති. තෙන සමොධානං දස්සෙති. **සබ්බෙන...පෙ.... සමන්නාහරිත්වා** ආරම්භතො පභුති යාව දෙසනා නිප්ඵන්නා, තාව අන්තරන්තරා පවත්තෙන සබ්බෙන සමන්නාහාරචිත්තෙන ධම්මංයෙව සමන්නාහරිත්වා. **ඔහිතසොතොති** ධම්මෙ නිහිතසොතො. **ඔදහිත්වාති** අපිහිතං කත්වා. **පඨමජ්ඣානවසෙනාති** ඉදං අසුභෙසු තස්සෙව ඉජ්ඣනතො, ඉතරත්ථඤ්ච සුඛසම්පයුත්තතා වුත්තා.

සංසාරසාගරෙ පරිබ්භමන්තස්ස ඉණට්ඨානෙ තිට්ඨන්ති කිලෙසා ආසවසභාවාපාදනතොති ආහ **''සරණොති සකිලෙසො''**ති. **චත්තාරො හි පරිභොගාති**ආදීසු යං වත්තබ්බං, තං විසුද්ධිමග්ගත්ථං සංවණ්ණනාසු වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං. එත්ථ ච භගවා පඨමං ඔවාදං ථෙරස්ස බ්‍රාහ්මණජාතිකත්තා ජාතිමානපහානත්ථමභාසි, දුතියං බාහුසච්චං නිස්සාය උප්පජ්ජනකඅහංකාරපහානත්ථං, තතියං උපධිසම්පත්තිං නිස්සාය උප්පජ්ජනකඅත්තසිනෙහපහානත්ථං. **අට්ඨමෙ දිවසෙති** භගවතා සමාගතදිවසතො අට්ඨමෙ දිවසෙ.

මග්ගතො ඔක්කමනං පඨමතරං භගවතා සමාගතදිවසෙයෙව අහොසි. යදි අරහත්තාධිගමො පච්ඡා, අථ කස්මා පාළියං පගෙව සිද්ධං විය වුත්තන්ති ආහ **''දෙසනාවාරස්සා''**තිආදි. ''සත්තාහමෙව ඛ්වාහං, ආවුසො සරණො, රට්ඨපිණ්ඩං භුඤ්ජි''න්ති වත්වා අවසරප්පත්තං අරහත්තං පවෙදෙන්තො ''අට්ඨමියා අඤ්ඤා උදපාදී''ති ආහ. අයමෙත්ථ දෙසනාවාරස්ස ආගමො. තතො පරං භගවතා අත්තනො කතං අනුග්ගහං චීවරපරිවත්තනං දස්සෙන්තො ''අථ ඛො, ආවුසො''තිආදිමාහ.

අන්තන්තෙනාති චතුග්ගුණං කත්වා පඤ්ඤත්තාය සඞ්ඝාටියා අන්තන්තෙන. **ජාතිපංසුකූලිකෙන...පෙ.... භවිතුං වට්ටතීති** එතෙන පුබ්බෙ ජාතිආරඤ්ඤකග්ගහණෙන ච තෙරස ධුතඞ්ගා ගහිතා එවාති දට්ඨබ්බං. **අනුච්ඡවිකං කාතුන්ති** අනුරූපං පටිපත්තිං පටිපජ්ජිතුං. ථෙරො පාරුපීති සම්බන්ධො.

භගවතො ඔවාදං භගවතො වා ධම්මකායං නිස්සාය උරස්ස වසෙන ජාතොති **ඔරසො**. භගවතො වා ධම්මසරීරස්ස මුඛතො සත්තතිංසබොධිපක්ඛියතො ජාතො. තෙනෙව ධම්මජාතධම්මනිම්මිතභාවොපි සංවණ්ණිතොති දට්ඨබ්බො. ඔවාදධම්මො එව සත්ථාරා දාතබ්බතො ථෙරෙන ආදාතබ්බතො **ඔවාදධම්මදායාදො,** ඔවාදධම්මදායජ්ජොති අත්ථො, තං අරහතීති. එස නයො සෙසපදෙසුපි.

''පබ්බජ්ජා ච පරිසොධිතා''ති වත්වා තස්සා සම්මදෙව සොධිතභාවං බ්‍යතිරෙකමුඛෙන දස්සෙතුං, **''ආවුසො, යස්සා''**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **එවන්ති** යථා අහං ලභිං, එවං සො සත්ථු සන්තිකා ලභතීති යොජනා. **සීහනාදං නදිතුන්ති** එත්ථාපි සීහනාදනදනා නාම දෙසනාව, ථෙරො සත්ථාරා අත්තනො කතානුග්ගහමෙව අනන්තරසුත්තෙ වුත්තනයෙන උල්ලිඞ්ගෙති, න අඤ්ඤථා. න හි මහාථෙරො කෙවලං අත්තනො ගුණානුභාවං විභාවෙති. **සෙසන්ති** යං ඉධ අසංවණ්ණිතං. **පුරිමනයෙනෙවාති** අනන්තරසුත්තෙ වුත්තනයෙනෙව.

චීවරසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

12. පරංමරණසුත්තවණ්ණනා

155. යථා අතීතකප්පෙ අතීතාසු ජාතීසු කම්මකිලෙසවසෙන ආගතො, තථා එතරහිපි ආගතොති **තථාගතො,** යථා යථා වා පන කම්මං කතූපචිතං, තථා තං තං අත්තභාවං ආගතො උපගතො උපපන්නොති **තථාගතො,** සත්තොති ආහ **''තථාගතොති සත්තො''**ති. **එතන්ති** ''එවං හොති භවති තිට්ඨති සස්සතිසම''න්ති එවං පවත්තං දිට්ඨිගතං. **අත්ථසන්නිස්සිතං න හොතීති** දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකපරමත්ථතො සුඛන්ති පසත්ථසන්නිස්සිතං න හොති. **ආදිබ්‍රහ්මචරියකන්ති** එත්ථ මග්ගබ්‍රහ්මචරියං අධිප්පෙතං තස්ස පධානභාවතො. තස්ස පන එතං දිට්ඨිගතං ආදිපටිපදාමත්තං න හොති අනුපකාරකත්තා විලොමනතො ච. තතො එව ඉතරබ්‍රහ්මචරියස්සපි අනිස්සයොව. සෙසං වුත්තනයෙන වෙදිතබ්බං.

පරංමරණසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

13. සද්ධම්මප්පතිරූපකසුත්තවණ්ණනා

156. ආජානාති හෙට්ඨිමමග්ගෙහි ඤාතමරියාදං අනතික්කමිත්වාව ජානාති පටිවිජ්ඣතීති **අඤ්ඤා,** අග්ගමග්ගපඤ්ඤා. අඤ්ඤාස්ස අයන්ති **අඤ්ඤා,** අරහත්තඵලං. තෙනාහ **''අරහත්තෙ''**ති.

ඔභාසෙති ඔභාසනිමිත්තං. ‘‘චිත්තං විකම්පතී’’ති පදද්වයං ආනෙත්වා සම්බන්ධො. **ඔභාසෙති** විසයභූතෙ. උපක්කිලෙසෙහි චිත්තං විකම්පතීති යොජනා. තෙනාහ **‘‘යෙහි චිත්තං පවෙධතී’’**ති. සෙසෙසුපි එසෙව නයො.

උපට්ඨානෙති සතියං. **උපෙක්ඛාය** **චාති** විපස්සනුපෙක්ඛාය ච. එත්ථ ච විපස්සනාචිත්තසමුට්ඨානසන්තානවිනිමුත්තං පභාසනං රූපායතනං **ඔභාසො. ඤාණාදයො** විපස්සනාචිත්තසම්පයුත්තාව. සකසකකිච්චෙ සවිසෙසො හුත්වා පවත්තො **අධිමොක්ඛො** සද්ධාධිමොක්ඛො. **උපට්ඨානං සති. උපෙක්ඛාති** ආවජ්ජනුපෙක්ඛා. සා හි ආවජ්ජනචිත්තසම්පයුත්තා චෙතනා. ආවජ්ජනඅජ්ඣුපෙක්ඛනවසෙන පවත්තියා ඉධ ‘‘ආවජ්ජනුපෙක්ඛා’’ති වුච්චති. පුන **උපෙක්ඛායාති** විපස්සනුපෙක්ඛාව අනෙන සමජ්ඣත්තතාය එවං වුත්තා. **නිකන්ති** නාම විපස්සනාය නිකාමනා අපෙක්ඛා. සුඛුමතරකිලෙසො වා සියා දුවිඤ්ඤෙය්‍යො.

ඉමානි දස ඨානානීති ඉමානි ඔභාසාදීනි උපක්කිලෙසුප්පත්තියා ඨානානි උපක්කිලෙසවත්ථූනි. **පඤ්ඤා යස්ස පරිචිතාති** යස්ස පඤ්ඤා පරිචිතවතී යාථාවතො ජානාති. ‘‘ඉමානි නිස්සාය අද්ධා මග්ගප්පත්තො ඵලප්පත්තො අහ’’න්ති පවත්තඅධිමානො **ධම්මුද්ධච්චං** ධම්මූපනිස්සයො වික්ඛෙපො. තත්ථ කුසලො හි තං යාථාවතො ජානන්තො **න ච තත්ථ සම්මොහං ගච්ඡති.**

අධිගමසද්ධම්මප්පතිරූපකං නාම අනධිගතෙ අධිගතමානිභාවාවහත්තා. යදග්ගෙන විපස්සනාඤාණස්ස උපක්කිලෙසො, තදග්ගෙන පටිපත්තිසද්ධම්මප්පතිරූපකොතිපි සක්කා විඤ්ඤාතුං. **ධාතුකථාති** මහාධාතුකථං වදති. **වෙදල්ලපිටකන්ති** වෙතුල්ලපිටකං. තං නාගභවනතො ආනීතන්ති වදන්ති. වාදභාසිතන්ති අපරෙ. **අබුද්ධවචනං** බුද්ධවචනෙන විරුජ්ඣනතො. න හි සම්බුද්ධො පුබ්බාපරවිරුද්ධං වදති. තත්ථ සල්ලං උපට්ඨපෙන්ති කිලෙසවිනයං න සන්දිස්සති, අඤ්ඤදත්ථු කිලෙසුප්පත්තියා පච්චයො හොතීති.

අචික්කයමානන්ති වික්කයං අගච්ඡන්තං. **තන්ති** සුවණ්ණභණ්ඩං.

න සක්ඛිංසු ඤාණස්ස අවිසදභාවතො. එස නයො ඉතො පරෙසුපි.

ඉදානි ‘‘භික්ඛූ පටිසම්භිදාප්පත්තා අහෙසු’’න්තිආදිනා වුත්තමෙව අත්ථං කාරණතො විභාවෙතුං පුන **‘‘පඨමබොධියං හී’’**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **පටිපත්තිං පූරයිංසූති** අතීතෙ කදා තෙ පටිසම්භිදාවහං පටිපත්තිං පූරයිංසු? පඨමබොධිකාලිකා භික්ඛූ. න හි අත්තසම්මාපණිධියා පුබ්බෙකතපුඤ්ඤතාය ච විනා තාදිසං භවති. එස නයො ඉතො පරෙසුපි. **තදා පටිපත්තිසද්ධම්මො අන්තරහිතො නාම භවිස්සතීති** එතෙන අරියමග්ගෙන ආසන්නා එව පුබ්බභාගපටිපදා පටිපත්තිසද්ධම්මොති දස්සෙති.

ද්වීසූති සුත්තාභිධම්මපිටකෙසු අන්තරහිතෙසුපි. **අනන්තරහිතමෙව** අධිසීලසික්ඛාය ඨිතස්ස ඉතරසික්ඛාද්වයසමුට්ඨාපිතතො. **කිං කාරණාති** කෙන කාරණෙන, අඤ්ඤස්මිං ධම්මෙ අන්තරහිතෙ අඤ්ඤතරස්ස ධම්මස්ස අනන්තරධානං වුච්චතීති අධිප්පායො. **පටිපත්තියා පච්චයො හොති** අනවසෙසතො පටිපත්තික්කමස්ස පරිදීපනතො. **පටිපත්ති අධිගමස්ස** පච්චයො විසෙසලක්ඛණපටිවෙධභාවතො. **පරියත්තියෙව පමාණං** සාසනස්ස ඨිතියාති අධිප්පායො.

නනු ච සාසනං ඔසක්කිතං පරියත්තියා වත්තමානායාති අධිප්පායො. **අනාරාධකභික්ඛූති** සීලමත්තස්සපි න ආරාධකො දුස්සීලො. **ඉමස්මින්ති** ඉමස්මිං පාතිමොක්ඛෙ. **වත්තන්තාති** ‘‘සීලං අකොපෙත්වා ඨිතා අත්ථී’’ති පුච්ඡි.

එතෙසූති එවං මහන්තෙසු සකලං ලොකං අජ්ඣොත්ථරිතුං සමත්ථෙසු චතූසු මහාභූතෙසු. **තස්මාති** යස්මා අඤ්ඤෙන කෙනචි අතිමහන්තෙනපි සද්ධම්මො න අන්තරධායති, සමයන්තරෙන පන වත්තබ්බමෙව නත්ථි, තස්මා. **එවමාහාති** ඉදානි වුච්චමානාකාරං වදති.

ආදානං ආදි, ආදි එව **ආදිකන්ති** ආහ **‘‘ආදිකෙනාති ආදානෙනා’’**ති. **හෙට්ඨාගමනීයාති** අධොභාගගමනීයා, අපායදුක්ඛස්ස සංසාරදුක්ඛස්ස ච නිබ්බත්තකාති අත්ථො. **ගාරවරහිතාති** ගරුකාරරහිතා. පතිස්සයනං නීචභාවෙන පතිබද්ධවුත්තිතා, පතිස්සො පතිස්සයොති අත්ථතො එකං, සො එතෙසං නත්ථීති ආහ **‘‘අප්පතිස්සාති අප්පතිස්සයා අනීචවුත්තිකා’’**ති. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

සද්ධම්මප්පතිරූපකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සාරත්ථප්පකාසිනියා සංයුත්තනිකාය-අට්ඨකථාය

කස්සපසංයුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

6. ලාභසක්කාරසංයුත්තං

1. පඨමවග්ගො

1. දාරුණසුත්තවණ්ණනා

157. ථද්ධොති කක්ඛළො අනිට්ඨස්ස පදානතො. **චතුපච්චයලාභොති** චතුන්නං පච්චයානං පටිලාභො. **සක්කාරොති** තෙහියෙව පච්චයෙහි සුසඞ්ඛතෙහි පූජනා, සො පන අත්ථතො සම්පත්තියෙවාති ආහ **‘‘තෙසංයෙව…පෙ. … ලාභො’’**ති. **වණ්ණසොසොති** ගුණකිත්තනා. අන්තරායස්ස අනතිවත්තනතො **අන්තරායිකො** අනත්ථාවහත්තා.

දාරුණසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. බළිසසුත්තවණ්ණනා

158. බළිසෙන චරති, තෙන වා ජීවතීති **බාළිසිකො**. තෙනාහ **‘‘බළිසං ගහෙත්වා චරමානො’’**ති. **ආමිසගතන්ති** ආමිසූපගතං ආමිසපතිතං. තෙනාහ **‘‘ආමිසමක්ඛිත’’**න්ති. භින්නාධිකරණානම්පි බාහිරත්ථසමාසො හොතෙවාති ආහ **‘‘ආමිසෙ චක්ඛුදස්සන’’**න්ති. අයො වුච්චති සුඛං, තබ්බිධුරතාය **අනයො,** දුක්ඛන්ති ආහ **‘‘දුක්ඛං පත්තො’’**ති. **අස්සාති** එතෙන. කත්තුඅත්ථෙ හි එතං සාමිවචනං. යථා කිලෙසා වත්තන්ති, එවං පවත්තමානො පුග්ගලො කිලෙසවිප්පයොගො න හොතීති වුත්තං **‘‘යථා කිලෙසමාරස්ස කාමො, එවං කත්තබ්බො’’**ති.

බළිසසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3-4. කුම්මසුත්තාදිවණ්ණනා

159-160. අට්ඨිකච්ඡපා වුච්චන්ති යෙසං කපාලමත්ථකෙ තිඛිණා අට්ඨිකොටි හොති, තෙසං සමූහො **අට්ඨිකච්ඡපකුලං**. මච්ඡකච්ඡපාදීනං සරීරෙ ලම්බන්ති පපතතීති **පපතා,** වුච්චමානාකාරො අයකණ්ටකො. **අයකොසකෙති** අයොමයකොසකෙ. **කණ්ණිකසල්ලසණ්ඨානොති** අත්තනිකාපනසල්ලසණ්ඨානො. **අයකණ්ටකොති** අයොමයවඞ්කකණ්ටකො. **නික්ඛමති** එත්ථ අථාවරතො. පවෙසිතමත්තො හි සො. **ඉදානි ත්වං** ‘‘අම්හාක’’න්ති න වත්තබ්බො. **ඉතො අනන්තරසුත්තෙති** චතුත්ථසුත්තමාහ.

කුම්මසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. මීළ්හකසුත්තවණ්ණනා

161. **මීළ්හකාති** එවං ඉත්ථිලිඞ්ගවසෙන වුච්චමානා. **ගූථපාණකාති** ගූථභක්ඛපාණකා. **අන්තොති** කුච්ඡියං.

මීළ්හකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. අසනිසුත්තවණ්ණනා

162. ‘‘ඉමෙ ලාභසක්කාරං අනාහරන්තා ජීසච්ඡාදිදුක්ඛං පාපුණන්තූ’’ති එවං න සත්තානං දුක්ඛකාමතාය එවමාහාති ආනෙත්වා සම්බන්ධො. **අනන්තදුක්ඛං අනුභොති** අපරාපරං උප්පජ්ජනකඅකුසලචිත්තානං බහුභාවතො.

අසනිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. දිද්ධසුත්තවණ්ණනා

163. අච්ඡවිසයුත්තාති වා දිද්ධෙ ගතෙන **ගතදිද්ධෙන**. තෙනාහ **‘‘විසමක්ඛිතෙනා’’**ති.

දිද්ධසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. සිඞ්ගාලසුත්තවණ්ණනා

164. **ජරසිඞ්ගාලොත්වෙව** වුච්චති සරීරසොභාය අභාවතො. සරීරස්ස උග්ගතකණ්ටකත්තා **උක්කණ්ටකෙන නාම. ඵුටතීති** ඵලති භිජ්ජති.

සිඞ්ගාලසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. වෙරම්භසුත්තවණ්ණනා

165. **කායං න රක්ඛති නාම** ඡබ්බීසතියා සාරුප්පානං පරිච්චජනතො. **වාචං න රක්ඛති නාම** රාගසාමන්තා ච කොධසාමන්තා ච යාව නිච්ඡාරණතො.

වෙරම්භසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. සගාථකසුත්තවණ්ණනා

166. **''යස්ස සක්කරියමානස්සා''**ති එත්ථ **අසක්කාරෙන චූභයන්**ති අසක්කාරෙන ච උභයඤ්ච, කදාචි සක්කාරෙන, කදාචි අසක්කාරෙන කදාචි උභයෙනාති අත්ථො. තෙනාහ **''අසක්කාරෙනා''**තිආදි. සතතවිහාරානං සම්පත්තියා **සාතතිකො**ති ආහ **''අරහත්ත...පෙ.... සුඛුමදිට්ඨී''**තිආදි. තථා හි සා ''වජිරූපමඤාණ''න්ති වුච්චති. **ආගතත්තා**ති ඵලසමාපත්තිං සමාපජ්ජිතුං තස්සා පුබ්බපරිකම්මං උපගතත්තා.

සගාථකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පඨමවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. දුතියවග්ගො

1-2. සුවණ්ණපාතිසුත්තාදිවණ්ණනා

167-168. **චාලෙතුං න සක්කොති** සීලපබ්බතසන්නිස්සිතත්තා. **අඤ්ඤං වා කිච්චං කරොති** පගෙව සීලස්ස ඡඩ්ඩිතත්තා. තතියාදීසු අපුබ්බං නත්ථි.

සුවණ්ණපාතිසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

දුතියවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. තතියවග්ගො

1. මාතුගාමසුත්තවණ්ණනා

170. යං විසභාගවත්ථු පුරිසස්ස චිත්තං පරියාදාය ඨාතුං සක්කොතීති වුච්චති, තතො විසෙසතො ලාභසක්කාරොව සත්තානං චිත්තං පරියාදාය ඨාතුං සක්කොතීති දස්සෙන්තො භගවා ''න තස්ස, භික්ඛවෙ''තිආදිමවොචාති දස්සෙන්තො **''න තස්සා''**තිආදිමාහ.

මාතුගාමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. කල්‍යාණීසුත්තවණ්ණනා

171. **දුතියං උත්තානමෙව,** තස්සෙව අත්ථස්ස කෙවලං ජනපදකල්‍යාණීවසෙන වුත්තං.

කල්‍යාණීසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3-6. එකපුත්තකසුත්තාදිවණ්ණනා

172-175. **සද්ධා**ති අරියමග්ගෙන ආගතසද්ධා අධිප්පෙතාති ආහ **''සොතාපන්නා''**ති.

එකපුත්තකසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. තතියසමණබ්‍රාහ්මණසුත්තවණ්ණනා

176. **එවමාදීති ආදි**-සද්දෙන බාහුසච්චසංවරසීලාදීනං සඞ්ගහො දට්ඨබ්බො. **ලාභසක්කාරස්ස සමුදයං** උප්පත්තිකාරණං සමුදයසච්චවසෙන දුක්ඛසච්චස්ස උප්පත්තිහෙතුතාවසෙන.

තතියසමණබ්‍රාහ්මණසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. ඡවිසුත්තවණ්ණනා

177. **ලාභසක්කාරසිලොකො නරකාදීසු නිබ්බත්තෙන්තොති** ඉදං තන්නිස්සයං කිලෙසගණං සන්ධායාහ. **නිබ්බත්තෙන්තොති** නිබ්බත්තාපෙන්තො. **ඉමං මනුස්සඅත්තභාවං නාසෙති** මනුස්සත්තං පුන නිබ්බත්තිතුං අප්පදානවසෙන. **තස්මාති** දුග්ගතිනිබ්බත්තාපනතො ඉධ මරණදුක්ඛාවහනතො ච.

ඡවිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. රජ්ජුසුත්තවණ්ණනා

178. **ඛරා එරුසා ඡවිආදීනි** ඡින්දනෙ සමත්ථා.

රජ්ජුසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. භික්ඛුසුත්තවණ්ණනා

179. **තං සන්ධායාති** දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරස්ස ඔකාසාභාවං සන්ධාය.

භික්ඛුසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

තතියවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. චතුත්ථවග්ගො

1-4. භින්දිසුත්තාදිවණ්ණනා

180-183. **දෙවදත්තො සග්ගෙ වා නිබ්බත්තෙය්‍යාතිආදි** පරිකප්පවචනං. න හි පච්චෙකබොධියං නියතගතිකො අන්තරා මග්ගඵලානි අධිගන්තුං භබ්බොති. **සොති** අනවජ්ජධම්මො. **අස්සාති** දෙවදත්තස්ස. **සමුච්ඡෙදමගමා** කතූපචිතස්ස මහතො පාපධම්මස්ස බලෙන තස්මිං අත්තභාවෙ සමුච්ඡෙදභාවතො, න අච්චන්තාය. අකුසලං නාමෙතං අබලං, කුසලං විය න මහාබලං, තස්මා තස්මිංයෙව අත්තභාවෙ තාදිසානං පුග්ගලානං අතෙකිච්ඡතා, අඤ්ඤථා සම්මත්තනියාමො විය මිච්ඡත්තනියාමො අච්චන්තිකො සියා. යදි එවං වට්ටඛාණුකජොතනා කථන්ති? ආසෙවනාවසෙන, තස්මා යථා ''සකිං නිමුග්ගො නිමුග්ගො එව බාලො''ති වුත්තං, එවං වට්ටඛාණුකජොතනා. යාදිසෙ හි පච්චයෙ පටිච්ච පුග්ගලො තං දස්සනං ගණ්හි, තථා ච පටිපන්නො, පුන අචින්තප්පතිවත්තෙ පච්චයෙ පතිතතො සීසුක්ඛිපනමස්ස න හොතීති න වත්තබ්බං.

භින්දිසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. අචිරපක්කන්තසුත්තවණ්ණනා

184. **කාලෙ සම්පත්තෙති** ගබ්භස්ස පරිපාකගතත්තා විජායනකාලෙ සම්පත්තෙ. **පොතන්ති** අස්සතරියා පුත්තං. **එතන්ති** ''ගබ්භො අස්සතරිං යථා''ති එතං වචනං.

අචිරපක්කන්තසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. පඤ්චරථසතසුත්තවණ්ණනා

185. අභිහරියතීති අභිහාරො, භත්තංයෙව අභිහාරො **භත්තාභිහාරොති** ආහ **''අභිහරිතබ්බං භත්ත''**න්ති. **මච්ඡපිත්තන්ති** වාළමච්ඡපිත්තං. **පක්ඛිපෙය්‍යුන්ති** උරගාදිනා ඔසිඤ්චෙය්‍යුං.

පඤ්චරථසතසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7-13. මාතුසුත්තාදිවණ්ණනා

186-187. **මාතුපි හෙතූති** අත්තනො මාතුයා උප්පන්නඅනත්ථාවහස්ස පහානහෙතුපි. **ඉතො පරෙසූති** ''පිතුපි හෙතූ''ති එවමාදීසු.

මාතුසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සාරත්ථප්පකාසිනියා සංයුත්තනිකාය-අට්ඨකථාය

ලාභසක්කාරසංයුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

7. රාහුලසංයුත්තං

1. පඨමවග්ගො

1-8. චක්ඛුසුත්තාදිවණ්ණනා

188-195. **එකවිහාරීති** චතූසුපි ඉරියාපථෙසු එකාකී හුත්වා විහරන්තො. **විවෙකට්ඨොති** විවිත්තට්ඨො, තෙනාහ **''නිස්සද්දො''**ති. **සතියා අවිප්පවසන්තොති** සතියා අවිප්පවාසෙන යීතො, සබ්බදා අවිජහනවසෙන පවත්තො. **ආතාපීති වීරියසම්පන්නොති** සබ්බසො කිලෙසානං ආතාපනපරිතාපනවසෙන පවත්තවීරියසමඞ්ගීභූතො. **පහිතත්තොති** තස්මිං විසෙසාධිගමෙ පෙසිතචිත්තො, තන්ථ නින්නො තප්පබ්භාරොති අත්ථො. **හුත්වා අභාවාකාරෙනාති** උප්පත්තිතො පුබ්බෙ අවිජ්ජමානො පච්චයසමවායෙන හුත්වා උප්පජ්ජිත්වා භඞ්ගුපරමසඞ්ඛාතෙන අභාවාකාරෙන. **අනිච්චන්ති** නිච්චධුවතාභාවතො. **උප්පාදවයවන්තතායාති** ඛණෙ ඛණෙ උප්පජ්ජිත්වා නිරුජ්ඣනතො. **තාවකාලිකතායාති** තඞ්ඛණිකතාය. **විපරිණාමකොටියාති** විපරිණාමවන්තතාය. චක්ඛුඤ්හි උපාදාය විකාරාපජ්ජනෙන විපරිණමන්තං විනාසං පටිපීළං පාපුණාති. **නිච්චපටික්ඛෙපතොති** නිච්චතාය පටික්ඛිපිතබ්බතො ලෙසමත්තස්සපි අනුපලබ්භනතො. **දුක්ඛමනට්ඨෙනාති** නිරන්තරදුක්ඛතාය දුක්ඛෙන ඛමිතබ්බතො. **දුක්ඛවත්ථුකට්ඨෙනාති** නානප්පකාරදුක්ඛාධිට්ඨානතො. **සතතසම්පීළනට්ඨෙනාති** අභිණ්හතාපසභාවතො. **සුඛපටික්ඛෙපෙනාති** සුඛභාවස්ස පටික්ඛිපිතබ්බතො. **තණ්හාගාහො** මමංකාරභාවතො. **මානගාහො** අහංකාරභාවතො. **දිට්ඨිගාහො** ''අත්තා මෙ''ති විපල්ලාසභාවතො. **විරාගවසෙනාති** විරාගග්ගහණෙන. තථා **විමුත්තිවසෙනාති** විමුත්තිග්ගහණෙන.

පසාදාව ගහිතා ද්වාරභාවප්පත්තස්ස අධිප්පෙතත්තා. **සම්මසනචාරචිත්තං** ද්වාරභූතමනොති අධිප්පායො.

ඡට්ඨෙ ආරම්මණෙ **තෙභූමකධම්මා** සම්මසනචාරස්ස අධිප්පෙතත්තා. යථා පඨමසුත්තෙ පඤ්ච පසාදා ගහිතා, න සසම්භාරචක්ඛුආදයො, එවං තතියසුත්තෙ න පසාදවත්ථුකචිත්තමෙව ගහිතං. න තංසම්පයුත්තා ධම්මා. එවඤ්හි අවධාරණං සාත්ථකං හොති අඤ්ඤථා තෙන අපනෙතබ්බස්ස අභාවතො. **සබ්බත්ථාති** සබ්බෙසු චතුත්ථසුත්තාදීසු. **ජවනප්පත්තාති** ජවනචිත්තසංයුත්තා.

චක්ඛුසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. ධාතුසුත්තවණ්ණනා

196. ආකාසධාතු රූපපරිච්ඡෙදතාය රූපපරියාපන්නන්ති අධිප්පායෙන **''සෙසාහි රූප''**න්ති වුත්තං. **නාමරූපන්ති** තෙභූමකං නාමං රූපඤ්ච කථිතං.

ධාතුසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. ඛන්ධසුත්තවණ්ණනා

197. **සබ්බසඞ්ගාහිකපරිච්ඡෙදෙනාති** ධම්මසඞ්ගණ්හනපරියායෙන. **ඉධාති** ඉමස්මිං සුත්තෙ. **තෙභූමකාති ගහෙතබ්බා** සම්මසනචාරස්ස අධිප්පෙතත්තා.

ඛන්ධසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පඨමවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. දුතියවග්ගො

11. අනුසයසුත්තවණ්ණනා

200. දුතියවග්ගෙ **අත්තනොති** ආයස්මා රාහුලො අත්තනො සවිඤ්ඤාණකං කායං දස්සෙති. **පරස්සාති** පරස්ස අවිඤ්ඤාණකකායං දස්සෙති. පරසන්තානෙ වා අරූපෙ ධම්මෙ අග්ගහෙත්වා රූපකායමෙව ගණ්හන්තො වදති. අපරෙ ''අසඤ්ඤසත්තානං අත්තභාවං සන්ධාය තථා වුත්ත''න්ති වදන්ති. **පුරිමෙනාති** ''ඉමස්මිං සවිඤ්ඤාණකෙ කායෙ''ති ඉමිනා පදෙන. **පච්ඡිමෙනාති** ''බහිද්ධා''ති ඉමිනා පදෙන. **එතෙ කිලෙසාති** එතෙ දිට්ඨිතණ්හාමානසඤ්ඤිතා කිලෙසා. **එතෙසු වත්ථූසූති** අජ්ඣත්තබහිද්ධාවත්ථූසු. **සම්ම…පෙ…. පස්සතීති** පුබ්බභාගෙ විපස්සනාඤාණෙන සම්මසනවසෙන, මග්ගක්ඛණෙ අභිසමයවසෙන සුට්ඨු අත්තපච්චක්ඛෙන ඤාණෙන පස්සති.

අනුසයසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

12. අපගතසුත්තවණ්ණනා

201. ''අහමෙත''න්ති අහංකාරාදීනං අනවසෙසප්පහානෙන අච්චන්තමෙව **අපගතං**.

අපගතසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

දුතියවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ද්වීසූති පඨමවග්ගාදීසු. දෙසනාය අසෙක්ඛභූමියා දෙසිතත්තා **අසෙක්ඛභූමි කථිතා. පඨමොති** පඨමවග්ගො ''සාධු මෙ, භන්තෙ, භගවා''තිආදිනා **ආයාචන්තස්ස, දුතියො අනායාචන්තස්ස** ථෙරස්ස අජ්ඣාසයවසෙන කථිතො. **විමුත්තිපරිපාචනීයධම්මා** නාම විවට්ටසන්නිස්සිතා සද්ධින්ද්‍රියාදයො. තෙන පන විපස්සනාය කථිතත්තා කථිතා එවාති. තංතංදෙසනානුසාරෙන හි ථෙරො තෙ ධම්මෙ පරිපාකං පාපෙසි. තථා හි භගවා දුතියවග්ගං අනායාචිතොපි දෙසෙසි.

සාරත්ථප්පකාසිනියා සංයුත්තනිකාය-අට්ඨකථාය

රාහුලසංයුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

8. ලක්ඛණසංයුත්තං

1. පඨමවග්ගො

1. අට්ඨිසුත්තවණ්ණනා

202. **ආයස්මා ච ලක්ඛණොති**ආදීසු ''කො නාමායස්මා ලක්ඛණො, කස්මා ච 'ලක්ඛණො'ති නාමං අහොසි, කො චායස්මා මොග්ගල්ලානො, කස්මා ච සිතං පාත්වාකාසී''ති තං සබ්බං පකාසෙතුං **''ඒවාය''**න්තිආදි ආරද්ධං. **ලක්ඛණසම්පන්නෙනාති** පුරිසලක්ඛණසම්පන්නෙන.

ඊසං හසිතං ''සිත''න්ති වුච්චතීති ආහ **''මන්දහසිත''**න්ති. **අට්ඨිසඞ්ඛලිකන්ති** නයිදං අවිඤ්ඤාණකං අට්ඨිසඞ්ඛලිකමත්තං, අථ ඛො ඒකො පෙතොති ආහ **''පෙතලොකෙ නිබ්බත්ත''**න්ති. **ඒතෙ අත්තභාවාති** පෙතත්තභාවා. **න ආපාථං ආගච්ඡන්තීති** දෙවත්තභාවා විය න ආපාථං ආගච්ඡන්ති පකතියා. තෙසං පන රුච්යා ආපාථං ආගච්ඡෙය්‍යුං මනුස්සානං. දුක්ඛාභිභූතානං අනාථභාවදස්සනපදට්ඨානා කරුණාති ආහ **''කාරුඤ්ඤෙ කත්තබ්බෙ''**ති. අත්තනො ච සම්පත්තිං බුද්ධඤාණස්ස ච සම්පත්තින්ති පච්චෙකං සම්පත්තිසද්දො යොජෙතබ්බො. තදුභයං විභාවෙතුං **''තං හී''**තිආදි වුත්තං. තත්ථ අත්තනො සම්පත්තිං අනුස්සරිත්වා සිතං පාත්වාකාසීති පදං ආනෙත්වා සම්බන්ධිතබ්බං. **ධම්මධාතූති** සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං සන්ධාය වදති. **ධම්මධාතූති** වා ධම්මානං සභාවො.

ඉතරොති ලක්ඛණත්ථෙරො. **උපපත්තීති** ජාති. උපපත්තිසීසෙන හි තථාරූපං අත්තභාවං වදති. **ලොහතුණ්ඩකෙහීති** ලොහමයෙහෙව තුණ්ඩකෙහි. **චරන්තීති** ආකාසෙන ගච්ඡන්ති. **අච්ඡරියං වතාති** ගරහච්ඡරියං නාමෙතං. **චක්ඛුභූතාති** සම්පත්තදිබ්බචක්ඛුකා, ලොකස්ස චක්ඛුභූතාති ඒවං වා එත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො.

යත්‍රාති හෙතුඅත්ථෙ නිපාතොති ආහ **''යත්‍රාති කාරණවචන''**න්ති. අඤ්ඤත්‍ර හි ''යත්‍ර හි නාමා''ති අත්ථො වුච්චති. **අප්පමාණෙ සත්තනිකායෙ** තෙ ච ඛො විභාගෙන කාමභවාදිභෙදෙ භවෙ, නිරයාදිභෙදා ගතියො, නානත්තකායනානත්තසඤ්ඤිආදිවිඤ්ඤාණට්ඨිතියො, තථාරූපෙ සත්තාවාසෙ ච සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණඤ්ච මෙ උපනෙතුං **පච්චක්ඛං කරොන්තෙන**.

ගොඝාතකොති ගුන්නං අභිණ්හං හනනකො. තෙනාහ **''වධිත්වා වධිත්වා''**ති. **තස්සාති** ගුන්නං වධකකම්මස්ස. **අපරාපරියකම්මස්සාති** අපරාපරියවෙදනීයකම්මස්ස. බලවතා ගොඝාතකකම්මෙන විපාකෙ දීයමානෙ අලද්ධොකාසං අපරාපරියවෙදනීයං තස්මිං විපක්කවිපාකෙ ඉදානි ලද්ධොකාසං **''අවසෙසකම්ම''**න්ති වුත්තං. **පටිසන්ධීති** පාපකම්මජනිතා පටිසන්ධි. **කම්මසභාගතායාති** කම්මසදිසභාවෙන. **ආරම්මණසභාගතායාති** ආරම්මණස්ස සභාගභාවෙන සදිසභාවෙන. යාදිසෙ හි ආරම්මණෙ පුබ්බෙ තං කම්මං තස්ස ච විපාකො පවත්තො, තාදිසෙයෙව ආරම්මණෙ ඉදං කම්මං ඉමස්ස විපාකො ච පවත්තොති කත්වා වුත්තං **''තස්සෙව කම්මස්ස විපාකාවසෙසෙනා''**ති. භවති හි තංසදිසෙපි තබ්බොහාරො යථා ''සො ඒව තිත්තිරො, තානියෙව ඔසධානී''ති. **නිමිත්තං අහොසීති** පුබ්බෙ කතූපචිතස්ස පෙතූපපත්තිනිබ්බත්තනවසෙන කතොකාසස්ස තස්ස කම්මස්ස නිමිත්තභූතං ඉදානි තථා උපට්ඨහන්තං තස්ස විපාකස්ස නිමිත්තං ආරම්මණං අහොසි. **සොති** ගොඝාතකො. **අට්ඨිසඞ්ඛලිකපෙතො ජාතො** කම්මසරික්ඛකවිපාකතාවසෙන.

අට්ඨිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. පෙසිසුත්තවණ්ණනා

203. **ගොමංසපෙසියො කත්වාති** ගාවිං වධිත්වා වධිත්වා ගොමංසං ඵාලෙත්වා පෙසියො කත්වා. **සුක්ඛාපෙත්වාති** කාලන්තරං ඨපනත්ථං සුක්ඛාපෙත්වා. සුක්ඛාපියමානානං මංසපෙසීනඤ්හි වල්ලූරසමඤ්ඤා.

පෙසිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. පිණ්ඩසුත්තවණ්ණනා

204. **නිප්පක්ඛචම්මෙති** විගතපක්ඛචම්මෙ.

4. නිච්ඡවිසුත්තවණ්ණනා

205. උරබ්භෙ හනතීති **ඔරබ්භිකො**. **එළකෙති** අජෙ.

5. අසිලොමසුත්තවණ්ණනා

206. **නිවාපපුට්ඨො**ති අත්තනා දින්නනිවාපෙන පොසිතෙ. **අසිනා වධිත්වා වධිත්වා** වික්කිණන්තො.

6. සත්තිසුත්තවණ්ණනා

207. **එකං මිගන්ති** එකං දීපකමිගං.

7. උසුලොමසුත්තවණ්ණනා

208. **කාරණාහී**ති යාතනාහි. **ඤත්වා**ති කම්මට්ඨානං ඤත්වා.

8. සූචිලොමසුත්තවණ්ණනා

209. සුණොති පූරෙතීති **සූතො,** අස්සදමකාදිකො.

9. දුතියසූචිලොමසුත්තවණ්ණනා

210. පෙසුඤ්ඤූපසංහාරවසෙන ඉතො සුතං අමුත්‍ර, අමුත්‍ර වා සුතං ඉධ සූචෙතීති **සූචකො**. අනයබ්‍යසනං පාපෙසි මනුස්සෙති සම්බන්ධො.

10. කුම්භණ්ඩසුත්තවණ්ණනා

211. **විනිච්ඡයාමච්චො**ති රඤ්ඤො අඩ්ඩකරණෙ ඨපිතො විනිච්ඡයමහාමත්තො. සො හි ගාමජනකායං කූටෙති වඤ්චෙතීති **ගාමකූටකො**ති වුච්චති. කෙචි ''තාදිසො එව ගාමපෙට්ඨකො ගාමකූටකො''ති වදන්ති. **සමෙන භවිතබ්බං,** ''ධම්මට්ඨො''ති වත්තබ්බතො. රහස්සඞ්ගෙ නිසීදනවසෙන **විසමා නිසජ්ජාව අහොසි**.

කුම්භණ්ඩසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පඨමවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. දුතියවග්ගො

1. සසීසකසුත්තවණ්ණනා

212. **චුසන්තො**ති ථෙය්‍යාය චුසන්තො.

3. නිච්ඡවිත්ථිසුත්තවණ්ණනා

214. **මාතුගාමො** සස්සාමිකො **අත්තනො එස්සෙ අනිස්සරො. වට්ටිත්වා**ති හස්සිත්වා අපරං ගන්ත්වා.

4. මඞ්ගුලිත්ථිසුත්තවණ්ණනා

215. මඞ්ගනවසෙන උලතීති **මඞ්ගුලි,** විරූපබීභච්ඡභාවෙන පවත්තතීති අත්ථො. තෙනාහ **''විරූපං දුද්දසිකං බීභච්ඡ''**න්ති.

5. ඔකිලිනීසුත්තවණ්ණනා

216. උද්ධං උද්ධං අග්ගිනා පක්කසරීරතාය **උප්පක්කං**. හෙට්ඨතො පග්ඝරණවසෙන කිලින්නසරීරතාය **ඔකිලිනී**. ඉතො චිතො ච අඞ්ගාරසම්පරිකිණ්ණතාය **ඔකිරිනී**. තෙනාහ **''සා කිරා''**තිආදි. **අඞ්ගාරචිතකෙ**ති අඞ්ගාරසඤ්චයෙ. **සරීරතො පග්ඝරන්ති** අසුචිදුග්ගන්ධජෙගුච්ඡානි සෙදගතානි. **තස්ස කිර රඤ්ඤො**ති තස්ස කාලිඞ්ගස්ස රඤ්ඤො. **නාටකිනී**ති නච්චෙ අධිකතා ඉත්ථී. **සෙදන්ති** සෙදනං, තාපනන්ති අත්ථො.

ඔකිලිනීසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. අසීසකසුත්තවණ්ණනා

217. **අසීසකං කබන්ධං හුත්වා නිබ්බත්ති** කම්මායූහනකාලෙ තථා නිමිත්තග්ගහණපරිචයතො.

7-11. පාපභික්ඛුසුත්තාදිවණ්ණනා

218-222. **ලාමකභික්ඛූති** හීනාචාරතාය ලාමකො, භික්ඛුවෙසතාය, භික්ඛාහාරෙන ජීවනතො ච භික්ඛු. **චිත්තකෙළින්ති** චිත්තරුචියං තං තං කීළන්තො. **අයමෙවාති** භික්ඛුවත්ථුස්මිං වුත්තනයො එව.

පාපභික්ඛුසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සාරත්ථප්පකාසිනියා සංයුත්තනිකාය-අට්ඨකථාය

ලක්ඛණසංයුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

9. ඔපම්මසංයුත්තං

1. කූටසුත්තවණ්ණනා

223. **කූටං ගච්ඡන්තීති** කූටච්ඡිද්දස්ස අනුපවිසනවසෙන කූටං ගච්ඡන්ති. යා ච ගොපානසියො ගොපානසන්තරගතා, තාපි කූටං ආහච්ච ඨානෙන **කූටඞ්ගමා**. දුවිධාපි කූටෙ සමොසරණා. **කූටස්ස සමුග්ඝාතෙන** විනාසෙන භිජ්ජනෙන. **අවිජ්ජාය සමුග්ඝාතෙනාති** අවිජ්ජාය අච්චන්තමෙව අප්පවත්තියා. තෙන ච මොක්ඛධම්මාධිගමෙන තදනුරූපධම්මාධිගමො දස්සිතො. **අප්පමත්තාති** පන ඉමිනා තස්ස උපායො දස්සිතො.

කූටසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. නඛසිඛසුත්තවණ්ණනා

224. **එවං අප්පකා** යථා නඛසිඛාය ආරොපිතපංසු, සුගතිසංවත්තනියස්ස කම්මස්ස අප්පකත්තා **එවං දෙවෙසුපීති** හීනුදාහරණවසෙන වුත්තං. අප්පතරා හි සත්තා යෙ දෙවෙසු ජායන්ති, තඤ්ච ඛො කාමදෙවෙසු. ඉතරෙසු පන වත්තබ්බමෙව නත්ථි.

නඛසිඛසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. කුලසුත්තවණ්ණනා

225. **විධංසයන්ති** විහෙඨයන්ති. **වඩ්ඪිතාති** භාවනාපාරිපූරිවසෙන පරිබ්‍රූහිතා. **පුනප්පුනං කතාති** භාවනාය බහුලීකරණෙන අපරාපරං පවත්තිතා **යුත්තයානං විය කතාති** යථා යුත්තං ආජඤ්ඤරථං ඡෙකෙන සාරථිනා අධිට්ඨිතං යථාරුචි පවත්තති, එවං යථාරුචි පවත්තියා ගමිතා. **පතිට්ඨානට්ඨෙනාති** අධිට්ඨානට්ඨෙන. **වත්ථු විය කතා** සබ්බසො උපක්කිලෙසවිසොධනෙන සුවිසොධිතමරියාදං විය කතා. **අධිට්ඨිතාති** පටිපක්ඛදූරීභාවතො සුභාවිතභාවෙන අවිකම්පනෙය්‍යතාය ඨපිතා . **සමන්තතො චිතාති** සබ්බභාගෙන භාවනුපචයං ගමිතා. තෙනාහ **"සුවඩ්ඪිතා"**ති . **සුට්ඨු සමාරද්ධාති** මෙත්තාභාවනාය මත්ථකප්පත්තියා සම්මදෙව සම්පාදිතා.

කුලසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. ඔක්ඛාසුත්තවණ්ණනා

226. **මහාමුඛඋක්ඛලීනන්ති** මහාමුඛානං මහන්තකොළුම්බානං සතං. **පණීතභොජනභරිතානන්ති** සප්පිමධුසක්කරාදීහි උපනීතපණීතභොජනෙහි පරිපුණ්ණානං. **තස්සාති** පායස්ස. **ගොදුහනමත්තන්ති** ගොදොහනවෙලාමත්තං. තං පන කිත්තකං අධිප්පෙතන්ති ආහ **"ගාවියා"**තිආදි. **සබ්බසත්තෙසු හිතඵරණන්ති** අනොධිසොමෙත්තාභාවනමාහ – මෙත්තචිත්තං අප්පනාප්පත්තං භාවෙතුං සක්කොතීති අධිප්පායො. තම්පි තතො යථාවුත්තදානතො **මහප්ඵලතරන්ති**.

ඔක්ඛාසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. සත්තිසුත්තවණ්ණනා

227. **අග්ගෙ පහරිත්වාති** තිණ්හඵලසත්තියා අග්ගෙ හත්ථෙන වා මුට්ඨිනා වා පහාරං දත්වා. **කප්පාසවට්ටිං වියාති** පහතකප්පාසපිණ්ඩං විය. **නියාසවට්ටිං වියාති** ඵලසණ්ඨානං නියාසපිණ්ඩං විය. **එකතො කත්වාති** කලිකාදිභාවෙන වීසතිංසපිණ්ඩානි එකජ්ඣං කත්වා. **අල්ලියාපෙන්තො** පිණ්ඩං කරොන්තො. **පටිලෙණෙතීති** පටිලීනයති නාමෙති. **අල්ලියාපෙන්තො** තෙ ද්වෙපි ධාරා එකතො සම්ඵුසාපෙන්තො. **පටිකොට්ටෙතීති** පටිපහරති. තත්ථ බණ්ඩං විය නියාසො. **කප්පාසවට්ටනකරණීයන්ති** විහතස්ස කප්පාසස්ස පටිසංහරණවසෙන බන්ධනදණ්ඩං. **පවත්තෙන්තොති** කප්පාසස්ස සංවෙල්ලනවසෙන පවත්තෙන්තො.

සත්තිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. ධනුග්ගහසුත්තවණ්ණනා

228. දළ්හධනුනොති ථිරතරධනුනො. ඉදානි තස්ස ථිරතරභාවං පරිච්ඡෙදතො දස්සෙතුං **‘‘දළ්හධනූ’’**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **ද්විසහස්සථාම**න්ති පලානං ද්විසහස්සථාමං. වුත්තමෙවත්ථං පාකටතරං කත්වා දස්සෙතුං **‘‘යස්සා’’**තිආදිමාහ. තත්ථ **යස්සාති** ධනුනො. **ආරොපිතස්සාති** ජියං ආරොපිතස්ස. **ජියාබද්ධොති** ජියාය බද්ධො. පථවිතො මුච්චති, එතං ‘‘ද්විසහස්සථාම’’න්ති වෙදිතබ්බං . **ලොහසීසාදීන**න්ති කාළලොහතම්බලොහසීසාදීනං. **භාරොති** පුරිසභාරො, සො පන මජ්ඣිමපුරිසස්ස වසෙන එදිසං තස්ස බලං දට්ඨබ්බං. **උග්ගහිතසිප්පා** ධනුවෙදසික්ඛාවසෙන. **විඤ්ඤුවසීභාවා** ලක්ඛෙසු අවිරජ්ඣනසරක්ඛෙපවසෙන. කතං රාජකුලාදීසු උපගන්ත්වා අසනං සරක්ඛෙපො එතෙහීති **කතූපසනාති** ආහ **‘‘රාජකුලාදීසු දස්සිතසිප්පා’’**ති.

‘‘බොධිසත්තො චත්තාරි කණ්ඩානි ආහරී’’ති වත්වා තමෙව අත්ථං විත්ථාරතො දස්සෙන්තො **‘‘තදා කිරා’’**තිආදිමාහ. තත්ථ **ජවිස්සාමාති** ධාවිස්සාම. **අග්ගි උට්ඨහීති** සීඝපතනසන්තාපෙන ච සූරියරස්මිසන්තාපස්ස ආසන්නභාවෙන ච උසුමා උට්ඨහි. **පක්ඛපඤ්ජරෙනාති** පක්ඛජාලන්තරෙන.

නිවත්තිත්වාති ‘‘නිප්පයොජනමිදං ජවන’’න්ති නිවත්තිත්වා. **පත්තකටාහෙන ඔත්ථටපත්තො වියාති** පිහිතපත්තො විය අහොසි, වෙගසා පතනෙන නගරස්ස උපරි ආකාසස්ස නිරික්ඛණං අහොසි. සඤ්චාරිතත්තා **අනෙකහංසසහස්සසදිසො පඤ්ඤායි** සෙය්‍යථාපි බොධිසත්තස්ස ධනුග්ගහකාලෙ සරකූටාදිදස්සනෙ.

දුක්කරන්ති තස්ස අදස්සනං සන්ධායාහ, න අත්තනො පතනං. සූරියමණ්ඩලඤ්හි අතිසීඝෙන ජවෙන ගච්ඡන්තම්පි පඤ්ඤාසයොජනායාමවිත්ථතං අත්තනො විපුලතාය පභස්සරතාය ච සත්තානං චක්ඛුස්ස ගොචරභාවං ගච්ඡති, ජවනහංසො පන තාදිසෙන සූරියෙන සද්ධිං ජවෙන ගච්ඡන්තො න පඤ්ඤායෙය්‍ය. තස්මා වුත්තං **‘‘න සක්කා තයා පස්සිතු’’**න්ති. **චත්තාරො** අක්ඛණවෙධිනො. ගන්ත්වා ගහිතෙ සොතුං සණ්ඨං පිළන්ධාපෙත්වා සයං පුරත්ථාභිමුඛො නිසින්නො. පුරත්ථිමදිසාභිමුඛං ගතකණ්ඩං සන්ධායාහ **‘‘පඨමකණ්ඩෙනෙව සද්ධිං උප්පතිත්වා’’**ති. තෙ චත්තාරි කණ්ඩානි එකක්ඛණෙයෙව ඛිපිංසු.

ආයුං සඞ්ඛරොති එතෙනාති **ආයුසඞ්ඛාරො**. යථා හි කම්මජරූපානං පවත්ති ජීවිතින්ද්‍රියපටිබද්ධා, එවං අත්තභාවස්ස පවත්ති තප්පටිබද්ධාති. බහුවචනනිද්දෙසො පන පාළියං එකස්මිං ඛණෙ අනෙකසතසඞ්ඛස්ස ජීවිතින්ද්‍රියස්ස උපලබ්භනතො. **තං** ජීවිතින්ද්‍රියං. **තතො** යථාවුත්තදෙවතානං ජවතො **සීඝතරං ඛීයති** ඉත්තරඛණත්තා. වුත්තඤ්හෙතං –

> ‘‘ජීවිතං අත්තභාවො ච, සුඛදුක්ඛා ච කෙවලා;
> එකචිත්තසමායුත්තා, ලහුසො වත්තතෙ ඛණො’’ති. (මහානි. 10);

භෙදොති භඞ්ගො. **න සක්කා පඤ්ඤාපෙතුං** තතොපි අතිවිය ඉත්තරඛණත්තා.

ධනුග්ගහසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. ආණිසුත්තවණ්ණනා

229. අඤ්ඤෙ රාජානො ච භාගං ගණ්හන්තා ඉමෙ විය දසභාගං ගණ්හන්තීති තෙසමයං අනුගති පඤ්ඤායති. මහාජනස්ස ආනයනතො **ආනකොති** ආහ **‘‘එවංලද්ධනාමො’’**ති. ඉදානි තං ආදිතො පට්ඨාය ආගමනානුක්කමං දස්සෙතුං **‘‘හිමවන්තෙ කිරා’’**තිආදිමාහ. **කරෙණුන්ති** කරෙණුකං, හත්ථිනින්ති අත්ථො. **සක්කරිංසූති** අනත්ථපරිහරණවසෙන පසත්ථූපහාරවසෙන ච පූජෙසුං. **ඔතරීති** කුළීරදහං පාවිසි. **පටික්කමිත්වා** ඨපනවසෙන අපක්කමිත්වා **පති**.

සුවණ්ණරජතාදිමයන්ති කිස්මිඤ්චි ඡිද්දෙ සුවණ්ණමයං, කිස්මිඤ්චි රජතමයං, කිස්මිඤ්චි ඵලිකමයං **ආණිං ඝටයිංසු** බන්ධිංසු. පුබ්බෙ ඵරිත්වා තිට්ඨන්තස්ස ද්වාදස යොජනානි පමාණො එතස්සාති **ද්වාදසයොජනප්පමාණො,** සද්දො. අථස්ස අනෙකසතකාලෙ ගච්ඡන්තෙ **අන්තොසාලායම්පි දුක්ඛෙන සුයයිත්ථ** ආණිසඞ්ඝාටමත්තත්තා.

ගම්භීරාති අගාධා දුක්ඛොගාළ්හා. සල්ලසුත්තඤ්හි ‘‘අනිමිත්තමනඤ්ඤාත’’න්තිආදිනා පාළිවසෙන ගම්භීරං, න අත්ථගම්භීරං. තථා හි තත්ථ තා තා ගාථා දුවිඤ්ඤෙය්‍යරූපා තිට්ඨන්ති, දුවිඤ්ඤෙය්‍යං ඤාණෙන දුක්ඛොගාහන්ති කත්වා ‘‘ගම්භීර’’න්ති වුච්චති. පුබ්බාපරම්පෙත්ථ කාසඤ්චි ගාථානං දුවිඤ්ඤෙය්‍යතාය දුක්ඛොගාහමෙව, තස්මා තං පාළිවසෙන ‘‘ගම්භීර’’න්ති වුත්තං **‘‘පාළිවසෙන ගම්භීරා සල්ලසුත්තසදිසා’’**ති. ඉමිනා නයෙන ‘‘අත්ථවසෙන ගම්භීරා’’ති එත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො. මහාවෙදල්ලසුත්තස්ස අත්ථවසෙන ගම්භීරතා පාකටායෙව. ලොකං උත්තරතීති ලොකුත්තරො, නවවිධඅප්පමාණධම්මො, සො අත්ථභූතො එතෙසං අත්ථීති **ලොකුත්තරා**. තෙනාහ **‘‘ලොකුත්තරඅත්ථදීපකා’’**ති. **සත්තසුඤ්ඤතධම්මමත්තමෙවාති** සත්තෙන අත්තනා සුඤ්ඤතං කෙවලං ධම්මමත්තමෙව. **උග්ගහෙතබ්බං පරියාපුණිතබ්බ**න්ති ච ලිඞ්ගවචනවිපල්ලාසෙන වුත්තන්ති ආහ **‘‘උග්ගහෙතබ්බෙ ච**

පරියාපුණිතබ්බෙ වා''ති. **කවිතාති** කවිනො කම්මං කවිකතා. යස්ස පන යං කම්මං, තං තෙන කතන්ති වුච්චතීති ආහ **''කවිතාති කවීහි කතා''**ති. **ඉතරං** ''කාවෙය්‍යා''ති පදං, කබ්බන්ති වුත්තං හොති. ''කබ්බ''න්ති ච කවිනා වුත්තන්ති අත්ථො. තෙනාහ **''තස්සෙව වෙවචන''**න්ති. **චිත්තක්ඛරාති** විචිත්‍රාකාරඅක්ඛරා. **සාසනතො බහිභූතාති** න සාසනාවචරා. **තෙසං සාවකෙහීති** ''බුද්ධානං සාවකා''ති අපඤ්ඤාතානං යෙසං කෙසඤ්චි සාවකෙහි. **අනුග්ගය්හමානාති** න උග්ගය්හමානා සවනධාරණපරිචයඅත්ථූපපරික්ඛාදිවසෙන අනුග්ගය්හමානා. **අන්තරධායන්ති** අදස්සනං ගච්ඡන්ති.

ආණිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. කලිඞ්ගරසුත්තවණ්ණනා

230. කලිඞ්ගරං වුච්චති බුද්දකදාරුඛණ්ඩං, තං උපධානං එතෙසන්ති **කලිඞ්ගරූපධානා**. ලිච්ඡවී පන බදිරදණ්ඩං උපධානං කත්වා තදා විහරිංසු. තස්මා වුත්තං **''බදිරසටිකාසු''**තිආදි. පකතිවිජ්ජුසඤ්ඤිතො නත්ථි එතෙසං ඛණො විජ්ඣනෙති **අක්ඛණවෙධිනො** තතො සීඝතරං විජ්ඣනතො. ''අක්ඛණ''න්ති විජ්ජු වුච්චති ඉත්තරඛණත්තා. අක්ඛණොභාසෙන ලක්ඛණවෙධකා **අක්ඛණවෙධිනො**. අනෙකධා භින්නස්ස වාලස්ස විජ්ඣනෙන **වාලවෙධිනො**. වාලෙකදෙසො හි ඉධ ''වාලො''ති ගහිතො.

බහුදෙව දිවසභාගං පධානානුයොගතො උප්පන්නදරථපරිස්සමවිනොදනත්ථං **න්හායිත්වා**. **තෙ සන්ධායාති** තෙ තථාරූපෙ පධානකම්මිකභික්ඛූ සන්ධාය. **ඉදං** ඉදානි වුච්චමානං අත්ථජාතං **වුත්තං** පොරාණට්ඨකථායං. **අයම්පි දීපොති** තම්බපණ්ණිදීපමාහ. පධානානුයුඤ්ජනවෙලාය නිවෙදනවසෙන තත්ථ තත්ථ එකජ්ඣං පහතඝණ්ඩිනිග්ඝොසෙනෙව **එකඝණ්ඩිනිග්ඝොසො,** තත්ථ තත්ථ පණ්ණසාලාදීසු වසන්තානං භික්ඛූනං වසෙන එකපධානභූතො. නානාමුඛොති අනුරාධපුරස්ස පච්ඡිමදිසායං එකො විහාරො, **පිලිච්ඡිකොළි**නගරස්ස පුරත්ථිමදිසායං. උභයත්ථ පවත්තඝණ්ඩිසද්දා අන්තරාපවත්තඝණ්ඩිසද්දෙහි මිස්සෙත්වා ඔසරන්ති. **කල්‍යාණියං** පවත්තඝණ්ඩිසද්දො තථා නාගදීපෙ.

කලිඞ්ගරසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. නාගසුත්තවණ්ණනා

231. **අතික්කන්තවෙලන්ති** භත්තානුමොදනඋපනිසින්නකථාවෙලතො අතික්කන්තවෙලං. **අසම්භින්නෙනාති** සරසම්පත්තිතො අසම්භින්නෙන, සරස්ස උච්චාරණසම්පත්තිං අපරිහාපෙත්වාති අත්ථො. අපරිසුද්ධාසයතාය **නෙව ගුණවණ්ණාය න ඤාණබලාය හොති. තන්ති** තං තථා පච්චයානං පරිභුඤ්ජනං, තං තථා මිච්ඡාපටිපජ්ජනං.

නාගසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. බිළාරසුත්තවණ්ණනා

232. **සරානං සන්ධීති** සරෙන සරස්ස සම්බන්ධට්ඨානං. සහ මලෙන වත්තතීති **සමලං**. ගෙහතො ගාමතො ච නික්ඛමනචන්දනිකට්ඨානං. **සඞ්කාරට්ඨානන්ති** සඞ්කාරකූටං. කෙචි ''සන්ධිසඞ්කාරකූටට්ඨාන''න්ති වදන්ති. **වුට්ඨානන්ති** ආපන්නආපත්තිතො, න කිලෙසතො වුට්ඨානං, සුද්ධන්තෙ අධිට්ඨානං. තං පන යථාආපන්නාය ආපත්තියා ''දෙසනා''ත්වෙව වුච්චතීති ආහ **''දෙසනා පඤ්ඤායතී''**ති.

බිළාරසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

11. සිඞ්ගාලසුත්තවණ්ණනා

233. **එත්තකම්පීති** ඉමිනා ජරසිඞ්ගාලෙන ලද්ධබ්බං චිත්තස්සාදමත්තම්පි න ලභිස්සති සකලමෙව කප්පං සබ්බසො අවීචිජාලාහි නිරන්තරං ඣායමානතාය නිච්චදුක්ඛාතුරභාවතො.

සිඞ්ගාලසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

12. දුතියසිඞ්ගාලසුත්තවණ්ණනා

234. **කතඤානනන්ති** කතූපකාරජානනං. **කතවෙදිතාති** තස්සෙව පරෙසං පාකටකරණවසෙන ජානනමෙව. **ආචාරමෙවාති** කතාපරාධමෙව.

දුතියසිඞ්ගාලසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ඔපම්මසංයුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

10. භික්ඛුසංයුත්තං

1. කොලිතසුත්තවණ්ණනා

235. **සාවකානං ආලාපොති** සාවකානං සබ්‍රහ්මචාරිං උද්දිස්ස ආලාපො. **බුද්ධෙහි සදිසා මා හොමාති** බුද්ධාචිණ්ණං සමුදාචාරං අකරොන්තෙහි සාවකෙහි, ‘‘ආවුසො භික්ඛවෙ’’ති ආලපිතා භික්ඛූ, ‘‘ආවුසො’’ති පටිවචනං දෙන්ති, න, ‘‘භන්තෙ’’ති. **දුතියජ්ඣානෙ විතක්කවිචාරා නිරුජ්ඣන්ති** තෙසං නිරොධෙනෙව තස්ස ඣානස්ස උප්පාදෙතබ්බතො. **යෙසං නිරොධාති** යෙසං වචීසඞ්ඛාරානං විතක්කවිචාරානං නිරුජ්ඣනෙන සුවික්ඛම්භිතභාවෙන සද්දායතනං අප්පවත්තිං ගච්ඡති කාරණස්ස දූරතො පස්සම්භිතත්තා. **අරියොති** නිද්දොසො. පරිසුද්ධො **තුණ්හීභාවො,** න තිත්ථියානං මූගබ්බතග්ගහණං විය අපරිසුද්ධොති අධිප්පායො. **පඨමජ්ඣානාදීනීති ආදි**-සද්දෙන තතියජ්ඣානාදීනි සඞ්ගණ්හාති.

ආරම්මණභූතෙන විතක්කෙන සහ ගතා පවත්තාති **විතක්කසහගතාති** ආහ **‘‘විතක්කාරම්මණා’’**ති. විතක්කාරම්මණතා ච සඤ්ඤාමනසිකාරානං සුඛුමආරම්මණග්ගහණවසෙන දට්ඨබ්බා. තෙනාහ **‘‘න සන්තතො උපට්ඨහිංසූ’’**ති. **න පගුණං** සම්මදෙව වසීභාවස්ස අනාපාදිතත්තා. **සඤ්ඤාමනසිකාරාපීති** තතියජ්ඣානාධිගමාය පවත්තියමානා සඤ්ඤාමනසිකාරාපි හානභාගියාව අහෙසුං, න විසෙසභාගියා. **සම්මා ඨපෙහීති** බහිද්ධා වික්ඛෙපං පහාය සම්මා අජ්ඣත්තමෙව චිත්තං ඨපෙහි. **එකග්ගං කරොහීති** තෙනෙව වික්ඛෙපපටිබාහනෙන අවිහතමානසතාය චිත්තසමාධානවසෙන එකග්ගං කරොහි. **ආරොපෙහීති** ඊසකම්පි බහුම්පි අපතිතං කත්වා කම්මට්ඨානාරම්මණෙ ආරොපෙහි. දුතියඅග්ගසාවකභූමියා පාරිපූරියා ආයස්මා මහාභිඤ්ඤො, න යථා තථාති ආහ **‘‘මහාභිඤ්ඤතන්ති ඡළභිඤ්ඤත’’**න්ති. **ඉමිනා උපායෙනාති** ඉමිනා ‘‘අථ ඛො මං, ආවුසො’’තිආදිනා වුත්තෙන උපායෙන. **වඩ්ඪෙත්වාති** උත්තරි උත්තරි විසෙසභාගියභාවාපාදනෙන සමාධිං පඤ්ඤඤ්ච බ්‍රූහෙත්වා බ්‍රූහෙත්වා.

කොලිතසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. උපතිස්සසුත්තවණ්ණනා

236. **අතිඋළාරම්පි සත්තං වා සඞ්ඛාරං වා සන්ධාය වුත්තං** සබ්බත්ථමෙව සබ්බසො ඡන්දරාගස්ස සුප්පහීනත්තා. **ජානනත්ථං පුච්ඡති** සත්ථුගුණානං අතිවිය උළාරතමභාවතො.

උපතිස්සසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. ඝටසුත්තවණ්ණනා

237. **පරිවෙණග්ගෙනාති** පරිවෙණභාගෙන. කෙචි **‘‘එකවිහාරෙති** එකච්ඡන්නෙ එකස්මිං ආවාසෙ’’ති වදන්ති. **තෙති** තෙ ද්වෙපි ථෙරා. **පාටියෙක්කෙසු ඨානෙසූති** විසුං විසුං ඨානෙසු. **නිසීදන්තීති** දිවාවිහාරං නිසීදන්ති. **ඔළාරිකො නාම ජාතො** පරිත්තධම්මාරම්මණත්තා තස්ස. **තෙති** ථෙරො භගවා ච.

පරිපුණ්ණවීරියොති චතුකිච්චසාධනවසෙන සම්පුණ්ණවීරියො. **පග්ගහිතවීරියොති** ඊසකම්පි සඞ්කොචං අනාපජ්ජිත්වා පවත්තිතවීරියො. **උපනික්ඛෙපනමත්තස්සෙවාති** සමීපෙ ඨපනමත්තස්සෙව.

චතුභූමකධම්මෙසු ලබ්භමානත්තා පඤ්ඤාය **‘‘චතුභූමකධම්මෙ අනුපවිසිත්වා ඨිතට්ඨෙනා’’**ති වුත්තං. ලක්ඛිතබ්බට්ඨෙන සමාධි එව **සමාධිලක්ඛණං**. එවං **විපස්සනාලක්ඛණං** වෙදිතබ්බං. **අඤ්ඤමඤ්ඤස්සාති** අඤ්ඤස්ස අඤ්ඤස්ස නානාලක්ඛණාති වෙදිතබ්බං. **අඤ්ඤස්සාති** ඉතරස්ස. ධුරන්ති වහිතබ්බභාරං. **ද්වීසුපි එතෙසූති** සමාධිලක්ඛණවිපස්සනාලක්ඛණෙසු සම්මාසම්බුද්ධො නිප්ඵත්තිං ගතො.

ඝටසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. නවසුත්තවණ්ණනා

238. අභිචෙතසි නිස්සිතා **ආභිචෙතසිකා**. පටිපක්ඛවිධමනෙන අභිවිසිට්ඨං චිත්තං **අභිචිත්තං**. යස්මා ඣානානං තංසම්පයුත්තං චිත්තං නිස්සාය පච්චයො හොතියෙව, තස්මා **‘‘නිස්සිතාන’’**න්ති වුත්තං. **නිකාමලාභීති** යථිච්ඡිතලාභී . **යථාපරිච්ඡෙදෙනාති** යථාකතෙන කාලපරිච්ඡෙදෙන. **විපුලලාභීති** අප්පමාණලාභී. ‘‘කසිර’’න්ති හි පරිත්තං වුච්චති, තප්පටිපක්ඛෙන **අකසිරං** අප්පමාණං. තෙනාහ **‘‘පගුණජ්ඣානොති අත්ථො’’**ති. **සිථිලමාරබ්භාති** සිථිලං වීරියාරම්භං කත්වාති අත්ථොති ආහ **‘‘සිථිලං වීරියං පවත්තෙත්වා’’**ති.

නවසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. සුජාතසුත්තවණ්ණනා

239. **අඤ්ඤානි රූපානීති** පරෙසං රූපානි. **අතික්කන්තරූපොති** අත්තනො රූපසම්පත්තියා රූපසොභාය අතික්කමිත්වා ඨිතරූපො, සුචිරම්පි වෙලං ඔලොකෙන්තස්ස තුට්ඨිආවහො. දස්සනස්ස චක්ඛුස්ස හිතොති **දස්සනීයො.** පසාදං ආවහතීති **පාසාදිකො. ඡවිවණ්ණසුන්දරතායාති** ඡවිවණ්ණස්ස චෙව සරීරසණ්ඨානස්ස ච සොභනභාවෙන.

සුජාතසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. ලකුණ්ඩකභද්දියසුත්තවණ්ණනා

240. **විරූපසරීරවණ්ණන්ති** අසුන්දරඡවිවණ්ණඤ්චෙව අසුන්දරසණ්ඨානඤ්ච. **පමාණවසෙනාති** සරීරප්පමාණවසෙන. **ඉච්ඡිතිච්ඡිතන්ති** අත්තනා ඉච්ඡිතිච්ඡිතං. **මහාසාරජ්ජන්ති** මහන්තො මඞ්කුභාවො.

ගුණෙ ආවජ්ජෙත්වාති අත්තනා ජානනකනියාමෙන සත්ථුනො කායගුණෙ ච චාරිත්තගුණෙ ච ආවජ්ජෙත්වා මනසි කත්වා.

යොජනාවට්ටන්ති යොජනපරික්ඛෙපං.

‘‘කායස්මී’’ති ගාථාසුඛත්ථං නිරනුනාසිකං කත්වා නිද්දෙසොති වුත්තං **‘‘කායස්මි’’**න්ති. **අකාරණං කායප්පමාණන්ති** සරීරප්පමාණං නාම අප්පමාණං, සීලාදිගුණාව පමාණන්ති අධිප්පායො.

ලකුණ්ඩකභද්දියසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. විසාඛසුත්තවණ්ණනා

241. පුරස්ස එසාති **පොරී,** චාතුරියයුත්තතා. තෙනාහ **‘‘පුරවාසීන’’**න්තිආදි. සා පන දුතවිලම්බිතඛලිතවසෙන අප්පසන්නලූඛතාදිදොසරහිතා හොතීති ආහ **‘‘පුර…පෙ…. වාචායා’’**ති. **අසන්දිද්ධායාති** මුත්තවාචාය. තෙනාහ **‘‘අපලිබුද්ධායා’’**තිආදි. න එලං දොසං ගලෙතීති **අනෙලගලා,** අවිරුජ්ඣනවාචා. තෙනාහ **‘‘නිද්දොසායා’’**ති. චතුසච්චස්ස පකාසකා, න කදාචි සච්චවිමුත්තාති ආහ **‘‘චතුසච්චපරියාපන්නායා’’**ති. තා හි චත්තාරි සච්චානි පරිච්ඡිජ්ජ ආපාදෙන්ති පටිපාදෙන්ති පවත්තෙන්ති. තෙනාහ **‘‘චත්තාරි සච්චානි අමුඤ්චිත්වා පවත්තායා’’**ති. **ධජො නාම** සබ්බධම්මෙහි සමුස්සිතට්ඨෙන.

විසාඛසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. නන්දසුත්තවණ්ණ්ණනා

242. **ආරඤ්ඤිකොති**ආදීසු අරඤ්ඤකථාසීසෙන සෙනාසනපටිසංයුත්තානං ධුතඞ්ගානං, පිණ්ඩපාතකථාසීසෙන පිණ්ඩපාතපටිසංයුත්තානං, පංසුකූලිකසීසෙන චීවරපටිසංයුත්තානං, තග්ගහණෙනෙව වීරියනිස්සිතධුතඞ්ගස්ස ච සමාදාය වත්තනං දීපිතන්ති වෙදිතබ්බං. **ආගතෙන** හගවතා **අපරභාගෙ කථිතං.**

නන්දසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. තිස්සසුත්තවණ්ණනා

243. **භණ්ඩකන්ති** පත්තචීවරං. **නිසීදියෙව** වත්තස්ස අසික්ඛිතත්තා. පුථුජ්ජනත්ථෙන වාචා එව සත්තියොති ආහ **‘‘වාචාසත්තීහී’’**ති.

වාචාය සන්නිතොදකෙනාති වචනසඞ්ඛාතෙන සමන්තතො නිච්චං කත්වා උපතුදනතො සන්නිතුදකෙන. විභත්තිඅලොපෙන සො නිද්දෙසො. තෙනාහ **‘‘වචනපතොදෙනා’’**ති.

උච්චකුලෙ ජාති එතස්සාති **ජාතිමා,** බ්‍රහ්මජාතිකො ඉසි. **මාතඞ්ගොති** චණ්ඩාලො. **තත්ථාති** කුම්භකාරසාලායං. **ඔකාසං යාචි** කුම්භකාරං. මහන්තං දිස්වා ආහ – **‘‘පඨමතරං පවිට්ඨො පබ්බජිතො’’**ති. **තත්ථෙවාති** තස්සායෙව සාලාය ද්වාරං නිස්සාය ද්වාරසමීපෙ. **මෙති** මයා. **ඛම මය්හන්ති** මය්හං අපරාධං ඛමස්සු. **තෙති** තයා. පුන **තෙති** තව. **ගණ්හි**

උග්ගන්තුං අප්පදානවසෙන. තෙනාහ **‘‘නාස්ස උග්ගන්තුං අදාසී’’**ති. **පබුජ්ඣිංසූ**ති නිද්දාය පබුජ්ඣිංසු පකතියා පබුජ්ඣනවෙලාය උපගතත්තා.

ඡවොති නිහීනො. **අනන්තමායො**ති විවිධමායො මායාවී.

සොති මත්තිකාපිණ්ඩො. ‘‘සත්තධා භිජ්ජී’’ති එත්ථායමධිප්පායො – යං තෙන තාපසෙන පාරමිතාපරිභාවනසමිද්ධාහි නානාවිහාරසමාපත්තිපරිපූරිතාහි සීලදිට්ඨිසම්පදාදීහි සුසඞ්ඛතසන්තානෙ මහාකරුණාධිවාසෙ මහාසත්තෙ බොධිසත්තෙ අරියූපවාදකම්මං අභිසපසඞ්ඛාතං ඵරුසවචනං පවත්තිතං, තං මහාසත්තස්ස ඛෙත්තවිසෙසභාවතො තස්ස ච අජ්ඣාසයඵරුසතාය දිට්ඨධම්මවෙදනීයං හුත්වා සචෙ සො මහාසත්තං න ඛමාපෙති, තං කක්ඛළං හුත්වා විපච්චනසභාවං ජාතං, ඛමාපිතෙ පන මහාසත්තෙ පයොගසම්පත්තිපටිබාහිතත්තා අවිපාකධම්මතං ආපජ්ජති අහොසිකම්මභාවතො. අයඤ්හි අරියූපවාදපාපස්ස දිට්ඨධම්මවෙදනීයස්ස ච ධම්මතා. යං තං බොධිසත්තෙන සූරියුග්ගමනනිවාරණං කතං, අයං බොධිසත්තෙන දිට්ඨො උපායො. තෙන හි උබ්බාළ්හා මනුස්සා බොධිසත්තස්ස සන්තිකෙ තාපසං ආනෙත්වා ඛමාපෙසුං. සොපි ච මහාසත්තස්ස ගුණෙ ජානිත්වා තස්මිං චිත්තං පසාදෙසි. යං පනස්ස මත්ථකෙ මත්තිකාපිණ්ඩස්ස ඨපනං තස්ස සත්තධා ඵාලනං කතං, තං මනුස්සානං චිත්තානුරක්ඛණත්ථං. අඤ්ඤථා හි ඉමෙ පබ්බජිතා සමානා චිත්තස්ස වසං වත්තන්ති, න පන චිත්තමත්තනො වසෙ වත්තාපෙන්තීති මහාසත්තම්පි තෙන සදිසං කත්වා ගණ්හෙය්‍යුං, තදස්ස නෙසං දීඝරත්තං අහිතාය දුක්ඛායාති. **පතිරූප**න්ති යුත්තං.

තිස්සසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. ථෙරනාමකසුත්තවණ්ණනා

244. **අතීතෙ ඛන්ධපඤ්චකෙ**ති අතීතෙ අත්තභාවෙ. **ඡන්දරාගප්පහානෙනා**ති ඡන්දරාගස්ස අච්චන්තමෙව ජහනෙන. **පහීනං නාම හොති** අනපෙක්ඛපරිච්චාගතො. **පටිනිස්සට්ඨං නාම හොති** සබ්බසො ඡඩ්ඩිතත්තා. **තයො භවෙ**ති ඉමිනා උපාදිණ්ණකධම්මානංයෙව ගහණං. **සබ්බා ඛන්ධායතනධාතුයො චා**ති ඉමිනා උපාදිණ්ණානම්පි අනුපාදිණ්ණානම්පි ද්විධා පවත්තලොකියධම්මානං ගහණං අවිසෙසෙත්වා වුත්තත්තා. **විදිතං පාකටං කත්වා ඤාතං** පරිඤ්ඤාභිසමයවසෙන. **තෙස්වෙවා**ති තෙභූමකධම්මෙසු එව. **අනුපලිත්තං** අමලීනං අසංකිලිට්ඨං තණ්හාදිට්ඨිසංකිලෙසාභාවතො. **තදෙව සබ්බ**න්ති හෙට්ඨා තීසුපි පදෙසු ඉධ සබ්බග්ගහණෙන ගහිතං තෙභූමකවට්ටං. **ජහිත්වා**ති පහානාභිසමයවසෙන. තණ්හා ඛීයති එත්ථාති **තණ්හක්ඛය**සඞ්ඛාතෙ නිබ්බානෙ **විමුත්තං. තමහ**න්ති තං උත්තමපුග්ගලං එකවිහාරිං බ්‍රූමි තණ්හාදුතියස්ස අභාවතො. එත්ථ ච පරිඤ්ඤාපහානාභිසමයකථනෙන ඉතරම්පි අභිසමයං අත්ථතො කථිතමෙවාති දට්ඨබ්බං.

ථෙරනාමකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

11. මහාකප්පිනසුත්තවණ්ණනා

245. **මහාකප්පිනො**ති පූජාවචනමෙතං යථා ‘‘මහාමොග්ගල්ලානො’’ති. **තථාරූප**න්ති ‘‘බුද්ධො ධම්මො’’තිආදිකං ගුණවිසෙසවන්තපටිබද්ධං. **සාසන**න්ති දෙසන්තරතො ආගතවචනං. **ජඞ්ඝවාණිජා**ති ජඞ්ඝචාරිනො වාණිජා. **කිඤ්චි සාසන**න්ති අපුබ්බපවත්තිදීපකං කිඤ්චි වචනන්ති පුච්ඡි. **පීති උප්පජ්ජී** යථා තං සුචිරං කතාභිනීහාරතාය පරිපක්කඤාණස්ස. **අපරිමාණං** ගුණස්ස අපරිමාණතො සබ්බඤ්ඤුගුණපරිදීපනතො, සෙසරතනද්වයෙ නියානිකභාවදීපනතො දිට්ඨිසීලසාමඤ්ඤෙන සංහතභාවදීපනතොති වත්තබ්බං. යථානුසිට්ඨං පටිපජ්ජමානෙ අපායදුක්ඛතො සංසාරදුක්ඛතො ච අපතන්තෙ ධාරෙතීති **ධම්මො.** සුපරිසුද්ධදිට්ඨිසීලසාමඤ්ඤෙන සංහතොති **සඞ්ඝො**ති. රතනත්ථො පන තිණ්ණම්පි සදිසො එවාති.

නවසතසහස්සානි අදාසි දෙවී. **තුම්හෙ**ති රාජිනිං ගාරවෙන බහුවචනෙන වදති. **රාගො**ති අනුගච්ඡන්තරාගො.

ජනිතෙති කම්මකිලෙසෙහි නිබ්බත්තිතෙ. කම්මකිලෙසෙහි පජාතත්තා පජාති පජාසද්දො ජනිතසද්දෙන සමානත්ථොති ආහ – **‘‘ජනිතෙ, පජායාති අත්ථො’’**ති. **අට්ඨහි විජ්ජාහී**ති **අම්බට්ඨසුත්තෙ** (දී. නි. 1.278) ආගතනයෙන. තත්ථ හි විපස්සනාඤාණමනොමයිද්ධීහි සහ ඡ අභිඤ්ඤා ‘‘අට්ඨ විජ්ජා’’ති ආගතා . **තපති** පටිපක්ඛවිධමනෙන විජ්ජොතති, තං සූරියස්ස විරොචනන්ති ආහ – **‘‘තපතීති විරොචතී’’**ති. ඣානං සමාපජ්ජිත්වා සමාහිතෙන චිත්තෙන විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා ඵලසමාපත්තිං සමාපජ්ජිත්වා නිසින්නොති ආහ – **‘‘දුවිධෙන ඣානෙන ඣායමානො’’**ති. **සබ්බමඞ්ගලගාථා**ති සබ්බමඞ්ගලාවිරොධී ගාථාති වදන්ති. තථා හි වදන්ති –

‘‘මඞ්ගලං භගවා බුද්ධො, ධම්මො සඞ්ඝො ච මඞ්ගලං;
සබ්බෙසම්පි ච සත්තානං, ස පුඤ්ඤවිතමඞ්ගල’’න්ති.

පූජං කාරෙත්වා එකං අගාරිකධම්මකථිකං උපාසකං ආහ. එත්ථ ච ‘‘ඣායී තපතී’’ති ඉමිනා ආරම්මණූපනිජ්ඣානානං ගහිතත්තා ධම්මරතනං ගහිතමෙව. ‘‘බ්‍රාහ්මණො’’ති ඉමිනා සඞ්ඝරතනං ගහිතමෙව. බුද්ධරතනං පන සරූපෙනෙව ගහිතන්ති.

මහාකප්පිනසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

12. සහායකසුත්තවණ්ණනා

246. සම්මා සංසන්දනවසෙන එති පවත්තතීති සමෙති, සම්මාදිට්ඨිආදි. සම්මා චිරරත්තං චිරකාලං සමෙති එතෙසං අත්ථීති **චිරරත්තංසමෙතිකා**. තෙනාහ **‘‘දීඝරත්ත’’**න්තිආදි. **ඉදානි ඉමෙසන්ති** එතරහි එතෙසං. **අයං සාසනධම්මො** අජ්ඣාසයතො පයොගතො ච සම්මා **සංසන්දති සමෙති,** තස්මා මජ්ඣෙ භින්නං විය සමමෙව න විසදිසං. කිඤ්ච තතො එව **බුද්ධෙන** භගවතා පවෙදිතධම්මවිනයෙ **එතෙසං** පටිපත්ති**සාසනධම්මො සොභති** විරොචතීති අත්ථො. **අරියප්පවෙදිතෙති** අරියෙන සම්මාසම්බුද්ධෙන සම්මදෙව පකාසිතෙ අරියධම්මෙ. සම්මදෙව සමුච්ඡෙදපටිප්පස්සද්ධිවිනයානං වසෙන **සුට්ඨු විනීතා** සබ්බකිලෙසදරථපරිළාහානං වූපසමෙන.

සහායකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සාරත්ථප්පකාසිනියා සංයුත්තනිකාය-අට්ඨකථාය

භික්ඛුසංයුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

නිට්ඨිතා ච සාරත්ථප්පකාසිනියා

සංයුත්තනිකාය-අට්ඨකථාය නිදානවග්ගවණ්ණනා.